

SUÇ (CEZA) MUHALEMESİ HUKUKU

-Kısa Temel Konuları-

Hazırlayan

Prof. Dr. Ali ŞAFAK

Emekli Öğretim Üyesi

Polis Akademisi
Güvenlik Bilimleri Fakültesi
Emekli Dekanı

Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri

Öğretim Elemanı

Tümüyle Güncelleştirilmiş
Yeni Ders Notu

ANKARA Şubat - 2015

YENİLEŞTİRİLMİŞ-GELİŞTİRİLMİŞ BASKIYA ÖNSÖZ

Değerli okurlar ve öğrencilerim! Şu anda '*Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis*' kitabımın tümüyle yenileştirilip genişletilmiş baskısını sizlere sunmuş bulunuyorum. Burada, suç yargılaması hukuku alanında son yıllarda yapılan hızlı ve köklü değişiklikler yakından izlenerek nerede ise otuz yıldır okuttuğum '*Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis Ders Kitabı*'nın gerekli yerlerine işlenmiştir. Öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır; hukukun başka branşlarını fazla takip edemediğimden bilmemekteyim ama '*Ceza Hukuku*' ve '*Ceza Muhakemesi Hukuku*' – daha isabetli adlandırmayla '*Suç Hukuku*' ve '*Suç Muhakemesi Hukuku*'- alanlarında en son yenilikleri de içeren bir kitabı uzun süreli kullanmak mümkün değildir. Zira mevzûât o kadar hızlı değişiriliyor ki, peşinden yetişmek ve yeni kitap yayımlamak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. O nedenle de eğitim-öğretim zamanı öğrenci ve araştırmacılara hep yenilikleri ve yeni metinleri elektronik ortamda takip etmelerini salık veririm. Son onbeş yıl içerisinde yalnızca kanunlarda değil, suç yargılaması hukuku alanında yönetmeliklerde de tümüyle ya da büyük ölçüde değişiklikler yapılmıştır.

Geçen zaman içerisinde okuyucuların talepleri, eğitim kurumlarının ders içeriklerinde yapılan değişiklikler de kitabın bu yeni baskısında gözönünde bulundurulmuş, hedef kitlenin talep ve beklentileri cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Suç yargılamasının iki aşaması; '*Soruşturma Evresi*' ve '*Kovuşturma Evresi*' konuları eşit derecede ve özenle işlenmiştir. Ama yine de yargılama işinin mutfağını oluşturan ilk kısım daha ayrıntılı anlatılmıştır.

Bu yeni yayın nedeniyle şunu da belirtmekte fayda vardır. 1986 yılında akademik kadrosuna katıldığım Polis Akademisinde, ilk günden 2010 yılında dekanlık görevini ifa ederken yaş haddinden emekli olduğum bu yükseköğrenim kurumunda hemen her yıl kesintisiz olarak suç hukuku ve suç muhakemesi hukuku erslerini okuttum. Ders notlarım önceleri teksir halinde iken 1990'lı yıllarda kitap halinde bastırmaya başladım. Sonra kitabım o zamanki, polis eğitim kurumlarına ve kadroya, Emniyet Genel Müdüümüz Sn. Sabahattin ÇAKMAKOĞLU tarafından tavsiye olundu.

Dokuz bölümden ve yazışma örneklerinden oluşan kitabın sunulan biçimi ve içeriği ile yalnız öğrencilere yönelik değil, yargılama makamını işgal edenlere ve içgüvenliği sağlamaktan sorumlu kamu ve özel güvenlik kuvvetleri mensuplarına da yararlı olacağı düşünülmüştür.

Eserin 1991 tarihli ikinci baskısının önsözüne, '*Her iyi ve güzel, basitle başlar ve sonraları olgunluk seviyelerine ulaşır...*' cümlesiyle başlanmıştı. O zamandan bu yana tam yirmibeş yıl geçti. Geçen bu sürede, kitabım, doksanlı yıllarda, Polis Akademisi Başkanlığı tarafından biraz özet olarak bastırılarak Polis Meslek Yüksek Okullarında Ders Kitabı şeklinde hizmete sunuldu. Sonra 2000'li yıllara gelindiğinde, o zaman doktor araştırma görevlisi iken akademik ilerlemelerini başarıyla tamamlayan hâlen Prof. Dr. V. Bıçakla birlikte yayımlamaya devam ettik. On yıla yakın böyle sürerken Dr. V. Bıçak bu konuda kendi adıyla müstakil yayımda bulundu. Durum böyle olunca 2010'lara kadar geliştirerek getirdiğimiz eserin omurgasını oluşturan, 1986'da başlayan geçmiş çalışmalarımı, tümüyle gözden geçirerek güncelleştirerek, yenileştirip geliştirerek elinizdeki bu eseri yine kendi adıma yayımlamaya koyuldum, bir bakıma

başladığım noktaya, tek yazarlı duruma döndüm. Hedef kitle olarak da yalnızca güvenlik elemanı yetiştiren yükseköğrenim kurumları mensupları değil hukuk fakülteleri öğrencileri de düşünölmüştür. Bu vesile ile eseri yayıma hazırlamada yardımcı olanlara, sabır gösteren eşime, gerekli düzenlemeleri yapıp baskıyı gerçekleştiren Matbaası çalışanlarına, değerli hukukçular ve emniyet mensuplarına alenen teşekkür, üzerime düşen bir borçtur.

10 Şubat 2015

Prof. Dr. Ali ŞAFAK

Çukurambar/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Yenileştirilmiş-Geliştirilmiş Baskıya önsöz	II
Kısaltmalar	XI
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	13
1.1. Suç (Ceza) Muhakemesi Hukukunun Konusu, Amacı ve Kapsamı	13
1.2. Suç Muhakemesi Hukukunun Anayasal Düzenle İlişkisi	15
1.3. Ceza Muhâkemesi Hukukunun Diğer Hukuk Dallarıyla İlişkisi	16
1.4. Suç Muhakemesi Hukukunun Gelişim Süreci	17
1.4.1. Tanzimâta Kadar Olan Dönem	17
1.4.2. Tanzimâtтан 1929 Yılına Kadar Olan Dönem	18
1.4.3. 1929 Yılından 2005 Yılına Kadar Olan Dönem	18
1.4.4. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) Dönemi	20
1.5. Suç (Ceza) Yargılaması Hukukunun Kaynakları	21
1.5.1. Doğrudan Doğruya Kaynaklar	21
1.5.1.1. Anayasa	21
1.5.1.2. Kanunlar	22
1.5.1.3. Uluslararası Sözleşmeler	22
1.5.1.4. Yürütme Organının Tasarrufları	23
1.5.1.5. İctihadı Birleştirme Kararları	24
1.5.2. Dolaylı Kaynaklar	24
1.5.2.1. İlmî İctihatlar (Doktrinler)	24
1.5.2.2. Kazâ İctihatlar (Yargı Kararları)	24
1.5.2.3. Diğer Dolaylı Kaynaklar	25
İKİNCİ BÖLÜM: SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ	27
2.1. Giriş	27
2.2. Suç Muhakemesinin İşlemeye Başlaması	27
2.2.1. Kendiliğinden Ortaya Çıkan Şüphe	28
2.2.2. Dolaylı Yollarla Ortaya Çıkan Şüpheler	28
2.2.2.1. Haber Almak Suretiyle Ortaya Çıkan Şüphe	28
2.2.2.6. Dokunulmazlığın kaldırılması kararı	35
2.3. Suç Muhakemesinin Evreleri	35
2.3.1. Soruşturma Evresi	35
2.3.2. Kovuşturma Evresi	45
2.3.2.1. Duruşma Hazırlığı	45
2.3.2.2. Duruşma	45
2.3.2.3. Sonuç Çıkarma (Hükme Ulaşma)	46
2.3.2.4. Kararların Denetimi	47
2.4. Suç Yargılamasının İşleyişini Engelleyen Durumlar	48
2.4.1. Diplomatik Dokunulmazlık	48

2.4.3. İşkence Komitesi Üyelik ve Uzmanlığı Dokunulmazlığı	49
2.4.7. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Dokunulmazlığı	50
2.4.7.1. Memur ve Diğer Kamu Görevlileri Kimlerdir?	51
2.4.7.2. Görev Sebebiyle Suçun İşlenmiş Olması	52
2.4.7.3. Dokunulmazlığı Kaldırma Usulü ve Yetkili Âmir	53
2.4.7.4. Suçun Öğrenilmesi ve Öninceleme	54
2.4.7.5. Memur Dokunulmazlığı Gerekli midir?	55
2.4.4. Suç Yargılamasının İşleyişini Engelleyen Diğer Durumlar	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNİN TEMEL İLKELERİ	57
3.1. Suç (Ceza) Soruşturulması ve Kovuşturulmasının Kamu İş Olması İlkesi	57
3.2. Davasız Yargılama Yapılamaması İlkesi	57
3.3. Suç Muhakemesinin Mecburî Olması İlkesi	59
3.4. Suç Muhakemesinin Devamlılığı İlkesi	60
3.5. Suç Yargılamasının Saydamlığı İlkesi (Alenîlik)	61
3.6. Suç Yargılamasında Hâkimin Delil Araştırması İlkesi	62
3.7. Suç Yargılamasında Delillerin Doğrudan Doğrualığı İlkesi	62
3.8. Şüpheden Sanığın İstifade Etmesi İlkesi	64
3.9. Eşitlik İlkesi	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNE KATILANLAR	67
4.1. Kolluk ve Kısımları	67
4.1.1. Genel Kolluk	68
4.1.1.1. Polis ve Alt Birimleri	68
4.1.1.2. Jandarma	70
4.1.1.3. Sahil Güvenlik Komutanlığı	70
4.1.2. Diğer kolluk birimleri	70
4.2. İddia (Tez) Makamı	71
4.2.1. Cumhuriyet Savcılığı	71
4.2.1.1. Cumhuriyet Savcılığı Teşkilâtı	71
4.2.1.2. Cumhuriyet Savcısının Görev ve Yetkileri	72
4.2.1.3. Cumhuriyet Savcısının Soruşturması Sonuçları	73
4.3. Suç Yargılamasına Katılanlar Olarak Mağdur, Müşteki (Şikâyetçi) ve Müdâhil (Davaya Katılan)	76
4.5. Savunma (Müdafaa)	77
4.5.1. Şüpheli veya Sanık ve Hakları	77
4.5.2. Müdâfi	78
4.5.2.1. Müdâfi İsteme Hakkı ve Müdâfi Görevlendirme	78
4.5.2.2. Müdâfiin Hak ve Yükümlülükleri	79
4.5.2.3. Müdâfiden Yararlanma Hakkının İhlalleri ve Sonuçları	81
4.5.2.4. Müdâfiin Yetki ve Sorumlulukları	82
4.6. Yargı ve Yargılama	82
4.6.1. Hâkimlik	82
4.6.1.1. Hâkimlerin Çeşitleri	82

4.6.1.2. Hâkimlerin Bağımsızlığı	83
4.6.1.3. Hâkimlerin Hakları ve Ödevleri	84
4.6.2. Hâkimin Yardımcıları	86
4.7. Mahkemeler.....	86
4.7.1. Sulh Ceza Hâkimliği	87
4.7.2. Asliye Ceza Mahkemesi	88
4.7.3. Ağır Ceza Mahkemesi	88
4.7.5. Çocuk Mahkemeleri	88
4.7.7. Yargıtay	88
4.7.8. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM)	89
4.8. Mahkemeler Arasında İşbölümü	90
4.8.1. Selâhiyet (Yetki) Açısından İşbölümü	90
4.8.2. Vazife (Görev) Açısından İşbölümü	92
4.9. Yargılamanın Yardımcı Süjeleri	93
4.9.1. Şahit (Tanık)	93
4.9.1.1. Tanığın Yükümlülükleri.....	94
4.9.1.2. Tanığın Sorumlulukları ve Tanık Dinleme Usulü.....	95
4.9.1.4. Gizli Tanık, Tanık Koruma, Koruma Nedeni ve Kapsamı	96
4.9.2. Bilirkişi	97
4.9.2.1. Bilirkişi Atanması	98
4.9.2.2. Bilirkişi İncelemeleri ve Raporu	99
4.9.3. Doktor	100
BEŞİNCİ BÖLÜM SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNDE SORUŞTURMA EVRESİ İŞLEMLERİ	103
5.1. Giriş.....	103
5.2. Arama	104
5.2.1. Kavram	104
5.2.2. Arama İşleminin Nitelikleri	104
5.2.3. Arama Şartları	105
5.2.4. Arama İşleminin Konusu	106
5.2.4.1. Kişiler	106
5.2.4.2. Mekânlar (Yerler).....	108
5.2.5. Arama İşleminin İcrası	109
5.2.6. Arama İşleminde Hukuka Aykırılık Durumları	110
5.2.6.1. Ceza Hukuku Yaptırımları	110
5.2.6.2. Delil Hukuku Yaptırımları	111
5.2.6.3. Tazminat Hukuku Yaptırımları	111
5.3.6. Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliğinde Önleme Aramasının Düzenlenmesi (AÖAY)	111
5.4. Elkoyma	113
5.4.1. Elkoyma Kararı Verme Yetkisi	113

5.4.2. Elkoyma İşleminin Kapsamı ve Çeşitleri	113
5.4.3. Elkoyma Kararının Uygulanması	116
5.4.5. Tesâdüfen Elde Edilen Delillere Elkoyma	117
5.5. Hareket Özgürlüğünün Sınırlandırılması (Yakalama, Gözaltı ve Tutuklama)	117
5.5.1. Yakalama ve Yakalamayla İlgili Mevzuât	117
5.5.1.1. Yakalama Emri Vermeye Yetkili Olanlar	118
5.5.1.2. Hâkim Kararı Olmaksızın Yakalama Yapılabilecek Durumlar	119
5.5.1.3. Yakalamanın İcrası	120
5.5.1.4. Yakalama Emri ve Nedenleri (Müzekkereli Yakalama)	122
5.5.2. Gözaltı	122
5.5.2.1. Gözaltı Süreleri	123
5.5.2.2. Gözaltında Yapılacak İşlemler	123
5.5.2.3. Nezârethânenin Özellikleri	125
5.5.2.4. Gözaltı İşlemlerinin ve Nezârethânelerin Denetimi	125
5.5.4. Haksız Yakalanan ve Tutuklananların Hakları	126
5.5.5. Adlî Kontrol Önlemi/Önlemleri	128
5.5.5.1. Adlî Kontrole Karar Verecek Merciler	129
5.5.7. İhzar - Mevcutlu Getirme - Zorla Getirme	129
5.5.7.1. İhzar Müzekkeresi Kesmeye Yetkili Makamlar	130
5.5.7.2. İhzar Müzekkeresi Nereye Hitaben Düzenlenir?	130
5.5.7.3. Kimler Hakkında İhzar Kesilebilir?	130
5.5.7.4. İhzar Müzekkeresinde Neler Yer Alır?	131
5.5.8. Yurtdışına Çıkarmama	132
ALTINCI BÖLÜM: İFADE ALMA VE DELİL TOPLAMA FAALİYETLERİ	133
6.1. İfade Alma, Sorgulama ve Bilgi Alma	133
6.1.1. İfade ve Sorgunun Tarzı	133
6.1.2. İfade Alma Odaları	134
6.1.3. İfade ve Sorgunun Tespiti	134
6.1.4. İfade Alma ve Sorguda Yasak Yöntemler	135
6.2. Yüzleştirme	135
6.3. Kimlik Tespiti (Teşhis – Tanıma ve Tanıtma)	136
6.3.1. Teşhisi Kolaylaştıracak Özelliklerin Kaydedilmesi	136
6.3.2. Kişiler Arasında Teşhis	136
6.3.3. Kişi ve Kayıtlar Üzerinden Teşhis	137
6.5. Elektronik Takip	137
6.5.1. İletişimin Takibi ve Tesbiti (CMK md. 135 vd. Yönetmelik md. 5-14)	138
6.5.2. Teknik Araçlarla İzleme (Görüntülü Takip ve Algılayıcılarla Takip; CMK md. 140 vd. Yönetmelik md. 15-22)	139
6.5.3. Veri Takibi (md. 134)	140
6.5.4. Gizli Soruşturmacı Görevlendirilmesi	140

6.6. Keşif, Yer Gösterme ve Olay Yeri İnceleme	141
6.6.1. Olay Yeri İnceleme ve Polis	143
6.6.2. Olay Yeri İncelemede Kullanılan Malzemeler	143
6.7. Zor ve Silah Kullanma	144
6.7.1. Hangi Durumlarda Zor Kullanma Sözkonusudur?	145
6.7.2. Polisin Kuvvete Başvurma Yetkisinin Sınırı	147
6.7.3. Meşru Savunma ile Zor Kullanma İlişkisi	147
6.7.4. Zor Kullanmanın Derecesini Kim Belirler?	147
6.7.7. Zor Ve Silah Kullanmada Polisin Yargılanması	148
YEDİNCİ BÖLÜM SUÇ MUHALEMESİNDE DELİLLER	149
7.1. Giriş	149
7.2. Delillerin Özellikleri	149
7.2.1. Deliller Uyuşmazlık Konusu Olayla İlgili Olmalı	149
7.2.2. Deliller Olayı Temsil Edici Olmalıdır	150
7.2.3. Deliller Uyuşmazlık Konusunun Aydınlatılmasına Fayda Sağlamalı	150
7.2.4. Deliller Mantıkî ve Gerçekçi Olmalı	151
7.2.5. Deliller Müşterek Olmalı	151
7.3. Rapor, Belge Ve Diğer Yazıların Okunması (CMK 214)	151
7.3.3. Delillerin Takdiri	151
7.4. Beyanlar, Belgeler ve Eşya	153
7.4.1. Beyanlar	153
7.4.1.1. Tanık ve Sanık Beyanı	153
7.4.1.2. Beyanın Özgür İrade Ürünü Olması	154
7.4.2. Belgeler	158
7.5. Maddî Deliller	160
7.6. Usulsüz Ulaşılan Delillerin Akıbeti	160
7.6.1. Kesin Kabul Yaklaşımı	161
7.6.2. Kesin Red Yaklaşımı	163
7.6.3. Esnek Yaklaşım	166
SEKİZİNCİ BÖLÜM SUÇ MUHALEMESİNDE SOTRUŞTURMANIN SONA ERMESİ	169
KOVUŞTURMA EVRESİ	169
8.1. Soruşturma Evresinin Sona Ermesi	169
8.1.1. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar (Takipsizlik Kararı)	169
8.1.1.2. Cumhuriyet Savcısının Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararına	169
8.1.2. İddianâmenin İadesi	170
8.1.4. Müsadere ile Sonuçlandırma	170
8.1.4.2. Müsadere Usûlü (md. 256 - 259)	170
8.1.5. Ceza Kararnâmeleri	170
8.1.5.1. İdarenin Ceza Kararnâmeleri	172
8.1.5.2. Kolluk Görevlilerinin Ceza Kararnâmesi	172

8.1.5.3. Savcının Ceza Kararnâmesi Kesme Yetkisi (KK md. 23)	173
8.1.6. İdârî Yaptırım Kararlarına Başvuru ve İtiraz Yolları (KK md. 27-29)	174
8.1.7. İddianâme Hazırlanması (Dava Açan İddianâme) (CMK md. 170-171)	175
8.2. Kovuşturma Evresi ve Kamu Davasının Sona Ermesi	175
8.2.1. Kovuşturma Evresi ve Duruşmalar	176
8.2.2. Kovuşturma Evresinin Özellikleri:	176
8.3. Yargılama Şartları Ve Çeşitleri	177
8.3.1. Sanığın Hazır Bulunması Şartı (CMK md. 193/1 geçti, TCK md. 61, 62/2)	177
8.3.2. Sanığın Hazır Bulunması İlkesinin İstisnaları	177
8.3.3. Bekletici Meselenin Bulunmaması Şartı	178
8.4. Yargılama Şartlarının Gerçekleşmemesi Sonuçları	178
8.5. Kovuşturmaya Katılanlar ve Duruşmalar	178
8.6. İddianâmenin Kabulü ve Kamu Davasının Açılması	178
8.7. Duruşma Hazırlığı Genel Olarak (CMK 174, 170)	178
8.7.1. Âdil Yargılanma Hakkı (İHAS 6)	179
8.7.2. Duruşma Ve Karar Devresi	179
8.7.3. Duruşmada Başkan veya hâkimin görevi Hazır Bulunacaklar (CMK 192)	179
8.8. Tanık ve Bilirkişinin Naiple veya İstinabe Yoluyla Dinlenmeleri	181
8.9. Son Karar	182
8.10.1. Hükümün Gerekçesinde Gösterilmesi Gereken Hususlar (CMK 230)	184
8.11. Hüküm ve Çeşitleri	184
8.11.1. Beraat Kararı (CMK 223/2)	184
8.11.2. Ceza Verilmesine Yer Olmadığı Kararı (CMK 223/3 ve 4)	184
8.11.3. Mahkûmiyet Kararı (CMK 223/5)	185
8.11.4. Güvenlik Tedbirine Hükmetme (CMK md. 223 ve TCK md. 53)	185
8.11.5. Davanın Reddi Kararı (CMK 223/7)	185
8.11.6. Davanın Düşmesi Kararı (CMK md. 223/8, 231/10; TCK md. 64, 65, 66)	185
8.11.7. Görevsizlik Kararı (CMK 223/10)	185
DOKUZUNCU BÖLÜM: SUÇ (CEZA) YARGILAMASINDA DENETİM (KANUN) YOL-	
LARI	186
9.1. Yargı Kararlarının Denetimi Ve Denetim Yolları	186
9.2. Hâlen Uygulanan CMUK 305-308 Hükümleri	186
9.3. Olağanüstü Kanun Yolları (md. 308-323)	189
9.3.1. Kanun Yararına Bozma (Kanun Nef'ine Temyiz ve Bozma)	190
EKLER	191
Bir tutanakta genelde yer alan bölümler	191
Örnek İhbar Tutanağı	197
Şikâyetçi İfade Tutanağı	205
Örnek Polisin Olaya Elkoyması Tutanağı	208
Olay Ve Teslim Tutanağı)	208

Ekspertiz (Uzman) Raporu	209
Örnek Bir Diğer Ekspertiz	210
İçişleri Bakanlığı Yakalama Ve Gözaltına Alma Tutanağı Şüpheli/Sanık Hakları Formu	213
Gözaltına alınan birimin	214
Gözatına Alınma Sırasındaki Raporu Veren Makama Yazılan Yazı	215
Cumhuriyet Başsavcılığı İle Zabıta Arası Yazışmalardan Bazı Örnekler	217
Örnek cmk md. 147'ye göre düzenlenen	218
Şüphelinin/Sanığın Bildirimi Tutanağı	218
Kovuşturmama Davasına İtiraz Dilekçesi	227
Görölmekte Olan Bir Ceza Davasına Katılma	228
Şikâyet Dilekçesi	230

KISALTMALAR

AKY: Adli Kolluk Yönetmeliği (2005)

AMFÖHK: Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun (1973) 1481

AMKYUK: Askeri Mahkemeler Kuruluşu Ve Yargılama Usulü Kanunu (1963) 353

AÖAY: Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği (2005)

ASBHK: Ateşli Silâhlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun (1953) 6136

Av. K: Avukatlık Kanunu (1969) 1136

AY: Anayasa (1982) 2709

AYMBAK: Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemeleri Kanunu –İstinaf K (2004) 5235

BK: Türk Borçlar Kanunu (2011) 6098

CMBMY: Ceza Muhakemesinde Beden Muâyenesi, Genetik İncelemeler Yönetmeliği (2005)

CMK: Ceza Muhakemesi Kanunu (2004) 5271

ÇKK: Çocuk Koruma Kanunu (2005) 5395

ÇMBK: Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu (1966) 772

ÇMKK: Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu (1941) 4081

ÇÖK: Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi Ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun (1985), 3167

Der. K: Dernekler Kanunu (2004) 5253

ETK: Emniyet Teşkilâtı Kanunu (1937) 3201

HSK: Hâkimler ve Savcılar Kanunu (1983) 2802

HSYKK: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu (1981) 2461

İHAS: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (1950)

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Beyannâmesi (1948)

İİK: İcra İflas Kanunu (1932) 2004

İİİK: İl İdaresi Kanunu (1949) 5442

İş K: İş Kanunu (2003) 4857

JTK: Jandarma Teşkilât Görev ve Yetkileri Kanunu (1983) 2803

KBK: Kır Bekçileri Kanunu (1330)

KK: Kabahatler Kanunu (2005) 5326

KMK: Kaçakçılıkla Mücadele Kanun (2007) 5607

Köy K: Köy Kanunu (18 Mart 1340) 442
KTk: Karayolları Trafik Kanunu (1983) 2918
Mec.: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (1285/1869)
MK: Türk Medenî Kanunu (2001) 4721
MYHK: Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (1999) 4483
OHK: Olağanüstü Hal Kanunu (1983) 2935
ÖGHK: Özel Güvenlik Hizmetleri Hakkında Kanun(2004) 5188
Pas. K: Pasaport Kanunu (1950) 5602
PVSK: Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu (1934) 2559
Sen. K: Sendikalar Kanunu (1982) 2821
SEY: Suç Eşyası Yönetmeliği (2005)
SGGK: Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu (1982) 2692
STİSK: Sendikalar Ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (2012) 6356
Sy. K: Sıkıyönetim Kanunu (1971) 1402
TCK: Türk Ceza Kanunu (2004) 5237
Teb. K: Tebligât Kanunu (1959) 7201
TGYK: Toplu ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (1983) 2911
TMK: Terörle Mücadele Kanunu (1991) 3713
VUK: Vergi Usul Kanunu (1961) 213
YGY: Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (2005)
YK: Yargıtay Kanunu (1983) 2797

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Suç (Ceza) Muhakemesi Hukukunun Konusu, Amacı ve Kapsamı

Bu esere konusuna sadık kalarak, bazı yazarlar gibi biz de ‘*Ceza Muhakemesi Hukuku*’ yerine ‘*Suç Muhakemesi Hukuku*’ ya da ‘*Suç Yargılaması Hukuku*’ demeyi tercih ettik. Zira yargılama faaliyetinin konusu cezanın yargılaması değil suçun yargılaması ve cezasının tesbitidir. Tıpkı Ceza Hukuku terkinin aslında maddi suç hukuku ve burada da onun yargılanmasıdır. Her ne kadar ‘*Yaygın yanlış kullanım, edebî kullanımdan önde gelir*’ (= Galat-ı meşhur, lüğati fasihden evladır)’ denilirse de biz yine bu dersin hem batı dilleri (*Criminal Law Procedure, Straf Process Ordnung*) hem de orta doğu dilleri ve Osmanlıcada (*Usul-ü Muhâkemât-ı Cinâiyye; Usulü’l Muhâkemâti’l-Cinâiyye*) kullanımlarına sadık kalarak ‘***Suç Muhakemesi Hukuku***’ veya ‘***Suç Yargılaması Hukuku***’ terkinini kullanmayı tercih ettik. Metin içerisinde zaman zaman ceza muhakemesi terkinini kullanılmış olabilir. Bunu istikrarsızlık şeklinde algılama yerine ya resmî metinlere sâdik kalarak veya okuyucunun başka eserlerde o terkin de görecekerinden, durumu yadırgamamaları içindir. Suç muhakemesi hukukunun konusu, ceza içeren kanunların suç olarak nitelendirdiği fiilleri işlediği iddia edilen kimselerin takip edilmesi, soruşturulması, kovuşturulması, yargılanması ve cezalandırılmasında uyulacak usûllerin nelerden ibaret bulunduğunu gösteren hukuk kurallarının incelenmesi, açıklanması, yorumlanması ve analizidir. Kişilerin suç işleyip işlemediklerinin nasıl belirleneceği, yargılamanın nasıl yapıp yaptırım uygulanacağı konuları Suç muhakemesi hukuku normları tarafından düzenlenir. Suç yargılaması hukuku normları, zaman zaman iddia edildiğinin aksine hayatın gerçeklerinden uzakta birtakım genel, soyut, uygulanabilme kabiliyeti olmayan ‘*akademik fanteziler*’ değildir. İnsan hayatının her ânında ve her alanında karşılaşılan somut, yaşanan olaylar ve delillerle doğrudan ilişkili normlar bütünüdür.

İnsanın temel haklarının diğer kişiler tarafından ihlal edilmesini önlemek, Devletin görevleri arasındadır. Kişilerin yaşama, mülkiyet, özel hayat gibi alanlarda haklarının diğer kişiler tarafından ihlali durumu, çoğu kez bir suç oluşturur. Devlet bu durumu ortadan kaldırmak üzere örgütlenmiş ve ceza normlarını yürürlüğü koymuştur. Ancak, bireylerin temel hak ve özgürlükleri devlet tarafından, devlet otoritesini kullanan kurumlar ve kişiler tarafından da çiğnenebilir. Suç Muhakemesi hukuku normları, kamu gücü karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerinin dokunulmaz sınırlarını çizer, bireylerin haklarını güvence altına alır. Temel hakların normatif güvenceye bağlanması bireysel özgürlükleri korumak açısından tek başına yeterli değildir. Bu kuralları uygulamaya geçirecek, bu normları benimsemiş uygulayıcılara da gereksinim vardır.

Suç Muhakemesi normlarının amacı sadece sanık haklarını korumaktan ibaret değildir. Çağdaş Suç Muhakemesi hukukuna egemen olan temel strateji, sosyal düzenin korunması ile bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı arasında bir denge kurulması suretiyle gerçeği ortaya çıkarmak ve âdil yargılama ilkesine uyarak âdil yaptırımlara hükmedilmesini sağlamaktır. Söz konusu stratejinin asıl ulaşmak istediği hedef, gerçeği ortaya çıkarmaktır. Gerçeğin âdil yargılanma hakkına uyularak meydana çıkarılması temel koşuldur. Ceza adalet sistemi, bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı göstererek sosyal düzenin kurulması dengesi üzerine kurulmalıdır. Söz konusu dengeyi sağlayacak güvenceler günümüzde anayasalarda ve uluslararası hukuk metinlerinde de yer alır.

‘*Âdil, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı*’na saygılı olmak ve bunun gerektirdiği usul hükümlerine kanunlarda yer vermek, söz konusu dengenin, bireyin hak ve özgürlüklerine ilişkin kısmını karşılar: Kişinin, kanunun belirlediği, usullere göre itham edilebilmesi; güvencelere saygı göstererek yakalanabilmesi, gözaltında tutulabilmesi, tutuklanabilmesi; şüpheli/sanığın üzerine atılan suçları önceden bilmesi, savunmanın gerektirdiği bütün imkânların, davanın tüm evrelerinde ve aşamalarında tanınması (sanık veya avukatın savunmasını hazırlamak için zorunlu vası-

talara ve zamana sahip kılınması, avukatın, müvekkili ile temas etmek ve dosyaya ulaşma imkânının her evrede kabul edilmesi, sanık olmadan duruşma yapıp hüküm verilememesi, susma hakkı kullanıldığında bunun şüpheli veya sanık aleyhinde sonuç meydana getirememesi, adli işlemlere katılma imkânı, zorunlu avukatlık ilkesinin mümkün olduğunca genişletilmesi ve diğerleri); silâhların eşitliğinin gerekli hükümlerle saptanması; suçsuzluk karinesi, susma hakkı, davanın bağımsız ve tarafsız, kanunla kurulmuş mahkemelerde alenen görülmesi ve makul bir süre içinde bitirilmesi; yakalama, adli kontrol, tutuklama gibi önleyici tedbirlerin ancak çok sıkı koşullar altında ve itiraz hakkı ve itiraz yolları kabul edilerek uygulanabilmesi; tutuklamaya seçenек olarak adli kontrolün kabulü; hukuka aykırı olarak elde edilen delil, iz, eser ve emmârelerin hükümsüz sayılması, soruşturma evresinden kovuşturma evresine geçilirken bir orta evrenin kabulü gibi güvenceler birey hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik mekanizmaları oluşturmaktadır.

Dengenin sosyal düzenin korunmasına yönelik boyutu da bulunur. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi zorunluluğu saklı kalmak koşulu ile maddî gerçeği ortaya çıkarmayı sağlayacak tedbirleri almaya yönelik yetkileri kabul etmek zorunluluğu da bulunmaktadır. Ancak, hürriyeti kısıtlayıcı önlemlere çok zorunlu hâllerde başvurmak ve kesin ihtiyaç ölçüsüyle sınırlı kalınması gerekmektedir. Yetkilerin kullanılma koşullarının kesin hatlarıyla belirlenmesi de zorunludur. Mesela, gecikmesinde sakınca bulunan hâl kavramının tanımlanması ve yetkilerin genişlemesini sağlayan bu hâllerin belirlenmesi; uyuşturucu maddeler, terör suçları bakımından getirilen özel hükümler; duruşmalara gelmeyen kaçakların hazır bulunmalarını sağlayıcı zorlayıcı tedbirler; şüpheliden, sanıktan veya mağdurdan yahut üçüncü kişilerden kıl, salgı, kan ve benzerleri gibi bir kısım veya bir parçanın alınabilmesi; beden muâyesesini sağlayan yetkilerin tanınması; moleküler genetik incelemenin yapılabilmesi; telekomünikasyona müdahale ile belirli bilgi veya verilere elkonulabilmesi; kişiyi tanıklıkta bulunmaya zorlayacak ve tanığın korunmasını sağlayıcı tedbirler getirilmesi; kolluk elemanlarının meslekî sırlarının korunması, kamu görevlilerinin tanıklıkta bulunmalarında istisna oluşturabilecek esasların gösterilmesi; zorunlu hâllerde evvelce tutulmuş tutanakların duruşmada okunabilmesi; kamu davasının açılmasında veya sürdürülmesinde kamu yararı öngörülerek seyrek de olsa maksada uygunluk sisteminin uygulanabilmesi, kaçaklar hakkında özel usul hükümlerine yer verilmesi gibi konuların açıklıkla düzenlenmesi gereği bulunmaktadır.

Çağımız suç muhakemesi hukukunun temel ilkelerinden birisi mağduru korumak olduğundan, ceza davasının bütün aşamalarında mağdura bir kısım haklar ve yetkiler tanınması da temel amaçlar arasında yer almalıdır.

Bir milletin ilerlemesi her şeyden önce o ulusun bireylerinin gelişmesine bağlıdır. Bireylerin güç, yetenek ve niteliklerini geliştirmeyen ve onların şevkini kamçılamaayan bir millet ekonomik, siyasal ya da kültürel hiçbir yönden kalkınmayı gerçekleştiremez. Gelişmemiş ülkelerin çoğunun temel sorunu doğal kaynakların kıtlığı değil, insan kaynaklarının kıtlığıdır. Bu yüzden gelişmek isteyen milletler önce insan kaynaklarını geliştirmeye ve değerlendirmeye yönelmelidirler. Başka bir deyişle önce eğitim düzeylerini geliştirmeli ve bireylerine kalkınmada yararlı beceriler kazandırabilmelidirler. Canlılar üzerinde araştırma yapanlar pireleri kavanoza koymuşlar, ağzını da sıkıca kapatmışlar. Pireler sıçrayarak kavanozun kapağına çarpıyorlarmış, bir süre sonra pireler kapağına çarpmamak için nasıl sıçrayacaklarını öğrenmiş ve sıçrama becerilerini belli bir yükseklikte sınırlamıştır. Sonra kapağı açmışlar, ancak pirelerin hiçbirisi kavanozdan çıkacak büyük bir sıçrayış yapamamıştır. Okuyucuları ve öğrencileri dar kalıplar kavanozuna hapsedmeden, üstün yetenekleri nedeniyle güvenlik bilimleri konusunda eğitmek üzere seçilen öğrencilerin becerilerini ve yeteneklerini sınırlamadan eğitilmeleri Suç Muhakemesi hukuku dersinin temel amacını oluşturmaktadır.

Devam eden bölümlerde ve sayfalarda yer alan konular ana hatları ile şu şekildedir. **Birinci bölümde**; suç muhakemesi hukukunun hukuk ilmindeki yeri, amacı, tarihçesi, diğer hukuk dallarıyla ilişkisi ve kaynakları yer alır. **İkinci bölümde**; suç muhakemesi hukukunun işlemeye başlaması, suç muhakemesinin işleyişini engelleyen durumlar ve suç muhakemesinin safhalarına değinilmiştir. **Üçüncü bölümde**, suç muhakemesinin temel ilkeleri ana hatlarıyla ele alınmıştır. **Dördüncü bölümde**, suç muhakemesine katılanlar; **Beşinci bölümde** suç muhakemesi soruşturma evresi işlemleri incelenmiştir. **Altıncı bölümde**, ifade alma ve diğer delili toplama faaliyetlerine yer verilmiştir; **Yedinci bölümde** suç muhakemesinde deliller, delillerin değerlendirilmesikonuları üzerinde durulmuştur; **Sekizinci bölümde** suç muhakemesinde soruşturmanın sona ermesi ve kovuşturma evresinin önemli faaliyetleri ve ilkeleri, duruşmaların icrası üzerinde durulmuştur; **Dokuzuncu bölümde** olağan kanun yolları ve olağanüstü kanun yolları ile yargı kararlarının denetim usullerinin açıklamaları yapılmıştır. **Ekler bölümünde** de polis ve cumhuriyet savcılığı faaliyetleri ağırlıklı olmak üzere çeşitli yazışma örneklerine yer verilmiştir.

1.2. Suç Muhakemesi Hukukunun Anayasal Düzenle İlişkisi

Suç muhakemesinde birey ile kamu makamları çoğu kez karşı karşıyadır. Arama, elkoyma, müsadere, yakalama, tutuklama, kamu haklarından mahrumiyet gibi durumlar kişilerin özgürlükleri ve mülkiyet haklarıyla yakından ilgilidir. Dolayısıyla suç yargılaması hukuku anayasal düzenle yakından ilgili ve bağlantılıdır. Suç muhakemesinin alanına giren koruyucu önlemlerin boyutu, etkin siyâsî düşünce ve siyâsî güçlerin yapısına göre farklılık gösterir.

Günümüz hukuk düzenlerinin esas aldığı ‘bireye’ otoriter devlette rastlanmaz. Otoriter toplumsal düzen anlayışında asıl olan konumdur, statüdür. Kişiler nesep, cinsiyet, ırk ya da mensup olduğu toplum kategorisi itibarıyla sahip olduğu toplumsal konumları ölçüsünde haklara sahiptirler. Bu anlayışta hukuk, bir haklar rejiminden ziyade bir statüler rejimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Otoriter devlette siyasal güç yönetilenler nezdinde bir meşruluk arayışına girmeye ihtiyaç duymaz. Zira, siyasal otorite meşruluğunu töreden ya da kaba kuvvetten alır. Otorite mutlak itaat bekler, buna karşın yönetilenlere karşı siyasal olarak kendini sorumlu hissetmez. Bu anlamda eleştiriye tahammülü yoktur. Otoriter devlet anlayışının belirleyici özelliklerini sıralamak gerekirse; toplumu oluşturan kişilerin kanunlar önünde eşitliği sözkonusu değildir. Toplumsal konumları ölçüsünde kişiler yasalardan yararlanma şansına sahiptir. Bireyin toplumsal konumunun başlıca belirleyicisi ise asalet, cinsiyet, ırk, kişisel servet gibi bütünüyle tesadüfi özelliklerdir. Yönetimin etkili denetimini sağlayan mekanizmalar bulunmamaktadır. Kuralları koyan ve uygulayanlar, kendilerini ya bütünüyle kuralların üzerinde görmektedirler ya da kurallara uyup uymadıklarının bağımsız merciler tarafından denetlenmesine yanaşmamaktadırlar. Toplumu genel olarak ilgilendiren toplumsal, hukukî ve siyasal gelişmelerin, toplumun üyeleri tarafından özgürce tartışıldığı bir alan bulunmamaktadır. Yanlılık ve keyfiliğin hâkim olduğu bu yönetim anlayışında hukuk güvenliği bulunmamaktadır. Kişilerin, kendi eylemlerinin muhtemel hukukî sonuçlarını önceden makul ölçüde hesaplayabilme imkânları mevcut değildir. Bu yüzden toplum üyeleri, sürekli ‘her an her şey olabilir’ duygusuyla yaşamaktadırlar.

Otoriter devlette, toplumun ve devletin çıkarları çok üstün tutulmuştur. Kişilerin hak ve özgürlüklerine önemli müdâhaleler makul karşılanabilir. Kişiler, kural olarak ikinci plandadır. Suç muhakemesinin sujeleri olan savcılar ve hâkimler kişi hak ve hürriyetlerinden ziyade kamu menfaatlerinin bekçisidirler. Sanık, konuşmaya mecbûr, savunma hakkı sınırlı ve pasif durumdadır.

Nitelikleri yukarıda ana hatlarıyla sıralanan otoriter yönetim tarzının karşıtını ise liberal devlet fikri oluşturmaktadır. Bu tür devlette birey eksen alınmıştır. Devlet, statüsü ne olursa olsun eşit bireylerin oluşturduğu, bireyin rıza ve iradesine dayalı bir örgütlenmedir. Liberal devlet, temel hakları korumak üzere kurulan siyâsî bir kurumdur. Devlet, bireyin hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarını korumak üzere ve toplumsal yaşamın bir gereği olarak adalet, kolluk gücü ve savunma ihtiyacını karşılama amacıyla kurulmuştur.

Otoriter devletteki durumun aksine, liberal devlette birey ön plana çıkarılmıştır. Bireyin hak ve hürriyetlerine devletin müdahalesi esas ve usulleri kanunlar tarafından önceden belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır. Sanıklar, duruma göre aktif ya da pasif hak ve görevlere sahiptir. Sistemde suç muhakemesinin halka açık olması ve yargılama işlevinin denetime tabi tutulması esastır.

Bu düşünce biçimleri ve devlet sistemleri karşısında Türk Ceza Muhâkemesi Kanunu (CMK)'nın yeri nedir? 1982 Anayasası hükümlerinin bireylere tanıdığı hürriyetler dikkate alındığında liberal sistemin amaçlandığı görülmektedir. Tabii hâkim ilkesi, hâkimlerin bağımsızlığı, mahkemelerin açıklığı, kararların gerekçeli olması gibi temel liberal ilkeler Anayasa tarafından benimsenmiştir. Ancak, 1982 Anayasası, bazı hürriyetleri liberal toplumda olması gerekenden daha fazla sınırladığı da bir olgudur.

1.3. Ceza Muhâkemesi Hukukunun Diğer Hukuk Dallarıyla İlişkisi

Suç muhakemesi hukuku, hukuk ilminin ayrı ve bağımsız bir dalını oluşturur. Önceleri Ceza Hukuku'na bağlı ve onun içerisinde ele alınmaktaydı. Yirminci asrın başlarından itibaren bağımsız bir hukuk bilimi dalı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Hukuk, toplu halde yaşayan insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen sosyal düzen kurallarından biridir. Hukuk, kamu hukuku ve özel hukuk olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Kişilerarası ilişkileri düzenleyen hukuka '*özel hukuk*'; Devlet ile bir şahıs veya diğer bir Devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuka da '*kamu hukuku*' adı verilmektedir.

Suç muhakemesi hukuku, genelde muhâkeme (yargılama) hukuku, özelde kamu hukuku içerisinde yer almaktadır. Çünkü, suç muhakemesi hukuku birbirlerine eşit statüde olan davacı ve davalı arasındaki bir uyuşmazlığı değil, sanığın suç işleyip işlemediği, şâyet işlemişse cezalandırılmasının gerekip gerekmediği yönündeki bireyle toplum (devlet) arasındaki uyuşmazlıkları konu edinmektedir. Kamu otoriteleri sanığın karşısına sadece mahkemede davacı olarak çıkmakla kalmayıp aynı zamanda soruşturmanın yürütülmesi ile de görevli olduğundan duruşma öncesi sanık üzerinde uygulayabilecekleri birtakım yetkilere sahiptirler.

Suç muhakemesi hukuku, adâlet dağıtılırken takip edilecek usûlleri belirleyen hukuk kurallarını inceleme konusu edindiğinden dolayı da kamu hukuku içerisinde yer alır. Muhakeme neticesi verilebilecek olan ceza, devlet-millet adına verilir. Suç muhakemesinde dava, kural olarak kamu adına açılmaktadır. Kamu davası açmak yetkisi cumhuriyet savcılarına aittir. Savcılarca ileri sürülen iddiaların araştırılması ve karar verme ise hâkimlerin görevidir. Suç muhakemesine katılan her iki suje ve mahkemeler devletin yapısı içerisinde yer alır ve devlet adına görev yapmaktadır.

Muhakeme hukukunun, '*medenî muhakeme hukuku*' ve '*suç muhakemesi hukuku*' olmak üzere iki dalı vardır. Ayrıca, '*idârî muhâkeme hukuku*', '*anayasa muhâkemesi hukuku*', '*milletlerarası muhâkeme hukuku*' olmak üzere birtakım başka muhâkeme hukuku dallarından da bahsedilebilir. Suç muhakemesi hukuku, diğer muhâkeme hukuku dalları ile bazı ortak esaslara sahiptir. Muhâkeme hukuku sistemlerinin hepsinde yargılama faaliyeti, muhâkeme işlemleri, muhâkeme makamı ve muhâkemenin tarafları bulunmaktadır. Aynı şekilde, yargılama makamının harekete geçebilmesi için dava açılmasına gerek duyulmaktadır. Bu benzerliklere rağmen, suç muhakemesi hukuku, muhakeme hukukunun bir dalı olan medeni muhakeme hukukundan birçok bakımdan farklıdır. İlk olarak, kamusal niteliğinden dolayı suç muhakemesi, bazı istisnalar dışında, kendiliğinden işlemeye başladığı halde medeni muhakeme hukuku ancak hakkı ihlal edilen kişi tarafından işletilebilir. İkinci olarak, suç muhakemesi hukuku maddî hakikatin ortaya çıkarılmasını amaçladığı halde, medeni muhakeme hukuku biçimsel gerçeğin ortaya çıkarılmasıyla yetinir. Üçüncü olarak, suç muhakemesi hukukunda delil serbestisi ilkesi geçerlidir. Medenî yargılama hukukunda hukukî ilişkinin hangi delillerle ispat edilebileceği belirlenmiştir, yani biçimsel delil ilkesi geçerlidir.

Suç muhakemesi hukuku, maddî ceza hukukundan ayrıdır. Ceza davasını yönlendiren ilkeler, suçun tanımını, mahiyetini tayin ve cezayı düzenleyen prensiplerden farklıdır. Suç muhakemesi hukuku tamamiyle kendine mahsus ilkelere sahiptir. Bu ilkelere maddî ceza hukukunun fazla bir etkisi sözkonusu değildir. Mesela, maddî ceza hukukunda geçerli olan ‘kıyas yasağı’ kuralı, suç muhakemesi hukukunda geçerli değildir. Bununla birlikte, suç muhakemesi hukuku, suç ve cezalara ilişkin soyut kurallar içeren maddî ceza hukukunun hayata geçmesine, suç ve ceza normalarının uygulanabilirliğini sağlamaya ve ceza normalarının genel, özel ve sistematik caydırma etkisini yerine getirmesine katkı sağlar.

Herhangi bir hukuk kurumunun maddî ceza hukuku kurmu mu, yoksa muhakeme hukuku kurumu mu olduğunun tespiti birkaç açıdan önem taşır. İlk olarak, maddî ceza hukukunda kıyas yasağı kurulu mevcut olduğu halde, suç muhakemesi hukukunda kıyas yasağı yoktur. İkinci olarak, sanığın lehine olan maddî ceza hukuku normları geçmişe etkili olarak uygulanabildiği halde, suç muhakemesi hukuku kurallarının uygulanmasında ‘*derhal uygulanma*’ ilkesi geçerlidir. Üçüncü olarak, Türkiye dışında işlenen suçlarda suçun işlendiği ülkenin yasalarının dikkate alınması maddî ceza hukukunda mümkün olduğu halde, suç muhakemesi hukuku normları açısından suçun işlendiği ülkenin yasalarını dikkate alma imkânı bulunmamaktadır.

Mahkeme kararının kesinleşmesinden ceza veya emniyet tedbirlerinin uygulanmasının tamamlanmasına kadar geçen süreçte kamuyla birey arasındaki ilişkiyi düzenleyen infaz hukuku da suç muhakemesi hukukuyla yakından ilgilidir. İnfaz işlemlerinden doğan uyuşmazlıklar da yargılamaya konu olabilmektedir. Aynı şekilde, yabancı mahkemeler tarafından verilen hükümlerin ülkemizde infaz edilebilmesi için tanıma muhakemesi yapılması gerekmektedir.

Globalleşmenin bir sonucu olarak göçmen kaçakçılığı, uyuşturucu veya insan ticareti, uçak kaçırma gibi suçların yaygınlık kazanması ve birçok ülkeyi aynı anda ilgilendiriyor olması olgusu, ceza yargılama hukuku ile devletler hukuku arasında çok kapsamlı ilişkilerin doğmasına neden olmuştur. Uluslararası suçlulukla mücadele açısından uluslararası alanda işbirliğinin sağlanması zorunluluğu, milletlerarası ceza hukuku disiplinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Suç yargılaması hukukunun medenî hukuk, borçlar hukuku ve diğer hukuk dalları ile de ilgisi vardır. Bir suç yargılaması sırasında dava konusu fiil, bir kısım maddî ve manevî tazminât isteme hakkı doğurabilir. Suç muhakemesi sırasında bu gibi talepler de gündeme getirilebilir. O halde, suç yargılaması yapan hâkim medenî hukuk, borçlar hukuku, vergi hukuku kurallarını da bilmek ve uygulamak durumundadır. Mesela, tehlikeli vasıta kullanarak ölüme sebep olan kişi ceza mahkemesinde yargılanırken ölen kişinin yakınları sanığın maddî ve manevî tazminât ödemesine karar verilmesini mahkemeden isteyebilir.

1.4. Suç Muhakemesi Hukukunun Gelişim Süreci

Suç yargılaması hukuku uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Tarihsel sürecin başlangıcı insanların toplum halinde yaşamaya başlamasına kadar götürülebilir. Okuyucuya ve öğrencilerimize genel bir bilgi verebilmek amacıyla suç muhakemesi hukukunun Türk hukuk tarihinde ve Türkiye’deki gelişim süreci ana hatlarıyla, ayrıntıya girmeden dört başlık altında ele alınacaktır.

1.4.1. Tanzimâta Kadar Olan Dönem

Temelde ve genelde İslâm hukukunun uygulandığı bu devrede yargılama dînî ilke ve esaslara göre yapılmaktaydı. Medenî ve suç muhakemesinde ortak hükümler uygulanmakla birlikte, suç muhakemesine özgü bazı hükümlerin mevcut olduğu da görülür. Mesela, hadd cezasını gerektiren ağır suçlar sayılmış ve bu suçları ihbarla herkes yükümlü tutulmuş, hatta kadıların (hâkimlerin) bu suça doğrudan elkoyması esası getirilmiştir. Hadd cezasını gerektiren suçlar açısından günümüzdeki kamu davasına benzer bir durum sözkonusuydu. Kısas ve diyet cezasını gerektiren suçlar gibi bir kısım suçların takibi ise suç mağdurunun veya suçtan zarar görenlerinşikâyetine

bağlıydı. Bu tür suçlar hakkında şikâyet gerçekleşince kovuşturma başlardı ve ispat yükü davacıda idi. Tazir cezasını gerektiren suçların takibi ve kovuşturulması ise bir kısım özel kurallara bağlıydı. Görevli zabıta makamları, muhtesipler ya bir kısım yaptırımlar uygulardılar ya da sanığı mahkemeye çıkararak hakkında işlem yapılmasını talep ederlerdi.

Bu dönemde suç muhakemesi usûl hukuku kuralları, fıkıh kitaplarının suçlarla ilgili bölümlerinde suçlarla birlikte ve dağınık olarak yer almıştır. Ayrıca, hâkimlerin uyacağı kurallarla ilgili konuları içeren ‘*Âdâbü’l-Kuzzât*’ veya ‘*Edebül-Kâdî*’ adlarıyla anılan eserler yazılmıştır. Ülkemizde suç yargılaması usul ve kurallarına ilişkin bazı esasları içeren ilk metinler olarak, 14 Şubat 1870 (13 Zilkade 1286) tarihli ‘Divan-ı Ahkâm-ı Adliyenin Dahilî Nizamnamesi’nin Üçüncü Faslı ve 24 Şubat 1870 tarihli ‘Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mehâkim Nizamnamesi’nin Dördüncü Faslı örnek olarak gösterilebilir. Bu dönem hakkında daha ayrıntılı bilgi için F. Atar tarafından kaleme alınan Adliye Teşkilâtının Ortaya Çıkışı ve İşleyişi (Ankara 1979) ve A. Bayındır tarafından hazırlanan Şeriiye Sicilleri Işığında Osmanlılarda Muhâkeme Usûlleri (İstanbul 1986) isimli eserlere başvurulabilir.

1.4.2. Tanzimâtın 1929 Yılına Kadar Olan Dönem

Tanzimâtla birlikte toplumda millî-dînî vasfı ağır basan kanunlar ve batı kaynaklı olma vasfı ağır basan kanunlar olmak üzere iki tür kanunla karşılaşmaktadır. Millî-dînî nitelikli Mecellenin 12 ile 16. bölümlerinde muhâkeme hukuku kurallarına, dava, delil, ikrar, sulh gibi yargılama meselelerine yer verilmiştir. Anılan bölümlerde yer alan hükümler hem medenî yargılama hem de suç yargılamasına ortaklaşa uygulanabilir nitelikteydi. Mecellenin 8. maddesinde günümüz suç muhakemesinin de temel ilkelerinden birisi olan masumluk karinesi, ‘*beraati zimmet asıldır*’ şeklinde ifade edilmiştir.

Batı kaynaklı olma niteliği ve özelliği ağır basan kanunların suç muhakemesi ile ilgili örneği ise 1296/1879 tarihli ‘Usûl-ü Muhâkemâti-i Cezâiyye Kanunu Muvakkati’dir. 1808 tarihli Fransız Ceza Muhâkemeleri Usûl Kanununun bazı değişikliklerle Türkçe’ye tercümesinden ibaret olan bu kanun, Fransız adâlet mekanizmasının jüri sistemi dışında bütün kurumlarına yer vermiştir. Aynı dönemde yürürlüğe giren 1329/1913 tarihli Sulh Hâkimleri Kanunu suç muhakemesi hukuku ile ilgili bazı ek hükümler getirmiştir.

1.4.3. 1929 Yılından 2005 Yılına Kadar Olan Dönem

1 Haziran 2005 tarihine kadar yürürlükte kalan 1412 sayılı Ceza Muhâkemeleri Usûlü Kanunu 04 Nisan 1929 tarihinde kabul edilerek 20 Nisan 1929 tarihinde resmî Gazetede yayımlanmış ve 20 Ağustos 1929 da yürürlüğe girmiştir. 1877 tarihli Alman Ceza Muhâkemeleri Usûl Kanununun çevirisi olan bu kanun günümüze kadar birçok kez değişikliğe uğramış, kanuna yeni maddeler ve fıkralar eklenmiştir. Özellikle 1960’lı yıllardan sonra bu değişikliklerin sayısı ve kapsamı bir hsyli genişlemiştir. Değişikliklerin esasının, insan hak ve hürriyetlerini korumak ve bireyin âdil yargılanma veya dava hakkını sağlamlaştırmak olduğu söylenebilir.

1412 sayılı Kanunun yerine bir diğerinin konulması hususunda farklı tarihlerde iki kez girişimde bulunulmuştur. 1946 yılında meydana getirilmek istenen tasarı üzerindeki çalışmalara devam edilmemiştir. 1951 yılında başka bir tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ne sunulmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna kadar gelmiş olmasına rağmen hükümsüz sayılmıştır.

1412 sayılı Kanunun, Almanya’daki kadar yoğun bir değişime tâbi tutulmadığı söylene bile, yürürlüğe girdiği tarihten 2005 yılına kadar 27 kez ufak ya da büyük çapta yapılan değişiklikler sonucu çok sayıda maddenin değiştirilmiş bulunduğu belirtilmelidir. Son zamanlarda bu değişikliklerin en önemlileri, 1985 ve 1992 tarihlerinde gerçekleşmiştir.

Bu değişikliklerde, kaynak Kanunun ait olduğu devletin gerçekleştirdiği yenilikler izlenemediği, bunun yerine uygulama esas alınarak bazı değişiklikler yapıldığı, yapılan bu değişikliklerle ilkelerden özveride bulunulduğu hususundaki bir kısım görüşlerin tam olarak olmasa bile, gerçeğin önemli bir kısmını yansıttığı söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesini izleyen yıllarda bütün Avrupa ölkelerinde demokratikleşmenin büyük ivme kazanması nedeniyle, suç muhakemeleri usulünde geniş değişiklikleri getirmesi de kaçınılmazdı. Uluslararası alanda gerçekleştirilen ve insan hak ve özgürlüklerine ilişkin çok taraflı sözleşmeler de demokratikleşmeyi teşvik ve tahrik etmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler düzeyinde insan hak ve hürriyetlerine ilişkin sözleşmeleri ve İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeyi (kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini) kabul etmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkını tanımiştır. Bu sözleşmelerde, âdil yargılanma hakkı ve bunun gerekleri olan suçsuzluk karinesi, susma hakkı, silâhların eşitliği ilkeleri ve savunma hakları gibi hükümler yer almıştır. Bu hükümler, bugün Türk iç hukukunun uyulması zorunlu kısımları hâline gelmiştir. Söz konusu sözleşme hükümleri, Yargıtay ve mahkemelerimiz tarafından doğrudan uygulanmakta, Anayasa Mahkemesince de destek norm olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'nin artan nüfusu, küreselleşmenin hız kazanması, milyonlarca Türk vatandaşının Avrupa ölkelerinde çalışmaları ve hatta yerleşmeleri, Ölkemizde işlenen suçları hem miktar ve hem de nitelik itibarıyla değiştirmiş, ceza adalet sistemi büyük bir baskı altına girmiş, davaların sonuçlandırılması makul süreleri aşmıştır. Davaların uzamasının önlenmesi için millî ve uluslararası çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya da devam edilmektedir.

Bu durum karşısında, ceza usul mevzuatında davalara hız kazandırma düşüncesi, kamu hak ve özgürlüklerine göre daha fazla etkili olmuş ve yapılan kanun değişiklikleri bazen ilkelerden özveride bulunulmasını sonuçlandırmış, bu hâl Kanunun sistematığını de bir ölçüde etkilemiştir. 1985 ve 1992 yıllarında ileriye yönelik atılım sayılabilecek değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 1985 yılında yapılan değişikliklerle suç muhakemesi iki safhadan oluşur hale getirilmiştir. Bunlar da; hazırlık soruşturması (önsoruşturma) ve son soruşturma (duruşma) safhalarıdır. 1992 yılında yapılan değişikle de gözaltı süresi kısaltılmış, sanığın hazırlık safhasında müdâfii ile karakolda ve savcılıkta görüşebilmesine, dosyadan bir kısım belgeleri alabilmesine imkân sağlanmış, yasak sorgu yöntemleri ve hukuka aykırı elde edilen delillerin akıbeti gibi hususlar açıklığa kavuşturulmuştur. 1992 yılında yapılan değişiklikler, ağdaş suç muhakemesinde temel ilkeyi oluşturan ve savunmayı sağlayan 'silâhların eşitliği' çerçevesinde savunma hakkını güçlendirmesi açısından anlamlıdır.

Suç muhakemesi hukukunun ve bunun ifadesini oluşturan ana kanunun temel amacı 'gerçeğe ulaşmaktır'. Ancak bu hedef, insan hak ve özgürlüklerini vurgulayan âdil yargılanma hakkına uygun biçimde gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda, 1412 sayılı Kanunun eksikliklerinin çok sayıda olduğu belirtilmelidir. Mesela, koruma tedbirleri ağdaş gelişmeleri izleyememiş; iletişime müdahalede, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce saptanan koşullara uyulması sağlanamamış; tanık dinlenmesi ve güvencesine, bilirkişiliğe, kamu davasının açılmasında maksada uygunluk sistemine bir ölçüde yer verilmesini zorunlu kılan hâller karşılanamamıştır. Beden muâyenesi ve moleküler genetik inceleme hususundaki hükümlere, tanığın ve hatta hâkimin korunmasına ilişkin esaslara ve her şeyden önemlisi davanın bir duruşmada bitirilmesini sağlayacak hüküm ve tedbirlere, kaçakların yargılanmasına ilişkin yeni hükümlere, uzlaşma usulünün uygulanmasına, bazı suçlar hakkında özel tedbirlere ve diğerlerine yer verilmemiştir. Yabancı ölkelerde, özellikle Almanya, Fransa, Belçika, İtalya ve İspanya'da 1960'lı yıllardan beri âdil yargılanma hakkını daha güçlü hâle getirmek amacıyla kanunlarında gerçekleştirilen yoğun değişikliklere 1412 sayılı Kanun uydurulamamış; yukarıda açıklandığı üzere daha ziyade davaların hızlandırılmasını sağlamak amacıyla ve bazen silâhların eşitliği ilkesiyle bağdaşması zor, Kanunun sistematığını de bozucu nitelikte bir kısım değişikliklere yer verilmesiyle yetinilmiştir.

1.4.4. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) Dönemi

a. Ön Çalışmalar: 4 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen ve 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), hazırlanırken geniş bir karşılaştırmalı ceza usul hukuku araştırmasına girilmiş; Alman Ceza Usul Kanununun bugün aldığı son şekil bütünüyle, Fransız Ceza Usulü Kanununun pek çok maddesi de son değişiklikleriyle birlikte Türkçe'ye çevrilerek Komisyon üyelerinin incelemesine sunulmuştur. İtalyan hukuku ve Anglo-sakson sistemi gözden geçirilmiş, Yargıtay ve Askerî Yargıtayın yerleşmiş kararları gözönünde bulundurularak karşılaştırmalar yapılmıştır. İlk Tasarı metni ve gerekçesi, hazırlandıktan sonra Tasarı Adalet Bakanlığınca, Yargıtaya, Askerî Yargıtaya, bütün bakanlıklara, ilgili Devlet kurumlarına, barolara, üniversitelere, savcılıklara, adliyelere gönderilerek mütalâa, görüş ve eleştirileri alınmıştır. Bütün bunlar Komisyonda değerlendirilerek, uygun görülen tesbit ve teklifler-doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır.

b. 5271 Sayılı CMK'nun kısaca içeriği: Yeni kanun, yedi kitap ve 335 maddeden oluşmaktadır. Kitaplar kısımlara ve kısımlar da bölümlere ayrılmıştır. Yeni kanunun madde sayısı, 426 madde ve 6 ek maddeden oluşan 1412 sayılı Kanuna göre daha azdır. 5271 sayılı Kanunun içerdiği hükümler itibarıyla 1412 sayılı Kanuna göre çok daha zengin ve ayrıntılı olduğu söylenebilir. Haksız tutuklama veya yakalamaya tazminat ödenmesi, yasak hakların geri verilmesi gibi hükümlerin geliştirilerek yeni Kanunun içine alınmış bulunması dışında, yeni konu ve bunlarla ilgili hüküm ve maddelere metin içerisinde yer verilmiştir. 1412 sayılı Kanunun bazen birleştirilerek, bazen ayrılarak Tasarıya alınan bütün hükümlerinde değişiklikler yapılmış ve bazı hükümler çıkarılırken bazı yeni hükümler de eklenmiştir.

c. CMK ile getirilen yeniliklerden birkaçı: Kanunun getirdiği en önemli yenilikler:

i. Adli yargı ilk derece mahkemelerinden verilen kararların doğrudan temyiz edilemeyeceği ve bunlar aleyhine istinaf yoluna gidileceğidir. Hükümün maddi, ispat yönünden ve aynı zamanda hukukî bakımdan kontrolünü yapan yargı merciine öteden beri '*istinaf*' denilmiştir. Yeni Kanun, bu kanun yolunu kabul etmiş bulunmakta ve bunu '*istinaf yolu*'; bu incelemeyi yapacak mahkemeleri de bölge idare mahkemelerine paralel olarak '*bölge adliye mahkemesi*' biçiminde adlandırmaktadır. Yeni Kanun, bu hükümleriyle ceza mevzuatımızın önemli bir eksikliğini ortadan kaldırmıştır.

ii. Kanunun getirdiği çok önemli bir yenilik de '*Uzlaşma*' kurumunun kabul edilmiş olmasıdır. Bunlar yanında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı nedeniyle hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesine ilişkin hüküm getirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 ncı maddesine paralel olarak 4709 sayılı Kanunla Anayasanın 36 ncı maddesine '*âdil yargılanma*' hakkı eklenmiştir. Âdil yargılanma hakkının bir uygulaması olarak yargılamanın yenilenmesi nedenleri arasına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin veya eki protokollerin ihlali nedeniyle verilen mahkûmiyet kararları da dahil edilmek suretiyle Sözleşme veya eki protokollerin hükümlerinin iç hukuka yansıtılması sağlanmıştır.

iii. Yeni düzenlemeyle her suçtan dolayı zarar görenin Devlet olduğu gerçeğinden hareketle, dava açmanın bir kamu görevi olması gerektiği benimsenmiş ve bireyin ceza davası açmasını içeren kişisel dava usulü kaldırılmıştır. Hukuk çevrelerinde bu konu yıllardan beri tartışılmaktaydı. Kişisel davanın kaldırılmasının lehinde ve aleyhinde olanlar da vardır. Tasarı, günümüzde artık suçların kamusal ve özlük olarak ikiye ayrılmadığını, açılan ceza davasına katılma, Cumhuriyet savcısının dava açılmasına yer olmadığına dair kararına itiraz imkânlarını geniş ölçüde kabul etmiş bulunduğuna göre, uygulamada çok kere mahkemeleri işgal eden, zaman israfına neden olan kişisel davaya, yeni Kanunda hiç yer verilmemiştir.

1.5. Suç (Ceza) Yargılaması Hukukunun Kaynakları

‘**Kaynak**’ kelimesi, sözlük anlamı itibariyle bir şeyin ilk çıktığı yeri ifade eder. O halde, ‘*suç muhakemesi hukukunun kaynağı*’ denildiğinde, suç yargılaması hukuku kurallarının nereden ve nasıl ortaya çıktığını anlamak gerekir. Ancak, ‘suç muhakemesi hukukunun kaynağı’ bazen suç muhakemesi hukukunun dışı karşı hangi şekillerde göründüklerini, onların ne gibi şekillere bürünmüş olduklarını da ifade eder. Bu ikinci anlamda suç muhakemesi hukukunun kaynaklarını, kaynak olarak önemlerine, birinci veya ikinci derecede olup olmadıklarına göre doğrudan doğruya kaynaklar, dolaylı kaynaklar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

1.5.1. Doğrudan Doğruya Kaynaklar

Suç muhakemesi hukukunun doğrudan doğruya kaynakları anayasa, kanunlar, uluslararası sözleşmeler ve yürütme organının tasarruflarından oluşur.

1.5.1.1. Anayasa

Ceza Muhakemesi işlemlerinin bir çoğu bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale niteliğinde olduğundan Anayasa normaları tarafından düzenlemeye kavuşturulmuştur. Mahkemelerin bağımsızlığı 1982 Anayasasının 9. maddesinde ‘yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır’ ifadesi ile düzenlenmiştir. Kimseye işkence ve kötü muamele yapılamayacağı 17. maddenin 3. fıkrasında; yakalama ve tutuklamanın esas ve usulleri 19. maddede; arama ve elkoyma 20. maddede; tabi hâkim ilkesi 37. maddenin 1. fıkrasında; suçluluğu, kesinleşmiş bir mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağı (masumluk karinesi) 38. maddenin 4. fıkrasında; kişinin kendisini veya yakınlarının aleyhine olarak açıklamaya ve delil göstermeye zorlanamayacağı 38. maddenin 5. fıkrasında; hukuka aykırı elde edilen delillerin hükme esas alınmayacağı 38. maddenin 6. fıkrasında; kamu görevlilerinin yargılanmaları 129. maddenin son fıkrasında; hâkim ve mahkemelerin bağımsızlığı 138. maddede; hâkimlik ve savcılık teminatı 139. maddede; duruşmaların açık ve mahkeme kararlarının gerekçeli olması gereği 141. maddede; mahkemelerin kuruluş, görev, yetki ve yargılama usullerinin kanunla düzenlenmesi gereği 142. maddede; Yüce Divan 148. maddede; Yargıtay 154. maddede; askerî Yargıtay 156. maddede anayasal düzenlemeye konu yapılmıştır.

Anayasanın 39. maddesinde ‘*ispat hakkı*’ başlığı altında hakaret suçunda isnadın ispatıyla ilgili olarak yer alan, “*Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır*” hükmü çok spesifik bir alana münhasır olması nedeniyle Anayasa’da yer verilmesinin gerekliliği tartışmaya açık bir düzenlemedir.

Anayasa’da maddî ceza hukuku bakımından da önemli ilkelere yer verilmiştir. Kişiye işlediği suç nedeniyle insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir ceza hukuku yaptırımını uygulanamayacağı 17. maddenin 3. fıkrasında; iddia, savunma ve âdil yargılanma hakkı 38. maddenin 1. fıkrasında; ceza kanunlarının zaman bakımından uygulanmasına ilişkin ilkeler 38. maddenin 1 ve 2. fıkralarında; suçta ve cezada kanunilik ilkesi 38. maddenin 3. fıkrasında; ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi 38. maddenin 7. fıkrasında; yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı 38. maddenin 8. fıkrasında; genel müsadere cezası verilemeyeceği 38. maddenin 9. fıkrasında; basın ve yayın araçlarının müsadere edilemeyeceği 30. maddede; ölüm cezasının kaldırıldığı 38. maddenin 9. fıkrasında anayasal düzenleme olarak yer almıştır.

Anayasa’nın Devletin görevleri arasında saydığı “*insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlama*”(md. 5) ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin Devlet eliyle güvence altına alınmasını gerekli kılmaktadır. Suç yargılaması hukuku Anayasa’da düzenlenen hak ve özgürlüklerin Devlet tarafından güvenceye alınma fonksiyonunu yerine getirmektedir.

1.5.1.2. Kanunlar

Suç muhakemesi hukukunun temel kaynağı; 04.04.1929 tarih ve 1412 sayılı CMUK'nu tümüyle yürürlükten kaldıran 04/12/2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhâkemesi Kanunudur. Bu kanun yedi kitaptan oluşur. Her kitap da kısımlardan, kısımlar da bölümlerden oluşmaktadır.

Birinci kitap 'genel hükümler' başlığını taşımakta ve altı kısım içermektedir. Kısım başlıkları ise, 'kapsam, tanımlar, görev ve yetki' (md. 1-32), 'kararlar, açıklaması ve tebliği, süreler ve eski hale getirme' (md. 33-42), 'tanıklık, bilirkişi incelemesi ve keşif' (md. 43-89), 'koruma tedbirleri' (md. 90-144), 'ifade ve sorgu' (md. 145-156) şeklinde sıralanmaktadır.

İkinci kitabın başlığı 'soruşturma' olup, 'suçlara ilişkin ihbarlar ve soruşturma' (md. 157-167), 'kamu davasının açılması'(md. 170-174) kısımlarından oluşmaktadır.

Üçüncü kitabın başlığı 'kovuşturma'dır. 'Kamu davasının yürütülmesi' (md. 175-222), 'kamu davasının sona ermesi'(md. 223-232) kısımlarından meydana gelmektedir.

Dördüncü kitap, 'mağdur, şikâyetçi, malen sorumlu, katılan' (md. 233-236) ve 'kamu davasına katılma' (md. 237-243) başlıklı iki kısımdan oluşmaktadır.

Beşinci kitap, 'Özel yargılama usulleri' başlığını taşır. 'Gâiplerin ve kaçakların yargılanması, tüzel kişilerin soruşturmada ve kovuşturmada temsili, bazı suçlara ilişkin muhakeme usulu' (md. 244-249), 'uzlaşma ve müsadere' (md. 253-259) olmak üzere iki kısım yer alır.

Altıncı kitap 'Kanun yolları' konusudur. 'Genel hükümler' (md. 260-266), 'olağan kanun yolları' (md. 267-307), 'olağanüstü kanun yolları' (md. 308-323) başlıklı üç kısımdan meydana gelmektedir.

Yedinci kitabın başlığı 'yargılama giderleri ve çeşitli hükümler' olup 'yargılama giderleri' (md. 324-330) ve 'çeşitli hükümler' (md. 331-335) kısımlarını içermektedir.

Suç muhakemesi hukukuna ilişkin hüküm içeren diğer bazı kanunlar ise; 23/03/2005 tarih ve 5320 sayılı CMK'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun; 26/09/2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK); 22/05/1930 tarih ve 1632 sayılı askerî Ceza Kanunu; 30/03/2005 tarih ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu; 13.12.2004 tarih ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun; 03/07/2005 tarih ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanunu; 25/05/2005 tarih ve 5352 sayılı Adli Sicil Kanunu; 02/12/1999 tarihli Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun; 03/07/2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK); 14/07/1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu (PVSK), 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK); 05/12/1951 tarih ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu; 21/07/1953 tarih ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun; 11/02/1959 tarih ve 7397 sayılı Tebliğat Kanunu, 21/07/1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tarih Varlıklarını Koruma Kanunu; 13/10/1983 tarih ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu; 15/01/2004 tarih ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu; 09/06/2004 tarih ve 5187 sayılı Basın Kanunu; 10/06/2004 tarih ve 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun; 21/03/2007 tarih ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu; 04/05/2007 tarih ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun; 26/09/2004 tarih ve 5235 sayılı Adli Yargı Mahkemelerinin Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun (İstinaf MK) ve diğerleridir.

1.5.1.3. Uluslararası Sözleşmeler

Suç muhakemesi hukukunun kaynakları arasında uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler de önemli bir yer tutar. Anayasaya göre, usûlüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bu anlaşmaların anayasaya aykırı oldukları gerekçesi ile Anaya-

sa Mahkemesine götürülmesi mümkün değildir. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklerle ilgili milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır (AY md. 90). Suç muhakemesi hukuku normları içeren milletlerarası sözleşmelerden bazıları şunlardır.

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından herhangi bir muhalefetle karşılaşmaksızın kabul edilen ve Türkiye tarafından da 06/04/1949 da imzalanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) suç muhakemesi hukuku açısından önemli bir kaynak metindir. Beyanname hukukî bağlayıcılığa sahip bulunmamakta; sadece Birleşmiş Milletlere üye devletlerin bazı temennilerini ifade eden bir belgedir. Beyanname zaman içinde önemli bir kısmıyla uluslararası örf ve adet hukukuna dönüşmüş, bunun sonucunda da bir tür hukukî bağlayıcılığa kavuşmuştur. Ayrıca, Beyanname daha sonra hazırlanan birçok sözleşmeye önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Beyannamede yer verilen suç muhakemesi hukuku normlarından bazıları şunlardır: işkence, insanlık veya aşağılayıcı muamele ya da onur kırıcı cezalandırılma yasağı; keyfi gözaltı, tutuklama ve sürgün yasağı; bağımsız ve tarafsız bir yargı merciince âdil ve kamuya açık olarak yargılanma hakkı; suçluluğu ispatlanıncaya kadar masum varsayılma ilkesi; kimsenin sonradan ‘*suç*’ olarak tanımlanan bir fiil nedeniyle mahkum edilemeyeceği ilkesi.

Avrupa Konseyince hazırlanan ve Türkiye tarafından 1954 yılında onaylanarak yürürlüğe konulan İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) de suç muhakemesi hukuku açısından önemli bir kaynaktır. İHAS, önemli ölçüde İHEB’nin yaklaşım ve üslubundan esinlenmiştir. Sözleşme ile güvence altına alınan haklardan bazıları; yaşama hakkı; işkence ve insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezalandırma yasağı; âdil yargılanma hakkı; geriye dönük olarak suç oluşturma ve cezalandırma yasağı; özel hayatın ve haberleşmenin gizliliğine saygı ilkesi olarak ifade edilebilir. Sözleşmenin öngördüğü koruma mekanizmasının ekseninde ise, bir yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bulunmaktadır.

İşkence ve Öteki Zâlimâne, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmalara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 1984 yılında devletlerin onayına sunulmuş ve 1987 yılında taraf devletler ve Türkiye bakımından yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmanın ilk maddesi işkenceyi; *“bir kimseye, kasten, kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi ya da itiraf sağlama; kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir fiil dolayısıyla cezalandırma; kendisini ya da üçüncü bir kişiyi korkutma ya da cebir altında bulundurma amacıyla; ya da herhangi bir ayırmacılık saikiyle bir kamu görevlisinin ya da resmî görev ifa eden bir başka kişinin, bizzatıhi uyguladığı ya da sebebiyet verdiği ya da açık ya da örtülü bir biçimde rıza gösterdiği, şiddetli fiziksel ya da psikolojik acı ya da eziyete yol açan her türlü fiil”* şeklinde tanımlamaktadır.

Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmış olan 1987 tarihli İşkence, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmanın Önlenmesine Yönelik Avrupa Sözleşmesi, bir İzleme Komitesi öngörmüştür. Söz konusu Komite, taraf devletlerin ülkelerinde kamu makamları tarafından özgürlüğü kısıtlanmış kişilerin gördükleri muameleyi yerinde incelemek ve gereğinde bu kişilerin işkence ve öteki insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ve cezalandırılmalara karşı korunmasını güvence altına almak amacıyla, taraf devletlere ziyarette bulunabilmektedir.

1.5.1.4. Yürütme Organının Tasarrufları

Yürütme organının düzenlemelerinden Kanun Hükmünde Kararnâmeler, Tüzükler ve Yönetmelikler de suç muhakemesi hukuku normları içerebilir. Mesela, Polis Vazife ve Selahiyet Nizamnamesi (RG 25/04/1938/3890), Suç Eşyası Yönetmeliği (RG 01/06/2005/25832), Jandarma Teşkilâtı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği (RG 17/12/1983/18254), Âsâyişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanuna Göre Arananların Yakalanmalarına Yardımcı Olanlara Ödenecek Para Ödülüne Dair Yönetmelik (RG 04/04/1986/19068), Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade

Alma Yönetmeliği (RG 01/06/2005/25832), Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği (RG 01/06/2005/25832 tarih ve 25117 sayı), Ceza Muhakemesinde Beden Muâyenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik (RG 01/06/2005 /2583-2); Adli Kolluk Yönetmeliği (RG 01/08/2005) ve benzerleri bunlardan sadece bazılarıdır.

1.5.1.5. İçtihadı Birleştirme Kararları

Yargıtay Kanunu 45. maddesi içtihadı birleştirme kararlarının benzer olaylarda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini, adliye mahkemelerini ve bölge adliye mahkemelerini bağlayacağını açıkça belirtmektedir. İçtihadı birleştirme kararları, Yargıtay'da Büyük Genel Kurul da denilen '*İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu*' veya Küçük Genel Kurul denilen '*Ceza Genel Kurulu*' tarafından alınır ve resmî Gazetede yayımlanır.

İçtihadı birleştirme yoluna hangi hallerde gidilir? Yargıtay ceza dairelerinden birinin yerleşmiş içtihadından dönmek istemesi veya aynı dairenin benzer olaylar hakkında birbirine uymayan kararlar vermiş olması yahut da iki ceza dairesi arasında içtihat uyumsuzluğu mevcut bulunması halinde içtihadı birleştirme yoluna gidilir.

Mahkemelerin kararları yargılama konusu yapılan somut olaya ilişkindir. Dolayısıyla mahkeme kararları, kural olarak, sadece ilişkin oldukları olayla ilgili hukukî sonuç doğurur. Somut bir olayla ilgili olarak verilmiş bulunan bir mahkeme kararının, aynı veya benzer nitelikte olan başka bir olayla ilgili bağlayıcı bir sonuç doğurmaması gerekir. Bu kurala istisna olarak Yargıtay Kanununun 45. maddesinde düzenlenmiş bulunan içtihadı birleştirme kararlarının mahkemeleri bağlayıcı etkisinin istisnai bir durum olduğu gözden uzak tutulmalıdır. İçtihadı birleştirme kararına konu teşkil eden hususla ilgili olarak yasama organı tarafından kanunî düzenleme yapılması halinde, içtihadı birleştirme kararı işlevsiz kalacaktır.

1.5.2. Dolaylı Kaynaklar

Doğrudan doğruya kaynaklar suç muhakemesi hukukuyla ilgili uyumsuzlukları çözmek üzere başvurulması zorunlu kaynaklardır. Mecburi mahiyetteki bu kaynakların yanında istenirse başvurulabilecek dolaylı kaynaklar da mevcuttur. Suç muhakemesi hukukunun dolaylı kaynaklarını; ilmi içtihatlar ve kazai içtihatlar oluşturur.

1.5.2.1. İlmî İçtihatlar (Doktrinler)

İlmî içtihatlar, hukuk alanında çalışan bilim adamları tarafından hukukî sorunlarla ilgili yapılan tespit, analiz ve değerlendirmeler, ileri sürülen görüşler, düşünceler ve kanaatlerdir. Hukuk bilimiyle meşgul olanların görevlerinden biri de, pozitif hukuku açıklamak ve hukuk normlarının asıl amaçlarını ortaya çıkararak uygulayıcıların önünü aydınlatmaktır. Hukuk bilginleri görüş ve düşüncelerini çeşitli şekillerde ortaya koymaktadır. Hukukî bir problem özel olarak ele alınıp, derinlemesine bilimsel bir çalışma konusu yapılarak '*monografik eserler*' meydana getirilebileceği gibi makale veya kitap formatında yayımlanan sistematik eserlerde hukukî problemlere ilişkin fikirler açıklanabilmektedir.

1.5.2.2. Kazâî İçtihatlar (Yargı Kararları)

Suç muhakemesi kuralları herhangi bir somut olayla bağlantısı olmayan soyut kurallardır. Kuralların uyumsuzluk konusu somut olaylara uygulanması yargı organları ile uygulayıcıların görevidir. Dolayısıyla, yargı kararları inceleme konusu yaptıkları somut olayla birebir ilişkidir. Yargı kararları, belli bir kanun hükmünün yorumunu ve belli bir zaman dilimindeki hukuk anlayışını göstermeleri bakımından önem taşımaktadır. Her kişinin, hâkim, savcı ve kolluğun bilgi, görgü, kültür ve olayları değerlendiriş tarzı birbirinden farklı olabilir. Dolayısıyla farklı kişilerin verdiği kararlar da birbirinden farklı olabilir. Aynı veya benzer olaylarla ilgili verilen yargı kararları, içtihadı birleştirme dışında kalan Yargıtay kararları da dahil, bağlayıcı nitelikte değildir. Bu tür kararlar sadece yol gösterici olabilir. Önüne gelen bir uyumsuzluğu çözerken hâkim, bu uyumsuzluğa benzer bir uyumsuzluğu daha önce bir sonuca bağlayan bir mahkeme kararı varsa bu karardan yararlanabilir.

1.5.2.3. Diğer Dolaylı Kaynaklar

Suç yargılaması hukuku kitaplarında bir kısım ikincil kaynaklara yer verilir. Açıklamaları yapılırsa da burada önemli üçüne ad olarak yer verilecektir; ***gelenekler, ahlâk kuralları ve din kurallarıdır***. Her üç kaynaktan da uygulamada zaman zaman yararlanılır. Mesela bir hırsızlık suçunda hâkim ya da savcının ‘***müştemilât = eklenti***’ kavramının belirlenmesinde; dinî değerlere ve dince kutsal sayılan şeylerin içeriklerini belirlerken anılan kaynaklardan yararlanırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ

2.1. Giriş

Sanığın suç işleyip işlemediği, eğer suç işlemiş ise cezalandırılmasının gerekip gerekmediği yönündeki bireyle toplum/devlet arasındaki uyumsuzluğu konu edinen suç muhakemesi, **soruşturma evresi** ve **kovuşturma evresi** olmak üzere iki temel aşamadan oluşur. Yetkili merciler tarafından suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianâmenin kabulüne kadar geçen evre soruşturma, iddianâmenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen süreç ise kovuşturma evresini oluşturur. Bu evrelerin dışında kalan ancak suç muhakemesiyle ilgili olan suçu önleme faaliyetleri ve suç yargılaması sonucu verilen cezaların infazı konularına da yeri geldikçe değinilecek başlıklar arasındadır.

Suç işlendiği şüphesinin ortaya çıkması ile başlayan soruşturma safhası kamu davasının açılması veya kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ile sona ermektedir. Soruşturma evresinin amacı esasen suç işlendiği şüphesinin yerinde olup olmadığının tedkiki, varsa delillerin toplanması ve muhafaza edilmesi, suç tipinin açıklığa kavuşturulmasıdır. Kamu davasının açılması kararı ile başlayan kovuşturma evresi ise kesin hükümle sona ermektedir.

Gerek hukuk gerekse suç muhakemesinde yapılan iş; mevcut mesele hakkında duyulan şüpheyi açıklığa kavuşturmak, kuşkuyla gidermektir. Mantık kuralları çerçevesinde geçmişte olan bir olayla ilgili hakikat bulunmaya, yakalanmaya çalışılmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda ya şüpheli veya sanıkla fiil arasında ilgi kurulur ya da aksine hiçbir ilgi ve ilişki kurulamaz. Her iki durumda da fiil ve sanık hakkında ortaya çıkan şüpheler açıklığa kavuşturulmuş olur.

Suç işlendiği şüphesinin açıklığa kavuşturulması işini yürüten kişi veya makam her kim olursa olsun peşin hükümle hareket etmemeli, acelecilik, şaşkınlık ve tereddüd göstermemeli, vakarlı ve düzgün karakterli olmalıdır. Aynı şekilde, bu görevi üstlenen kişi sağlık sorunlarıyla veya kişisel sorunlarıyla zihni meşgul, uykusuz veya yorgun olarak bu görevi ifa etmemelidir. Zira, tüm bu faktörler karar verirken, karar veren kişi üzerinde olumsuz etki yapabilecek niteliktedir. Nitekim Mecelledeki ifadesiyle; ‘*Hâkim, hakîm, fehîm, müstakim ve emîn, mekîn, metîn olmalıdır.*’ (Mec. md. 1792). Bu söylenenler hâkimler, savcılar, adli kolluk ve kolluk için de geçerlidir. Anılan kişilerin hepsi, şüphenin yerinde olup olmadığının aydınlığa kavuşturulması için kendi çaplarında faaliyetlerde bulunmakta ve bir kanaate ulaşmaktadır.

2.2. Suç Muhakemesinin İşlemeye Başlaması

Bir suçun işlenip işlenmediğine ilişkin bir şüphenin ortaya çıkması ile suç muhakemesi veya daha doğru bir ifade ile suç yargılamasının ilk evresi olan soruşturma evresi başlar. Ortaya çıkan şüphe, yapılan inceleme ve araştırma neticesi ya zayıflar veya yoğunlaşır. Şüphenin yersiz bir şüphe olduğunun anlaşılması üzerine veya şüphenin bellilik ve kesinlik derecesine ulaşmasıyla suç muhakemesi sona erer.

Yoğunluk açısından **şüphe; basit şüphe, makul şüphe, yeterli şüphe ve kuvvetli şüphe olarak dört farklı kategoriye ayrılır**. Suç muhakemesinin soruşturma evresinin başlayabilmesi için gerekli olan şüphe **basit şüphedir**. Şüphenin en hafif derecesi, basit şüphedir. CMK soruşturma evresini başlatan basit şüpheyi “*bir suçun işlendiği izlenimini veren hâl*” olarak tanımlanır (md.

160). Basit şüphenin bir olguya dayanması gerekir. Herhangi bir somut olguya dayanmayan kuşku üzerine soruşturma evresinin başlatılması sözkonusu olamaz. Şüphenin somut bir olguya dayanıp dayanmadığını veya şüphenin derecesini tespitinde eldeki deliller yol göstericidir.

Suç muhakemesinin işleyişine yol açan ‘**suç işlenme şüphesi**’ kendiliğinden veya haber almak suretiyle ortaya çıkabilir.

2.2.1. Kendiliğinden Ortaya Çıkan Şüphe

Önleyici kolluk hizmetlerinin ifası sırasında, başka bir suçun soruşturma veya kovuşturması sırasında, istihbarât çalışmaları esnasında (PVSK ek md. 7), basında yer alan haberlerin takibi sonucu, idârî göreviyle ilgili birtakım işlemler yaparken veya suçu ortaya çıkarma suretiyle bir suç işlendiği şüphesi kendiliğinden ortaya çıkabilir.

PVSK ek md. 4: "*Polis, görevli bulunduğu mülki sınırlar içinde, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakılmaksızın, bir suçla karşılaştığında suça elkoymak, önlemek, sanık ve suç delillerini tespit, muhafaza ve yetkili zabıtaya teslim etmekle görevli ve yetkilidir. /Bu madde hükmü gereğince bir suça müdahale eden polise karşı işlenen suçlar görevli memura karşı işlenmiş suç, müdahalede bulunan polisin işlediği suçlar ise görevli memurun işlediği suç sayılır."*

Bir suç işlenmişse veya işlendiğine dair bir şüphe doğmuşsa bu işe ilk olarak kolluk bakar. Suçları aydınlatmaya çalışan bu kolluğa ‘**adlî kolluk**’ adı verilir (md. 164). Türk hukuk sisteminde, bir suçun işlendiğini görevli olmayan bir polis memuru da öğrense PVSK ek md. 4’e göre suça elkoymak, sanık ve suç delillerini yetkili kolluğa teslimle yükümlüdür. Aynı şekilde; CMK md. 161 “*adlî kolluk görevlileri, elkoydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhâl bildirmek ve bu Cumhuriyet savcısının adliyeye ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür*” hükmünü ihtiva etmektedir.

Suçu ortaya çıkarma ve suç hakkında bilgi edinme kolluğun temel görevleridir. Nitekim, PVSK md. 8’de “*polisçe kati delil elde edilmesi halinde ve mahallin en büyük mülki âmirinin emriyle; ... (A-F bendleri) otuz gün süreyle faaliyetleri men edilir. Kapatma veya faaliyetten men’i gerektiren sebepler adlî kovuşturmayı gerektiriyorsa soruşturma evrâkı derhal adliyeye verilir*” hükmünü içermektedir. Yine PVSK md. 11 ve ek maddeler 4 ve 7’de polisin, muhtelif sebeplere binaen suçu ortaya çıkarma, bilgi edinme görevleri hükme bağlanmıştır.

2.2.2. Dolaylı Yollarla Ortaya Çıkan Şüpheler

2.2.2.1. Haber Almak Suretiyle Ortaya Çıkan Şüphe

Haber almak suretiyle de suç işlendiği şüphesi ortaya çıkabilir. Kamu makamlarının suç şüphesini haber alma yolları; şikâyet, ihbar, gizli haber verme, suç duyurusunda bulunma, talep ve müracaat olarak karşımıza çıkabilir. Bu yolları ana hatlarıyla ele alıp açıklanmasında yarar vardır.

a. Şikâyet

Şikâyet konusu Anayasal düzeyde normatif düzenlemeye kavuşturulmuştur. Anayasanın 74. maddesinin birinci fıkrası, vatandaşların “*kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir*” hükmünü ihtiva etmektedir.

Bir suç hakkında ilgili makamlar önünde derdini anlatmaya, olayın aydınlatılmasını ve fâilin cezalandırılmasının istenmesi işlemine şikâyet denilir. Bir başka ifadeyle; kamu adına kovuşturulan suçlarda suçtan zarar gören ya da şikâyet hakkına sahip diğer kişiler tarafından kanunda öngörülen belirli şekil ve sürelerle uyularak soruşturma ve kovuşturma yapılması talebiyle ilgili makamlara müracaatta bulunmaya şikâyet denir.

Şikâyet hakkına sahip kişiler; suçun mağduru, suçtan zarar gören gerçek ve tüzelkişiler ile malen sorumlu olanlardır (md. 237). Suçun mağduru, suç tanımıyla korunan hak veya menfaatin sahibi olan, suçun olumsuz etkilerini bizzat üzerinde hisseden kişidir. Yaralama suçunda bizzat yaralanan, insan öldürme suçunda ölen, hırsızlık suçunda malı çalınan, güveni kötüye kullanma suçunda güveni kötüye kullanılan kişi, suçun mağdurdur. Ancak gerçek kişiler suçun mağduru olabilir.

Suçun mağduru dışında kalan kişilerin suçtan zarar görmesi, dolayısıyla şikâyet hakkına sahip olması mümkündür. İnsan öldürme suçunda ölenin yakınları, suçtan zarar gören kişilerdir. Suçun mağdurunun çocuk olduğu suçlarda suçtan zarar gören çocuğun temsilcileridir. Tüzel kişiler suçun mağduru değil, suçtan zarar gören kişi olabilir. Mesela, Devlet bir suçtan zarar gören olabilir, ancak suçun mağduru olamaz. Yabancı devlet başkanları aleyhine işlenen suçlarda ilgili yabancı devlet suçun mağduru değil, suçtan zarar görendir (TCK md. 340/2).

Şikâyet hakkına sahip olan malen sorumlu, yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddî ve malî sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişiyi ifade eder (md. 2/1-i).

Suçla ilişkin şikâyet; **i.** Cumhuriyet Başsavcılığına, **ii.** mahkemelere, **iii.** vâililiklere, **iv.** kaymakamlıklara, **v.** kamu kurum ve kuruluşlarına, **vi.** elçiliklere, **vii.** konsolosluklara, **viii.** kolluk makamlarına yapılabilir. Vâililik veya kaymakamlığa ya da mahkemeye yapılan şikâyet, ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Yurt dışında işlenip ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına da şikâyette bulunulabilir. Bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle, ilgili kurum ve kuruluş idaresine yapılan şikâyet, gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (md. 158).

Şikâyet yazılı olarak yapılır. Şikâyet bizzat müşteki tarafından kaleme alınıp yetkili makamlara verilebileceği gibi, yetkili makamlarca da yazıya veya tutanağa geçirilip müştekiye imzalatılmak suretiyle yapılabilir.

Şikâyet genellikle kovuşturulması şikâyete bağlı suçlarda sözkonusu olmakla beraber, kamu davasına konu suçlarda da şikâyet yapılabilir. Takibi şikâyete bağlı suçlar açısından şikâyetin varlığı soruşturma evresinin başlatılması için bir önşarttır.

Bazı suçlar re'sen soruşturulduğu halde bir kısım suçlarda kamu makamlarının suçun soruşturma ve kovuşturmasını yapabilmeleri için suçtan zarar gören kişinin takibât yapılması yönünde istemde bulunması gerekir. Bu tür suçlara kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar denilir. Bazı suçların takibinin şikâyete bağlı olmasının mantığı, bir suçtan zarar gören kişinin bu durumunu alenîleştirerek kendisine ikinci kez zarar vermemek, kendisini ikinci kez mağdur etmemektir.

Takibi şikâyetle bağılı suçlarda şikâyet için kanunlarda öngörülen zaman sınırlamalarına uymak gereklidir. Şikâyet fiile ve fâile ittıla tarihinden itibaren kural olarak altı aylık süreyle sınırlıdır. Bu süre zamanaşımı süresi olmayıp hak düşürücü bir süredir. Şikâyetin konusuna göre bu ‘hak düşürücü süre’ farklı tutulmaktadır. Mesela Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundan doğan şikâyet hakkının kullanılması için bu süre bir yıldır; 5187 sayılı Basın Kanunu md 26’da ise bu süre günlük süreli yayınlar yönünden **dört ay**, diğer basılmış eserler yönünden **altı** aydır.

Şikâyet üzerine kolluk ne yapar? Bu sorunun cevabı suçun mahiyetine göre değişir. Şöyle ki, ilk olarak, şikâyet konusu olay kamu davasına konu bir suç ise durum, savcılığa bildirilir bir taraftan da suç hakkında araştırma yapılmasına, delillerin toplanmasına başlanır. İkinci olarak, şikâyet konusu olay suçüstü hükümlerine tabi ise kolluk ‘*suçüstü tutanağı*’ (meşhut suç tutanağı) düzenleyerek mağduru, sanık veya sanıkları, tanıkları hep birlikte adliyeye götürür.

Soruşturma ve kovuşturulması şikâyetle bağılı suçlarda şikâyet süresi içerisinde şikâyetten vazgeçilebilir. Kişinin şikâyet hakkından vazgeçmesine veya yaptığı şikâyeti geri almasına *feragat* denir. Feragat üzerine *kolluk feragat tutanağı* düzenler. Bu tutanak ancak takibi şikâyetle bağılı suçlar için sözkonusudur. Feragat tutanağı, orada hazır bulunanlarca (müştekî ve şikâyet olunan dahil) ve görevli kolluk mensuplarınca imzalanmalıdır. Feragat tutanağı kolluk açısından önemlidir; kolluğun itham altında tutulmasına karşı bir güvence oluşturur. Kamu davasına konu olan suçlarda feragat tutanağı tutulamaz. Bu suçları takip, kolluğun aslî görevi olduğundan şahsın feragatinin takibe bir etkisi olamaz. Savcılıkta veya mahkemedeki vazgeçme tek taraflı değildir. Karşı tarafın da kabulüne bağılıdır.

Sanıkların birden fazla olması durumunda sanıklardan biri hakkında yapılan şikâyet diğerlerine de sirayet eder. Yargıtay’a göre mağdur birden fazla sanıktan birisi hakkında şikâyetçi olmuş, diğeri hakkında şikâyetçi olmamış, fakat feragat iradesini de açıklamamışsa, şikâyetçi olmadığı sanık hakkında düşme kararı verilemez. Tek sanıktan bahseden şikâyetin diğerlerini de kapsadığı varsayılmalı, diğer sanıkları açıkça dava dışı bırakan dilekçe ise şikâyet olarak kabul edilmemelidir.

Suçtan zarar gören kişinin birden fazla olması durumunda bunlardan her birinin şikâyet hakkı birbirinden bağımsızdır. Şikâyet hakkına sahip olanlardan herhangi birisinin şikâyet süresini geçirmesi diğerlerinin şikâyet haklarının süresini etkilemez (TCK md. 73/3).

Yürütülen soruşturma sonucunda kovuşturma evresine geçildikten sonra suçun şikâyetle bağılı olduğunun anlaşılması halinde; mağdur açıkça şikâyetten vazgeçmediği takdirde, yargılamaya devam olunur.

Şikâyet, kişiye sıkı sıkıya bağılı bir haktır. Şikâyet hakkı, kural olarak, mirasçılara geçmez. Hakaret suçunda bu kuralın istisnası bulunmaktadır. Şöyleki, mağdur, şikâyet etmeden önce ölürse veya suç ölmüş olan kişinin hatırasına karşı işlenmiş ise; ölenin ikinci dereceye kadar üstsoy ve altsoyu, eş veya kardeşleri tarafından şikâyetle bulunulabilir (TCK md. 131/2).

b. İhbar

Suçtan zarar gören kişiler dışında, bir suçun işlendiği şüphesinden haberdar olan üçüncü kişilerin resmî makamlara yaptıkları bildirim ihbar denilir. Kendileriyle ilgili olmayan suç şüphesi-

ni vatandaşların şikâyet adı altında ilgili kuruma bildirmesi ve takibi şikâyet tabi suçlarda kanunî kayıt ve şartlara uymayan şikâyetler ihbar sayılır.

Kanunda (md. 158), ihbarın şekli basit tutulmuştur. İhbar herhangi bir şekle tabi değildir. Sözlü veya yazılı olarak yapılabilir. İhbar sözlü yapıldığında görevliler tarafından tutanak düzenlenir. Kişiler, sokakta karşılaştıkları bir polis memuruna dahi bir suçun işlendiği şüphesini ihbar edebilirler. İhbarın anonim olarak yapılması da mümkündür. İsminin açıklanmasını istemeyen kişiler; telefonla, imzasız mektupla veya mahlaslı e-posta göndermek suretiyle ihbarda bulunabilir.

İhbarın yapılabileceği merciler; cumhuriyet başsavcılıkları, koluk makamları, vâililikler, kaymakamlıklar, sulh hâkimlikleri, mahkemeler, elçilikler, konsolosluklar, kamu kurum ve kuruluşları şeklinde sıralanabilir (md. 158).

Kolluk, kendisine yapılan ihbarlar üzerine bir ihbar tutanağı düzenler. Telefonla yapılan ihbarlarda da o anda hazır bulunan görevlilerce ihbar tutanağı düzenlenip imza edilmesi yerinde olur. İhbar tutanağında ihbarın yapıldığı tarih, gün, saat, yer, biliniyorsa muhbirin kimlik bilgileri, ihbarın konusu, muhbirce bildirilen bilgiler, düzenleme tarihi ve düzenleyenlerin kimliğine ilişkin bilgiler yer alır.

Suçları soruşturmak ve kovuşturmakla görevli ve yükümlü makamlar, kural olarak bütün ihbarları değerlendirmek mecburiyetindedirler. Ancak bu makamların harekete geçmesi için yapılan ihbarın ciddî olduğu izlenimi vermesi gerekir. İhbarın ciddî olup olmadığı değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken hususlar ise, ihbarın inandırıcı olup olmadığı, ihbarın mantıkla bağdaşp bağdaşmadığı, ihbarda işlendiği iddia edilen suçla ilgili ayrıntıların yer alıp almadığı konularıdır. Zira, ihbar rakibini bertaraf etmek, intikam almak, çıkar sağlamak, kişinin egosunu tatmin etmek, şantaj yapmak gibi amaçlarla da yapılabilir. Kolluk, ihbarı alınca öncelikle muhbir hakkında bilgi toplamalı ve bunları çok yönlü ve iyi değerlendirmelidir. Ne amaçla ihbarda bulunulmuş olduğunu tahmin etmeye çalışmalıdır.

Kanun koyucu bazı durumlarda ihbar yükümlülüğü getirmiştir. İhbar yükümlülüğü; sivil vatandaşlar ve kamu makamları açısından olmak üzere iki yönden ele alınabilir. Suç işlendiği şüphesini ihbar vatandaşlar için kural olarak bir ödev değildir, Yani böyle bir yükümlülük altında değildirler. Ancak bazı suçlar açısından sivil vatandaşların ihbar mükellefiyeti söz konusudur. Mesela ‘Suçu bildirmeme’ suçunun düzenlendiği md. 278 şöyledir: “(1) İşlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. /(2) İşlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması halen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır. /(3) Mağdurun onbeş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan engelli olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılır. /(4) Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz. Ancak, suçu önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.” Devlet hizmetlerinde sadakatsizlik suçunun işlendiğini haber alan herkesin devlet memuruna haber vermesi (TCK md. 333/4); yaşı, hastalığı veya yaranması dolayısıyla ya da herhangi bir nedenle kendisini idare edemeyecek durumda olan kimse-

nin durumunu ilgili makamlara bildirmemek (TCK md. 98); bu ve benzeri durumlarda ihbarda bulunmama, başlı başına birer suç oluşturmaktadır. Bu suçlar genelde sırf ihmal suretiyle oluşan suçlardır.

Resmî makamlar açısından ise, görevini yaptığı sırada bir suç işlendiğini öğrenen memurlar, bu durumu yetkili mercilere bildirmek zorundadırlar (TCK md. 279). Aksi halde suç işlemiş olurlar ve cezalandırılmaları gerekir. Mesela, bir ölümün doğal nedenlerden meydana gelmediği kuşkusunu doğuracak bir durumun varlığı veya ölünün kimliğinin belirlenememesi halinde; kolluk görevlisi, köy muhtarı ya da sağlık veya cenaze işleriyle görevli kişiler, durumu derhâl Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdürler (CMK, 159), mahkemeler duruşma sırasında edindikleri sanığın başka bir suç işlediği şüphesini, doktor, cerrah ve ebeler kişilere karşı işlenmiş bir suç izi taşıyan yaralıyı tedavi ettiklerini, serseriliğe sürüklenmekle yüz yüze olan bir çocuğun varlığını öğrenen memurlar, vâli ve kaymakamlar kendilerine yapılan ihbarları yetkili merciine iletmekle yükümlüdürler.

Suçların ortaya çıkmasını sağlayabilmek için yasalarlamuhbirlere birtakım avantajlar sağlanabilmektedir:

İlk olarak, muhbirin kimliği gizli tutulabilir. Kural olarak, muhbirin, eğer kim olduğu biliniyorsa, duruşmada tanık olarak dinlenmesi gerekir. Ancak, muhbirlerin kimliğini kolluk bazen açıklamak istemeyebilir. O nedenle de bazı genel ve özel kanunlarda muhbirin kimliğinin gizli tutulabilmesi kabul edilmiştir. Misal olarak şu hükümler kaydedilebilir: KMK md. 19’da yer alan “Kaçakçılığı önleme, izleme ve araştırmakla görevli olanlar: Bu Kanunun 3 üncü maddesi kapsamındaki suçları ihbar edenler ile 23 üncü maddesi gereğince ikramiye ödenmesi öngörülen muhbirlerin kimliği izinleri olmadıkça veya ihbarın niteliği haklarında suç oluşturmadıkça hiçbir şekilde açıklanamaz. Bu kişiler hakkında tanıkların korunmasına ilişkin hükümler uygulanır.”; PYSK ek md. 9/4; “..... Ödül verilen kişilerin kimlikleri, rızaları olmadıkça hiçbir şekilde açıklanamaz.”; CMK’nun “Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi” ile ilgili konuları içeren md. 139/3. fıkranın konuyla ilgili düzenlemesi ise şöyledir; “Soruşturmacı görevlendirilmesine ilişkin karar ve diğer belgeler ilgili Cumhuriyet Başsavcılığında muhafaza edilir. Soruşturmacının kimliği, görevinin sona ermesinden sonra da gizli tutulur.”; TMK ‘Muhbirlerin hüviyetlerinin açıklanmaması’ nı düzenleyen md. 14 hükmü ise; “Bu Kanun kapsamına giren suçlar ve suçluları ihbar edenlerin hüviyetleri, rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanamaz.”

Bu tür düzenlemelerdeki temel neden muhbirin kimliğinin veya meskeninin veya ikametgâhının veya işyerinin bilinmesi, kendisi veya başkaları için ciddî bir tehlike ihtimalini ortaya çıkarırsa; muhbir için her türlü tebligatın yapılacağı ayrı bir adres tespit edilebilir ve muhbirin kimliği soruşturmanın her aşamasında gizli tutulabilir. Muhbirin verdiği bilgilerden hareketle diğer delillerin tespitinin mümkün olması halinde, kimliği soruşturmanın hiç bir aşamasında açıklanamaz. Muhbirin kimlik bilgileri ile görevine ve özel hayatına ilişkin bilgiler hiçbir şekilde açıklanamaz. Kimlik, görev ve özel hayata ilişkin bilgileri açıklayanlara veya açıklanmasına yardımcı olanlara hapis cezası verilir.

İkinci olarak, muhbirlere para ikrâmiyesi ve ödül verilebilir. PVSİK ek md. 9/son fıkrada ifade edildiği gibi 1481 sayılı kanuna göre sanık ve hükümlülerden arananları bildiren, yakalanmalarını sağlayanlar ve yardımcı olanlar, parayla ödüllendirilmektedir. 1986 tarihinde çıkartılan yönetmelikte bu ödülün usul ve esasları ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Benzeri bir hüküm, TMK md. 19’da şu şekilde yer alır; “**Ödüllendirme: Madde 19:** İşlenişine iştirak etmemiş olmak koşuluyla bu Kanun kapsamına giren suç fâillerinin yakalanabilmesine yardımcı olanlara veya yerlerini yahut kimliklerini bildirenlere **para ödülü verilir. Ödülün miktar, usûl ve esasları İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikte belirtilir.**

1481 sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun hükümlerine göre de para ödülü kuralı şu şekilde düzenlenmiştir: “**Ek Madde 1:** *Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Anayasa düzenine ve genel güvenliğe aykırı suçlarla ilgili; İçişleri Bakanlığınca belirlenecek kişilerin veya bu suçlardan sayılan olayların fâillerinin yakalanabilmesine yardımcı olanlara veya yerlerini yahut kimliklerini bildirenlere para ödülü verilebilir. İçişleri Bakanlığınca ödül verilenler hakkında koruyucu tedbir alınır. Bu kişilerin kimlikleri açıklanamaz. /Verilecek ödülün miktarı, şekil ve ilana ait esaslar İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle gösterilir.*

İçişleri Bakanlığınca çıkarılan ve 04/04/1986 tarihli RG’de yayımlanan yönetmelikle ödüllendirme ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre muhbirin ödül alabilmesinin şartları şunlardır: aranan şahsın ağırlaştırılmış müebbed hapis veya ağır hapsi gerektiren suçlardan sanık veya hükümlü olması; aranan kişi hakkında tutuklama veya yakalama müzekkeresi çıkartılmış olması; aranan şahsın silahlı dolaşarak âsâyişi tehdit ettiğinin anlaşılması; 1481 sayılı kanun gereğince yapılacak ve yönetmeliğine uygun bir ilana rağmen ilgilinin ilanda belirtilen süre içinde teslim olmamış bulunması.

Üçüncü olarak, muhbirin cezasından indirim yapılması sözkonusu olabilir. Muhbirin suç ortağı veya olayın sanıklarından biri olması durumunda normalde alacağı cezadan indirim yapılabilmektedir. Mesela, kaçakçılık suçlarında, pişmanlık yasasında suç fâili olan muhbirlerin cezalarında indirim yapılacağı düzenlenmiştir. Ayrıca, çıkar amaçlı suç örgütleriyle mücadele kapsamında; suçların icrasından sonra soruşturmaya başlanmadan önce yetkili mercilere başvurup bilgi vererek suçluların yakalanması hususunda yardımda bulunanların cezaları sekizde bire kadar indirilir. Suçların icrasından sonra soruşturma sırasında yetkili mercilere başvurup bilgi vererek suçluların yakalanması hususunda yardımda bulunanların cezaları altıda bire kadar indirilir. Kovuşturma evresinde başvurup bilgi vererek suçluların yakalanması hususunda yardımda bulunanların cezaları dörtte bire kadar indirilir. Örgütün yöneticileri hariç olmak kaydıyla, hüküm kesinleştikten sonra başvurup bilgi vererek suçluların yakalanması hususunda yardımda bulunanların cezaları yarıya kadar indirilir (KMK md. 5; TCK md. 38/3; 93, 192 ve 201).

Muhbire sağlanan bu avantajların yanında ihbar etmek birtakım **riskleri** de beraberinde getirmektedir. Bu risklerden ilki, iftira suçunun fâili olmaktır. Muhbir suçsuz olduğunu bildiği bir kimseye bir suç isnad eder yahut o kimse aleyhinde böyle bir suçun delillerini uydurursa iftira suçu oluşur. Diğer bir risk ise, muhbirin muhakeme masraflarını ödemek durumunda kalmasıdır. İhbar, iftira suçu teşkil eder nitelikte ise yargılama giderlerini ve şüphelinin yaptığı zorunlu masraflar muhbire yüklenebilmelidir.

İhbar eylemi şikâyetten farklıdır. Bu farklar şu şekilde ortaya konulabilir.

İhbar, suç işlendiği şüphesinin yetkili makamlara duyurulmasıdır; şikâyet ise, suçtan bizzat zarar gören kişinin suçun soruşturulması ve kovuşturulmasını istemesi şeklinde ortaya çıkar.

İkinci olarak, muhbir fiilde taraf değildir, olayın dışındadır. Oysa şikâyetçi olayın taraflarındandır.

Üçüncü olarak, muhbir bazen suça ortak olabilir; müştekinin ise suç ortağı olması uzak bir ihtimaldir.

Dördüncü olarak, muhbir suçtan herhangi bir şekilde zarar görmemiş olabilir; müşteki ise, suçtan fiilen zarar görmüştür.

Son olarak, muhbir fâilden tazminât isteyemez, müşteki ise fâilden tazminât isteyebilir.

c. Talep (İstem)

Adalet Bakanlığı tarafından, bir suçun işlendiğine ilişkin ortaya çıkan şüphenin Cumhuriyet savcılığına iletilmesine talep (istem) denilmektedir. Bazı suçların soruşturulabilmesi veya kovuşturulabilmesi Adalet Bakanının talepte bulunmasına bağlıdır. Mesela; TCK md. 301’de düzenlenen “*Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama*” suçunda Türk Milletini, TC Devletini, TBMM’ni, TC Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, hapis cezası ile cezalandırılır. /Devletin askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır... “*Bu suçtan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.*” (md. 301), bir yabancı, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, Adalet Bakanının talebiyle, Türk kanunlarına göre cezalandırılır (md. 12). Benzer şekilde, bir yabancı tarafından yabancı bir ülkede işkence, fuhuş, rüşvet gibi TCK md. 13’de sayılan suçların işlenmesi halinde, Adalet Bakanının talebi üzerinde, Türkiye’de Türk kanunlarına göre yargılama yapılır.

Talep işlemi şikâyetten farklıdır. Şöyle ki, talep üzerine savcı dava açmak mecburiyetinde iken şikâyet üzerine savcının dava açma mecburiyeti yoktur, savcı uygun görmezse dava açmayabilir. Talep için belli bir süre mevcut değilken şikâyet belli bir süreye tabidir. Talep geri alınmazken şikâyetten vazgeçilebilir.

d. Başvuru (Müracaat)

Başvuru, soruşturma veya kovuşturma yapılması belli makamların istemine bağlı olan suçlarda ilgili makamların Cumhuriyet savcılığına ilettikleri yazılı bir başvurudur. Mesela, Sermaye Piyasası Kanununda yer ‘*İzinsiz sermaye piyasası faaliyetinde uygulanacak tedbirler*’ başlığını taşıyan md. 99/3. fıkrada “*İzinsiz sermaye piyasası faaliyetlerinin, internet aracılığı ile yürütüldüğü tespit edildiğinde; içerik ve yer sağlayıcılarının yurt içinde olması hâlinde, erişimin engellenmesine ilgili mevzuat uyarınca Kurul tarafından yapılan başvuru üzerine mahkemelerce karar verilir. İçerik ve yer sağlayıcılarının yurt dışında bulunması hâlinde, Kurulun başvurusu üzerine Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu erişimi engeller.*” Yine SPK md. 106 vd. da yer alan ‘*Sermaye Piyasası Suçları*’ başlığı altında yer alan bu suçların soruşturulması için müracaat şartı getirilmiş ve ‘*Yazılı başvuru ve özel soruşturma usulleri*’ kenar başlığını taşıyan md. 115 hükmü şöyledir: “(1) *Bu Kanunda tanımlanan veya atıfta bulunulan suçlardan dolayı soruşturma yapılması, Kurul tarafından Cumhuriyet başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır.*

Bu başvuru muhâkeme şartı niteliğindedir..... / (4) Bu Kanunda tanımlanan veya atıfta bulunulan suçlardan dolayı yapılan soruşturmada kovuşturmaya yer olmadığı kararının verilmesi hâlinde, Kurul bu karara karşı itiraza yetkilidir... Benzer türden düzenlemeler, Bankacılık Kanunu ile ve diğer bazı kanunlarda yer alan suçların takibinde de vardır. Mesela 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ‘*Kovuşturma Usûlü*’ başlığı altında yer alan ‘***Yazılı başvuru ve müdahale***’ kenar başlığını taşıyan md. 162’nin konuyla ilgili hükmü şöyledir; “*Bu Kanunda belirtilen suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturma yapılması, Kurum veya Fon tarafından Cumhuriyet savcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır. Bu başvuru muhakeme şartı niteliğindedir.....*” (md. 162/1)

Müracaatın talepten farkı; talep üzerine savcılığın iddianâme düzenlemesi zorunlu olduğu halde, müracaatta savcılığın iddianâme düzenleme zorunluluğunun bulunmamasıdır.

e. Mütalaa

Mütalaa, suç işlendiği şüphesinin hak ve menfaatleri ihlal edilen kurumlar tarafından görüş şeklinde yazılı olarak Cumhuriyet savcılığına bildirilmesidir. Mütalaa özellikle vergi suçlarında suç şüphesini ortaya çıkaran yollardan birisidir. Maliye müfettişleri, gelir kontrolörleri ve hesap uzmanları vergi denetimleri esnasında karşılaştıkları suç şüphelerini doğrudan rapor halinde savcılığa bildirebilirler. Bu kişiler dışında kalan memurların suç şüphesine ilişkin tespitleri ancak Defterdarlığın mütalaasıyla savcılığa bildirilir (VUK md. 367/1). Mütalaa eksikliği savcılığın suç şüphesi hakkında işlem yapmasını engeller. Savcılık bir şekilde vergi kaçakçılığı suçunu öğrenmiş olsa bile, takibât yapabilmesi için yetkili vergi dairesinin mütalaasını istemek veya beklemek durumundadır. Savcılık, mütalaanın içeriğiyle bağlı değildir.

2.2.2.2. Dokunulmazlığın kaldırılması kararı

Milletvekili, bakan, memur gibi sıfatlara sahip kişilerin işledikleri bazı suçlar hakkında takibât ancak bu kişilere kanunlarca verilen dokunulmazlığın kaldırılmasıyla mümkündür. Yetkili kurul veya makamlarca dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin kararlar suç yargılamasında suç işlendiği şüphesinin ortaya çıkış yollarından biri olarak karşılasılır.

2.3. Suç Muhakemesinin Evreleri

Suç muhakemesi, ***soruşturma evresi*** ve ***kovuşturma evresi*** olmak üzere **iki temel** aşamadan oluşur.

2.3.1. Soruşturma Evresi

Soruşturma, Cumhuriyet savcısı tarafından kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere yapılan bir araştırma işlemidir. Bir suçun işlendiği izlenimini veren bir şüphenin ortaya çıkmasıyla soruşturma başlar. Soruşturma evresi, nihâî maddî gerçeği ortaya koymak üzere dizayn edilmemiştir. Bu evrede Cumhuriyet savcılığı, maddî hakikatin araştırılması ve âdil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adlî kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (CMK md. 160/2).

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcılığı, doğrudan doğruya veya emrindeki adlî kolluk görevlileri aracılığıyla her türlü araştırmayı yapabilir; araştırma konusu olayın aydınlatılması için bütün kamu görevlilerinden her türlü bilgiyi isteyebilir. Adlî kolluk görevlileri, el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhâl bildirmek ve Cumhuriyet savcısının adliyeye ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdürler. Cumhuriyet savcısı, adlî kolluk görevlilerine emirleri yazılı; acele hâllerde, sözlü olarak verir. Sözlü emir, en kısa sürede yazılı olarak da bildirilir. Diğer kamu görevlileri de yürütülmekte olan soruşturma kapsamında ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri, talep eden Cumhuriyet savcısına vakit geçirmeksizin temin etmekle yükümlüdür (CMK md. 161).

Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde görevi kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk âmir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılır. Vâli ve kaymakamlar hakkında 02/12/1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (MYHK) hükümleri uygulanır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçların suçüstü hâllerinde, bu Kanunun hükümleri uygulanmak koşuluyla, vâli ve kaymakamların kişisel suçları sebebiyle haklarında genel hükümlere göre soruşturma yapılması kaymakamların mensup oldukları ilin; vâlilerin ise bulundukları ile en yakın ilin Cumhuriyet başsavcılarına aittir. Bu suçlarda kovuşturma yapmaya, soruşturmanın yapıldığı yerin görevli mahkemesi yetkilidir (CMK md. 161).

Adlî görevi gereğince nezdinde görev yaptığı mahkemenin yargı çevresi dışında bir işlem yapmak ihtiyacı ortaya çıkınca, Cumhuriyet Savcısı bu hususta o yer Cumhuriyet savcısından sözkonusu işlemin yapılmasını isteyebilir.

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının görev ve yetkilerinin düzenlendiği CMK md. 161’de yapılan yeni bazı düzenlemelere burada değinilecek olursa; “.... Yetkisizlik kararı ile gelen bir soruşturmada Cumhuriyet savcısı, kendisinin de yetkisiz olduğu kanaatine varırsa yetkisizlik kararı verir ve yetkili savcılığın belirlenmesi için soruşturma dosyasını, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesine gönderir. Mahkemece bu konuda verilen karar kesindir. /TCK’nun 302, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 316 ncı maddelerinde düzenlenen suçlar hakkında, görev sırasında veya görevinden dolayı işlenmiş olsa bile Cumhuriyet savcılarınca doğrudan soruşturma yapılır. 01/11/1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve millî İstihbarat Teşkilatı Kanununun 26 ncı maddesi hükmü saklıdır.” (md. 161/7, 8)

2.3.1.1. Soruşturma Evresinin Amacı

Soruşturmanın amacı; kamu davası açmaya gerek olup olmadığı konusunu aydınlığa kavuşturmak, yargılamanın daha iyi, daha çabuk ve daha güvenceli bir şekilde yapılabilmesini sağlamaktır. Soruşturma faaliyetinden beklenen görevler üç başlık altında toplanabilir:

Delilleri Toplama: Kovuşturma evresinde delil olabilecek bilgi, belge ve delil kaynaklarının araştırılıp elde edilmesi, toplanmasıdır. Böyle bir faaliyet deliller ve kaynaklarının çabuk elden çıkmasını ve izlerin kaybolmasını önler. Deliller üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılacaksa bu-

nu kolaylaştırır. Yine delil toplama faaliyeti sonucu deliller bu safhada bir süzgeçten geçirilerek kovuşturmaya esas önemli ve tartışılacak olan delillerin gitmesi sağlanır. Böylece, delillerin mahkemece değerlendirilmesine yeterince zaman kalır.

İsnadı Açıkça Belirleme: Hem olaya uygun tipi içeren ceza normunun araştırılması, hem de uyuşmazlık konusu olayın sınırlandırılması soruşturmanın amacıdır. Kişiye yüklenen isnadın konusunun açıkça belirlenmesi halinde şüpheli veya sanık, belirli, somut bir olaydan dolayı mahkeme önüne çıkarılmış olacaktır. Bu suretle iddianın, müdafaanın ve yargılamanın konusu belirlenmiş ve sınırlandırılmış olduğundan zaman kaybedilmeden asıl konuya geçilebilecektir. Bazen de soruşturma evresinde yapılan inceleme sonunda kovuşturma evresine geçilmesine gerek kalmayacak ve şüpheli kişi, sanık sandalyesine oturmaktan kurtulacaktır.

Koruma: Elde edilen delillerin korunması ve aslına uygun olarak muhafaza altında bulundurulması soruşturma evresinin amaçlarındandır. Delillerin bozulma, karartılma ve tahrif edilme risklerine karşı korunması suç yargılamasının sağlıklı işleyebilmesi açısından hayâtî öneme sahiptir.

Soruşturmanın kendinden beklenen amaçları yerine getirebilmesi için soruşturma makamına, her türlü kolluğa ve özellikle adli kolluğa önemli sorumluluklar düşmektedir. Çünkü delil olabilecek bilgi, belge ve delilleri, savcıya taşıma, önleyici ve koruyucu önlemleri alma işleriyle kolluk yükümlüdür.

2.3.1.2. Soruşturma Evresinin Özellikleri

Soruşturma evresinin belli başlı özellikleri şunlardır:

a. Yazılıdır

Soruşturma aşamasında sözlü veya hareket şeklinde yapılan tüm işlemlerin tutanağa bağlanması gerekir. Nitekim CMK md. 169'un kenar başlığı '*Soruşturma evresinde yapılan işlemlerin tutanağa bağlanması*' şeklindedir. Zira, bir sonraki evrede, toplanan bu yazılı bilgilerden faydalanılacaktır. Madde içeriği ana hatlarıyla şöyledir:

Tutanak, adli kolluk görevlisi, Cumhuriyet savcısı veya sulh ceza hâkimi ile hazır bulunan zabıt kâtibî tarafından imzalanır. Şüphelinin ifadesinin alınması veya sorgusu, tanık ve bilirkişinin dinlenmesi veya bir keşif ve muâyene sırasında Cumhuriyet savcısı veya sulh ceza hâkiminin yanında bir zabıt kâtibî bulunur. Acele hâllerde, yemin vermek koşuluyla, başka bir kimse, kâtip olarak görevlendirilebilir. Tutanak, işlemin yapıldığı yeri, zamanı ve işleme katılan veya ilgisi bulunan kimselerin isimlerini içerir. Müdâfi veya vekil sıfatıyla hazır bulunduğu işlemlerle ilgili tutanakta avukatın isim ve imzasına da yer verilir. İşlemden hazır bulunan ilgililerce onanmak üzere tutanağın kendilerini ilgilendiren kısımları okunur veya okumaları için kendilerine verilir. Bu husus tutanağa yazılarak ilgililere imza ettirilir. İmzadan kaçınma hâlinde kaçınma nedenleri tutanağa geçirilir. Maddeye getirilen ek 7. fıkrayla da "*TCK'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç) ile 12/04/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlarla ilgili yürütülen soruşturma ve kovuşturmalarda, kolluk tarafından düzenlenen tutanaklara, ilgili görevlilerin açık kimlikleri yerine sadece sicil numaraları yazılır. Kolluk görevlileri-*

nin ifadesine başvurulması gerektiği hâllerde çıkarılan davetiye veya çağrı kâğıdı, kolluk görevlisinin iş yeri adresine tebliğ edilir. Bu kişilere ait ifade ve duruşma tutanaklarında adres olarak iş yeri adresleri gösterilir.” denilmektedir (CMK md. 169).

b. Soruşturma alenî değildir

Soruşturma evresi işlemleri alenî değildir. Soruşturma evresinin alenî olmaması, ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük ve maddî gerçeğe ulaşma ilkelerine uyulması için bir zorunluluktur. Aynı zamanda, suçsuzluk karinesinin hayata geçirilebilmesi yönünden de vazgeçilemez bir niteliklidir. Aksi takdirde birçok ülke uygulamasında örneklerine rastlandığı üzere, yargısız infazlar sonucu insanlar ızdıraplara sürüklenmesi ve suçsuzluk karinesinin zaman zaman sözde kalması neticesi ortaya çıkmaktadır.

Soruşturma evresindeki işlemlerin alenî olmaması iki farklı boyutu olan bir konudur. İlk boyut, soruşturma evresi işlemlerine ancak ilgililerin katılabilmesidir. Mesela, şüphelinin kolluk veya savcı tarafından ifadesi alınırken veya sulh ceza hâkimi tarafından sorgusu yapılırken işlemi yapan kişi ve kâtip ile birlikte müdâfî de hazır bulunabilir. Keşif işlemi sırasında şüpheli, sanık, mağdur, müdâfî ve vekil hazır bulunabilir (YGY md. 22).

Soruşturma evresindeki işlemlerin alenî olmamasının ikinci boyutu, bu evrede yapılan işlemler sonucu elde edilen bilgi veya belgelerin kamuya açık olmamasını ifade eder. Soruşturma evrâkının yer aldığı soruşturma dosyası, şüphelinin müdâfî mağdur veya suçtan zarar görenin vekili tarafından incelenebilir, dosyadan harçsız olarak istediği evrâkın bir örneğini alabilir (md. 153). Ancak avukat adalete hizmet eden bir mesleğin mensubu olarak dosyadan elde ettiği bilgileri sadece müvekkilini, kanunun elverdiği imkânlar çerçevesinde savunması için kullanacak, bunları yayınlamak, mesela medyaya vermek gibi eylemlere girişmemelidir (YGY md. 27).

Soruşturması yapılan suçlar hakkında, halkın bilgi sahibi olma ihtiyacı da vardır. Medya bu suçlar hakkında bilgilenerken halkın bilgi edinme ihtiyacını karşılamak isteyecektir. Medya mensupları, bu konularda doğru haber elde edemediklerinde, öteden-beriden kulaktan dolma ve çoğu kez yanlış olan bilgileri halka yansıtmakta ve insanların en temel hakkı olan suçsuzluk karinesini ihlâl etmektedir. Bu sakıncayı gidermek üzere Cumhuriyet savcılarının kamuyu aydınlatma imkânı tanınmalıdır. Ancak Cumhuriyet savcısı bu gereği yerine getirirken soruşturmanın gizlilik ve selâmetine zarar vermeyecek bir üslûbu veya anlatım tarzını seçerek kamuoyuna bilgilendirmede bulunmalıdır.

Soruşturmanın gizliliğinin alenen ihlâl edilmesi eylemi suç sayılmış ve bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür. Soruşturma evresinde alınan ve kanun hükmü gereğince gizli tutulması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğinin ihlâli açısından alenîyetin gerçekleşmesi aranılmadan suç oluşmaktadır (TCK md. 285). Ayrıca, soruşturma işlemleri sırasındaki ses veya görüntülerin yetkisiz olarak kayda alınması veya nakledilmesi eylemleri de suç sayılmış ve altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılmıştır (TCK md. 286).

c. Soruşturma dağınıktır

Soruşturma aşamasında yapılan işlemler arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi bulunmamaktadır. Yer, şahıs ve zaman bakımından soruşturma işlemleri dağınıktır. İşlemler ihtiyaca ve şartlara göre dağınık bir şekilde, farklı yerlerde, farklı zamanlarda ve farklı kişilerce yapılabilir. Soruşturmanın dağınıklığı, soruşturmanın doğasından gelen bir zorunluluktur. İşlemler somut soruşturmanın yürütülmesine uygun düşen zamanda ve sırada yapılacaktır. Mesela, şüpheli soruşturma evresinin başında, ortasında veya sonunda dinlenebilecektir.

Soruşturma evresinde Savcılık kendi yargı çevresi dışında yapılması gereken bir işlem için, işlemin yapılacağı yer savcısından ve sulh ceza hâkiminden istekte bulunabilir (md. 161/1 ve 162). İstinâbe müessesesi savcılıklar arasında da işlemektedir.

d. Soruşturma kamusaldır

Devletin, cezalandırma hakkına tekel olarak sahip olması, soruşturma evresinin yürütülmesi hak ve yükümlülüğünü de beraberinde getirmiştir. Kamu düzenini bozan eylemler hakkında ceza soruşturması yürütmek, devletin temel görevleri arasındadır. Bunu da Devlet ve kamu adına kamu makamları yürütür.

Suç soruşturmasının kamu makamları tarafından yapılması, suç ve ceza siyaseti açısından bir gerekliliktir. Suçun mağduru ya da suçtan zarar gören doğal olarak şüpheli ya da sanığa tepki gösterir, ondan öç almak ister. Kamu makamlarının soruşturma yaptığının veya yapacağını mağdur ya da suçtan zarar görenler tarafından bilinmesi bu kişilerin tepki göstermesi ihtiyacını azaltabilir, hatta tepki göstermekten büsbütün caydırabilir. Ayrıca, soruşturma evresinin kamusal niteliği, kendisini üçüncü kişilerin saldırılarına karşı koruyamayacak kadar güçsüz olan kişileri koruyucu bir etki de doğurur.

e. Soruşturma mecburîdir

Suç işlendiği şüphesinin ortaya çıkmasıyla adli makamların suç şüphesini araştırmak üzere soruşturma başlatma yükümlülüğü soruşturmanın mecbûrîlik niteliğini ifade eder. Suçların takibi için şikâyet, talep, müracaat gibi işlemlerin yapılması gereken durumlarda mağdur veya suçtan zarar görenin iradesine göre hareket edilmesi, mecbûrîlik ilkesinin istisnalarını oluşturur.

Cumhuriyet savcılığı, herhangi bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez hemen işin hakikatini araştırmaya başlar. Bu cümleden olarak savcılık, maddî gerçeğin araştırılması ve âdil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (md. 160).

Soruşturma görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek kişilerin mağduriyetine yol açılması suç sayılmış ve altı aydan iki yıla kadar cezâî müeyyide öngörülmüştür (TCK md. 257/2).

2.3.1.3. Soruşturmanın Sona Ermesi ve Varılan Sonuçlar

Soruşturma evresi işlemleri tamamlandığında Cumhuriyet savcılığı toplanan delilleri ve ortaya çıkan delilleri değerlendirerek bir sonuca ulaşır. Yapılan soruşturma sonucu suç işlendiği şüp-

hesi zayıflar, suçun işlendiğine dair yeterli delile ulaşılamazsa veya kovuşturma imkânı bulunmazsa soruşturma evresi ‘kovuşturmaya yer olmadığı’ (takipsizlik) kararıyla sona erdirilir. Soruşturma neticesi suç işlendiği şüphesi kuvvetlenir, suçun işlendiğine dair önemli delillere ulaşırsa soruşturma evresi ‘iddianâme düzenlenmesi’ ve düzenlenen ‘iddianâmenin mahkemece kabulü’yle sonuçlandırılır. Önödeme veya uzlaşma yollarıyla da soruşturma evresini sona erdirilebilir. Tüm bunlar yeri geldikçe açıklanacaktır.

a. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hâllerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Bu karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir. Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil meydana çıkmadıkça, aynı fiilden dolayı kamu davası açılamaz. Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararların zamanaşımı süresince şüphelinin başında, terim yerinde ise, ‘Demoklesin Kılıcı’ gibi durması ve onun özgürlükler bakımından bir tehdit oluşturması uygulaması ortadan kaldırılmıştır.

CMK’nun ‘Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar’ kenar başlığını taşıyan md. 172’ye getirilen yeni ek fıkayla; “Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi hâlinde yeniden soruşturma açılır.” (md. 172/3)

CMK’da yapılan son değişikliklerle, takipsizlik kararına itiraz usulü şu şekilde düzenlenmiştir: “**Cumhuriyet savcısının kararına itiraz: Madde 173 – (1)** Suçtan zarar gören, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine itiraz edebilir. /(2) İtiraz dilekçesinde, kamu davasının açılmasını gerektirebilecek olaylar ve deliller belirtilir. /(3) Sulh ceza hâkimliği, kararını vermek için soruşturmanın genişletilmesine gerek görür ise bu hususu açıkça belirtmek suretiyle, o yer Cumhuriyet başsavcılığından talepte bulunabilir; kamu davasının açılması için yeterli nedenler bulunmazsa, istemi gerekçeli olarak reddeder; itiraz edeni giderlere mahkûm eder ve dosyayı Cumhuriyet savcısına gönderir. Cumhuriyet savcısı, kararı itiraz edene ve şüpheliye bildirir. /(4) Sulh ceza hâkimliği istemi yerinde bulursa, Cumhuriyet savcısı iddianâme düzenleyerek mahkemeye verir. /(5) Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmaması hususunda takdir yetkisini kullandığı hâllerde bu madde hükmü uygulanmaz. /(6) İtirazın reddedilmesi halinde; Cumhuriyet savcısının, yeni delil varlığı nedeniyle kamu davasını açabilmesi, önceden verilen dilekçe hakkında karar vermiş olan sulh ceza hâkimliğinin bu hususta karar vermesine bağlıdır.”

b. İddianâme Düzenlenmesi ve İddianâmenin Kabulü

Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianâme düzenler (md. 170). Soruşturma evresinde maddî gerçeğin tam olarak tespit edilmesi mümkün bulunmadığından iddianâme düzenlenmesi için şüphenin suç işlendiği doğrultusunda yeterli bir yoğunluğa ulaşması halinde iddianâme düzen-

lenmelidir. Burada kritik nokta, ‘yeterli şüphe’ kavramından ne anlaşılması gerektiğidir. Eldeki mevcut delillerle yapılacak yargılama sonucunda bir mahkumiyet kararı çıkması muhtemel görülüyorsa ‘yeterli şüphe’nin varlığından bahsedilebilir.

İddianâme, cumhuriyet savcısının soruşturma konusu olay hakkındaki mütalaasıdır. Dolayısıyla, savcının düzenlenme anındaki görüşünü yansıtır, yargılamanın ilerleyen aşamalarında savcının görüşünü değiştirilmesi mümkündür.

İddianâmede nelerin yer alacağı kanun tarafından belirlenmiştir. Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianâmede; şüphelinin kimliği, müdâfii, maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi, açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, şikâyetle bulunan kişinin kimliği, şikâyetin yapıldığı tarih, yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, suçun delilleri, şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gösterilir. İddianâmede, yüklenen suç oluşturur olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır. İddianâmenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ortaya konulur. İddianâmenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir (CMK md. 170).

Kamu davasının açılması yönünden yasallık sistemi benimsenmiştir. Yani yeterli kuvvette şüphe hâlinde Cumhuriyet savcısını kamu davasını açmaya mecbur kılmıştır. Oysa yasallık sistemi, günümüz Batı hukukunda gittikçe yer kaybetmekte ve amaca uygunluk sistemi gelişmekte bulunduğundan CMK md. 171’de yasallık sistemini yumuşatıcı bir istisna kabul edilmiş bulunmaktadır. Buna göre, cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde Cumhuriyet savcısı kamu davasını açmayabilecektir.

Mahkeme önüne giden davalarda Türkiye’ye özgü yüksek beraat kararı oranlarının ortaya koyduğu gerçek, davaların, olgunlaşmadan ve soruşturmada yeterli delil, iz, eser ve emâreler toplanmadan, basit şüpheler üzerine açıldığıdır. Bu sorunu ortadan kaldırmak üzere iddianâmenin iadesi mekanizması kabul edilmiştir. Davaya bakacak mahkeme iddianâmede noksanlık saptarsa, örneğin şüphelinin açık kimliğinin belirtilmemesi, uygulanması gereken kanun maddesinin gösterilmemesi, bütün delillerin mahkemeye verilmemiş olması ve benzeri gibi, iddianâmeyi tamamlaması için Cumhuriyet savcılığına geri verilmesine karar verecektir. Bunun üzerine Cumhuriyet savcısı eksikleri tamamlayarak aynı iddianâmeyi veya gerekiyorsa yeniden düzenleyeceği iddianâmeyi mahkemeye sunacaktır. Böylece, davanın kısa sürede sonuçlanmasını sağlayacak alt yapı oluşturulmuş olacaktır.

İddianâmenin iade edilmesini gerektirir bir eksiklik olmaması durumunda Mahkeme iddianâmenin kabulüne karar verir. Suç yargılmasının soruşturma evresi iddianâmenin kabulü kararıyla sona erer ve kovuşturma evresi başlamış olur.

Soruşturma evresinin sona ermesiyle birlikte Cumhuriyet savcılığının süreç üzerindeki hâkimiyeti ortadan kalkar ve artık mahkeme söz sahibi haline gelir. Cumhuriyet savcılığı karar veren konumundan talep eden konumuna geçer. Talepler konusunda nihâî kararı mahkeme verir.

c. Önödeme

Önödeme, soruşturma sonucunda şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli şüphe ortaya koyan delillere ulaşılmasına rağmen, iddianâme düzenleyerek konunun Mahkemeye götürülmesi yerine sanığın belli bir miktar para cezası ödemesi karşılığında dosyanın kapatılması işlemidir.

Önödeme, uzlaşma kurumundan farklıdır. Önödemede mağdurun '*maddi ve manevî zararı*' giderilmemekte, fâil, yargılanmaksızın, hürriyeti bağlayıcı ceza yerine, suçunun karşılığı olarak kanunun öngördüğü para cezasını ödemeyi kabul etmekte ve suçtan kurtulmaktadır. Savcı veya hâkim, önödeme müessesesini re'sen gözönüne alır. Şüpheli veya sanık önödemeyi kabul etme hakkına sahiptir.

Önödeme uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere yalnız adlî para cezasını gerektiren suçlarda veya kanun hükmünde öngörülen hapis cezasının yukarı haddi üç ayı aşmayan suçlarda mümkündür, ki, konu ceza hukuku genel derslerinde de ele alınıp anlatılmıştır (TCK md. 75/1).

Şüpheli, usulüne uygun olarak yapılan tebliği aldıktan sonra, önödemeyi kabul edip etmemekte serbesttir. Gerçekte, fâil, önödemeyi kabul etmediğini bildirerek hakkında kamu davası açılmasını sağlayabileceği gibi, tebligâtın gereğini on gün içinde yapmayarak da hakkında kamu davası açılmasına neden olabilir.

Sadece soruşturma aşamasında değil, doğrudan kamu davası açılmasının mümkün olduğu hallerde, hâkim de önödeme kararı verebilir. Kanun, md. 75/2. fıkrasında, "*özel kanun hükümleri gereğince, işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde*" hâkim tarafından yapılacak bildirim üzerine, fâil, birinci fıkrada belirtilen usul ve esaslara göre belirlenecek olan parayı ödediğinde ve yargılama giderlerini karşıladığında **kamu davasının düşmesi** kuralını kabul etmiştir. Bu durumda önödeme bildirimi yapacak hâkim, önünde kamu davası açılan mahkemenin hâkimidir. Sanık tebligâtın gereğini yaparsa, kamu davası kendiliğinden düşer. Önödemenin gerçekleşmesiyle birlikte ya kamu davası açılmaz ya da açılmış olan kamu davası düşer.

Önödemede, fiil suç olma niteliğini, fâil sanıklık sıfatını kaybeder. Tabii, ceza mahkumiyeti sözkonusu olmadığından, fâil, sabıkalı da olmaz. Kamu davasının açılmaması veya ortadan kaldırılması, kişisel hakların istenmesini engellemez. Mağdur veya fiilden zarar gören kişi, uğradığı zararın tazminini hukuk mahkemesinden isteyebilir, malı geri alabilir. Kamu davasının açılması veya ortadan kalkması, malın geri alınmasına veya müsadereye ait hükümleri etkilemez.

d. Uzlaşma ve Uzlaştırma

Suç mağdurlarının yararlarını korumak konusunda duyarlılığın artması, mağdurun tatmin edilmesinin ön plâna çıkmış olması, suça karşı sadece ceza yaptırımının yeterli görülmeyip mağdurun zararının giderilmesi, suçun işlenmesinden sonra **fâil ile mağdur arasında meydana gelen çekişmenin ortadan kaldırılması**, fâil ile mağdur arasında barışın sağlanması, fâilin işlediği suçun sorumluluğunu kabul edip üstlenerek suçun oluşturduğu olumsuz sonuçlarını giderme konu-

sunda inisiyatif olarak toplumla yeniden bütünleşme imkânını elde etmesi, devletin yargılama ve yaptırım uygulamak yönünden katlanacağı bir kısım masraftan kurtarılması gibi nedenlerle uzlaşma kurumu ceza adalet sistemimizde 2005 yılında kabul edilmiş; 2006 yılı sonunda yapılan yasa değişikliğiyle de kapsam alanı genişletilmiştir.

Uzlaşma kapsamında yer alan suçları iki grupta toplanabilir. İlk olarak, TCK'da veya ceza normu içeren özel kanunlarda yer alan soruşturulması veya kovuşturulması şikâyet bağlı bütün suçlar uzlaşma kapsamındadır. Mesela, basit yaralama (md. 86), taksirle yaralama (md. 89), cinsel taciz (md. 105), tehdit (md. 106), konut dokunulmazlığını ihlal (md. 116), iş ve çalışma hürriyetini ihlal (md. 117), kişilerin huzur ve sükununu bozma (md. 123), hakaret (md. 125), özel hayatın gizliliğini ihlal (md. 134), basit (yalın) hırsızlık (md. 144), kullanma hırsızlığı (md. 146), mala zarar verme (md. 151), güveni kötüye kullanma (md. 155), bedelsiz senedi kullanma (md. 156), kaybolmuş veya hata sonucu ele geçmiş eşya üzerinde tasarruf (md. 160), açığa atılan imzanın kötüye kullanılması (md. 209), aile hukukunda kaynaklanan yükümlülüğün ihlali (md. 233).

İkinci olarak, CMK md. 253'de liste halinde sayılan suçlar, takibi şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın uzlaşma kapsamındadır. Bu suçlar, TCK'da yer alan; kasden yaralama (üçüncü fıkra hariç, md. 86; md. 88), taksirle yaralama (md. 89), konut dokunulmazlığının ihlali (md. 116), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (md. 234), ticârî sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, md. 239) suçlarıdır.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar hâriç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir. Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez.

Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tâbi olması halinde, Cumhuriyet savcısı veya talimatı üzerine adlî kolluk görevlisi, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır. Cumhuriyet savcısı uzlaşma teklifini vicahen, açıklamalı tebligât veya istinâbe yoluyla da yapabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içinde kararını bildirmediği takdirde, teklifi reddetmiş sayılır. Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukukî sonuçları anlatılır.

Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir. Aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişi uzlaşmadan yararlanır.

Şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görenin uzlaşma teklifini kabul etmesi halinde, Cumhuriyet savcısı uzlaştırmayı kendisi gerçekleştirebileceği gibi, uzlaştırmacı olarak avukat görevlendirilmesini barodan isteyebilir veya hukuk öğrenimi görmüş kişiler arasından uzlaştırmacı görevlendirebilir. CMK'nda belirlenen hâkimin davaya bakamayacağı haller ile reddi sebepleri, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ile ilgili olarak gözönünde bulundurulur. Görevlendirilen uzlaştırmacı-

ya soruşturma dosyasında yer alan ve Cumhuriyet savcısınca uygun görülen belgelerin birer örneği verilir. Cumhuriyet savcısı uzlaştırmacıya, soruşturmanın gizliliği ilkesine uygun davranmakla yükümlü olduğunu hatırlatır. Uzlaştırmacı, dosya içindeki belgelerin birer örneği kendisine verildikten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaştırma işlemlerini sonuçlandırır. Savcı, bu süreyi en çok yirmi gün daha uzatabilir.

Uzlaştırma müzakereleri gizli olarak yürütülür. Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdâfi ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi halinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır. Uzlaştırmacı, müzakereler sırasında izlenmesi gereken yöntemle ilgili olarak Cumhuriyet savcısıyla görüşebilir; savcı, uzlaştırmacıya talimat verebilir.

Uzlaşma müzakereleri sonunda uzlaştırmacı, bir rapor hazırlayarak kendisine verilen belge örnekleriyle birlikte Cumhuriyet savcısına verir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde, tarafların imzalarını da içeren raporda, ne suretle uzlaşıldığı ayrıntılı olarak açıklanır. Uzlaştırmacıya Cumhuriyet savcısı tarafından çalışma ve masraflarıyla orantılı bir ücret takdir edilerek ödenir. Uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri, yargılama giderlerinden sayılır. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde bu giderler Devlet Hazinesi tarafından karşılanır.

Uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianâmenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilirler. Cumhuriyet savcısı, uzlaşmanın, tarafların özgür iradelerine dayandığını ve edimin hukuka uygun olduğunu belirlerse raporu veya belgeyi mühür ve imza altına alarak soruşturma dosyasında muhafaza eder.

Uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini defaten yerine getirmesi halinde, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arzetmesi halinde, md. 171'deki şartlar aranmaksızın, şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararından sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, md. 171/4. fıkrasındaki şart aranmaksızın, kamu davası açılır. Uzlaşmanın sağlanması halinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminât davası açılamaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır. Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi halinde uzlaşma raporu veya belgesi, 09/06/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflâs Kanunu md. 38'de yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır.

Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenden birine ilk uzlaşma teklifinde bulunulduğu tarihten itibaren, uzlaştırma girişiminin sonuçsuz kaldığı ve en geç, uzlaştırmacının raporunu düzenleyerek Cumhuriyet savcısına verdiği tarihe kadar dava zamanaşımı ile kovuşturma koşulu olan dava süresi işlemez.

Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılmaması halinde, uzlaştırma işlemleri CMK md. 253'de belirtilen esas ve usûle göre, mahkeme tarafından yapılır. Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini defaten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin

ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arzetmesi halinde; sanık hakkında, CMK md. 231'deki şartlar aranmaksızın, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, mahkeme tarafından, md. 231/11. fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır.

Uzlaşma teklifinde bulunulması veya teklifin kabul edilmesi, soruşturma konusu suça ilişkin delillerin toplanmasına ve koruma tedbirlerinin uygulanmasına engel değildir. Ancak, uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamaz. Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez. Uzlaşma sonucunda verilecek kararlarla ilgili olarak kanun yollarına başvurulabilir (konu hakkında bak CMK md. 253-255).

2.3.2. Kovuşturma Evresi

Suç muhakemesinin ikinci ve son safhası, kovuşturma evresidir. Bu evre, iddianâmenin kabûlüyle başlar, hükmün kesinleşmesine kadar devam eder. Kovuşturma evresi; duruşma hazırlığı, duruşma, duruşmadan sonuç çıkarma ve kararların denetimi olmak üzere dört aşamadan oluşur.

2.3.2.1. Duruşma Hazırlığı

Soruşturma evresinde eksik kalmış olan hususların ve duruşmanın kesintisiz yapılabilmesi için gerekli olan işlemler, duruşma hazırlığı safhasında tamalanır. Bu safhada duruşma gününün belirlenmesi, tanık, sanık ve bilirkişiye davaetiye çıkarılması, iddianâmenin sanığa tebliği, sanığın nüfus kaydının ve sabıka kaydının istenmesi için müzekkere yazılması gibi usule ilişkin işlemler yapılabileceği gibi, tanık veya bilirkişinin erken dinlenmesi (md. 180) ve keşif (md. 181/2) gibi esasa ilişkin işlemler de yapılabilir.

İddianâmenin kabulüyle birlikte Mahkeme yapacağı işlemlerin bir listesini içeren karar alır, Mahkemenin bu ilk kararına '*tensip zabtı*' veya '*tensip tutanağı*' denilir.

İddianâme, çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur. Tutuklu olmayan sanığa tebliğ olunacak çağrı kâğıdına, mazereti olmaksızın gelmediğinde zorla getirileceği yazılır. Tutuklu sanığın çağırılması duruşma gününün tebliği suretiyle yapılır. Sanıktan duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı ve bulunacaksa neden ibaret olduğunu bildirmesi istenir; müdâfii de sanıkla birlikte davet olunur. Bu işlem, tutuklunun bulunduğu ceza infaz kurumunda cezaevi kâtibi veya bu işle görevlendirilen personel yanına getirilerek tutanak tutulmak suretiyle yapılır. Çağrı kâğıdının tebliğiyle duruşma günü arasında en az bir hafta süre bulunması gerekir.

2.3.2.2. Duruşma

Yargılama organı önünde gerçekleşen, delillerin tartışıldığı ve sanığın suçluluğu ya da suçsuzluğu konusunda bir kanaate ulaşıldığı devreye duruşma denilmektedir.

Duruşma herkese açıktır. Genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır (AY md. 141; CMK md. 182 ve 183).

Duruşmada, hükme katılacak hâkimler ve Cumhuriyet savcısı ile zabıt kâtibinin ve Kanunun zorunlu müdâfiliği kabul ettiği hâllerde müdâfiin hazır bulunması şarttır. Sulh ceza hâkimliklerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz. Bir oturumda bitmeyecek davada, herhangi bir nedenle bulunamayacak üyenin yerine geçmek ve oya katılmak üzere yedek üye bulundurulabilir. (md. 188)

Sanığın ve müdâfiinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Sanık, duruşmaya bağısız olarak alınır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianâmenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Tanıklar duruşma salonundan dışarı çıkarılırlar. Duruşmada, sırasıyla; sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır, iddianâme veya iddianâme yerine geçen belge okunur, sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu ve diğer hakları bildirilir, sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır (CMK md. 188 ve 191).

Duruşmaya, ara verilmeksizin devam edilerek hüküm verilir. Ancak, zorunlu hâllerde davanın makul sürede sonuçlandırılmasını mümkün kılacak surette duruşmaya ara verilebilir.

2.3.2.3. Sonuç Çıkarma (Hükme Ulaşma)

Muhakeme faaliyetiyle güdülen amaç, bir neticeye ve hükme ulaşmaktır. Dilimizde dar mada *hüküm* veya *yargı* ifadelerinden muhakeme işleminin sonunda verilen en son kararlar anlaşılır. Oysa geniş anlamda hüküm; muhakemenin her safhasında verilen kararları da içine almaktadır.

Muhakemenin sonunda verilen bir *son hüküm* olduğu gibi son hükme ortam hazırlayan *hazırlayıcı hükümler* de vardır. Hazırlayıcı hükümler, tez ve anti-tezlerin bir değerlendirmesi, son hüküm ise, varılan nihâî bir sonuç ve sentezdir. Muhakeme işlemleri bir tek hamlede tamamlanamaz, araya zaman girer. Dolayısıyla, hazırlayıcı hükümler genelde dikkatten kaçırılabilir. Bunlara ara kararları da denilir. Ara kararları, son hükmü hazırlayıcı fonksiyon ifa eder. Bu nedenledir ki, muhakeme (yargılama) kavramı yalnızca en sonda verilen hüküm için kullanılmaz. Suç işlenip işlenmediğine ilişkin yapılan faaliyetlerin bütün safhaları için kullanılır.

İddia makamı bir tez ileri sürer. Müdâfaa makamı bir anti-tez (karşı tez) ortaya koyar. Muhakeme makamı yargılama görevini yerine getirirken tarafların tezlerinden yararlanır. Bu tez ve anti-tezler, muhakeme makamının işini kolaylaştırır. En sonunda varılan hüküm kolektif bir faaliyetin ürünüdür.

Karar kesinleşinceye kadar verilen hükümler, mütâlâa olarak da ifade edilebilir. Mütalaanın iki temel özelliği vardır. Görecelidir, çünkü başka türlü bir düşünce de ileri sürülebilir. Geçicidir, çünkü ileride yerini kesin hükme bırakacaktır. En son kararlar dar anlamda hüküm adını alır. Artık karar veren bakımından şüphe yenilmiş ve nihâî hükme ulaşılmıştır. Böyle bir hükme bir başkasının, bir başka makama itiraz hakkı varsa, hükmü denetleyen makam açısından bu hüküm son hüküm değil, henüz mütalâa mahiyetindedir.

Değinilmesi gereken bir diğer kavram ise *kesin hüküm* (kaziyye-i muhkeme)'dür. Bu kavramın anlamı, hem kesin karar hem de kesinleşmiş karar demektir. Kesin hüküm, uyuşmazlığın

tarafları bakımından uyuşmazlığın çözümünü ifade eden bir terimdir. Kesin hüküm mutlak doğru karar anlamında olmayıp, yalnızca doğruluğu tartışılmayan karardır.

Bir hükümde bulunması gereken temel unsurlar **mesele**, **gerekçe** ve **sonuçtur**. Bunların her birisinin açıklanması kısaca ele alınmasında yarar bulunmaktadır.

a) Mesele: Yeni dilde *sorun* olarak da ifade edilen **mesele**, bir olayın hukuk kuralları karşısındaki tespiti işine denilmektedir. Niteliği, konusu ve önemi bakımlarından mesele çeşitli kısımlara ayrılır. Bunlar; geçmişteki olayın yeniden canlandırılmasını ifade eden **maddî mesele**, olayın hukuk bakımından nitelenmesini içeren **hukukî mesele**, sadece yargılama hukukunu ilgilendiren **muhakeme meselesi**, uyuşmazlığın temelini oluşturan **asıl mesele** ve asıl meseleyle ilintili olan **tâli meseleler**dir.

b) Gerekçe: Bir fikri, bir hükmü destekleyen ve karşı düşüncüyü de çürüten argümanlardan oluşan **gerekçe** kanunlarda **esbâb-ı mûcibe** olarak da ifade edilir. Hükümleri haklı çıkarmak için gösterilen gerekçeler verilen hükmün mantikî açıklamalarıdır ve ‘neden’ ve ‘niçin’ sorularının cevaplarını içerir. Gerekçenin fonksiyonları ise, hükmün isabetli ve yerinde verilmesini sağlamak, karşı düşünceye cevap vermek ve karşı düşüncenin çürütülmesini sağlamak, tarafların ve toplumun hükmü benimsemesine yardım etmek, yargısal ve ilmî yönden hükmün denetimine imkân sağlamak.... olarak ifade edilebilir. Belirtilen fonksiyonları nedeniyle, kanunlarda hükümlerin gerekçelere dayandırılması yükümlülüğü getirilmiştir. Anayasa md. 141/3. fıkra, "*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır*" hükmünü içerdiği gibi CMK’da hâkimliklerin ve mahkemelerin her türlü kararları, muhalefet şerhleri dahil, gerekçeli olarak yazılması gerektiği hükmüne yer verilmiştir (CMK md. 224. 232). Yargıtay’ın ceza daireleri kararlarında ve İçişleri Bakanlığı Kurulunun çeşitli kararlarında da gerekçelerin önemi sıklıkla vurgulanır.

c) Sonuç: Hükmün neticesi de denilen **sonuç** kısmında düşünceler ve kararlar yer alır. Sonuç, mesele ve gerekçenin bir başka ifadeyle ilk iki önermenin mantikî ve kaçınılmaz sonucudur. Sonuç kısmında verilen kararın ne olduğunun, uygulanan kanun maddelerinin, verilen ceza miktarının, kanun yollarına başvurma ve tazminat isteme olanağının bulunup bulunmadığının, başvuru imkânı varsa süresi ve merciinin tereddüde yer vermeyecek şekilde açıkça gösterilmesi gerekir.

Duruşma sonunda duruşma tutanağına geçirilen hüküm fıkrası okunarak gerekçesi ana çizgileriyle anlatılır. Hazır bulunan sanığa ayrıca başvurabileceği kanun yolları, mercii ve süresi bildirilir. Beraat eden sanığa, tazminat isteyebileceği bir hâl varsa bu da bildirilir. Hüküm fıkrası herkes tarafından **ayakta dinlenir**.

2.3.2.4. Kararların Denetimi

Yargılama makamları tarafından verilen kararların hukuka aykırı veya yanlış olduğunun ileri sürülmesi üzerine başka bir makam tarafından incelenmesi, kararların denetimi safhasını oluşturur. Sanığın kendisi hakkında verilen bir hükmün daha yüksek bir mahkeme tarafından incelenmesini isteyebilmesi uluslararası hukukun gereklerinden birisidir (AİHS Ek Protokol 7, md. 2). Kararların denetimi dokuzuncu bölümde kapsamlı olarak incelenecektir.

2.4. Suç Yargılamasının İşleyişini Engelleyen Durumlar

Suç muhakemesinin işleyişini engelleyen durumlar, suç muhakemesinin işleyişini; **1. tamamen engelleyen durumlar**, **2. kısmen (geçici olarak) engelleyen durumlar** olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkabilir. Bu durumlar, tesbit edilebildiği kadarıyla ve ana hatlarıyla şunlardır:

2.4.1. Diplomatik Dokunulmazlık

Yabancı ülkelerin temsilcilerinin, bulundukları ülkelerde görevlerini serbestçe ve rahatlıkla yerine getirebilmeleri amacıyla bulundukları ülkenin ceza ve suç muhakemesi yasalarına tabi olmaksızın kendi ülkelerinin yasalarına tabi olmaya devam etmelerine diplomatik dokunulmazlık denilmektedir. Diplomatik dokunulmazlık, diplomatlar hakkında suç yargılaması işlemleri yapılmasını engellemektedir. Kimlerin diplomatik dokunulmazlığa sahip bulunduğu 09/12/1931 tarihli ve 12010 sayılı Bakanlar Kurulu kararında gösterilmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan ve 18 Nisan 1961 tarihinde imzaya açılan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, Türkiye tarafından da kabul edilerek 24/12/1984 tarihli ve 18615 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

Viyana Sözleşmesi'ne göre, misyon binaları dokunulmazlığa sahiptir. Kabul eden Devletin yetkilileri, misyon şefinin rızası olmadıkça misyon binalarına giremezler. Kabul eden Devlet misyon binalarını herhangi bir tecavüz veya zarara karşı korumak ve misyonun huzurunun herhangi bir şekilde bozulması veya itibarının sarsılmasını önlemek üzere her türlü tedbiri almak özel göreviyle yükümlüdür. Misyon binaları içindeki şeyler ve diğer mallar ve misyonun nakil vasıtaları arama, elkoyma, haciz ve icradan bağıstıktır. Diplomatik ajanın özel konutu, misyonun binaları gibi yerler de aynı dokunulmazlık ve korumadan yararlanır.

Diplomatik ajan kabul eden Devletin ceza yargısından bağıstıktır. Bazı istisnalar dışında diplomatik ajan, kabul eden Devletin medeni ve idârî yargısından da bağıstıktır. Diplomatik dokunulmazlığı bulunan misyon mensuplarına tebligât işlemleri de doğrudan yapılmaz, Dışışleri Bakanlığı aracılığı ile yapılır.

Diplomatik ajanın beraberinde oturan aile üyeleri ile misyonun idârî ve teknik kadrosu üyeleri, beraberinde oturanlar ile birlikte, diplomatik ayrıcalık ve bağıstıklıktan yararlanırlar. Diplomatik Temsilci (Elçilik Kurumu Başkanı) ve Elçilik Kurumu Personeli, yani resmî maiyeti teşkil eden Maslahatgüzar, Sefâret Müsteşarı, Kâtipleri, Ataşeleri ve bunların yardımcıları ile hükümetleri tarafından atanmak, gönderen Devletin vatandaşlığında olmak, elçilik kadrosunda bulunmak ve yalnız elçilikte çalışmak şartlarıyla elçilik rahibi, din görevlisi, doktoru ve hukuk müşaviri, mütercimleri, evrâk memurları ve bütün bu sayılanların eşleri ve beraber oturdukları çocuklarıyla ailelerinin öteki üyeleri diplomatik dokunulmazlık ve bağıstıklıklarından faydalanırlar. Eğitimci (mürebbi, mürebbiye), hizmetçi, garson, kavas, kapıcı, uşak, bahçıvan, şoför, aşçı vs. gibi elçilik hizmetlerini yapanların diplomatik dokunulmazlık ve bağıstıklıkları yoktur.

Kısacası gönderen devletin, gönderilen devlet nezdinde tüm veya bir kısım resmî işlerini ta-kiple görevli olanlar diplomattır. Ama özel işler veya bedenî faaliyeti gerektiren işlerde çalışanlar diplomat değildir.

Diplomatik dokunulmazlığın değişik boyutları sözkonusudur. Bunlar, sırasıyla, kişi dokunulmazlığı, yargı, vergi ve gümrük muafiyeti şeklinde ifade edilebilir.

Kişi dokunulmazlığı, diplomatik görevlilerinin, görevli bulundukları yabancı ülkede hiçbir sebep ve bahane ile tevkif ve hapis edilemeyeceklerini ifade eder. Türkiye Cumhuriyetinde görevli elçilerle, bunların eşleri, çocukları ve Dışişleri Bakanlığına yazılı elçilik diplomatik görevlileri, bunların eşleri ve çocukları, Türk makamlarına bağlı değildirler. Anılan statüdekiler tutuklanamazlar, hapsedilemezler. Bu kimseler hakkında, kolluk tedirgin edici herhangi bir işlem yapmadan, Dışişleri Bakanlığına başvurulmalıdır. Diplomatik görevliyi kabul eden Devlet, kendisine gereken saygıyı göstermek zorunda olduğu gibi, ona karşı girişilebilecek saldırıları önlemek için de gerekli önlemleri almalıdır. Bu tedbirler olağanüstü polis tedbirleri olabileceği gibi, kabul eden Devletin, kanunlarına, yabancı Diplomatik görevliye karşı işlenecek suçları işleyenlere ağır cezalar verilmesini sağlayan hükümler koyması şeklinde de olabilir. Türk ceza hukuku; elçileri, Türkiye Cumhuriyeti memurları ile bir tutmakta, onlara karşı görevleri dolayısıyla işlenen suçları, sanki bir Türkiye Cumhuriyeti memuruna, görevi dolayısıyla işlenmiş bir suç gibi kabul etmekte ve cezanın ağırlaştırıcı sebebi saymaktadır. Ancak, bu durumun uygulanması mütekâbiliyet (karşılıklılık) şartına bağlanmıştır (TCK md. 340, 342, 343).

Diplomatik dokunulmazlığa sahip kişiye uluslararası hukukta uygulanabilecek bir müeyyide öngörülmemiştir. Diplomatik görevli, bulunduğu Devletin, güvenliği veya iç düzenine karşı davranışlarda bulunması halinde '*persona non grata*' (istenmeyen kişi) sayılarak bir an önce ülke dışına çıkartılabilir. Bu gibi durumlarda, geçici bir süre için tutuklanabilen temsilcinin en kısa sürede ülkeyi terk etmesi sağlanacaktır.

Yargı Bağımsızlığı ise, diplomatik dokunulmazlıktan istifade edenlerin, görevli bulundukları ülkenin hukuk davaları bakımından da yargı yetkisine tabi olmamaları ve mahkemelerde tanıklık yapmak zorunda da olmamalarını ifade eder. Diplomatik görevlinin tanıklığının gerekmesi halinde, olay hakkındaki bilgisinin diploması yoluyla istenmesi cihetine gidilmelidir. Diplomatik temsilcilerin görevli bulundukları yabancı Devlet ülkesinde, yargısından muaf olmaları kuralının istisnaları mevcuttur. Gönderen Devlet bağımsızlıktan açık olarak vazgeçmiş ise, bağımsızlık ileri sürülemez. Diplomatik temsilcisinin kendisinin dava açması halinde, bu dava ile doğrudan ilgili mukabil davalara (karşı dava) karşı bağımsızlığını öne süremez.

Diplomatik memurlar, her ne kadar görevli bulundukları ülkede, işledikleri herhangi bir fiilden dolayı kovuşturulamaz ve muhakeme edilemez iseler de, bu bağımsızlık suçu ortadan kaldırmadığından haklarında mensup bulundukları Devlet tarafından kovuşturma yapılabilir. Diğer bir deyişle, bağımsızlığın anlamı, sadece onların görevli bulundukları ülkenin yargı yetkisine tabi olmamaları olup, işledikleri suç veya suçlardan dolayı hiç sorumlu tutulmamaları demek değildir. Diplomatik görevliler, kendi Devletlerinin kanunlarına göre ve kendi devletlerinin mahkemeleri önünde, gönderilen Devlet toprağında işledikleri fiillerden dolayı yargılanabilirler.

Vergi bağımsızlığı, diplomatik temsilcilerin görevli bulundukları yabancı ülkede bazı vergileri ödemekten muaf olmalarını ifade eder. Gümrük Muaflığı ise, diplomatik temsilcilerinin bulundukları ülkelerde gümrük, resim ve vergilerini ödemekten bağımsız tutulmuş olmalarını içerir.

2.4.3. İşkence Komitesi Üyelik ve Uzmanlığı Dokunulmazlığı

İşkence ve İnsanlıkdışı ya da Onur Kırıcı Davranış veya Cezanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi, özgürlüğünden yoksun kimselere yönelik işkence, gayrı-insani ya da onur kırıcı dav-

ranışları incelemek üzere bir komite kurulmasını öngörmüştür. Aynı şekilde, İşkence ve Başka Zalimâne veya Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi de oluşturduğu Komitenin üyelerinden birinin veya birkaçının aleyhine işkence iddiası olan devlette soruşturma yapmak üzere görevlendirilebilmesini düzenlemiştir. Her iki Komite, insan hakları ihlali olduğu iddia edilen yerleri ziyaret edebilme yetkisine sahiptir.

Komite üyeleri, görevlerini yerine getirirlerken ve görevli olarak yolculuk yaparlarken çeşitli ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar. Şöyle ki, kişisel olarak tutuklanma veya gözaltına alınma, şahsî eşyasına elkonulma ve resmî görevleri gereği yazı ve sözleriyle yaptıkları bakımından her türlü yasal işleme karşı dokunulmazlıkları vardır. Komitenin görevleriyle ilgili belge ve kâğıtlarına dokunulamaz. Komitenin resmî yazışmaları ve öteki resmî yazışmaları engellenemez ve sansür edilemez.

Komite üyelerine tanınan ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar, bu kimselerin kendi kişisel yararları için değil, görevlerini bağımsızca yürütebilmelerini güvenceye almak içindir. Üyelerinin dokunulmazlığını kaldırabilecek olan ancak komitedir. Komite, üyelerinden birinin dokunulmazlığını, amacına aykırı kullandığı kanısına vardığı durumlarda dokunulmazlığı kaldırabilir.

Her iki Sözleşmenin öngördüğü en ağır yaptırımlardan birisi, işkence ve kötü muamele durumlarının alınması üzerine yapılan incelemede elde edilen bulguların yayımlanarak alenileştirilmesi, kamuya duyurulmasıdır. Ülkemizle ilgili olarak hem Birleşmiş Milletler hem de Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komiteleri bu mekanizmayı Türkiye için de işletmişlerdir. Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Komitesi, 20/04/1990'da Türkiye hakkında gizli soruşturma başlatmış ve bu faaliyeti Kasım 1992 de sona erdirmiştir. Kasım 1993'de Türkiye soruşturması bulgularını alenileştirme kararı verilerek Temmuz 1994'de bulgular yayımlanmıştır. Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi ise, kurulduğundanberi bulguları alenileştirme yoluna iki kez gitmiştir. Aralık 1992 ve Aralık 1996 tarihlerinde gerçekleşen her iki '*kamuya duyurma*' müeyyidesinde de ilgili devlet Türkiye olmuştur.

2.4.7. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Dokunulmazlığı

Anayasa md. 129/son fıkrada yer alan "*Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması yapılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idârî merciin iznine bağlıdır*" hükmü ile memurlara ve diğer kamu görevlilerine bir tür **dokunulmazlık** öngörmüştür. Milletvekili dokunulmazlığı gibi, memur dokunulmazlığı da mutlak değildir; belli sınırları vardır ve kaldırılabilir.

4483 Sayılı MYHK ile memur ve diğer kamu görevlilerinin işledikleri suçlar dolayısıyla açılacak soruşturma ve kovuşturma usulleri yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile güdülen temel amaç, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı (görev sırasında işlenen ancak **görevle ilgisi olmayan suçlar hariç**) yargılanabilmeleri için gerekli izni vermeye yetkili mercilerin belirlenmesi ve izlenecek usullerin ortaya konulmasıdır.

Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürüttükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevleri ifa eden memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlar sebebiyle yargılanmaları durumunda dokunulmazlık hükümleri devreye girecektir.

2.4.7.1. Memur ve Diğer Kamu Görevlileri Kimlerdir?

Memur dokunulmazlığından ‘memurlar’ ve ‘diğer kamu görevlileri’ yararlanabilirler. AY md. 128’de: “Devletin, kamu iktisâdî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür” denilir.

KİT mensuplarının işlediği suçlarda yeni kanun devreye girecek midir? 04/12/1999 tarihinde yasalaşan yeni Kanunun ‘Kapsam’ başlıklı 2 nci maddesinin ‘kamu iktisâdî teşebbüsleri’ ibaresini içermemesi; Kanun Koyucunun, -md. 17 ile getirilen istisna hariç olmak üzere- KİT mensuplarının işledikleri suçlar nedeniyle yürütülecek soruşturma ve yargılamanın genel hükümlere göre yapılmasını amaçladığını göstermektedir. Anılan kanun kapsamına 17 nci madde ile sadece KİT Genel Müdürlerinin ve Yönetim Kurulu üyelerinin alınması da bu görüşü doğrulamaktadır. Birer KİT olmamalarına rağmen, kanunlarında personeli hakkında KİT personel rejiminin uygulanacağı belirtilen kuruluşların mensupları da aynı şekilde kapsam dışındadır.

‘Devlet’ ve ‘diğer kamu tüzel kişileri’ mensuplarının dokunulmazlıktan yararlanabilmeleri için ‘genel idare esaslarına göre yürüttükleri kamu hizmetlerinin’ sözkonusu olması gerekir. ‘Genel idare esasları’ kavramı, gerek AY’da (md. 128), gerekse yasalarda (Mesela 657 sayılı Kanun, md. 4/A) yer almakla birlikte, yasa metinlerinde, bu kavramla ilgili herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. ‘Genel idare esasları’, idare hukukuna göre, ‘Devlet idaresi’ veya ‘merkezî idare’ nin bağlı olduğu kural ve yöntemlerin yanı sıra, özel kesimde veya özel hukuk kurallarına göre uygulanan kural ve usullerin karşısında bir kamusal yönetim biçimini anlatmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 09/02/1993 gün, E. 992/44, K. 993/7 sayılı kararına göre ‘Genel idare esasları’ kavramının, ‘memurlar ve kamu görevlileri tarafından yerine getirilecek görevlerin kadroya bağlanması, merkezî idare ile statüer bir ilişki içinde olunması, yani yönetimle görevlileri arasındaki ilişkinin idare hukuku kurallarıyla düzenlenen bir kamu ilişkisi olması’ gibi özellikleri bulunmaktadır.

Dokunulmazlıktan yararlanabilmek için ifa edilen görevlerin ‘aslî ve sürekli’ görev olması gerekmektedir. Suç Hukuku uygulamasında ve idare hukukundaki genel kabul görmüş nazariyelere göre Devletin aslî fonksiyonları ‘kamu görevi’, tâli, tamamlayıcı ve yardımcı nitelikteki fonksiyonları ‘kamu hizmeti’ olarak tanımlanmakta; ‘kamu görevi’ yapanlar, ‘memur’ ve ‘kamu hizmeti’ yapanlar ‘âmme hizmetiyle muvazaf olanlar’ ya da ‘müstahdem’ olarak adlandırılanlar ise ‘diğer kamu görevlisi’dirler. Dolayısıyla, yeni kanunun md. 2’de geçen ‘aslî ve sürekli görev’ kavramının öncelikle, ceza hukuku ve idare hukuku terminolojisindeki ‘kamu görevi’ olarak anlaşılması gerekmektedir. DMK’na tabi olanlardan, yardımcı ve tamamlayıcı nitelikte ‘kamu hizmeti’ görenler; Mesela, hizmetliler, araç sürücüler, vb. 4483 sayılı Kanun kapsamında değildirler.

Ayrıca, 1982 Anayasası ile yeni bir anlam kazanan kamu görevlileri deyiimi kamu hukukuna göre çalıştırılan görevliler anlamına geldiğinden, ‘kamu görevi’ de kamu hukukuna göre verilen görevlerdir. Kamu kesiminde de olsa, özel hukuk alanında yer alan İş Kanunu veya özel hizmet akitleri uyarınca verilen görevler ‘kamu görevi’ sayılmayacaktır.

Bunların dışında, görevin ‘aslî ve sürekli’ niteliği, o görevin bir kadroya bağlı olması gereğini de ortaya çıkarmaktadır.

Dokunulmazlıktan faydalanabilecek ‘diğer kamu görevlileri’ kimlerdir? AY md. 128’de yer alan ‘memurlar dışında kalan kamu görevlileri’nin kimler olduklarını tam olarak belirleyen yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konudaki tek düzenleyici işlem, Devlet Memurlarının Şikâyet ve Müracaatları Hakkında Yönetmeliktir. Anılan Yönetmelik md. 15’de, bu yönetmeliğin uygulama alanına ilişkin olarak ‘diğer kamu görevlileri’ listesi verilmektedir. Buna göre, 657 sayılı Yasa’nın değişik 1 nci maddesinin birinci fıkrasında sayılan kurumlarda çalışan sözleşmeli ve geçici personel, aynı Yasa’nın ek geçici 12, 13 ve 14 ncü maddeleri kapsamına giren personel ile ek geçici 9 ncü maddede sayılan kurumlarda çalışan memurlar, sözleşmeli personel ve geçici personel diğer kamu görevlileridir. Öte yandan, AY md. 127 ile düzenlenen mahallî idareler personeli de diğer kamu görevlileri olarak nitelendirmek gerekmektedir.

Ancak, diğer kamu görevlileri için de temel ölçüt; genel idare esaslarına göre yürütülen aslî ve sürekli bir görevin bulunması, yani yapılan görevin hem ‘kamu görevi’ niteliğinde olması, hem de bir kadroya bağlanmasıdır. Yapılan iş; TCK bağlamında ‘âmme vazifesi’ de olsa, ‘muvakkat’ nitelikte ise, bu kanun kapsamında değerlendirilmeyecektir. Bu çerçevede; 657 sayılı Kanun md. 4/B’ye göre, sözleşmeli personel ve md. 4/C’ye göre geçici personel sayılanlar, bir kadroya bağlı olarak istihdam edilmediklerinden, ‘kamu görevi’ de yapsalar, bu Kanun kapsamında değerlendirilmeyeceklerdir.

Kamu hizmeti görmelerine rağmen özel normlar gereği yeni kanun kapsamına girmeyen bir kısım kamu görevlileri vardır ki, önemli birkaçı şunlardır; Hâkimler ve Savcılar (2802 sayılı Kanun md. 82-89) ile Sayıştay mensupları, adlî görev yapan memurlar, Jandarma Personelinin askerî yargıya tabi suçları nedeniyle Jandarma personeli, idârî görevleri dışındaki görevlerinden dolayı din görevlileri, avukatlar vb. gibi.

2.4.7.2. Görev Sebebiyle Suçun İşlenmiş Olması

4483 Sayılı MYHK, mülgâ Memurîn Muhâkemâtı Hakkında Kanun-ı Muvakkattan farklı olarak, görev esnasında işlenen suçları kapsam dışında bırakmış; sadece görev sebebiyle işlenen suçlar hakkında memur dokunulmazlığının sözkonusu olabileceğini hükme bağlamıştır. ‘Görev sebebiyle’ ibaresi; hem görevden doğan, hem de görev dolayısıyla işlenen suçları kapsar. Görevin ifası sırasında da olsa, memuriyet göreviyle ilgili olmayan suçlar genel hükümlere tabi olacaktır.

‘Görev sebebiyle’ işlenen suçlar yönünden görevin ifası sırasında veya mesâî saatleri ve/veya görev yeri dışında işlenmesi, sonucu etkilemeyecektir.

Bir kısım suçlar, memur tarafından görev sebebiyle işlense de yine memur dokunulmazlığı sözkonusu olmayacak, genel hükümlere tabi olacaktır. Bu tür suçlar, MYHK hükümleri dışında tutulmuştur. Bunlardan bazıları; 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar; Atatürk aleyhine işlenen suçlar; 5607 sayılı KMK kapsamındaki kaçakçılık suçları; ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü halleri; 3713 sayılı TMK kapsamına giren suçlardır.

Memur tarafından işlendiği iddiâ edilen suçun görev sebebiyle olduğu her durumda da memur dokunulmazlığının sözkonusu olmadığı açıkça görülür. Mesela kolluk açısından son derece önem arz eden bir istisna CMK’nda yer alır. Buna göre kolluğun yaptığı görev adlî görev ise, memur dokunulmazlığı sözkonusu değildir (CMK md. 161).

2.4.7.3. Dokunulmazlığı Kaldırma Usulü ve Yetkili Âmir

Memur dokunulmazlığını kaldırmaya (izin vermeye) yetkili merci, dokunulmazlık kapsamına giren bir suç işlendiğini öğrendiğinde bir öninceleme başlatır. Öninceleme, izin vermeye yetkili merci tarafından bizzat yapılabileceği gibi, görevlendireceği bir veya birkaç denetim elemanı veya hakkında inceleme yapılanın üstü konumundaki memur ve kamu görevlilerinden biri veya birkaçı eliyle de yaptırılabilir. İnceleme yapacakların, izin vermeye yetkili merciin bulunduğu kamu kurum veya kuruluşunun içerisinde belirlenmesi esastır. İşin özelliğine göre bu merci, anılan incelemenin başka bir kamu kurum veya kuruluşunun elemanlarıyla yaptırılmasını da ilgili kuruluştan isteyebilir. Bu isteğin yerine getirilmesi, ilgili kuruluşun takdirine bağlıdır.

Dokunulmazlığı kaldırmaya yetkili ‘*en üst idârî âmir*’ kimdir? Yasalarda ve diğer düzenleyici işlemlerde ‘*en üst idârî âmir*’ kavramına yer verilmemekle birlikte; Anayasada izlenen sistematığe göre, ‘*yürütme*’ içinde Bakanlar Kuruluna ayrı, ‘*idare*’ye ayrı yer verildiğine göre 4483 sayılı Kanundaki ‘*en üst idârî âmir*’ kavramı da, idârî teşkilât içinde Bakan dışındaki en üst disiplin âmiri olarak anlaşılmalıdır.

Ancak, üst merci alt merciye ait izin yetkisini kullanabilir. Hukuk metodolojisine göre, ‘kural-lar hiyerarşisi bakımından özel hüküm, genel hükümden önce gelir. Sonraki genel hüküm, aksine açık hüküm olmadıkça önceki özel hükmü değiştiremez.’

Kamu kurumlarının teşkilât yasalarındaki hükümler, 4483 sayılı Kanuna göre özel niteliktedir. Dolayısıyla, teşkilât yasalarında her türlü inceleme ve soruşturma emri veya izni vermeye imkân sağlayan hükümler de yürürlükte olduğundan, bu yasalardaki ve İller İdaresi Kanunundaki hükümler çerçevesinde, üst merciler de alt mercilere ait izin yetkisini kullanabileceklerdir. Ayrıca, Mesela 3056 sayılı Sayılı Kanun md. 20 hükmü gereği; Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı, Başbakan'ın veya yetkili kılması üzerine Müsteşarın emri veya onayı ile Başbakan adına; kanunda sayılan kuruluşlarla bunların iştirak ve ortaklıklarında, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında, teftiş, denetim veya bu maksadla kurulmuş olan birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını haiz olarak, Vakıflarda, derneklerde, kooperatiflerde, her seviyedeki işveren teşekküllerinde teftiş, denetim veya bu maksadla kurulmuş olan birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını haiz olarak gerektiğinde her türlü inceleme, araştırma, soruşturma ve teftişi yapma veya yaptırma yetkisiyle donatılmıştır.

Öninceleme başlatma emrini vermeye yetkili merci, aynı zamanda soruşturma iznini vermeye de yetkili mercidir. Yukarıda belirtilen hukuk metodolojisi kuralları çerçevesinde; teşkilât kanunları ve tüzük ve yönetmelik gibi diğer düzenleyici işlemler uyarınca, Teftiş Kurullarına emir verme yetkisi kime aitse, soruşturma izni ve öninceleme başlatma emri yetkisi de ona ait olacaktır. Yani Teftiş Kurullarına emir verme yetkisi bulunmayan makam ve mercilerin; MYHK md. 3 ve 5’de yazılı izin ve emirleri de verme yetkisi bulunmadığından, ek süre de bu yetkileri haiz makam ve mercilerden talep edilecektir.

Bakanlıkların merkez teşkilâtında en üst idârî âmir; Başbakan başbakanlık teşkilâtının, Bakanlar da bakanlıkların en üst idârî âmiridir. Müsteşar, Bakanın yardımcısı olarak kabul edilmekte, işlemleri Bakan adına yapmaktadır. O nedenle de bakanlıklarda en üst idârî âmir yardımcı konumundaki Müsteşar değil, en üst âmir olan Bakandır.

Mülkî âmirlerden Vâli illerde, Kaymakamlar ise, ilçelerde en üst idârî âmirdirler. Merkez ilçe ve bağlı ilçelerdeki kaymakamlar hakkında da vâli yetkilidir. Vâliler, Kanun md. 3/1 (e) bendine göre Bakanlar Kurulu kararıyla atandıkları için ilgili bakan olan İçişleri Bakanı yetkilidir.

2.4.7.4. Suçun Öğrenilmesi ve Öninceleme

Memur veya diğer kamu görevlilerinin, 4483 sayılı Kanun kapsamına giren bir suç işlediği iki farklı şekilde öğrenilebilir. İlk olarak, Cumhuriyet başsavcılığı tarafından öğrenilmiş olabilir. Bu durumda, ivedilikle toplanılması gerekli ve kaybolma ihtimali bulunan deliller toplanmalı ve ifade almaksızın evrâkın bir örneğini (bir yazı ile) ilgili makama göndererek soruşturma izni istemelidir. Bu iznin soruşturma işlemlerini yapacak başsavcılık adına istenmiş olması gerekir. İkinci olarak, diğer makamlar ile kamu görevlileri (özellikle de denetim elemanları) tarafından öğrenilmiş olabilir. Bu durumda konuyu öğrenenler, durumu izin vermeye yetkili merciye bildireceklerdir. *‘Bildirmekle yükümlü makamlar ile memurlar ve diğer kamu görevlileri’* tabiri oldukça geniş bir alanı kapsamakta olup bunların MYHK kapsamında olmaları gerekmez.

Öninceleme işlemlerinin denetim elemanlarınca yapılması yerinde olacaktır. Böyle bir rapor hem memur suçları konusunda yeteri kadar uzmanlığı bulunmayan, denetim elemanları dışındaki diğer öninceleme yapmaya yetkililerin hem de soruşturmayı yürüteceklerin işini, kolaylaştıracaktır. Kanun md. 5 de kastedilen öğrenme ancak bu raporların yetkili âmire ulaşması ile gerçekleşir ve sürelerin çalışması suçu öğrenme tarihinden itibaren başlayacaktır.

Öninceleme izni vermeye yetkili âmir, emri altındaki memur veya diğer kamu görevlisinin suç işlediğini öğrendiği tarihten itibaren hemen öninceleme yapar veya yaptırır. Ve öninceleme ile birlikte öğrenme tarihinden itibaren 30 gün içinde soruşturma açılıp açılmaması konusunda karar vermek ve kararı soruşturma açılması yönünde ise, ilgili C. Başsavcısına soruşturma izni vermek durumundadır. Zorunlu hallerde bu süreye en fazla 15 gün ilave edilebilir. Kanun md. 7/1. fıkrasından anlaşıldığı kadarıyla bu süreyi, öninceleme yaptırmaya yetkili olan makam artırmayacaktır. Uzatma istemini de, öninceleme ile görevlendirilenler yapar. Yetkili âmir süreyi uzatıp uzatmamakta serbesttir.

Öninceleme yetkili olanlar ise; ya izin vermeye yetkili olanların bizzat kendileri ya da denetim elemanları, hakkında inceleme yapılanın üstü konumundaki memur ve diğer kamu görevlileridir. Öninceleme ile görevlendirilenlerin izin vermeye yetkili merciin kurumundan olması temel kuraldır. MYHK md. 5/2. fıkrasında *"inceleme yapacakların, izin vermeye yetkili merciin bulunduğu kamu kurum veya kuruluşunun içerisinde belirlenmesi esastır."* denilir. Birden fazla kurum veya kuruluş memurları aynı suça iştirak ederlerse, böyle bir durumda, suçun işlendiği yer ve daire mensuplarının ağırlıkta olduğu birimden inceleme ve denetim elemanı görevlendirilmesi yerindedir. Merkez denetim elemanları görevlendirilecekse, taşranın (vâli ve kaymakamların) bu çeşit denetim elemanlarının görevlendirilmesini, denetim elemanın bağlı olduğu birim âmirinden ya da Bakanlıktan isteyecektir.

Bakanlar, kendilerine bağlı taşra teşkilâtında görevli memur ve diğer kamu görevlileri hakkında öninceleme yaptıramamaktadır. MYHK md. 3/(b) bendinde, ilde görevli memur ve diğer kamu görevlileri hakkında soruşturma iznini vâlinin vermeye yetkili olduğu ifade edilmiştir. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu md. 4'e göre, il genel idaresinin başı ve mercii Vâlidir. Bu sıfatı

nedeniyle ilçeler dahil bütün memurlar hakkında soruşturma izni vermeye Vâli, yetkilidir, şeklinde düşünülebilirse de, İl İK md. 27 de “İlçe genel idaresinin başı ve mercii kaymakamdır...” hükmü gereğince ilçe memurları hakkında üst âmir Kaymakamdır. Bu konuda, olaya yakın olan âmir, önincelemeye daha çok yetkilidir, mantığı ile yaklaşılır.

Öninceleme yapmakla görevlendirilenler, yetkileri dahilindeki bütün bilgi ve belgeleri toplayacak ve hakkında öninceleme yapılanın ifadesini de aldıktan sonra görüşlerini içeren bir rapor düzenleyeceklerdir. Öninceleme birden fazla kişi tarafından yapılmışsa farklı görüşler de bu raporda belirtilecek ve soruşturma açılıp açılmaması yönünde karar verilmesi için yetkili merciiye sunacaklardır. Öninceleme raporlarında; öninceleme onayı ve kimin başkan olarak tayin edildiği, hakkında öninceleme yapılanlar ile onlara atfedilen suçlar, konunun değerlendirilmesi ve öninceleme ile görevlendirilenler arasında farklı görüşler varsa bunlar, soruşturma açılmasının gerekip gerekmediği, süre uzatım talebi ve buna ilişkin onay, konu hakkında bilgi ve belgeler ve diğer gerekli şeyler bulunmalıdır.

Yetkili mercii, soruşturma açılmasına ilişkin kararını, öninceleme dahil en çok 45 gün içinde gerekçe göstererek verir. Bu kararın hangi süre içerisinde C. Başsavcılığına gönderileceği konusunda bir sınırlama getirilmemiştir. Soruşturma izni, şikâyet, ihbar veya iddia konusu olaylar ile bunlara bağlı olarak ileride soruşturma sürecinde ortaya çıkması muhtemel konuları içerir.

Memurların dokunulmazlığına benzer bir dokunulmazlık, hâkimler, savcılar, üniversite öğretim üyeleri, avukatlar, noterler için de vardır.

2.4.7.5. Memur Dokunulmazlığı Gerekli midir?

Memur dokunulmazlığı hukuk devletinde vazgeçilemez bir ihtiyaç mıdır? Memur dokunulmazlığı tanınmasını haklı çıkarmak için çeşitli argümanlar ileri sürülmüştür. Şöyle ki;

İlk olarak, memurların, gelişi güzel bir şikâyet veya iftira üzerine adlî makamlar önüne çıkarılmasının, onların şeref ve haysiyetini kıracağı iddia edilmiştir. Bu iddia geçerli olmasa gerektir. Zira, iftira ve gereksiz şikâyetlere karşı sadece memurlar değil herkesin korunmaya ihtiyacı vardır. Yargılama makamları memur olmayanların olduğu gibi memur olanların da şeref ve haysiyetlerini korumakla yükümlüdürler.

İkinci olarak, adliyenin idârî mekanizmayı bilmediği, dolayısıyla memur suçlarını belirlemede gerekli olan uzmanlığa sahip bulunmadığı iddiası ileri sürülmüştür. Ancak, adliye bilmediği, uzmanlığı dışındaki konularda bilirkişiye başvurabilmektedir. Öte yandan, suç hukukî bir kavram olması nedeniyle asıl idarenin bunu bilmeyeceği ileri sürülebilir. Ayrıca bazı görev suçlarının dokunulmazlık kapsamı dışına çıkartılması da bu gerekçenin haklı olmadığını ortaya koymaktadır.

Üçüncü olarak, memurun işinden-gücünden kalmaması veya masraf etmemesi gibi nedenler de inandırıcılıktan yoksundur. Çünkü, bu açıdan adlî soruşturma ile idârî soruşturma arasında bir fark yoktur.

Dördüncü olarak, idarenin otoritesini koruma gerekçesi ileri sürülmektedir. Fakat bu gerekçe de genel hükümlerden ayrılmayı haklı gösteremez. Çünkü önemli olan devletin otoritesidir ve bu da ancak kanunlara uymakla sağlanabilir. Memur hakkında dava açılması gerekip gerekmediğine

en doğru şekilde karar verebilecek makamlar adli makamlardir. Devlet otoritesini asil sarsan husus, suçlu olduğu sanılan memurun, âmirlerince korunduğu izleniminin toplumda uyandırılmasıdır.

2.4..4. Suç Yargılamasının İşleyişini Engelleyen Diğer Durumlar

Yaygın olarak bilinen ve karşılaşılanlardan suç yargılamasının işleyişini engelleyen durumların önemlileri yukarıda özet olarak açıklandı. Diğer durumlar ise başlık olarak şöyledir:

1. Yabancı Asker Dokunulmazlığı
2. Cumhurbaşkanı Dokunulmazlığı (AY md. 105; Meclis İçtüzük md. 114).
3. Milletvekili Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı (AY md. 83)
4. Bakanlık Dokunulmazlığı (AY md. 112)
5. Şüpheli veya Sanığın Ölümü (CMK md. 172; CMK md. 223/8; TCK md. 64).
6. Fiilin Suç Olmaktan Çıkarılması (TCK md. 7/1).
7. Yaş Küçüklüğü (TCK md. 31/1; ÇKK md. 11, 13 ve 14).
8. Akıl Hastalığı (TCK md. 32).
9. Aynı Konuda Derdest Dava Bulunması (md. 223/7)
10. Aynı Konuda Önceden Verilmiş Bir Kesin Hüküm Bulunması (CMK md. 172/1; md. 223/7; md. 311/1e).
11. Askere Alınma (AsMKYUK md. 20/1, 2, 3).
12. Dava Zamanaşımı Süresinin Dolması (TCK md. 72/2; md. 66, 68; md. 67; md. 70)
13. Dava Süresinin Geçirilmiş Olması
14. Şikâyet Süresinin Geçirilmiş Olması veya Şikâyetten Feragat (md. 73/2)
15. Af (TCK md. 65)
16. İddianâmenin İadesi (CMK md. 174).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SUÇ (CEZA) MUHALEMESİNİN TEMEL İLKELERİ

Suç muhakemesi hukukunun kapsamına giren konularla ilgili çeşitli ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelere her bahiste yeri geldikçe kısaca değinme yerine ayrı bir bölümde toplu halde inceleme konusu yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Muhakemenin hazırlığı, muhakemenin işleyişi, ispat ve şekille ilgili olan bu ilkelerin belli başlıları şunlardır:

3.1. Suç (Ceza) Soruşturulması ve Kovuşturulmasının Kamu İşi Olması İlkesi

Muhakeme görevi kural olarak bir kamu işidir. Suç muhakemesi dışında kalan medeni yargı, idârî yargı, Anayasa yargısı ve milletlerarası yargı da kural olarak kamu hukuku alanıdır.

Eski Türklerde hukukî ihtilafları *yargıcı* veya *yargucu* denilen resmî görevliler çözmekteydi. Osmanlı Devletinde Tanzimat'a kadar geçen zaman diliminde yargılama görevini *kadılar* yürütmüştür. Bunlar, devletin resmî görevlileriydi. Kadının görev yaptığı yere mahkeme, yapılan işe muhakeme veya kaza denilirdi.

Cumhuriyet döneminde kamu hukuku ve özel hukuk dalında Devletin resmî organı olan tek tip mahkemeler kurulmuştur. Yargı organlarının yapması gereken yargılama görevi (kaza işi) AY'da "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır" (AY md. 9) şeklinde ifadesini bulmuştur. Anayasanın diğer bir hükmünde ise; "Hâkimler ve savcılar adlî ve idârî yargı hâkim ve savcılar olarak görev yaparlar. /Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür. Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir" (AY md. 140) hükmüne yer verilmek suretiyle yargılama işinin bağımsız bir meslek grubu mensuplarınca yürütüleceği ifade edilmektedir. Bu temel normlar, aynı zamanda yargılamanın bir kamu işi olduğunu açıkça göstermektedir.

3.2. Davasız Yargılama Yapılamaması İlkesi

Gerek medenî gerekse suç yargılamasının başlatılıp sürdürülmesi için bir tahrike, ateşlemeye ihtiyaç vardır. Süreci başlatma işlemi suç fiilinden zarar gören kişi ya da savcının harekete geçmesi suretiyle olabilir. Tarihî süreç içerisinde, davasız yargılama yapılmaması ilkesiyle ilgili üç farklı sistem karşımıza çıkar. Bunlar *İtham Sistemi*, *Tahkik Sistemi* Ve *İşbirliği Sistemidir*.

a. İtham Sisteminde hâkimin fonksiyonu hakemin fonksiyonuna benzer. Davada taraflar eşit durumdadırlar. Taraflar arasındaki tartışmaya hâkim katılmamaktadır. Onun görevi, tarafları dinlemek ve sonucu tespitten ibarettir. Bu sistemde ceza davası da hukuk davasına benzetilmiştir. İtham sistemi zaman bakımından tahkik sisteminden öndedir. Toplumlarda idare edenlerin otoritesi arttıkça, merkezi otoriteler güçlendikçe ceza verme yetkisi de devlete geçmeye başladığı gibi

dava açma işi de yine kamu makamlarına geçmiştir. Bir kimsenin suçlu olarak cezalandırılması, bir başka kişi tarafından suç işlemekle ithamı ve bu ithamın ispatlanması, sistemin temelini oluşturur.

b. Tahkik Sistemi, toplum menfaatlerinin kişi menfaatlerine üstün gelmeye başladığı, devlet gücünün arttığı zamanda oluşmuş ve gelişmiş bir sistemdir. Sanık, bu sistemde yargılamanın süjesi değil, bir *şey*'dir. **Tez - Anti tez – Sentez (İddia - Müdafaa - Hüküm)** görevlerinin tamamı hâkime verilmiştir. Tahkik sisteminde hâkim geniş yetkilerle donatılmıştır; haber aldığı işe kendiliğinden el koyabilmekte, delilleri toplamakta tam bir serbestliğe sahip bulunmaktadır. Yargılamanın gizli olduğu ve yargılamanın tarafları arasında bir eşitliğin olmadığı tahkik sisteminde, davacının bulunmaması veya davayı takip etmemesi gibi nedenlerle suçluların cezasız kalmaları söz konusu değildir. Bu sistemde sanık için yeterli güvence tanınmamıştır.

c. İşbirliği Sistemi: Anılan iki sistem birbirleriyle tam bir zıdlık oluşturur. İtham Sisteminde ferdî iddia ve müdafaa makamları güçlü iken Tahkik Sisteminde kamu iddia makamı ve yargılama makamları güçlüdür. Üçüncü sistem olarak nitelendirilebilecek **İşbirliği Sisteminde** ise, kişi ve kamu makamları arasında bir denge ve işbirliğinin kurulması öngörülür. Muhakeme işinde iddia, müdafaa ve yargılama makamları birlikte çalışacaktır. Hukuk devleti fikri geliştikçe *muhakemesiz ceza olmaz* prensibi hem kişi hem de devlet açısından benimsenmiştir. İddia makamında devlet görevlisinin yanında kişilerin de yer almalarına müsaade edilmiştir. Hüküm verme işi üç tarafın (tez-antitez ve sentez makamlarının) diyalogu ile oluşan kolektif bir süreçtir.

İşbirliği sisteminin belli başlı özellikleri şöylece sıralanabilir:

İlk olarak, suç muhakemesi bir ithamla başlar. Bunun için savcılık makamı ve teşkilâtı kurulmuştur.

İkinci olarak, yargılama makamı tarafların delilleriyle bağımlı değildir.

Üçüncü olarak, karşılıklı işbirliğinde yargılamanın safhalarına göre tarafların dereceleri değişmektedir. Mesela, soruşturma evresinde kamu iddia makamlarının, kovuşturma evresinde ise yargı makamlarının rolü daha çok öne çıkar.

Dördüncü olarak, taraflar açısından soruşturma da kovuşturma gibi kural olarak alenîdir. Ancak bazı özel nedenlerle soruşturma işlemlerinin bir kısmı gizliliğini sürdürebilir.

Beşinci olarak, sanığın bir şahsiyeti vardır. Sanık, bir şey olmaktan çıkmıştır.

Günümüzde pek çok ülkede işbirliği sistemi benimsenmiş ve halen yaygın bir biçimde uygulanmaktadır. Ama yine de yargılamada, makamların işbirliğine iştirak dereceleri, rejimlerin karakterine göre farklılık gösterir. Liberal sistemlerde iddia ve müdafaa makamlarının, totaliter sistemlerde ise, devlet makamlarının rolü ve etkisi ağırlık taşır.

Davasız muhakeme yapılamaz ilkesinin kanunlarda bir kısım istisnalarını bulmak mümkündür. Türk yargılama hukukunda ilk derece mahkemelerinde anılan prensip tam olarak uygulanmaktadır. Ancak üst dereceli mahkemeler açısından bu kuralın iki istisnası vardır. Bunlar:

1. CMK md. 272/1'de yer alan durum: Bu fıkra “... *Ancak on beş yıl ve daha fazla hapis cezalarına ilişkin hükümler, bölge adliye mahkemelerince re'sen incelenir*” denilir. İlk derece mahkemelerinin verdiği kararlar hakkında kural olarak üst mahkemelere ancak davanın tarafları gidebilirlerken yasanın bu hükmünde anılan türden ağır hükümler **otomatik** olarak istinaf incelemesinden geçmesi sistemi kabul edilmiştir. Burada güdülen amaç, sanığın bir haksızlığa maruz

kalmamasıdır. Zira hakkında verilen ağır yaptırımlardan sanığın bir zarar görmemesi için üst derece mahkemesince kararın bir kez daha incelenmesinde yarar görülmüştür. O nedenle de genel kuralın bir istisnası burada yer almıştır.

ii. CMK md. 306'da yer alan durum: Bu maddede “*Hüküm, sanık lehine bozulmuşsa ve bu hususların temyiz isteminde bulunmamış olan diğer sanıklara da uygulanması olanağı varsa, bu sanıklar da temyiz isteminde bulunmuşçasına hükmün bozulmasından yararlanır*” denilir. Bu maddede lehe bozma kararının, istinaf veya temyiz yolunu kullanmayan sanıklara sirayeti, onların da bundan yararlanmaları hükme bağlanmıştır. Aslında maddede yer alan bu imkân ve tanınan bu fırsat, yargılamanın her evresinde; soruşturma ve kovuşturma evrelerinde geçerli olmalıdır. Çünkü aynı suçun fâili mesela altı kişiye bunların yarısı tutuklu, yarısı da tutuksuz olamaz, ya da birisi hariç diğerlerinin yurtdışına çıkmaları serbest olamaz. Hukukta kişilere tanınan güvence herkes için aynı olmalıdır. Eşitlik ilkesinin gereği budur.

3.3. Suç Muhakemesinin Mecburî Olması İlkesi

Yargılama konusu dava, hâkim önüne gelince hâkim, yargılama yapmak zorundadır. Hâkimin ödevleri bazen mecburi bazen de ihtiyarî mahiyettedir. Ama her iki çeşit görev de yine bir kamu hizmetidir. Anayasada “*Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz*” (AY md. 36/2) hükmü yer almakta ve bu, yargılamanın mecburiyetini ifade etmektedir. Burada dikkat edilecek husus ‘*yetkisi içindeki*’ şartıdır. Buna göre bir hâkim yetkisi içerisine girmeyen konularda *yetkisizlik kararı* verebilecektir. Fakat hiçbir yargılama makamı kendi yetkisi içindeki yargılama işlemlerini yapmaktan kaçınmaz. Bu görevlerdeki gecikme ve savsaklama bir görev ihlali suçunu oluşturur.

Hâkimin görevini yapmaması veya geç yapması cezai sorumluluğu kadar medenî (hukukî) sorumluluğunu da gerektirir. Nitekim, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle kişilerin mağduriyetine neden olan veya görevinin gereklerini yapmaktan ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine neden olan kamu görevlilerinin cezalandırılması TCK tarafından öngörülmüştür (md. 257). Hâkimler de bir kamu görevlisi olmaları nedeniyle haklarında anılan hüküm uygulanır.

Mecburîlik ilkesi mutlak değildir. İlk olarak suçun kovuşturulmanın şikâyetine bağlı olması durumu, mecbûrîlik kuralının bir istisnasını oluşturur. İkinci olarak, kovuşturması izne bağlı suçlar da yine mecbûrîlik ilkesinin bir istisnasıdır. Bu tür suçlarda kovuşturma işinin yürütülmesi, izin şartının gerçekleşmesine bağlıdır. Devleti temsil eden iddia makamının sorması üzerine yine devletin bir başka makamı kovuşturma yapılmasının lüzumunu bildirirse o zaman sözkonusu engel kalkmış olur. Mesela bir kamu görevlisinin, görevi ifa sırasında suç işlemesi sözkonusu ise, soruşturma evresinin ilk kısmını (öninceleme) idare yapar ve sonunda izin verirse, idare dosyayı savcılığa gönderir ve böylece soruşturma ve kovuşturmanın yapılması yolu açılmış olur.

Mevcut ceza adalet sisteminde kamu davasına konu suçlar açısından, suçun işlendiğini öğrenen, kamu davası açmakla görevli makam olayı mahkemenin önüne getirmeye, kural olarak, mecburdur. Yargılama hukuku alanında dünyadaki gelişme, mecburî yargılama ilkesinin yumuşatılması yönündedir. Mesela *Uzlaşma* müessesesinin kabulü (CMK md. 253) veya Kabahat fiillerinin çoğu kez artık yargı mercii önüne getirilmeden idârî yaptırımlarla cezalandırılması bu alanda atılmış önemli birer adımdır.

Bir suç işlendiğini öğrenen kolluk veya savcılık olayı mahkemeye götürmek gibi bir tek seçeneğe sahip olma yerine çeşitli seçeneklere sahip olmalıdır. Ancak bu şekilde, mahkemelerdeki yığılmadan kaynaklanan kalite ve etkinlik yetersizliğinin önüne geçilebilir. Bir suçla karşılaşan soruşturma ve kovuşturma organlarının sahip olması gereken seçenekler birkaç başlık altında toplanabilir.

İlk seçenek, özellikle suçlunun çok genç olduğu veya suçun ehemmiyetsiz olduğu durumlarda başvurulabilecek olan makam hiçbir işlem yapmamaktır.

İkinci seçenek, genelde araç sürücülerine uygulanabilecek olan gayr-ı resmî ikaz seçeneğidir.

Üçüncü seçenek olarak, ikaz edilen kişinin resmen ikaz edildiğinin kayıt edilmesi ve ileride karşısına çıkabilmesi durumunu düzenleyen resmî uyarıdır. resmî ikaz çok önemli fonksiyonlar ifa edebilecek bir mekanizmadır. Şöyle ki, hafif suçlarla çabuk, ucuz ve basit bir şekilde uğraşılmasını sağlar. Ceza mahkemelerinin yükünü hafifletir. Sanığın tekrar suç işlemesini önemli ölçüde önler. Ancak burada aşırıya ve keyfiliğe kaçmamak için, sanığın suçu işlediğine dair yeterli delil bulunması durumunda resmî uyarı yoluna başvurulmalıdır. Sanık suçu kabul etmiyorsa kesinlikle başvurulmamalı ya da itiraz yolu tanınmalıdır. Suçun tipi, mahkum olma durumunda sanığa verilecek ceza, sanığın yaş, sağlık ve sabıka durumları, sanığın suç fiiline karşı tavrı, pişmanlık, mağdurdan özür dilemesi gibi faktörler dikkate alınmalıdır. (bak TCK md. 62)

Dördüncü seçenek, CMK’da düzenlenen; mağdura verilen zararın sanık tarafından tazmin edilmesi ve uzlaşma sağlama yollarına gidilebilir. Mahkemeye gitmeden uyuşmazlığın çözümü daha ekonomik olduğun, mahkeme dışı uzlaşma hukukî uyuşmazlıkların çözüm maliyetini önemli ölçüde düşürecektir (md. 253-255).

Beşinci seçenek kovuşturma yapılması seçeneğidir. Yukarıdaki dört seçenekle uyuşmazlık ceza adalet sisteminin dışına yönlendirilemezse, kovuşturma seçeneği devreye girecektir. Bundan önce ilk dört seçeneğin kullanılması özendirilmelidir. Özellikle 18 yaşının altındaki şüpheliler için suç yargılaması süreci kullanılmamaya gayret gösterilmelidir. Yeterli delil olması durumunda ancak kovuşturma aşamasına geçilmeli, olay mahkemenin önüne ancak imkân ve şartlar elverdiği ölçüde götürülmelidir. Ceza davalarının gelişi-güzel ve yeterli delil gösterilmeden açılması, mahkemelerin zaten aşırı olan iş yükünü daha da artırdığı gibi, davaların da çoğunlukla beraatle sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, CMK’nun, ‘iddianâmenin iadesi’ (md. 174) mekanizmasını öngörmüş olması olumlu bir gelişmedir.

3.4. Suç Muhakemesinin Devamlılığı İlkesi

Suç muhakemesinin devamlılığı ilkesinden maksad, yargılama faaliyetine ara veya son vermeyi gerektiren sebepler olmadıkça muhakeme işinin sonuna kadar sürdürülüp ihtilafın çözülmesidir. Duruşmaya, ara verilmeksizin devam edilir ve ihtilaf konusu olay hakkında hüküm verilir. Ancak, zorunlu hallerde davanın makul sürede sonuçlandırılması mümkün olduğunda duruşmaya ara verilebilir.

Yargılamaya ara vermeyi gerektirici nedenler, kanunda yer alan ve muhakemeyi durdurucu sebeplerdir. Son vermeyi gerektirenler ise, davanın düşmesi sebepleri ile davanın reddi sebepleridir. Mesela, hâkim işin başında davanın kabule değer olmadığına karar verirse, dava durur ve

ilgili taraf eksik olan hususları yerine getirir. Yargılama şartlarının gerçekleşmesinde de durum böyledir. Sanığın ölümü, af kanunu ilanı, zaman aşımı gibi sebepler de davaya son verilmesine neden olur.

İddianâmenin sanığa tebliği ile duruşmanın yapılacağı gün arasında en az bir haftalık bir zaman dilimi olmalıdır. Bu süreye uyulmamış ise, duruşmaya ara verilmesini isteme hakkı olduğu, sanığa bildirilmelidir (md. 190).

3.5. Suç Yargılamasının Saydamlığı İlkesi (Alenîlik)

Ceza adalet sistemi işlemleri sonunda kişilerin yaşamlarını derinden etkileyebilecek yaptırımların uygulanması sözkonusu olacağından işlemlerin kapalı kapılar ardında değil, saydam bir şekilde yürütülmesinde ulaşılabilecek hükmün meşruluğu ve kabul edilebilirliği açısından önem taşır. Saydamlık ilkesi, yargılama sırasında duruşma yapılmasını ve bu duruşmanın da herkese açık, alenî bir şekilde yürütülmesinin gerekli kılar.

Saydamlık (alenîlik) ilkesi, yargılamanın dışında kalanların, muhakeme sırasında hazır bulunmalarına imkân sağlar. Fiilen dinleyicinin olmayışı yargılamanın alenîliğine tesir etmez. Bu kural ile, insanların gizlice, kapalı kapılar ardında, keyfi bir biçimde yargılanmalarına engel olmayı amaçlanmaktadır. Alenîlik demokratik rejimlerin vazgeçilmez bir prensibidir. AY md. 141/1’de “*mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır*” kuralı yer almaktadır. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) de duruşmaların açık ve alenî şekilde yapılmasını âdil yargılamanın bir gereği olarak düzenlemiştir (md. 6).

Kural olarak, duruşma herkese açıktır. Taraflar, basın, kamu duruşmayı izleyebilir. Saydamlık sistemi, muhakeme sırasında hazır bulunanların, orada yapılanları görmesi, söylenilenleri işitmesi, gösterilenleri görmesini ifade eder. Saydamlık ilkesi, basının bir duruşmadan haberdar edilmesi, veya basın veya toplumun bilgilendirilmesi için davanın ilân edilmesi pozitif yükümlülüğünü Devlete yüklemeyiz.

Duruşmanın açıklığı prensibinin ihlal edilmesi hukuka aykırılık oluşturur ve hükmün bozulması sonucunu doğurur (md. 288). Ancak, saydamlık kuralının bir kısım istisnaları vardır. AY md. 141/1’de; “*...duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir*” denilmiştir. Genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır (md. 182).

Çocukların korunması amacıyla da duruşma gizli yapılır ve karar da gizli verilir, gizli tefhim kılınır. Sanık, on sekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (md. 185).

CMK, ses ve görüntü alıcı aletlerin duruşmada kullanılmasına yasak getirmiştir. Adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil imkânı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu yasak, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adlî işlemlerin icrasında da uygulanır (md. 183). Açık duruşmanın içeriği, millî güvenliğe veya genel ahlâka veya kişilerin saygınlık, onur ve haklarına dokunacak veya suç işlemeye kış-

kırtacak nitelikte ise; mahkeme, bunları önlemek amacı ile ve gerektiği ölçüde duruşmanın içeriğinin kısmen veya tamamen yayımlanmasını yasaklar ve kararını alenî duruşmada açıklar (md. 187).

3.6. Suç Yargılamasında Hâkimin Delil Araştırması İlkesi

Hukukî ihtilafın konularına göre hâkimin yetkileri de artmakta veya azalmaktadır. Medenî hukukta, bir başka ifadeyle özel hukuk dalındaki yargılama işinde, taraflar kendi delillerini ve mevcut delillere karşı delillerini mahkemeye sunmak zorundadırlar. Delil ibrazı konusundaki kusurlarının sonuçlarına da kendileri katlanırlar. Taraflar istediklerinde, başladıkları yargılamayı durdurabilirler. Yine taraflar, üzerinde birleştikleri hususlarda hâkim de bağlıdır. Karşı tez sürülemeyen tezler, karşı tarafça benimsenmiş sayılır. Kısacası, medenî yargılama şekli hakikatlerin taraflarca arandığı bir alan olmaktadır.

Suç yargılamasında ise, durum bunun tam aksinedir. Zira, suç muhakemesinde temel esas maddî gerçeğin aranmasıdır. Bunu ortaya çıkarmak için hâkim de delil araştırabilir. Burada hâkim, tarafların talepleriyle bağlı değildir. Mahkemeler ceza kanununun uygulamasında kendilerine arz edilen iddialar ile bağlı değildir. Suç muhakemesinde hâkimin re'sen delil araştırabileceği ilkesinin kabulü ile ortaya bazı sonuçlar çıkmaktadır. Şöyle ki, mahkeme heyeti ve hâkim, sanığın ikrarı ile bağlı değildir. Sanığın firarı, yakalanıp da mahkeme önüne çıkarılamaması durumları onun suçlu sayılmasını gerektirmez. Suç yargılamasında gaiplik ve gıyap kararı diye bir durumdan söz edilemez. Hâkim, ispatı gereken hususlarda tarafların isteği ile bağlı değildir. İddia ve müdafaa makamlarının getirmemiş olduğu delilleri de hâkim re'sen araştırır. İddianâmedeki, şikâyet dilekçesindeki veya savunmadaki noktalar ve delillerle, hâkim sınırlı ve bağlı değildir.

Ceza yargısında hâkimin görevi, dava konusu olayın maddî yönden araştırılmasıdır. O sebeptendir ki, amacı gerçekleştirci, gerçeklemeye yardımcı her delili hâkim kendiliğinden araştırır. Kovuşturma evresinde mağdur veya sanığın yaşının, ceza hükümleri bakımından tespitiyle ilgili bir sorunla karşılaşılması halinde; mahkeme, bu sorunu çözdükten sonra hükmünü verir (md. 218/2).

3.7. Suç Yargılamasında Delillerin Doğrudan Doğrualığı İlkesi

Hâkim, yargılama konusu, olayla ilgili delillerle doğrudan temasa geçer. Tanığı dinleyecektir. Suç aletini bizzat görecektir, gerek duyarsa keşifte bulunacak ve keşfe katılacaktır. Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir (md. 217).

Suç muhakemesinde bazı belge ve tutanakların duruşmada mutlaka okunması gerekir.

İlk olarak, nâip veya istinâbe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, nâib veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muâyene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adlî sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada okunur.

İkinci olarak, sanığa veya mağdura ait kişisel verilerin yer aldığı belgelerin, açıkça istemeleri halinde, kapalı oturumda okunmasına mahkemece karar verilebilir (md. 209).

Bazı delillerin duruşmada okunması ile yetinilemez. Olayın delili, bir tanığın açıklamalarından ibaret ise, bu tanık duruşmada mutlaka dinlenir. Daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanağın veya yazılı bir açıklamanın okunması dinleme yerine geçemez. Tanıklıktan çekinebilecek olan kişi, duruşmada tanıklıktan çekindiğinde, önceki ifadesine ilişkin tutanak okunamaz (md. 210). Ancak, tanık, bir hususu hatırlayamadığını söylerse önceki ifadesini içeren tutanağın ilgili kısmı okunarak hatırlamasına yardım edilir. Benzer şekilde, tanığın duruşmadaki ifadesiyle önceki ifadesi arasında çelişki bulunduğu anda, evvelce alınmış ifadesi okunarak çelişkinin giderilmesine çalışılır.

Bir kısım delillerin duruşmada okunmasıyla yetinilebilir. Tanık veya sanığın suç ortağı ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olur veya bulunduğu yer öğrenilemezse; tanık veya sanığın suç ortağının duruşmada hazır bulunması, hastalık, malûllük veya giderilmesi imkânı bulunmayan başka bir nedenle belli olmayan bir süre için mümkün değilse; ifadesinin önem derecesi itibarıyla tanığın duruşmada hazır bulunması gerekli sayılmıyorsa, bu kişilerin dinlenmesi yerine, daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanaklar ile kendilerinin yazmış olduğu belgeler okunabilir (md. 211). Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanık veya müdâfii birinci fıkrada belirtilenlerin dışında kalan tutanakların okunmasına birlikte rıza gösterebilirler.

Sanığın önceki ifadesi de bazı hallerde duruşmada okunabilir. Şöyle ki, aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdâfiinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir.

Bir açıklamayı ve görüşü içeren resmî belge ve diğer yazılar ve fennî muâyene ve doktor raporlarının okunmasından sonra gerekli görülürse belge ve diğer yazılar veya raporda imzası bulunanlar, açıklamada bulunmak üzere duruşmaya çağrılabilirler. Açıklama ve görüş veya rapor bir kurul tarafından verilmişse mahkeme, kurulun görüşünü açıklamak üzere görevi, üyelere birine vermeyi kurula önerebilir (md. 214).

Suç ortağının, tanığın veya bilirkişinin açıklamalarının dinlenmesinden ve herhangi bir belgenin okunmasından sonra, bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdâfiine sorulur. Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdâfiine veya kanunî temsilcisine verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdâfiinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdâfii ya da kanunî temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir. Hükümden önce son söz, hazır bulunan sanığa verilir (md. 216).

Deliller şüpheyi giderici, hâkime kesin kanaat verici türden olmalıdır. Tanıkların beyanları da yine serbestçe değerlendirilir. Yeminsiz dinlenen tanığın beyanı bazan yeminle dinleneninkinden daha önemli olabilir. Deliller arasında yer alan bilirkişi beyanları, raporları, teknik bilgileri de yine hâkimi kesin bağlayıcı değildir. Belge niteliği taşıyan deliller de hâkimi kesin bağlayıcı değildir. Sanığın ikrarı da günümüzde hâkimi bağlayıcı kabul edilmez. Zira sanık, mahkemeyi yanıltmak için ikrarda bulunabilir. Bu ihtimal asla göz ardı edilemez. Kısacası, dosyada mevcut ifadeler, belgeler, raporlar, ikrarlar vb. leri karşısında hâkimin delileri serbestçe takdir ve değer-

lendirme yetkisi vardır. Önemli olan, ispat için ileri sürülen delillerin şüpheyi gidermesi, suç fiili konusunda hâkime bir kanaat vermesidir.

Hâkim delilleri değerlendirirken sağlam temellerden hareket etmelidir. Reddettiği delilleri niçin reddediyorsa bunun dayanağını göstermelidir. Mesela kan grubu, alkol oranı raporla, aracın hızı radarla tespit edilmişken hâkim aksi kanaatta ise bu kanaatini sağlam temele dayandırmalı, karşı iddiasını o derece güçlendirmelidir. Kısacası hâkimin takdir yetkisi sınırsız ve dayanaksız değildir. Bir raporun aksini savunuyorsa elinde en az onun kadar güçlü bir raporun, bir bilginin bulunması gerekir.

Bazen kanun sınırlı sayıda delil kabul etmiştir. Mesela bir tutanak içeriğinin aksini iddia ve ispat, duruşma sırasında kanunda belirtilen işlemlere uyulmadığını ispat yine ancak bir başka tutanakla mümkündür. Mesela hâkimin reddi ile ilgili olarak davanın taraflarıyla hâkim arasında yakınlık (akrabalık) ilişkisinin bulunduğu ileri sürülüyorsa (CMK md. 22) bunun isbatı, ancak nüfus iadaresinden getirilecek vukuatlı nüfus kaydı, resmî yazı ile mümkündür. Bu konuda tanık dinlenemez, hâkimin reddini isteyen kişiye bu konuda yemin teklif edilemez ve yemini delil olamaz. Bu türden istisnalar kanunda bir hayli azdır.

3.8. Şüpheden Sanığın İstifade Etmesi İlkesi

Bir uyuşmazlığın ortadan kaldırılması için yapılan yargılama sonucu, ‘*iddia sabit oldu veya olmadı*’, ‘*haklısın veya haksızsın*’ gibi bir sonuca ulaşılması uyuşmazlığın hukukî bakımdan halledildiğini, çözümlendiğini gösterir. Suç yargılamasında uyuşmazlığın özüne ilişkin varılan bu hüküm ‘*mahkumiyet*’ veya ‘*beraat*’ kararı şeklinde olabilir.

Sanığın suçu işleyip işlemediği hakkında karar vermek her zaman mümkün olmayabilir. Bir başka ifadeyle, hâkim yargılama sonunda şüphesini yenemeyebilir. İşte bu durumda ‘*şüpheden sanık istifade eder*’ kuralı karşımıza çıkar. Kendisine suç isnat edilen herkesin suçluluğu hükmen sabit olmadıkça suçsuz sayılacağı kuralı hukukun temel ilkelerinden birisidir.

Şüphe, kanunların yorumundan kaynaklanabileceği gibi delillerin değerlendirilmesinden de kaynaklanabilir. Normların birkaç farklı yorumu sözkonusu ise, o zaman bu yorumlardan bir tanesi benimsenir ve uygulanır. Normların farklı yoruma açık olması durumunda, sanığın şüpheden yararlandırılması cihetine gidilemez. Sanık, o yorymlardan birisine göre cezalandırılır, eylemi cezasız kalmaz.

Şüphenin, delillerin değerlendirilmesinden kaynaklanması durumunda şüpheden sanık yararlanacaktır. Bu hüküm uzun süredenberi uygulana gelmiştir. Mecellede bu ilke şu şekillerde ifade edilmiştir: ‘*Beraat-i zimmet asıldır*’ (md. 8), ‘*Şekk ile yakîn zâil olmaz*’ (md. 4) ve ‘*Eşyada asıl olan mubahlıktır*’ (md. 5). Günümüz hukuk sistemlerinde de kesin kanaate veya mahkumiyete yeter delil bulunmaması halinde beraat kararı verilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Şâyet ileride şüpheyi yenen bir delil ortaya çıkarsa o zaman muhakemenin yenilenmesi, muhakemenin iadesi gibi yollar tanınmıştır. Böyle bir kuralın kabulüne sebep; bir suçlunun cezasız kalmasının bir masumun mahkumiyetine tercih edilmesi ve suçluluğu sabit oluncaya kadar sanığın suçsuz sayılmasıdır. O sebeptendir ki, kesin hüküm verilene kadar kişi, *suçlu* değil *şüpheli* veya *sanıktır*.

Şüpheden sanığın yararlanması ilkesinin uygulanmasına ilişkin çeşitli somut örnekler şu şekilde sıralanabilir. Cezanın ağırlaştırıcı sebebinde şüphe varsa bu şüphe sanık lehine yorumlanır. Suçun gece mi, gündüz mü işlendiği konusunda şüphe varsa, sanığın lehine olan gündüz kabul edilir. Tehlikeli vasıta kullanan kişi sarhoş muydu, değil miydi şüphesi yenilemezse o zaman kişinin sarhoş olmadığı şeklinde yorumlanır.

Bir kimse hakkında aynı fiil sebebiyle iki ayrı hüküm varsa o zaman lehe olan hüküm ve karar infaz edilir, ağır hüküm bir kenara bırakılır. Yargılamanın her safhasında duyulan şüphe bazen yargılamanın ileri safhasına geçilmesine engel oluşturabilir. Bu da şüphenin çok güçlü olması halinde sözkonusudur.

3.9. Eşitlik İlkesi

Herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyâsî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu Anayasal güvenceye kavuşturulmuştur (AY md. 10). Anayasada md. 10'da son zamanlarda yapılan birkaç değişiklik ve eklemelerle şu hale konulmuştur: “**Kanun önünde eşitlik:** Madde 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. /Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. /Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. /Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. /Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” Yapılan bu değişikliklerle, kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, Devletin, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü bulunduğu kuralı getirilmiştir.

Ceza normlarının uygulamasında kişiler arasında, ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefî inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden, ayırım yapılamayacağı ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmayacağı TCK'da da açıkça ifade edilmiştir (md. 3).

Eşitlik ilkesi, hem kanunların ayrımcı olmaması hem de yasaları uygulama konumunda olan kişilerin, yasaları uygularken ayrımcı bir şekilde davranmamaları gereğini ifade eder. Bununla birlikte bu ilke, makul ve objektif ölçütlere dayanarak farklı konumdaki kişilere farklı muamele yapılmasına engel oluşturmaz. Eşit muamele, tıpa tıp aynı muamele anlamına gelmez. Eşit muamele, nesnel gerçeklerin benzer olduğu durumlarda, benzer şekilde muamele yapılması anlamındadır.

Eşitlik ilkesi, mahkemelere erişimde eşitliği ifade ettiği gibi soruşturma ve kovuşturma makamları önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından taraflar arasında eşitliğin sağlanmasını da ifade eder. Delilleri sunma, tanıkların dinlenmesi, bilirkişi davet etme, bilgi ve belgelere ulaşma, duruşmada hazır bulunma gibi konularda tarafların eşit imkânlarla sahip olmaları da eşitlik ilkesi kapsamındadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNE KATILANLAR

Suç muhakemesi (yargılaması) faaliyeti çok sayıda kişi veya makamın katılım ve katkılarıyla işleyen bir süreçtir. Suç muhakemesi sürecine katılanlar ve oynadıkları temel roller itibariyle; iddia, müdâfaa (savunma) ve hüküm (yargılama) makamları ile bunların yardımcıları şeklinde ortaya çıkar. Suç muhakemesi bir yönüyle, süreçte rolü olan aktörlerin yazılı, sözlü veya hareket şeklindeki işlemlerinden meydana gelen bir faaliyetler zinciridir. İşte bu bölümde hukuk metinlerinde yer verilen aktörler inceleme konusu yapılacak, aktörlerin işlemleri ise bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

4.1. Kolluk ve Kısımları

Yargılamanın asıl sùjelerinden biri olan tez (iddia) makamının en temel ve en önemli yardımcısı kolluktur. Özellikle de toplumda olup biten suç fiillerine ilk elkoyan ve en yakın olan kamu görevlisidir. **Kollama**, suçları önleme, suçluyu ve suç âlet ve edevâtını ele geçirme, delilleri toplama, suçlarla mücadele etme, toplumda kanun hâkimiyetini, huzur ve güveni sağlamakla görevli birimlerin tamamına '**kolluk**' (zâbıtâ) ismi verilir. Kamuya ait kolluk kuvvetleri mevcut olduğu gibi kamuya ait olmayan kolluk kuvvetleri (özel kolluk) da vardır ve her geçen gün bunlar daha da yaygınlaşmaktadır.

Kolluk faaliyetleri suçun işlenmesi öncesi aşamalarda yapılan önleyici, caydırıcı, koruyucu ve düzenleyici kolluk hizmetlerini kapsadığı gibi, suçun işlenmesinden sonra suçun aydınlatılmasına yönelik olarak yapılan soruşturma işlemlerini de kapsar. Birinci aşamada görev yapan kolluğa suç öncesi kolluk veya idârî zabıta adı verilirken, ikinci aşamada görev yapan kolluğa ise adlî kolluk denilmektedir.

İdârî kolluk, kamu düzenini korumak, bozulan düzeni yeniden eski normal haline döndürmekle ve bu konuda her türlü tedbirleri almakla yetkili ve görevlidir. Genelde kolluk ve özelde suç öncesi kolluk bu işlerini yaparken kanunlara ve hukuka bağlı ve saygılı olarak hareket eder. Polisiye önlemlerin alınmasında keyfilikten kaçınmak zorunluluğu vardır. Zira hukuk devletinde her kurum gibi, belki de onlardan daha fazla kolluğun, kamu düzenini korumada hukuka uygun hareket etmesi herkesçe beklenir. Bu, toplumun en tabii bir hakkıdır.

Kolluk birimleri bünyesinde soruşturmaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek üzere adlî kolluk birimleri oluşturulmuştur. Adlî kolluk; 04/06/1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilâtı Kanununun 8, 9 ve 12 nci maddeleri, 10/03/1983 tarihli ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilât, Görev ve Yetkileri Kanununun 7 nci maddesi, 4458 sayılı ve 27/10/1999 tarihli Gümrük Kanunu (219 ve 228 maddeleri) ve 09/07/1982 tarihli ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen soruşturma işlemlerini yapan güvenlik görevlilerini ifade etmektedir (CMK md. 164). Adlî Kolluk Yönetmeliği md. 4 ve devamında görev, yetki ve sorumlulukları düzenlemiştir. Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emir ve talimâtı doğrultusunda öncelikle adlî kolluğa yaptırılır. Adlî kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adlî görevlere ilişkin emirlerini yerine getirir. Adlî kolluk, adlî görevlerin haricindeki hizmetlerde, üstlerinin emrinde- dir. Gerektiğinde veya Cumhuriyet savcısının talebi halinde, diğer kolluk birimleri de adlî kolluk

görevini yerine getirmekle yükümlüdür. Cumhuriyet başsavcılarını her yılın sonunda, o yerdeki adli kolluğun sorumluları hakkında değerlendirme raporları düzenleyerek, mülki idare amirlerine gönderir. Adli kolluk hizmetinin denetimi Cumhuriyet Başsavcıları ve Cumhuriyet Savcıları tarafından yapılır (Ad. K. Yön. md. 13).

Suç araştırma görevi temelde savcılığa aittir. Savcılık suçun araştırılması işini kolluk kuvvetlerine yaptırır, onların yardımlarıyla suç araştırma faaliyetlerini yürütür. Zira, kolluk gündelik olayların bizzat içindedir. Kolluk, suç haber alır almaz harekete geçer, gerekli araştırmayı doğrudan doğruya yapar ve hazırladığı evrakı savcılığa ulaştırır.

Kolluk birimleri çeşitli açılardan sınıflandırmaya tabi tutulabilir. **Genel Kolluk, özel kolluk ve kolluk yetkisine haiz birimler** olarak **üçlü bir ayırım** söz konusudur. Bu kolluk birimleri hakkında kısa bilgiler verilecektir.

4.1.1. Genel Kolluk

Genel kolluk; polis, jandarma ve sahil güvenlik birimlerinden oluşur. Belirtilen sistematik doğrultusunda suç muhakemesi hukuku açısından her bir birim hakkında fazla kapsamlı olmayan bir özet bilgi verilmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür.

4.1.1.1. Polis ve Alt Birimleri

3201 Sayılı Emniyet Teşkilâtı Kanununa göre polis idari yönden; idari, adli ve siyasi polis olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bunlardan; idari polis, toplum düzenini korur; siyasi polis, devlet güvenliğiyle ilgili faaliyetler yürütür; adli polis ise, polis suç işlendiği şüphesinin ortaya çıkmasından sonra yapılması gereken işlerle uğraşır (md. 8).

Adli, idari ve siyasi polisin her birisinin yaptığı işler kesin hatlarıyla birbirinden ayrılmış değildir. Birbirine yakın türden, iç içe girmiş bir kısım işler, her üç birim tarafından da yapılmaktadır. Mesela, yeri geldiğinde siyasi polis olarak nitelenen memur da idari veya adli mahiyette bir kısım işler yapmaktadır. İçişleri Bakanlığınca gerekli görülen il ve ilçelerde emniyet teşkilâtı bünyesinde kurulan özel timler, çevik kuvvet, trafik polisi gibi birimler de temelde idari polisin, iş bölümü nedeniyle ayrılmış alt birimleridir.

ETK md. 9. ve 10'a göre, genel kolluğun önemli bir kısmını oluşturan polis, kendisine verilen görevleri daha etkin bir şekilde yerine getirebilmek için işbölümüne eksikli birimler oluşturmıştır. Adli polis, emniyet teşkilâtı içinde soruşturma işlemlerini yapan güvenlik görevlilerini ifade eder. Tam teşekküllü bir polis karakolunda adli işleri görmek üzere Emniyet Genel Müdürlüğüne kadrodan ayrılan bazı polisler, adli polis adını alır ve soruşturmaya ilişkin iş ve işlemleri yaparlar. Tam teşekküllü olmayan karakollarda ise, o teşkilâtın tamamı veya bir kısmı adli polis (suç polisi) olarak görevlendirilebilir.

Adli konularla ilgili araştırma ve soruşturma işlerini polis yürütürken adli makamların idare ve gözetimi altında bu faaliyetleri yürütür. (bk. Adli Kolluk Yönetmeliği md. 4-7) ETK md. 12/1 hükmüne göre, adli makamlar, adliye ile ilgili soruşturmaları yalnızca adli polise yaptıracaktır. Fakat bu işler bazen gerektiğinde idari polis tarafından da yürütülebilir. Buna bir engel yoktur. Yine bu fıkra göre idari polis gerektiğinde re'sen veya savcının isteği üzerine adli polise yardımcıyla yükümlü tutulmuştur. İdari polis, kendiliğinden adli polisin işini yaparken bir taraftan da

adli polisi durumdan haberdar etmelidir. Adli polis gelince de yaptığı işleri idari polis, adli polise bırakır. Nitekim PVSK ek md. 4’de de; “polis, görevli bulunduğu mülki sınırlar içinde hizmet branşı, yeri ve zamanına bakılmaksızın, bir suçla karşılaştığında suça elkoymak, önlemek, sanık ve suç delillerini tespit, muhafaza ve yetkili zabıtaya teslim etmekle görevli ve yetkilidir” denilir.

Kolluk teşkilâtı hiyerarşik olarak örgütlenmiştir. Kolluğun da âmirleri ve memurları vardır. Emniyet teşkilâtının en üst sorumlusu İçişleri Bakanındır. Emniyet Genel Müdürü ise, ETK md. 1’e göre, bu teşkilâtı yönetir. ETK 3518 sayılı kanunla mülga md. 7’deki hükme göre; emniyet makamları, bir diğer ifadeyle polisin âmirleri; İl Emniyet Müdürleri, İlçe Emniyet Müdürleri, İlçe Emniyet Âmirleri, polis teşkilâtı bulunan iskele ve istasyonlarda ise Emniyet Komiserleri şeklindeydi. Şu anda polisin tezkiye âmiri durumundaki her rütbeli kişi âmir haline gelmiştir.

Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk âmir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılacağı CMK tarafından hükme bağlanmıştır (md. 161/5). Bu düzenlemeyle daha önceden kolluk âmirleri için tanınmış olan güvenceye son verilmiştir. Başka bir ifadeyle, bundan böyle, kolluk âmirleri 2802 sayılı HSHK md. 82, 92 de yer alan hükümlerden yararlanamayacak, hâkimler ve savcıların sahip olduğu ayrıcalıkları kullanamayacaktır.

Polis kendi içinde birtakım özel bölümlere ayrılmış durumdadır. ETK’nın anılan hükümleri her ne kadar genelde polisin branşlarını gösteriyorsa da gerek bu kanunda ve ona yapılan eklerde gerekse özel kanunlarla polis teşkilâtının içerisinde özel nitelikli bir kısım alt birimler kurulmuştur. Bunlardan en işlevsel olanlara değinilmekle yetinilecektir.

Trafik Polisi; 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu (KTK) ile kurulmuştur. KTK md. 6’ya göre, “Trafik zabıtası görevi sırasında karşılaştığı âcil ve zorunlu hallerde genel zabıta görevi yapmakla da yetkilidir; mülki idare âmirlerince, emniyet ve âsâyiş bakımından zorunlu görülen haller dışında, trafik zabıtasına genel zabıta görevi verilemez, araç, gereç ve özel teçhizatı trafik hizmetleri dışında kullanılamaz. Trafik polisinin bulunmadığı veya yeterli olmadığı yerlerde polis; polisin ve trafik teşkilâtının görev alanı dışında kalan yerlerde de jandarma, trafik eğitimi almış subay, astsubay ve uzman jandarmalar eliyle yönetmelikte belirtilen esas ve usullere uygun olarak trafiği düzenlemeye ve trafik suçlarına elkoymaya görevli ve yetkilidir.”

Polis Çevik Kuvvet Birimi (PÇKB); ETK’nın ek 12. maddesi ve devamında yer alan hükümlere göre kurulmuştur. Bu özel polis teşkilâtının temel hükümleri ETK ya yapılan ek maddelerle düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre, İçişleri Bakanlığınca gerekli görülen il merkezlerinde emniyet müdürlüklerine, ilçelerde emniyet müdürlüklerine ve emniyet âmirliklerine bağlı olarak emniyet teşkilâtı bünyesinde, kadroları içinde özel timler de bulunan polis çevik kuvvet birimleri kurulur. Polis çevik kuvvet birimleri; kanuna uygun toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzeninin ve güvenliğinin sağlanmasında; kamu düzenini bozabilecek nitelikteki toplumsal hareketlerin meydana gelmesi muhtemel yerlerde, önleyici tedbirlerin alınmasında ve bu yerlerde devriye hizmetlerinin yürütülmesinde; grev ve lokavtlar sırasında işyerlerinin tahribe uğramasının veya işgalinin önüne geçilmesinde; sokak ve meydanlarda kanuna aykırı hareketlerin önlenmesinde;

toplumsal olaylar, grev ve lokavtlar ile kanuna aykırı sokak veya meydan hareketlerinde toplumun veya kişilerin maddî ve manevî varlıklarının saldırılardan korunmasında; diğer polis kuvvetlerinin yetersizliği halinde, her türlü tören veya gösterilerde gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasında ve düzenin sağlanmasında; özel timlerin yer almasını gerektirecek diğer operasyonların yapılmasında; kanuna aykırı olayların gerekirse zor kullanılarak etkisiz hale getirilmesinde, istihdam edilmek üzere görevlendirilir.

4.1.1.2. Jandarma

Genel kolluğun ikinci grubunu Jandarma oluşturur. Suçla ve suçlarla mücadele, araştırma ve soruşturma faaliyetleri kırsal kesimde jandarma teşkilâtı tarafından yürütülür. 10/03/1983 tarih ve 2803 Sayılı Jandarma Teşkilât Görev ve Yetkileri Kanunu (JTK) md. 3'e göre jandarma, *"Emniyet ve âsâyiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanun ve nizamların verdiği görevleri yerine getiren silahlı, askerî bir güvenlik ve kolluk kuvvetidir."* ETK md. 1'de de ülkenin genel âsâyiş ve güvenliğinin sağlanmasında İçişleri Bakanlığının jandarma teşkilâtından yararlanabileceği belirtilmektedir. PVSİ md. 25'de ise, *"Polis teşkilâtı bulunmayan yerlerde, il, ilçe ve bucak Jandarma komutanları ile jandarma karakol komutanları bu kanunda yazılı vazifeleri yapar ve yetkileri kullanırlar"* denilir.

Jandarma teşkilâtı ve mensuplarının bağlı olduğu makamlara gelince; kanunda belirtilen içgüvenlik hizmetleri sözkonusu ise, İçişleri Bakanlığına; askerlik hizmetleriyle ilgili işlerde Genel Kurmay Başkanlığına; adlî görevleri yerine getirme yönünden ise savcılar ve hâkimlere bağlıdır.

4.1.1.3. Sahil Güvenlik Komutanlığı

1982 tarih ve 2692 sayılı kanunla kurulmuştur. Tıpkı Jandarma gibi, bu komutanlık da barışta görev ve hizmet yönünden İçişleri Bakanlığına bağlıdır. Komutanlığın görevleri kanunun 4. maddesinde uzunca sıralanmıştır. Kanuna aykırı eylemleri önlemek, sanıkları yakalamak, yakalananları suç âlet ve delilleriyle birlikte yetkili makama teslim etmek, deniz yoluyla yapılan kaçakçılık fiillerini ve eski eser kaçakçılarını takip edip yakalamak, denizde işlenen suç karada da sürüyorsa bunu da diğer kolluk teşkilâtıyla ortaklaşa takip edip yakalanmasını sağlamak Sahil Güvenlik Komutanlığının görevleri arasında yer almaktadır.

4.1.2. Diğer kolluk birimleri

- 1.. Çarşı ve Mahalle Bekçileri (1966 tarih ve 772 Sayılı 'Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu' md. 2)
- 2.. Özel Kolluk
- 3.. Köy Korucuları ve Köy Bekçileri, 'Geçici Köy Koruculuğu' (1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu md. 68-82)
- 4.. Kır Bekçileri ve Çiftçi Mallarını Koruma Kolluğu (Çiftçi MKK md. 7 ve Köy K md. 77)
- 5.. Orman Muhafaza Memurları (6831 Sayılı Orman Kanunu md. 77-79ve 1985 tarih ve 3234 Sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun)
- 6.. Gümrük Görevlileri (Gümrük Zabıtası) (2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu (KMK md. 9, 19, 22).
- 7.. Özel Güvenlik Kuruluşları ve Özel Güvenlik Görevliliği (2004 tarihli ve 5188 sayılı ÖGHK,

md. 7, 9)

8.. İnterpol

9.. Avrupa Polis Ofisi (Europol)

4.2. İddia (Tez) Makamı

Suç işlendiğinin iddia edilmesi bireysel olabileceği gibi toplumsal da olabilir. Toplumsal iddia görevi Cumhuriyet Savcılığı teşkilâtı tarafından ifade edilir. Kolluğun da yardımıyla yerine getirilir.

4.2.1. Cumhuriyet Savcılığı

Terim olarak savcı, sav (iddia, tez) kavramından türetilmiştir. Savcılık kurumunu eski dilde ifade etmek için kullanılan *müddei umumî* kavramına hâlâ bazı kanunlarda rastlanabilmektedir. Müddei umumi, umumun ve toplumun savunucusu demektir. İddia makamını işgal eden resmî görevli kişilere tam kanunî ifadesiyle cumhuriyet savcısı denilmektedir. Bir suçun işlenip işlenmediğine ilişkin uyuşmazlığı hâkim önüne getiren ve soruşturmayı yapan kurum savcılıktır. Savcılığın temel görevi adaletin gerçekleşmesini sağlamaktır. Toplumda bozulan sosyal düzenin yeniden kurulmasında, suçluların cezalandırılmasında savcılığın faaliyetlerinin payı büyüktür.

4.2.1.1. Cumhuriyet Savcılığı Teşkilâtı

Savcılık teşkilâtının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında ülkemizde ilk defa 1879 tarihinde yürürlüğe giren Usûl-ü Muhâkemât-ı Cezâiyye Kanunu Muvakkati ile savcılık teşkilâtı kurulduğu görülür. İlk kuruluşundan sonra bu teşkilât her geçen gün daha da geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir.

Savcılık kurumu merkezi olarak değil, yerel olarak teşkilâtlanmıştır. Türkiye genelinde birbiriyle hiyerarşik bağı olmayan yüzlerce savcılık teşkilâtı vardır. Her bir savcılık teşkilâtının başında bir başsavcı bulunur. Teşkilâtın içinde görev yapan diğer savcılar ise savcı olarak adlandırılır. 1990 yılına kadar savcılık teşkilâtının âmirine savcı, diğer savcılara ise savcı yardımcısı denilmekteydi. 1990 yılında Hâkimler ve Savcılar Kanununda, 3611 sayılı kanunla yapılan değişiklikle ‘*savcı yardımcılığı*’ kavramı tarihe karışmıştır (bk. 2802 sayılı Kanun md. 3/1b).

2004 tarih ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanun md. 16 vd. Cumhuriyet Başsavcılığı teşkilâtı düzenlenmiştir. Buna göre; “**Cumhuriyet başsavcılığının kuruluşu;** *Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı kurulur. /Cumhuriyet başsavcılığında, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. Gerekli görülen yerlerde Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun kararıyla bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcivekili atanır.*” (md. 16)

Cumhuriyet Başsavcılığı teşkilâtının kuruluşu ile mahkemelerin kuruluşu arasında sıkı bir bağ yoktur. Çünkü mahkemeler, her il merkezi ile coğrafi durumlarının ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak belirlenen ilçelerde kurulmaktadır (İstinaf MK md. 9/1) Oysa Cumhuriyet Başsavcılığı teşkilâtının, anılan madde hükmü gereği her il ve ilçede kurulması kanun gereğidir. O yerdeki Cumhuriyet Başsavcılığı teşkilâtında görevli Cumhuriyet savcıları bulundukları yerde kurulu tüm mahkemelerde savcılık görevini yürütürler.

Savcılık teşkilâtı, **mahkemelerin yanında kurulur**. Bir yerde mahkeme varsa orada savcılık teşkilâtı da vardır. Şöyle ki, her asliye ceza mahkemesi yanında bir savcılık teşkilâtı vardır. Bir yerde asliye ceza mahkemesi sayısı birden fazla olsa bile yine bir tek savcılık teşkilâtı bulunur. Her ağır ceza mahkemesi yanında bir savcılık teşkilâtı vardır. Ağır ceza mahkemesinin birden fazla olması veya ağır ceza mahkemesinin yanında asliye ceza mahkemelerinin de bulunması ayrı ayrı savcılık teşkilâtının bulunmasını gerektirmez. Bir tek savcılık makamı hem ağır ceza mahkemesinde hem de asliye ceza mahkemesinde savcılık görevinin yerine getirilmesi için yeterlidir. Asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri yanında yer alan savcılık teşkilâtı o yerdeki sulh ceza hakimliği nezdinde de görev yapar. Sulh ceza hâkimlikleri için ayrı bir savcılık teşkilâtı yoktur. Ağır ceza mahkemesi yanındaki savcılık o yerdeki bütün ağır ceza, asliye ceza ve Sulh ceza hâkimliklerinde de savcılığa ait görevleri yürütür. Yani her bir mahkeme için ayrı bir savcılık teşkilâtı yoktur.

5235 sayılı İstinaf MK'na göre, her Bölge Adliye Mahkemesinde bir Cumhuriyet Başsavcılığı teşkilâtı bulunur. Bir yerde kurulu Bölge Adliye Mahkemesinin birden fazla dairesi olsa da yine orada bir tek Cumhuriyet Başsavcılığı Teşkilâtı vardır. Hepsi nezdinde Cumhuriyet savcılığı görevini yürütür. Yargıtay (Temyiz mahkemesi) bünyesinde de savcılık teşkilâtı vardır. Teşkilâtın başında diğer savcılık teşkilâtlarında olduğu gibi bir başsavcı bulunur. Yeteri kadar başsavcı vekilleri ve savcılar yer alır.

Belirtilen savcılık teşkilâtından başka Danıştay (bk. 2575 sayılı K md. 60-61), askerî mahkemeler (bk. 353 sayılı K md. 6) ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi (bk. 1602 sayılı AYİMK, md. 3-11-12) bünyesinde de savcılık teşkilâtı vardır. Fakat bizi daha çok ilk derece adliye mahkemeleri ile bölge adliye mahkemeleri nezdindeki savcılar ilgilendirmektedir.

Her bir savcılık teşkilâtı başında bir başsavcı ve yeteri kadar savcı bulunur. Gerek başsavcı gerekse savcılar, savcılık teşkilâtı adına görev yapar, savcılık makamını temsil eder. Savcılar, mahkemelerden bağımsız olarak çalışırlar. Mahkemeler, savcılara emir veremezler; savcılar da pek tabii mahkemelere emir veremez. Bir kimse aynı anda hem hâkim hem de savcı olamaz.

Savcılar idârî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır (AY md. 140). Ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet Başsavcısı, ağır ceza mahkemesinin yargı çevresinde görevli Cumhuriyet başsavcıları, başsavcı vekilleri ve Cumhuriyet savcılarıyla bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır (md. 18/3). Savcılarının yönetimle ilgili görevlerini yerine getirmeleri sırasında, hizmetin hukuka uygun, düzenli ve uyumlu işbirliği içinde yürütülmesini sağlamak görevi ağır ceza Cumhuriyet başsavcılarına aittir. Bu nedenle, savcılarının Adalet Bakanlığı ile yapacağı yazışmalarda bağlı bulundukları ağır ceza Cumhuriyet başsavcılıklarını aracı kılımları gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Başbakanlık, Bakanlıklar ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla yapılacak olan yazışmaların ise Adalet Bakanlığı aracı kılımlarıyla yapılması gerekmektedir.

4.2.1.2. Cumhuriyet Savcısının Görev ve Yetkileri

Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve âdil bir yargı-

lamanın yapılabilmesi için, emrindeki adlî kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (md. 160).

Cumhuriyet savcısı, doğrudan doğruya veya emrindeki adlî kolluk görevlileri aracılığı ile her türlü araştırmayı yapabilir; olayın aydınlatılması için bütün kamu görevlilerinden her türlü bilgiyi isteyebilir. Adlî kolluk görevlileri, el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhâl bildirmek ve bu Cumhuriyet savcısının adliyeyle ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdürler. Cumhuriyet savcısı, adlî kolluk görevlilerine emirleri yazılı; acele hâllerde, sözlü olarak verir.

Cumhuriyet savcısı, adlî görevi gereğince nezdinde görev yaptığı mahkemenin yargı çevresi dışında bir işlem yapmak ihtiyacı ortaya çıkınca, bu hususta o yer Cumhuriyet savcısından söz konusu işlemi yapmasını ister.

Bütün kamu görevlileri, yürütülmekte olan soruşturma kapsamında ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri, talep eden Cumhuriyet savcısına vakit geçirmeksizin temin etmekle yükümlüdürler. Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk âmir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılır. Vâli ve kaymakamlar hakkında MYHK hükümleri uygulanır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçların suçüstü hâllerinde, bu Kanunun hükümleri uygulanmak koşuluyla, vâli ve kaymakamların kişisel suçlarından dolayı haklarında genel hükümlere göre soruşturma yapılması kaymakamların mensup oldukları ilin ve vâlilerin bulundukları ile en yakın ilin Cumhuriyet başsavcısına aittir. Bu suçlarda kovuşturma yapmaya, soruşturmanın yapıldığı yerin görevli mahkemesi yetkilidir. Yetkisizlik kararı ile gelen bir soruşturmada Cumhuriyet savcısı, kendisinin de yetkisiz olduğu kanaatine varırsa yetkisizlik kararı verir ve yetkili savcılığın belirlenmesi için soruşturma dosyasını, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesine gönderir. Mahkemece bu konuda verilen karar kesindir. TCK md. 302, 309, 311-316'da düzenlenen suçlar hakkında, görev sırasında veya görevinden dolayı işlenmiş olsa bile Cumhuriyet savcılarınca doğrudan soruşturma yapılır. Ancak bu 01/11/1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet İstihbarât Hizmetleri ve Millî İstihbarât Teşkilâtı Kanununun 26 ncı maddesi hükmü saklıdır (md. 161). Bu Kanuna göre MİT mensuplarının veya belirli bir görevi ifa etmek üzere kamu görevlileri arasından Başbakan tarafından görevlendirilenlerin; görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı suçları işledikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yapılması Başbakanın iznine bağlıdır (MİK md. 26/1).

4.2.1.3. Cumhuriyet Savcısının Soruşturması Sonuçları

Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hâllerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Bu karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir. Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil meydana çıkmadıkça, aynı fiil nede-

niyle kamu davası açılmaz. Ancak Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi hâlinde yeniden soruşturma açılır (md. 172).

Cumhuriyet savcısı, yapılan soruşturmanın durumuna göre, kanunun uzlaşma yapma imkânını verdiği hâllerde, fâili davet ederek suçtan dolayı sorumluluğunu kabul edip etmediğini sorar. Fâil, suçu ve fiilinden doğmuş olan maddî ve manevî zararın tümünü veya bunun büyük bir kısmını ödemeyi veya zararları gidermeyi kabullendiğinde durum, mağdura veya varsa vekiline veya kanunî temsilcisine bildirilir. Mağdur, verilmiş olan zararın tümüyle veya büyük bir kısmı itibarıyla giderildiğinde özgür iradesi ile uzlaşacağını bildirirse, soruşturma sürdürülmez. Uzlaşma yoluyla uyuşmazlık çözümlenmiş olur. Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz (md. 253).

Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluştuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianâme düzenler. Kamu davası iddianâme ile açılır. Bu görevi de Cumhuriyet savcısı yerine getirir. Kamu davası açıp açmama konusunda savcının sınırlı da olsa bir takdir hakkı bulunmaktadır. Şöyle ki, cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde savcı kamu davasını açmayabilir (md. 171).

Cumhuriyet savcısının düzenlediği iddianâme mahkemece savcılığa iade edilebilir. Mahkeme, iddianâmenin ve soruşturma evrâkının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra; iddianâmenin taşınması gereken unsurları içermediğini tespit ettiğinde, eksik ve hatalı noktaları belirterek iddianâmenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verir. Önödemeye tâbi işlerde, önödeme usulü uygulanmaksızın kamu davası açılmayacağından önödeme usulü uygulanmaksızın iddianâme düzenlenmişse iddianâme yine iade edilir (md. 174).

Açılan kamu davasını yürütmek de savcılığın görevidir. Savcı, mahkemeye verdiği iddianâmesini daha sonra geri alamaz ve açmış olduğu kamu davasından vazgeçemez. Suç şüphesinin mahkemece bir sonuca bağlanması gerekir. Duruşmada Cumhuriyet savcısının bulunması şarttır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianâmenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Cumhuriyet savcısı kovuşturmanın disiplinine uyarak sanığa, katılana, bilirkişilere ve duruşmaya çağırılmış diğer kişilere doğrudan soru yöneltebilir. Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada, Cumhuriyet savcısına da söz verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekilinin, sanığın, müdâfiinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına cevap verebilir (md. 216).

Muhakeme tedbirlerine başvurmak kural olarak hâkimin görevidir. Ancak bazı istisnai durumlarda savcı kural olarak hâkime ait olan yetkileri kullanabilmektedir. Mesela gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda yeminle tanık dinleme, bilirkişi görevlendirme, arama ve elkoyma kararı verme, keşifte bulunma gibi işlemleri savcılar da yapabilir.

Cumhuriyet savcısının Kanun yollarına başvurma hakkına gelince; Hâkim ve mahkeme kararlarına karşı savcının kanun yollarına başvurma hakkı vardır. Ağır ceza mahkemelerinde bulunan

savcılar, ağır ceza mahkemesinin yargı çevresindeki asliye ceza mahkemelerinin; bölge adliye mahkemesinde bulunan savcılar da bölge adliye mahkemelerinin kararlarına karşı kanun yollarına başvurabilirler. Savcı, sanık lehine olarak da kanun yollarına başvurabilir (md. 260). Savcı, mahkemelerce verilen mahkumiyet kararlarını infaz eder, tebligât, talimât, davet işleri gibi işlemler de savcılıklerce yerine getirilir.

Savcılar bazı hukuk davalarını açmak ve yürütmekle de görevlidirler. Kural olarak hukuk davalarını davanın tarafları yürütür. Ancak, Medeni Kanundan doğan bazı davalar, mesela vakıf veya derneğin feshi, evlenmeye itiraz, isim ve yaş düzeltme gibi davalar açmak yetkisi savcıya da tanınmıştır.

Cumhuriyet savcısının görevleri fâille ilgili araştırmalar ve fiille ilgili araştırmalar olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. fâille ilgili araştırmalar kapsamında savcılık sanığın kimliğini belirlemek için kişinin nüfusa kayıtlı olduğu yere veya Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğüne soru sorabilir. Ehliyet ve ruhsat gibi belgeler varsa bunların doğruluğu araştırılır. Sanığın pasaportunun olup olmadığı üzerinde durulur. Sabika kaydı, hakkında bir başka dava açılıp açılmadığı sorulur, belirlenir. Fiille ilgili araştırmalar ise, daha çok ve çeşitlidir. Fiille ilgili araştırmalar kapsamında savcılık gerektiğinde keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırır; şüphelilerin ifadelerine başvurarak fiili aydınlatmaya çalışır. Soruşturma dağınık olduğundan savcılık bazen başka yerdeki savcılıkların yardım ve katkısını da isteyebilir.

Son zamanlarda adli teşkilatta yapılan yenilikler arasında Cumhuriyet başsavcıları ile Cumhuriyet savcılarının görev ve yetkileriyle ilgili olarak şu düzenlemelere de yer verilmiştir: Cumhuriyet başsavcılarının görevlerinden olarak; Cumhuriyet başsavcılığını temsil etmek; Başında bulunduğu savcılık teşkilatının verimli, uyumlu ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak, savcılar arasında işbölümünü yapmak; adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak. Ağır ceza mahkemesi nezdinde bulunan Cumhuriyet başsavcısının; o ağır ceza mahkemesinin yargı çevresinde görevli diğer Cumhuriyet başsavcıları, Cumhuriyet başsavcıvekilleri, Cumhuriyet savcıları ile bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır. Asliye ceza mahkemesi nezdindeki Cumhuriyet başsavcısının ise o yer yargı çevresinde görevli savcılar ile bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır. (İstinaf K. md. 18)

Cumhuriyet savcılarının görevlerine gelince yukarıda değinilen görev ve yetkilere ek olarak; Cumhuriyet başsavcısı tarafından verilen adli ve idari görevleri yerine getirmek, gerektiğinde Cumhuriyet başsavcısına vekâlet etmek, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak. Cumhuriyet savcıları, bulundukları il merkezi veya ilçenin idari sınırları ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırları içerisinde yetkilidirler. Ağır ceza mahkemesi ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yer alan Cumhuriyet başsavcılıkları, yetki alanları içerisinde yürüttükleri bu mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili soruşturmaları yapar ve ivedi, zorunlu işlerin tamamlanmasından sonra fezlekesine (düşünce yazısına) soruşturma evrâkını ekleyip ağır ceza mahkemesi veya özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin Cumhuriyet başsavcılığına gönderirler. Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan Cumhuriyet başsavcıları, bu yer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yetkilidir. Ancak, büyükşehir belediye sınırları içerisinde yer alan ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin görevine giren işlerde de az önce değinilen işleri yapar ve fezlekesine soruştur-

ma evrâkını ekleyip ilgili ceza mahkemelerinin Cumhuriyet başsavcılığına gönderirler (İstinaf K md. 20, 21).

Cumhuriyet savcıları duruşmalarda Cumhuriyet başsavcılığını temsil eder. Gerekğinde duruşmalara birden çok Cumhuriyet savcısı katılabilir (İstinaf K md. 22).

4.3. Suç Yargılamasına Katılanlar Olarak Mağdur, Müşteki (Şikâyetçi) ve Müdâhil (Dava-ya Katılan)

Suçtan etkilenen, suç işlenmesinden zarar gören kişilerin bu durumlarını yetkili makamlara iletmeleri durumunda müşteki sıfatını kazanırlar. Suçların bir kısmı kamu makamları tarafından re'sen takip edilirken, bir kısmının takibi şikâyeteye bağlıdır. Özellikle takibi şikâyeteye bağlı suçlarda mağdurun şikâyetçi olup olmaması önem taşır.

Suçun mağduru ile şikâyetçi, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrı kâğıdı ile çağırılıp dinlenir. Yapılacak çağrı bakımından tanıklara ilişkin hükümler uygulanır. Mağdur, şikâyetçi veya vekilinin, dilekçelerinde veya tutanağa geçirilmiş olan beyanlarında belirttikleri adresleri tebligata esas alınır. Bu adrese çıkartılan çağrıya rağmen gelmeyen kimseye yeniden tebligatta bulunulmaz. Belirtilen adresin yanlışlığı, eksikliği veya adres değişikliğinin bildirilmemesi nedeniyle tebligat yapılamaması hâllerinde adresin araştırılması gerekmez. Bu kimselerin beyanının alınması zorunlu görüldüğü hâllerde kendilerine başka yollardan ulaşılır (md. 234, 235).

Suçun mağduru ile şikâyetçinin hakları konusu CMK md. 234'de soruşturma evresinde ve kovuşturma evresinde olmak üzere iki başlık altında özetle şöyle düzenlenmiştir:

a) Soruşturma evresinde; delillerin toplanmasını isteme, koşullara uymak suretiyle savcıdan belge örneği isteme, vekilinin bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, kurallara uyma koşuluyla vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve elkonulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, savcının, kovuşturmayaya yer olmadığı yönündeki kararına itiraz hakkını kullanma.

b) Kovuşturma evresinde ise; Duruşma konusunda bilgilendirme, kamu davasına katılma, tutanak ve belgelerden örnek isteme, tanıkların davetini isteme, vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma (md. 234).

Mağdur kişi, onsekiz yaşını doldurmamışsa, sağır veya dilsizse ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olur ve bir vekili de bulunmazsa, istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir. Sayılan bu haklar, suçun mağdurları ile şikâyetçisine anlatılıp açıklanır ve bu husus tutanağa yazılır (md. 234).

Mağdur ile şikâyetçinin dinlenmesinde bazı usullere uyulmalıdır. Mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır. İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hallerde

birden fazla dinleme yapılabilir. Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır (md. 236).

Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzelkişiler ve malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler. Kanun yolu muhakemesinde davaya katılma isteğinde bulunulamaz. Ancak, ilk derece mahkemesinde ileri sürülüp reddolunan veya karara bağlanmayan katılma istekleri, kanun yolu başvurusunda açıkça belirtilmişse incelenip karara bağlanır (md. 237).

Davaya katılma (müdahale ya da dâhil-i dava olma)'da uyulacak usule gelince; Katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle gerçekleşir. Davaya sırf dinleyici olarak gitmek yetmez. Duruşma sırasında şikâyeti belirten ifade üzerine, suçtan zarar görenden davaya katılmak isteyip istemediği sorulur. Savcı, sanık ve varsa müdafinin dinlenmesinden sonra davaya katılma isteminin uygun olup olmadığına karar verilir (md. 238).

Mağdur veya suçtan zarar gören, davaya katıldığında, mahkemeden istemesi halinde baro tarafından bir avukat görevlendirilir. Mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, sağır ve dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede akıl hastası olması halinde avukat görevlendirilmesi için istem aranmaz. (md. 239).

Katılma davayı durdurmaz. Tarihi belirlenmiş olan duruşma ve yargılama usulüne ilişkin diğer işlemler vaktin darlığı sebebiyle, katılan kimse çağrılmayacak veya kendisine haber verilemeyecek olsa bile belirli gününde yapılır. Katılan, vazgeçerse veya ölürse katılma hükümsüz kalır. Mirasçılar, katılanın haklarını takip etmek üzere davaya katılabilirler (md. 240).

Katılmadan önce verilmiş olan kararlar, katılana tebliğ edilmez. Bu kararlara karşı kanun yoluna başvurabilmesi için Cumhuriyet savcısı için öngörülen sürenin geçmesiyle katılan da başvuru hakkını kaybeder. Katılan, Cumhuriyet savcısına bağlı olmaksızın kanun yollarına başvurabilir. Karar, katılanın başvurusu üzerine bozulursa, Cumhuriyet savcısı işi yeniden takip eder (md. 242).

4.5. Savunma (Müdafaa)

Suç işlediği iddia edilen kişinin, suçu işlemediğinin veya fiilin hukuka aykırı olmadığını ya da yasal nedenlerle cezalandırılmayacağını veya iddia edildiğinden daha az cezalandırılması gerektiğinin ileri sürülmesine savunma denilmektedir. Suç yargılamasında savunma konumunda olan şüpheli veya sanık, veya sanığın müdâfidir.

4.5.1. Şüpheli veya Sanık ve Hakları

CMK şüpheli ve sanık kavramlarını yeniden tanımlamıştır. Şüpheli; soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade eder. Sanık ise; kovuşturmanın başlamasından itibaren hüküm kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade eder (md. 2).

Şüpheli sıfatı, somut nedenlere dayanarak bir kimseden şüphelenmeye ve bu şüphe üzerine ki-
şi hakkında araştırma işlemi yapılmaya başlandığı anda alınır.

Şüpheli ve sanık aynı haklara sahiptir. Bu haklardan ilki, âdil yargılanma hakkıdır (AY md. 36/1, İHAS md. 6/1). Âdil yargılanma hakkı, davanın yasayla kurulan, bağımsız ve tarafsız mah-
keme önünde, makul sürede ve açık duruşmada görülmesini ifade eder. Şüpheli ve sanığın sahip
olduğu haklardan bir diğeri savunma hakkıdır. Savunma hakkının bünyesinde susma, müdâfiden
yararlanma, kendi aleyhine işlemlere katılmama, tercümandan yararlanma, savunmanın hazır-
lanması için yeterli zaman ve imkânlarla sahip olma, delillerin toplanmasını isteme, duruşmada
hazır bulunabilme gibi birçok hak yer alır. Diğer bir hak, sanığın suç işlediğinin mahkeme kara-
rıyla kesinleşinceye kadar suçlu sayılmamasıdır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesinden yararlan-
ma hakkı, hiç kimsenin işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden
dolayı şüpheli veya sanık konumuna konulamayacağını ifade eder. İşkence ve onur kırıcı ceza ve
muamelelere tabi olmama hakkı, şüpheli veya sanığın kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını
suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamama hakkı, Uluslara-
rası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere suç sebebiyle
yabancı bir ülkeye vatandaşın verilememesi gibi haklar şüpheli ve sanığın sahip olduğu haklar-
dan bazılarını oluşturur (AY md. 38).

4.5.2. Müdâfi

Şüpheli veya sanığın suç muhakemesinde savunmasını yapan avukata müdâfi denilmektedir.
Bir kimsenin müdâfi olabilmesi için aranan bazı şartlar vardır:

İlk olarak, kural olarak ancak avukatlar müdâfi olabilir. Ne var ki, bir yerde üçten fazla avu-
kat bulunmuyorsa orada, dava vekilleri de savunma görevini icra edebilir. Dava vekilleri, hukuk
öğrenimi görmemiş fakat kendilerine dava vekilliği ruhsatı verilmiş kişilerdir.

İkinci olarak, aynı işte önceden hâkim, savcı, kolluk görevlisi veya zabıt katibi olarak görev
yapmış kişiler müdâfilik yapamaz.

Üçüncü olarak, aynı işte tanıklıkta bulunmuş kişiler de müdâfi olamaz.

4.5.2.1. Müdâfi İsteme Hakkı ve Müdâfi Görevlendirme

Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla
müdâfiin yardımından yararlanabilir. Müdâfi bulundurmamak ilke olarak isteğe bağlıdır. Kişinin
kanunî temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa müdâfi seçebilir. Şüpheli veya sanık, müdâfi
seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi hâlinde bir müdâfi görevlendirilir.

Müdâfiin karakoldaki işlemlere katılımı otomatik olarak gerçekleşmemekte, şüphelinin ve sa-
nığın bu yönde talepte bulunması gerekir. Talep şartı, hakları hakkında yeterli bilgisi olmayan,
ilk defa soruşturma ile yüz yüze gelen kişilerin kanunlarca kendilerine tanınan bu haktan gereği
gibi istifade edememelerine yol açabilecek niteliktedir. Ancak, şüpheli ve sanığın müdâfi yardı-
mından yararlanma hakkını kullanabilmesi için bu hakkının varlığı konusunda bilgi sahibi olması
gereği, kanun koyucu tarafından dışlanmış değildir. Gerçekten, yakalama ânında, ifade ve sorgu
öncesi sanığın, müdâfiin hukukî yardımından yararlanma hakkının bulunduğu kendisine bil-
dirilmesi şartı getirilmiştir. Sanığın yakalandığı anda hakları hakkında kendisine bilgi verilmesi

yükümlülüğünün getirilmiş olması bu hakkı anlamlı kılmıştır. Bu bildirim ek olarak, karakollara şüphelilerin ve sanıkların müdâfiin yardımından yararlanabilme haklarının olduğunu gösteren ilân ve afişler asılması yoluyla halkın bilgi sahibi olması sağlanabilir (md. 149).

Bazı durumlarda **zorunlu müdâfilik sistemi** öngörülmüştür. Şöyle ki,

İlk olarak, şüpheli veya sanığın kişisel bazı özellikleri sebebiyle yetersiz olması durumunda müdâfiin soruşturmaya zorunlu katılımı öngörülmüştür. On sekiz yaşını bitirmemişler, sağırlar, dilsizler ve kendisini savunamayacak derecede malul olanlar özel olarak korunacak kişiler arasında sayılmıştır. Bu sayım sınırlayıcı olmaktan ziyâde örnekleyici niteliktedir. Dolayısıyla listede yer almayan akıl hastaları, zeka özürlüler, âmâlar, okuma yazma bilmeyenler de aynı kapsamda düşünülmelidir. Bu kişilerin özel olarak korunmaya çalışılmasının nedeni, aldatılmaya, baskıya, yönlendirilmeye, sindirilmeye, yıldırılmaya, gözdağına karşı normal insanlara oranla daha duyarlı olmalarıdır. Yardıma muhtaçların ifade alınması işlemine katılan kişinin, sadece gözlemcilikle yetinmemeli, gerekli yerlerde gerekli uyarıları yapmalı, ifade almanın hakkaniyete uygun olarak yapılmasını sağlamalı, şüpheli ile kolluk arasındaki iletişimi kolaylaştırmalıdır.

İkinci olarak, alt sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada istem aranmaksızın müdâfi görevlendirilir (md. 150).

Müdâfiin yardımından yararlanma hakkının sadece ödeme gücü olanlara yönelik bir ayrıcalık olmasının önüne geçmek için ödeme gücü sınırlı olanlara da bu hakkın ücretsiz olarak sağlanması, toplumsal adaletin gereklerindendir. CMK müdâfi tayin edebilecek durumda olmayanlara baro tarafından ücretsiz müdâfii tayin edilmesi sistemini benimsemiştir.

4.5.2.2. Müdâfiin Hak ve Yükümlülükleri

Baro tarafından görevlendirilen müdâfi, duruşmada hazır bulunmaz veya vakitsiz olarak duruşmadan çekilir veya görevini yerine getirmekten kaçınırsa, hâkim veya mahkeme derhâl başka bir müdâfi görevlendirilmesi için gerekli işlemi yapar. Bu durumda mahkeme oturuma ara verebileceği gibi oturumun ertelenmesine de karar verebilir. Eğer yeni müdâfi savunmasını hazırlamak için yeterli zaman olmadığını açıklarsa oturum ertelenir (md. 151).

Müdâfi, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız alabilir. Müdâfi, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir. Bu kurallar ve haklardan suçtan zarar görenin vekili de yararlanır (md. 153).

Müdâfi, takip ettiği dava ile ilgili olmayan ve savunma göreviyle bağdaşmayan bir şekilde müvekkilleri adına yazılı ve görsel basına açıklama yapamaz. Avukatlar, yüklendikleri görevleri, bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve avukatlık unvanının gerektirdiği saygı ve güvene yakışır bir şekilde hareket etmekle yükümlüdür.

Soruşturma evresinde, ifade almada **en fazla üç avukat** hazır bulunabilir. Yararları birbirine uygun olan birden fazla şüpheli veya sanığın savunması aynı müdâfie verilebilir (md. 149).

Baro tarafından müdâfiin görevlendirilmesi bir usule tabidir. Müdâfi; soruşturma evresinde, ifadeyi alan merciin veya sorguyu yapan hâkimin istemi üzerine; kovuşturma evresinde, mahke-

menin istemi üzerine baro tarafından görevlendirilir. Müdâfi soruşturmanın veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosunca görevlendirilir. Şüpheli veya sanığın kendisinin sonradan müdâfi seçmesi halinde, baro tarafından görevlendirilen avukatın görevi sona erer.

Müdâfiin karakolda görev yapmasının Türk hukuk sisteminde tanınmış olmasının polisin suç ve suçlulukla mücadelesini olumsuz yönde etkileyeceği yönünde görüşler ileri sürülmekte ise de, bilimsel araştırmalar bu iddiayı doğrulamamaktadır. Bilakis, müdâfiin katılımı gerek kolluğa gerekse sanığa bir takım faydalar sağlayacak niteliktedir.

Sanık açısından **müdâfiin soruşturma aşamasında görev yapmasının sağlayacağı faydalar-dan bazıları** şu şekilde sıralanabilir:

İlk olarak, soruşturmanın yürütülmesi sırasında kolluğun geleneksel olarak sahip olduğu yetkiler karşısında kollukla sanık arasında bulunması gereken denge kolluk lehine bozuktur. Müdâfiin yardımından yararlanma hakkı, diğer birtakım güvence ve haklarla birlikte bu denge-nin kurulmasını sağlayabilecek niteliktedir. Dolayısıyla, sanığın hali hazırda içinde bulunduğu durumu sanık lehine iyileştirdiği söylenebilir.

İkinci olarak, polisin, hukukun tanıdığı sınırlar içerisinde de olsa, sahip olduğu kamu gücünü kullanarak ifade alıyor olmasının sanık üzerinde sosyal ve psikolojik baskı oluşturduğunu psiko-lojik araştırmalar ortaya koymuştur. Soruşturmada müdâfiin hazır bulunması, sanığın dış dünya ile irtibatının kesilmesi neticesi maruz kalabileceği psikolojik baskıyı azaltabilecek niteliktedir.

Üçüncü olarak, sanık gözaltında bulunduğu süre, içerisinde ve ifade alma süresince hukukun yasakladığı fakat hemen hemen tüm hukuk sistemlerinde, uygulamada, sıkça ortaya çıkan risk-lerle karşı karşıya bulunmaktadır. Müdâfiinin sanıkla birlikte devamlı karakolda bulunmasının uygulamada mümkün değildir. Dolayısıyla sanığın vücut bütünlülüğüne yönelik kötü muameleye karşı bu hakkın mevcudiyetinin oynayacağı rol sınırlı kalacaktır. Fakat, ifade alma işleminde hazır bulunması, sanığın ifadesinin soruşturma konusu suçla sanığı irtibatlandırılacak şekilde tahrif edilmesi riskine karşı önemli bir güvence oluşturmaktadır.

Müdâfiin soruşturmaya katılması polis açısından da birtakım yararlar sağlayacaktır. Bun-lardan bazıları şu şekilde ifade edilebilir:

İlk olarak, müdâfi gerek hukukî gerek fiili durumu polise ve şüpheliye, kuşkuya yer verme-yecek şekilde açıklayarak sanıkla polis arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasına veya var olan iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunabilir. Bu uygulamanın yürütüldüğü toplumlarda yapılan deneysel araştırmalar, müdâfiinin hazır olduğu durumlarda polisin, şüpheli-den daha fazla bilgi aldığını ortaya koymuştur.

İkinci olarak, polisin soruşturmada keyfi hareket ettiğine, hukukî normlara itibar, etmediğine dair gerek yurtiçinde gerek yurtdışında sık sık yapılan eleştirilere, müdâfiin varlığı açıklık getire-cek, polisi yersiz ithamlara karşı koruyacaktır.

Üçüncü olarak, müdâfiin soruşturmaya katılması, soruşturmanın gizli olması dolayısıyla bu aşamada elde edilen delillere karşı yargı organlarınca duyulan güvensizliği gidererek, polisin soruşturma aşamasında elde ettiği delillerin güvenilirliğini arttıracaktır.

4.5.2.3. Müdâfiden Yararlanma Hakkının İhlalleri ve Sonuçları

Müdâfiin hukukî yardımından yararlanma hakkının; **1. aktif ihlal**, **2. pasif ihlal** ve **3. yetersiz hukukî yardım** olmak üzere **üç farklı ihlal tipi** ortaya konulabilir.

a. Aktif ihlal, şüphelinin veya sanığın müdâfi talebinin yerine getirilmemesidir. Bu hak mutlak bir hak değildir; bazı durumlarda kısıtlanabilmesi sözkonusu olabilmektedir. Kısıtlama sebeplerinin varlığı konusunda yanlış muhakemede bulunulması aktif ihlali oluşturacaktır. Aktif ihlal halinde şüpheli veya sanık müdâfiin hukukî yardımından yararlanma hakkına sahip olduğunun bilincindedir. Bu bilinç, kolluğun bildirim yükümlülüğünü yerine getirmesinden kaynaklanabileceği gibi şüpheli veya sanığın bu hakka sahip olduğu hususunda önceden bilgi sahibi olmasından da kaynaklanabilir. Aktif ihlalin hukuka aykırı olarak nitelenebilmesi için müdâfiin katılımına imkân verilmeme gerekçesi önem kazanabilir. Mesela, kuryelik yaparak bu hakkı kötüye kullanmak isteyen müdâfiin katılımına izin verilmeyebilir. Böyle bir iddianın, şüphelinin veya sanığın hali hazırda aleyhine bulunan deliller, talep edilen müdâfiin kişiliği gibi somut verilerle haklı çıkarılması gerekir. Müdâfiin kuryelik yapma ihtimali olduğu gibi, somut hiçbir delile dayanmayan genel gerekçelerle bu hak kısıtlanamaz. Belirli bir müdâfiin kuryelik yapabileceği konusunda makul şüphe varsa katılıma izin verilmeyebilir. Ancak böyle bir durumda bile şüpheli veya sanığın kuryelik yapma şüphesi taşımayan başka bir müdâfiin hukukî yardımından yararlanmasına imkân tanınmalıdır.

b. Pasif ihlal, kolluğun müdâfiin hukukî yardımından faydalanma hakkına sahip olduğu hususunda sanığa bildirimde bulunmaması durumunda sözkonusudur. CMK bildirimde bulunmakla kolluğu yükümlü tutmuştur. Bildirim şartı umut verici olmakla birlikte pratikte bu düzenlemenin nasıl işlediği merak konusudur. Zira yapılan alan çalışmaları kolluğun bildirim yükümlülüğünü yerine getirmek hususunda gönülsüz olduğunu ortaya koymaktadır. Pasif ihlal de aktif ihlalin doğurduğu hukukî sonuçları doğurmalıdır. Mesela, sanığa ‘*ifade alma işleminin normal olarak yapıldığı gibi müdâfi olmaksızın yapılmasına itirazın var mı*’ şeklinde soru yöneltilmesi durumunda bildirim yükümlülüğünün yerine getirildiği söylenemez.

c. Yetersiz hukukî yardım ise; müdâfiin karakoldaki işlemlere katıldığı halde müdâfinin hiçbir hukukî yardımda bulunmaması veya yetersiz hukukî yardımda bulunması durumunda sözkonusu olabilir. Yetersiz hukukî yardımın sözkonusu olduğu durumlarda müdâfinin katılımı kolluğun yaptığı işlemleri meşrulaştırmaktan başka bir fonksiyon ifa etmeyecek, hatta kolluğun bazı usulsüz davranışları, müdâfinin katılımı sebebiyle görmezlikten gelinebilecektir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasının önüne geçilebilmesi için müdâfiin şeklen katılımı yeterli olmamalıdır. Müdâfi görevini mesleğinin gerektirdiği standartlarda yapmamış ise, müdâfiin hukukî yardımından yararlanma hakkının ihlal edildiği kabul edilmelidir. Bu tür ihlalde, ihlalin sorumlusu kolluk değil, müdâfidir. Ancak ihlalin kimden kaynaklandığının şüpheli veya sanık açısından bir önemi yoktur. Yetersiz hukukî yardımın varlığının tespitinde zorlukla karşılaşılabilir. Müdâfinin ifade alma sürecinde sadece not almakla yetinmesi; kolluğun belirsiz, varsayımsal, mevcut olmayan delillere dayanan sorular sormasına, sanığın anlaması güç olan hukukî kavramların kullanılmasına; kaba veya kabadayıcı bir tavır takınmasına müdâfiin seyirci kalması durumunda yetersiz hukukî yardımdan sözedilebilir.

4.5.2.4. Müdâfiin Yetki ve Sorumlulukları

Bu noktada, müdâfiin yetkilerinin ve görevlerinin açıklıkla ortaya konulmasına olan ihtiyaç kendini gösterir. Duruşma sırasında müdâfi, tanık ve bilirkişilere soru sorabilir. Kanun yolu davası açma, mahkeme kararını temyizde bulunma yetkisi vardır. Müdâfi yaptığı savunma görevine karşılık ücrete hak kazanır ve bu ücretini isteme hakkı vardır. Müdâfiin, görevini hür bir şekilde yapma yetkisi vardır. Müdâfi, her türlü kuşkudan uzak bir şekilde savunmada bulunabilmesi için kendisine kanun sınırları dahilinde savunma dokunulmazlığı ve savunma yetkisi tanınmıştır. Müdâfi, aldığı işi sonuna kadar götürmekle yükümlüdür. Müdâfi, savunmadan çekilecekse bunu sanığa bildirmeli ve on beş gün daha bu görevine devam etmelidir. Müdâfi, işini dürüstlük ve kurallara uygun olarak yapmalıdır. Sanığın haklarını korumak zorundadır. Bunun da ilk ve önemli şartı dürüstlüktür. Savunma hakkını kötüye kullanmak da bir suçtur. Müdâfi sır saklamakla yükümlüdür. Müdâfiin elde ettiği sırları açıklaması suç oluşturur. Müdâfiin, bildiği sırlar konusunda tanıklıkta bulunması, sır sahibinin rızasına bağlıdır. Sanık, müdâfie bütün sırlarını verebilir ve bu bilgiler ışığında kendisini savunmasını ister.

4.6. Yargı ve Yargılama

Suç işlenip işlenmediği sorununun çözümü işi, yargılama makamlarınca yapılmaktadır. Yargılama makamları da, *hâkimlikler* ve *mahkemelerden* oluşur.

4.6.1. Hâkimlik

Osmanlı döneminde kadı denilen ve bugün *yargıç* olarak da anılan *hâkim* bir hukukî ihtilafı çözüme kavuşturan kişidir. Hukukî ihtilafın mahiyeti ne olursa olsun yargılama ve hükme ulaşma işi hâkim tarafından yapılır.

Yargılama gibi önemli bir görevi yapan ve yerine getiren hâkimlerin; hukuk formasyonuna sahip olması, Anayasa ve sair ilgili kanunlarda yer alan hükümlere göre atama işlemlerinin yapılması gerekir. Hâkimlik görevini yerine getirecek kişi, medenî haklara ehil, aklî dengesi ve şuuru yerinde olmalıdır. *Hâkim*, peşin hükümden uzak, bağımsız ve tarafsız davranabilme yeteneğine sahip bulunmalıdır. Mecelledeki ifadesiyle; ‘*Hâkim, hakîm, fehîm, müstakim ve emîn, mekîn, metîn olmalıdır.*’ (‘Hâkim; bilge, anlayışlı ve kavrayışlı, doğru ve güvenilir, saygın ve soğukkanlı iradesini ortaya koyabilen birisi olmalıdır.’ Mec. md. 1792)

4.6.1.1. Hâkimlerin Çeşitleri

Hâkimler, çeşitli yönlerden sınıflandırılabilir.

a. Olağan hâkim - Olağanüstü hâkim: Anayasa md. 37’de ‘*kanunî hâkim*’ (*tabii hâkim*)’ güvencesini içerir. Bu güvence, hiç kimsenin yasal hâkiminden başka bir hâkim önüne çıkarılamayacağını ifade etmektedir. Olağanüstü hâkim ise, bir olaydan sonra sırf o olay için kurulmuş ya da olaya göre sonradan yetkili kılınmış bulunan hâkimdir. Olağanüstü hâkim uygulaması Anayasanın tabii hâkim ilkesine, İHEB md. 10 ve İHAS md. 6/1 hükümlerine aykırılık oluşturur.

b. Görev bakımından hâkim - Kanun bakımından hâkim: Görev bakımından hâkim; yapılan işe göre kişinin hâkim olup olmamasıdır. Adliye teşkilâtı dışında bir kısım yargılama işi görenlerin, uyuşmazlığı çözenlerin adları, hâkim olmadığı halde yaptıkları görevler bakımından hâkimdirler. Mesela, Futbol Ceza Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Rekabet Kurulu, Yüksek Hakem Kurulu ve benzerleri böyledir. Kanun bakımından hâkim ise; kanunun verdiği isme bakılarak kişinin hâkim sayılmasıdır.

c. Meslekten hâkim – Meslek dışı hâkim: Meslekten hâkimler; hâkimlik niteliklerini taşıyan ve yargılama işini meslek edinmiş olan kimselerdir. AY md. 140/1, fıkrada ifade edildiği gibi “*adli, idârî yargılamalar meslekten hâkim ve savcılarca yürütülür*”. Askerî yargı teşkilâtında yargılama görevini yürütenler de yine meslekten hâkimlerdir. 19/06/2010 tarihine kadar Askerî ceza mahkemelerinde meslekten olmayan üyeler de bulunurdu. Bunlara ‘subay üye’ denilirdi. Ancak anılan tarihte kabul edilen 6000 sayılı kanunla 353 sayılı Ask.MKYUK’nun subay üyelerle ilgili tüm hükümleri kaldırıldı. *Şu anda askerî ceza mahkemelerinde de yargı işi tümüyle meslekten hâkimler tarafından yürütülmektedir.* Meslekten hâkimler; 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu (HSYKK) (RG 18/12/2010) hükümlerine göre atanırlar. Özlük hakları bu kanunda ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Meslekten olmayan hâkimlere gelince; bunlar başka ülkelerde, özellikle Anglo-Sakson hukuk sisteminin (jüri sisteminin) uygulandığı ülkelerde görülür. Bunlar; halktan hâkimler ve jüri üyesi, uzmanlardır.

4.6.1.2. Hâkimlerin Bağımsızlığı

Hâkimleri, diğer kamu görevlilerinden ayıran en bariz özellik; onların bağımsızlığıdır. Hâkimlerin bağımsızlığının amacı; görevlerini hakkıyla ve eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmelerinin sağlanmasıdır. Hâkim, yargılama gücünü bağımsızlığından alır. Kararlarını verirken hâkimlerin hür olmaları, vicdanî kanaatlerine göre hüküm vermeleri, hiçbir dış baskı ve etki altında bulunmamaları gerekir.

Hâkimlerin bağımsızlığı anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. “*Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz*” hükmü AY md. 138’de yer almıştır. Böylece karar vermede, kanunlara ve hukuka bağlı kalmak şartıyla hâkimlere bir özgürlük tanınmıştır, yasama ve yürütme organlarına karşı bağımsızlıkları sağlanmıştır.

AY md. 139’da “*Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz, bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz*” hükmüne yer verilerek hâkimler ve savcılar için bir güvence getirilmiştir.

Adalet hizmetlerinin denetimi konusunun AY’da düzenlemesi şöyledir; Adalet hizmetleri ile savcılarının idârî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılır. Buna ilişkin kurallar kanunla düzenlenir (md. 144).

Hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapmak üzere hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) oluşturulmuştur. Kurul **yirmiiki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur** ve üç daire halinde çalışır. Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun asıl üyelerinden; dört üyesi, yükseköğretim kurumlarının hukuk, dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç üyesi Yar-

gı tay üyeleri arasından, iki asıl üyesi Danıştay üyeleri arasından, bir üyesi Türkiye Adalet Akademisinden, yedi üyesi adlî yargı hâkim ve savcıları arasından, üç üyesi idârî yargı hâkim ve savcıları arasından dört yıl için seçilir. Süresi biten üye yeniden seçilebilir.

4.6.1.3. Hâkimlerin Hakları ve Ödevleri

Hâkimler, bağımsız ve güven içinde çalışma hakkına sahiptirler. Görevlerinde gösterdikleri başarıya, çalışkanlık, dürüstlük ve iyi ahlâk sahibi oluşlarına göre kadro içinde ve mesleklerinde yükselmeleri kabul edilmiştir. Hâkimlerin ödevleri de şöyle sıralanabilir. İlk olarak, hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz (AY md. 36) hâkim, yargılama görevini yapmazsa veya gereği gibi yerine getirmezse o zaman yürürlükteki kurallara göre suç işlemiş sayılır. İkinci olarak, hâkim yargılama görevini tarafsızlık içerisinde yerine getirmek zorundadır. Ancak bu suretle halkın adalete güveni sağlanabilir. Hâkimlerin tarafsızlığını sağlamak için onların bazı işlere bakmasının yasaklanması; hâkimlerin reddedilmesinin ve çekinmesinin mümkün hale getirilmesi gibi bir kısım tedbirler alınmıştır.

Hâkimlerin bazı işlere bakması kesin olarak yasaklanmıştır. Bu yasaklık, hâkimin uyuşmazlığın hallinde tarafsız kalamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Mesela, hâkimin kendisi suçtan zarar görmüşse; sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayıymılık ilişkisi bulunmuşsa; şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise; şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlât edinme bağlantısı varsa; şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dahil kan hısımlığı varsa; evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dahil kayın hısımlığı varsa; aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adlî kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdâfiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa; aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse hâkimlik görevini yapamaz (md. 22). Anılan bu hallerde hâkim, davaya bakamamaktadır. Bu yasağa rağmen hâkim davaya bakmışsa verilen karar bozulacaktır. Yaptığı başka işlemler varsa bunların da **hükümsüz** (yok) sayılması yerinde olur. Bu tür işlemler hakkında yokluk yaptırımı uygulanır (md. 22).

Hâkimin reddi de istenebilir. Hâkimin reddini gerektiren durumlar, onun tarafsız bir şekilde yargılama faaliyetinde bulunabileceğinden şüphe uyandıran hallerdir. Bunların hangi haller olduğunu teker teker saymak mümkün değildir. Ancak genel olarak ‘*tarafsızlıktan şüphe edilmesi*’ şeklinde belirtilir. Hâkimin reddi konusunda, mahkemede görev yapan her hâkimi ayrı ayrı düşünmek gerekir. Heyet halinde çalışan bir mahkemede bir red durumu veya bir red sebebi hâkimlerin hepsine birden sirayet ettirilemez. Genel bir sebeple heyetin bütün üyeleri toptan reddedilemez. Bir başka ifadeyle aynı sebebe dayanarak hâkimler teker teker reddedilebilirse de heyetin toplu halde reddi sözkonusu olamaz (md. 24).

Böylece hâkimlerin reddi sebeplerini iki ana grupta toplamak mümkündür. İlk olarak, hâkimin davaya bakması kanunen yasaklandığı durumlarda reddi istenebilir (md. 22). İkinci olarak ise, hâkimin tarafsızlığına gölge düşüren sebeplerin bulunması halinde hâkimin reddi istenebilecektir (md. 24).

Kimler hâkimin reddini isteyebilir? Cumhuriyet savcısı; şüpheli, sanık veya bunların müdâfii; katılan veya vekili, hâkimin reddi isteminde bulunabilir. Bunlardan herhangi biri istediği takdirde, karar veya hükme katılacak hâkimlerin isimleri kendisine bildirilir (md. 24).

Tarafsızlığını şüpheyeye düşürecek sebeplerden dolayı bir hâkimin reddi, ilk derece mahkemelelerinde sanığın sorgusu başlayıncaya; duruşmalı işlerde bölge adliye mahkemelerinde inceleme raporu ve Yargıtay'da görevlendirilen üye veya tedkik hâkimi tarafından yazılmış olan rapor üyelere açıklanıncaya kadar istenebilir. Diğer hâllerde, inceleme başlayıncaya kadar hâkimin reddi istenebilir. Sonradan ortaya çıkan veya öğrenilen sebeplerle duruşma veya inceleme bitinceye kadar da hâkimin reddi istenebilir. Ancak bu istemin, red sebebinin öğrenilmesinden itibaren yedi gün içinde yapılması şarttır (md. 25).

Red istemi bir usule tabidir. Hâkimin reddi, mensup olduğu mahkemeye verilecek dilekçeyle veya bu hususta zabıt kâtibine bir tutanak düzenlenmesi için başvurulması suretiyle yapılır. red isteminde bulunan, öğrendiği red sebeplerinin tümünü bir defada açıklamak ve süresi içinde delilleriyle birlikte ortaya koymakla yükümlüdür. Reddi istenen hâkim, red sebepleri hakkındaki görüşlerini yazılı olarak bildirir (md. 26).

Hâkimin reddi istemine, mensup olduğu mahkemece karar verilir. Ancak, reddi istenen hâkim müzakereye katılamaz. Bu nedenle mahkeme teşekkül edemezse bu hususta karar verilmesi; reddi istenen hâkim asliye ceza mahkemesine mensup ise bu mahkemenin yargı çevresi içerisinde bulunan ağır ceza mahkemesine; reddi istenen hâkim ağır ceza mahkemesine mensup ise o yerde ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için (1) numaralı daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde ise, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir. red istemi sulh ceza hâkimine karşı ise, yargı çevresi içinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi ve tek hâkime karşı ise, yargı çevresi içerisinde bulunan ağır ceza mahkemesi karar verir. Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin başkan ve üyelerinin reddi istemi, reddedilen başkan ve üye katılmaksızın görevli olduğu dairece incelenerek karara bağlanır (md. 27).

Red isteminin kabulü halinde, davaya bakmakla bir başka hâkim veya mahkeme görevlendirilir. Red isteminin kabulüne ilişkin kararlar kesindir; kabul edilmemesine ilişkin kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir. İtiraz üzerine verilen red kararı hükümle birlikte incelenir (md. 28).

Reddi istenen hâkim, red hakkında bir karar verilinceye kadar yalnızca gecikmesinde sakınca olan işlemleri yapar. Ancak, hâkimin oturum sırasında reddedilmesi hâlinde, bu konuda bir karar verilebilmesi için oturuma ara vermek gerekse bile ara vermeksizin devam olunur. Şu kadar ki, tarafların iddia ve sözlerinin dinlenmesine geçilemez ve red konusunda bir karar verilmeden reddedilen hâkim tarafından veya onun katılımıyla bir sonraki oturuma başlanamaz. red isteminin kabulüne karar verildiğinde, gecikmesinde sakınca bulunan hâl nedeniyle yapılmış işlemler dışında, duruşma tekrarlanır (md. 29).

Ret istemi geri çevrilebilir. Kovuşturma evresinde ileri sürülen hâkimin reddi istemini; red istemi süresinde yapılmamışsa, red sebebi ve delili gösterilmemişse, red isteminin duruşmayı uzatmak amacı ile yapıldığı açıkça anlaşılıyorsa toplu mahkemelerde reddedilen hâkimin müzakereye katılmasıyla, tek hâkimli mahkemelerde de reddedilen hâkimin kendisi tarafından geri çevrilir. Bu konudaki kararlara karşı itiraz yoluna başvurulabilir (md. 31).

Hâkimin kendiliğinden çekilmesi de mümkündür. Hâkimin, kendiliğinden yasaklık veya hâkimlikten red sebebinin görmesi ve bunlardan dolayı görevini bırakmak istemesine '*hâkimin*

istinkafi’ denilir. Çekinen hâkimin, bu çekinme isteğine de yine red isteminde karar veren mahkeme karar verecektir. Hâkim, yasaklılığını gerektiren sebeplere dayanarak çekindiğinde; merci, bir başka hâkimi veya mahkemeyi davaya bakmakla görevlendirir. Hâkim, tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebepler ileri sürerek çekindiğinde, merci çekinmenin uygun olup olmadığına karar verir. Çekinmenin uygun bulunması halinde, bir başka hâkim veya mahkeme davaya bakmakla görevlendirilir (md. 30).

4.6.2. Hâkimin Yardımcıları

Hâkimin yardımcıları, zabıt katipleri ve mübaşirlerdir.

a. Zabıt kâtibi, (CMK md. 32).

b. Mübâşir:

4.7. Mahkemeler

Mahkemeler, hâkimlerden farklı birimlerdir. Makam ile makamda bulunan kişiler genellikle birbirine karıştırılır. Mesela, hâkim ile mahkeme, savcı ile savcılık, bakan ile bakanlık gibi kavramların sık sık birbirlerinin yerine kullanıldığı görülebilir. Verilen örneklerde ilk ifadeler bir makamda bulunan kişiyi (şahsı), ikinci ifadeler ise bulunulan makamı ifade eder. Birbirinden farklı bu iki konum arasındaki farkı belirtmek için ‘*Makamın şerefi, orayı işgal eden kişiyedir, ona bağlıdır*’ özdeyişini hatırlamak yararlı olabilir. Bir makama ait görevleri, işleri orada görevli bulunan kişilerden biri yerine getirince o iş yapılmış ve makama ait yetki kullanılmış olur. Makamın sahibi dışında birisinin makamın yetkisini kullanması durumunda hukuka aykırılık, yani yetki gasbı sözkonusudur.

Suç yargılamasında görevleri yürüten; hâkimlik makamı ve mahkeme olmak üzere iki çeşit makam vardır. Hâkimlik makamı, mahkemenin görevi dışında kalan yargılama faaliyetlerini yapmakla görevlendirilen makamdır. Hâkimlikler; sulh hâkimliği, asliye hâkimliği, asliye veya ağır ceza mahkemesi başkanlığı, naib hâkimlik gibi kısımlara ayrılır. Mahkeme makamı ise kovuşturma evresinde, özellikle duruşma ve sonuç çıkarma devrelerinde yargılama görevini yapan makamdır.

Yargı yetkisinin Türk Ulusu adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını ifade eden AY md. 9, mahkemelerin bağımsızlığını düzenleyen md. 138, duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması gerektiğini düzenleyen md. 141 Anayasa’da mahkeme kavramının kullanımının örneklerini oluşturur.

Mahkeme kavramı; nesnel hukuk kurallarına göre adâlet dağıtım görev ve yetkiyle Devlet tarafından donatılmış mercileri ifade eder. İHAS md. 6’nın uygulama alanıyla ilgili içtihatlarında **bir merciin mahkeme makamı sayılabilmesi için bulunması gereken kriterleri** tespit etmiştir. Buna göre,

İlk olarak, yasayla kurulmuş olması gerekir.

İkinci olarak, merciin mahkeme sayılabilmesi için **bağımsız olması gerekir**. Bağımsızlık olgusunun bulunup bulunmadığının değerlendirilmesinde üyelerin atanma şekli, üyelerin hizmet sürelerinin belirli olup olmadığı ve üyelerin dışarıdan yapılacak baskılara karşı güvencelerle donatılıp donatılmadığı hususları belirleyicidir.

Üçüncü olarak, hem **objektif (tarafsızlık)** görüntüsü verme) hem de **sübjektif (tarafsızlık, ön-yargı ve kayırmanın olmaması)** olarak tarafsız olması gerekir.

Dördüncü olarak, merciin görevine dahil konularda belli bir yöntem izleyerek, hukuk kurallarına dayanarak, Devlet gücüyle uygulanması mümkün kararlar verme yetkisine sahip olması gerekir. Kararları tavsiye veya görüş niteliğindeki merciiler mahkeme sayılamaz. Kararları mutlak veya nisbî anlamda kesin hüküm niteliğinde olan merciiler ancak mahkeme sayılabilir.

Mahkemeler çeşitli açılardan sınıflandırmaya tabi tutulabilir.

İlk olarak, suç yargılaması yapan mahkemeler: **1. genel mahkemeler** ve **2. ihtisas mahkemeleri** olmak üzere sınıflandırılabilir. Genel ve ilk derece ceza mahkemeleri; İstinaf K'da en son 18/06/2014 tarihli ve 6545 sayılı kanunla yapılan düzenlemeyle (md. 8'de) şöyle belirlenmiştir; **“Ceza mahkemeleri; asliye ceza mahkemeleri ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleridir.”** Bu duruma göre genel ceza mahkemesi niteliğindeki ‘*sulh ceza mahkemesi*’ ibaresi madde metninden çıkarılmıştır. Bölge adliye mahkemesi ve Yargıtay’dır. İlk derece mahkemeleri arasında yer alan özel ihtisas mahkemeleri ise, çocuk mahkemeleri, trafik mahkemeleri gibi mahkemelerdir. Az önce de değinildiği gibi asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri genel mahiyette ilk derece (bidâyet) mahkemeleridir. Bölge adliye mahkemeleri, ikinci derece mahkemesi iken Yargıtay üst mahkemedir. Ayrıca, mahkemeler ulusal ve uluslararası ceza mahkemeleri olmak üzere **ikili bir tasnife** de tabi tutulabilir. Asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ulusal mahkeme iken İHAM, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM = ICC) gibi mahkemeler birer uluslararası mahkemelerdir. Burada anılan mahkemelerin ana hatlarıyla tanıtımı yararlı olacaktır.

4.7.1. Sulh Ceza Hâkimliği

İstinaf K. eski md. 10 kenar başlığı ‘**Sulh ceza mahkemesinin görevi**’ şeklinde iken son 18/06/2014 tarih ve 6545 sayılı kanunla yapılan değişiklikle ‘**Sulh Ceza Hâkimliği**’ şekline konuldu. Bu yeni düzenlemeye göre de sulh ceza hâkimliğinin görevi; Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazlarını incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulmuş, mevcutlar bu statüye dönüştürülmüştür. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde birden fazla sulh ceza hâkimliği kurulabilir. Bu durumda sulh ceza hâkimlikleri numaralandırılır. Sulh ceza hâkimliğinde müstakillen görevlendirilen hâkimler, Adli Yargı Adalet Komisyonlarınca başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez. Sulh ceza hâkimliği, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak belirlenen ilçelerde HSY Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur. Sulh ceza hâkimliği bulunduğu il veya ilçenin adı ile anılır. Sulh ceza hâkimliğinin yargı çevresi, bulunduğu il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır.

Bir hâkim aynı anda hem sulh ceza hâkimliği hem de asliye ceza hâkimliği görevini yürütüyor olabilir. Aynı şekilde, bir hâkim hem hukuk hem de ceza davalarına bakabilir. Sulh ceza hâkimliklerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı hazır bulunmaz. Görevlerinden de anlaşılacağı üzere sulh ceza hâkimi, işlerinde duruşma işi yapmamaktasadece soruşturma evresinde hâkimin kararına vâbeste iş ve işlemlere bakmaktadır.

4.7.2. Asliye Ceza Mahkemesi

Tek hâkimli olup her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak belirlenen ilçelerde kurulmuştur. Asliye ceza mahkemesi de işin yoğunluğu sebebiyle birden çok dairelere bölünebilirse de o yerde yine asliye ceza mahkemesi tekdir (İstinaf K md. 11).

4.7.3. Ağır Ceza Mahkemesi

Bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Madde bakımından yetkisi; sulh ceza hâkimliği ile asliye ceza mahkemeleri görevlerinden yüksek sayılır ve onların yapacağı işler ve görevleri dışında kalan suçların yargılanması görevini yerine getirir. Kurulduğu bölgedeki iş hacmine göre birden çok ağır ceza mahkemesi daireleri kurulabilir. Ağır ceza mahkemesi hâlen her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak belirlenen ilçelerde kurulmuştur.

4.7.5. Çocuk Mahkemeleri

1979 tarih ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Çocuk MHK) ile her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede bir Çocuk Mahkemesi kurulması öngörülmüştü. Bu kanun; 03/07/2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) md. 48/1 ile tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bir ilk ceza mahkemesi olarak Çocuk Mahkemelerinin kuruluşu, bu yeni yasaya göre; *Çocuk mahkemeleri ilke olarak tek hâkimlidir. Ama Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri*, bir başkan ile yeteri kadar üyeden oluşur ve mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Çocuk mahkemeleri her il merkezinde kurulur. Ayrıca, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak belirlenen ilçelerde HSYK'nun olumlu görüşü alınarak kurulabilir. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda savcı bulunmaz. Bağımsız çocuk mahkemeleri savcılıkları teşkilâtı diye bir savcılık teşkilâtı yoktur. Mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcıları, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler (ÇKK md. 15).

On sekiz yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen ve genel mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili davalara çocuk mahkemelerinde bakılır. Bu mahkemelerden tek hâkimli Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza hâkimliğinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar. Çocuk ağır ceza mahkemeleri ise, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar (ÇKK md. 26). Çocuk mahkemelerinin görevi alanındaki suçların soruşturması bizzat savcı tarafından yürütülür. Çocuk mahkemelerinin kurulu olmadığı yerlerde, bu yaştaki sanıklar da genel ceza mahkemelerinde yargılanırlar. Yoksa davalara çocuk mahkemesi kurulmuş olan bir başka il ya da ilçeye taşınmaz, nakledilmez.

4.7.7. Yargıtay

Bidayet mahkemelerince verilen hükümleri, hukukî bakımdan inceleyen bir üst mahkemedir. Sadece bir tane olup o da Ankara'dadır. Eski adı *Mahkeme-i Temyiz* ya da kısaca Temyiz'dir. **Yargıtay**'ın temel görevi, bir denetim mahkemesi olarak ilk mahkeme kararlarından bazılarının ikinci dereceden incelemek ise de bunun yanında bazı ek görevleri daha vardır; mesela bazı kararların itiraz mercii yine Yargıtay'dır (CMK md. 268, 296). Bazı davalara bakmakta ise ilk derece mahkemesi gibi görev yapar ve yargılamada bulunur (Yargıtay K md. 13/2).

2797 Sayılı Yargıtay Kanununa göre, Yargıtay'da bugün 23 Hukuk ve 15 Ceza Dairesi vardır. Her daire; 1 başkan ile yeteri kadar üyeden oluşur. Daire kurulları 1 başkan ile en az 4 üyenin katılmalarıyla toplanır. Dairelerin hepsinin üstünde bir Yargıtay Birinci Başkanı vardır. Yargıtay'da, dairelerden başka yargılama görevi yapan bir kısım kurullar da bulunur. Bunların oluşma biçimi ve görevleri 2797 sayılı YK'da ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Bak YK md. 7, 9, 15, 16, 41).

Yargıtayın karar organları şunlardır: Kurullar: **1. Daireler kurulları, 2. Hukuk Genel Kurulu, 3. Ceza Genel Kurulu, 4. Büyük Genel Kurul, 5. Başkanlar Kurulu, 6. Birinci Başkanlık Kurulu, 7. Yüksek Disiplin Kurulu, 8. Yönetim Kurulu.** (YK md. 3). Dairelere gelince: Yargıtayda otuz sekiz daire (yirmioç hukuk, onbeş ceza dairesi, ibaresi total hale getirilmiş ve '*otuz sekiz daire*' şekline konulmuştur) ve her dairede bir daire başkanı ile yeteri kadar üye bulunur (YK md. 5). **Hukuk ve Ceza Genel Kurulları:** Hukuk Genel Kurulu, hukuk dairelerinin başkan ve üyelerinden; Ceza Genel Kurulu ise, ceza dairelerinin başkan ve üyelerinden oluşur. (YK md. 7); Hukuk ve Ceza Genel Kurullarının içtihadı birleştirme toplantılarında; bu kurullara bağlı dairelerin her birisinin mevcudu beş itibar edilerek toplamının en az üçte ikisi kadar üyenin bulunması zorunludur. Ceza Genel Kurulunun içtihadı birleştirme toplantılarına ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili de katılır. Ceza Genel Kurulunun ilk derece mahkemesi olarak görev yapması halinde Kurul, asgari toplanma nisabıyla toplanır ve karar verir. Bu şekilde Ceza Genel Kurulunun verdiği kararların yeniden incelenmesi halinde ise Kurul, hukukî engeli olmayan Yargıtay Ceza Dairelerinin diğer başkanları ile her daireden en az ikişer üyenin katılmasıyla oluşur. Evrâk üzerinde inceleme yapar ve kesin olarak meseleyi karara bağlar. Başkanların katılmadığı durumlarda başkanın yerine katılmaya engeli olmayan en kıdemli üye kurula katılır (YK md. 7).

Yargıtay Hukuk ve Ceza Genel Kurullarının İçtihadı Birleştirme Kararları benzer hukukî konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlar. İçtihadı Birleştirme Kurulları, genel kurulların veya dairelerin kararlarındaki gerekçe ve görüşlerle bağlı olmaksızın sorunu başka bir görüşle karara bağlayabilir, üçüncü bir içtihad oluşturabilir (YK md. 45).

4.7.8. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM)

Uluslararası bir yargılama işi gören bu Mahkemenin yetkisini Türkiye, 1989 da kabul etmiştir. Türkiye'nin de kurucularından olduğu Avrupa Konseyi'nce hazırlanıp 03/09/1953 den itibaren yürürlüğe konulan İHAS eski md. 25 e göre kurulan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı yeni md. 19 ile AİHM ne dönüştürülmüştür. 01/11/1998 den itibaren bu adla faaliyet göstermektedir.

Mahkemeye, her üye Devlet üç aday bildirir ve Parlamenterler Meclisi bu adaylardan birini seçer, süresi 6 yıldır ve yeniden seçilmesi mümkündür. Üye devletlerin mahkemelerince verilen ve iç hukuka göre artık gidilecek hiçbir makam veya merci kalmamış kararların İHAS'ne aykırılığı ileri sürülmesi durumunda, bu Devletlerüstü mahkemede konu incelenir ve aykırılık tespit edilirse, kararı veren devletin bu kararı ortadan kaldırması, aksi durumda mağdur kişiye tazminat ödemesi kararlaştırılır.

Mahkemenin yazı işlerini yürüten bir sekreterlik vardır. 1998 öncesi Komisyon ve Divan olmak üzere iki aşamalı olan yapı bu tarihte, giderek artan dava sayısı ve Sözleşmeye taraf olan Devlet sayısının kırkı bulması nedeniyle, tam zamanlı çalışan üç aşamalı bir tek İHAM'ne dönüşmüştür. 29/06/2006'da onaylanan, 14 No'lu Protokolle yapılan değişiklikler sonucunda (Protokol Tarihi: 13/05/2004) Mahkeme, tek hâkimli düzen, komiteler, Daireler ve Büyük Daire şeklinde teşekkül etmektedir. İHAS md. 26'ye göre; **i. Mahkeme**, önüne gelen davaları incelemek üzere tek hâkimli düzen, **ii. üç hâkimli komiteler**, **iii. yedi hâkimli Daire**'ler ve **iv. onyedi hâkimli Büyük Daire** halinde toplanır.

Madde 27'ye göre tek hâkim; Yeniden incelemeye gerek olmaksızın karar alınabilecek hallerde, uygun olarak Mahkeme'ye iletilen bir başvuruyu kabuledilemez bulabilir veya kayıttan düşürebilir ve vereceği karar kesindir. Tek hâkim bir başvuru hakkında kabuledilmezlik kararı vermez veya başvurunun kayıttan düşürülmesine hükmetmezse, başvuruyu incelenmesi için bir Komiteye veya bir Daire'ye iletir.

İHAS md. 28'e göre, komitelerin yetkileri ise, yapılan bir başvuru hakkında komite oybirliğiyle, **a. yeniden incelemeye gerek olmaksızın karar alınabilecek hallerde** başvuruyu kabuledilemez bulabilir veya kayıttan düşürebilir: veya **b. davanın temelini teşkil eden sorun, Sözleşme veya Protokollerinin uygulanması veya yorumlanması ile ilgili olup, zaten Mahkeme'nin yerleşmiş içtihadına ilişkin ise, davayı kabuledilebilir bulabilir ve aynı anda davanın esasına ilişkin karar verebilir.**

Daire, yerinde bulunan bireysel başvuruları esas yönünden inceler, karara bağlar. Bu konudaki kararları kesindir. Üye bir devletin bir başka üye devlet hakkındaki şikâyetleri de usul yönünden Daire inceler ve karara bağlar.

Büyük Daire, bir üye devletin, bir başka üye devlet hakkındaki şikâyetlerin esas yönünden çözümünü işlerine, dairelerin veya daireler arası çelişkili kararların uzlaştırılması işlerine, Bakanlar Komitesince istenilen sözleşme metnlerinin yorumlanması işlerine bakar. Bu konularda verdiği kararlar kesindir.

Daire ve Büyük Daire **kararları gerekçeli yazılır**. Mahkemenin kararlarına üye ülkeler uymayı taahhüt eder. Bakanlar Komitesi de bunları icra eder, icrasını denetler (md. 46, 47).

4.8. Mahkemeler Arasında İşbölümü

Mahkemeler arasında coğrafi alana veya işin niteliğine göre işbölümü yapılmıştır. coğrafi alan esas alınarak yapılan işbölümüne **selâhiyet (yetki)**, işin niteliği esas alınarak yapılan işbölümüne ise **vazife (görev)** adı verilir.

4.8.1. Selâhiyet (Yetki) Açısından İşbölümü

Yetkili mahkemeyi belirlemede temel kural; davaya bakmak yetkisinin suçun işlendiği yer mahkemesine ait olması şeklindedir. Suçun işlendiği yer belli değilse, şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanamamışsa yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir. Şüpheli veya sanığın Türkiye'de yerleşim yeri yoksa Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Mahkemenin bu suretle de belirlenmesi imkânı yoksa, ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkilidir (md. 12, 13).

Teşebbüs halinde kalmış suçlarda son icra hareketinin yapıldığı yer, mütemâdî (kesintisiz = sürgit) suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve müteselsil (zincirleme) suçlarda son suçun işlendiği yer mahkemesi yetkilidir.

Suç, ülkede yayımlanan bir basılı eserle işlenmişse yetki, eserin yayım merkezi olan yer mahkemesine aittir. Ancak, aynı eserin birden çok yerde basılması durumunda suç, eserin yayım merkezi dışındaki baskısında meydana gelmişse, bu suç için eserin basıldığı yer mahkemesi de yetkilidir. Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı olan hakaret suçunda eser, mağdurun yerleşim yerinde veya oturduğu yerde dağıtılmışsa, o yer mahkemesi de yetkilidir. Mağdur, suçun işlendiği yer dışında tutuklu veya hükümlü bulunuyorsa, o yer mahkemesi de yetkilidir. Görsel ve işitsel yayın, mağdurun yerleşim yerinde ve oturduğu yerde işitilmiş veya görülmüşse o yer mahkemesi de yetkilidir (md. 12).

Yabancı ülkede işlenen ve kanun hükümleri uyarınca Türkiye'de soruşturulması ve kovuşturulması gereken suçlarda yetkili mahkeme şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa yerleşim yeri mahkemesidir. Şüpheli veya sanığın Türkiye'de yerleşim yeri yoksa Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir Bununla birlikte Cumhuriyet savcısının, şüphelinin veya sanığın istemi üzerine Yargıtay, suçun işlendiği yere daha yakın olan yer mahkemesine yetki verebilir. Bu gibi suçlarda şüpheli veya sanık Türkiye'de yakalanmamış, yerleşmemiş veya adresi yoksa; yetkili mahkeme, Adalet Bakanının istemi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının başvurusu üzerine Yargıtay tarafından belirlenir. Yabancı ülkelerde bulunup da diplomatik bağışıklıktan yararlanan Türk kamu görevlilerinin işledikleri suçlardan dolayı yetkili mahkeme Ankara mahkemesidir (md. 14).

Deniz, hava ve demiryolu taşıtlarında veya bu taşıtlarla işlenen suçlarda da yetkinin belirlenmesi gerekir. Suç, Türk bayrağını taşıma yetkisine sahip olan bir gemide veya böyle bir taşıt Türkiye dışında iken işlenmişse, geminin ilk uğradığı Türk limanında veya bağlama limanında bulunan mahkeme yetkilidir. Türk bayrağını taşıma hakkına sahip olan hava taşıtları ile demiryolu taşıtları hakkında da aynı hüküm geçerlidir. Ülke içerisinde deniz, hava veya demiryolu taşıtlarında ya da bu taşıtlarla işlenen suçlarda, bunların ilk ulaştığı yer mahkemesi de yetkilidir. Çevreyi kirletme suçu, yabancı bayrağı taşıyan bir gemi tarafından Türk kara suları dışında işlendiği takdirde, suçun işlendiği yere en yakın veya geminin Türkiye'de ilk uğradığı limanın bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir (md. 15).

Her biri değişik mahkemelerin yetkisi içinde bulunan bağlantılı ceza davaları, yetkili mahkemelerden herhangi birisinde birleştirilerek görülebilir. Bağlantılı ceza davalarının değişik mahkemelerde bakılmasına başlanmış olursa, Cumhuriyet savcılarının istemlerine uygun olmak koşuluyla, mahkemeler arasında oluşacak uyuşma üzerine, bu davaların hepsi veya bir kısmı bu mahkemelerin birinde birleştirilebilir. Uyuşmazsa, Cumhuriyet savcısı veya sanığın istemi üzerine ortak yüksek görevli mahkeme birleştirmeye gerek olup olmadığına ve gerek varsa hangi mahkemede birleştirileceğine karar verir. Birleştirilmiş olan davaların ayrılması da aynı şekilde olur (md. 16).

Yetkide olumlu veya olumsuz uyuşmazlık çıkabilir. İki farklı yer mahkemesinin her ikisinin de kendisini yetkili görmesi durumunda '**olumlu yetki uyuşmazlığı**' (*îcabî yetki ihtilafı*), her iki

mahkemenin de kendisini yetkisiz görmesine ‘**olumsuz yetki uyuşmazlığı**’ (*selbî yetki ihtilâfı*) adı verilir. Birkaç hâkim veya mahkeme arasında olumlu veya olumsuz yetki uyuşmazlığı çıkarsa, ortak yüksek görevli mahkeme, yetkili hâkim veya mahkemeyi belirler (md. 17).

Yetkisizlik iddiası belli bir zaman diliminde gündeme getirilmelidir. Sanık, yetkisizlik iddiasını, ilk derece mahkemelerinde duruşmada sorgusundan, bölge adliye mahkemelerinde incelemenin başlamasından ve duruşmalı işlerde inceleme raporunun okunmasından önce bildirir. Yetkisizlik iddiasına ilişkin karar, ilk derece mahkemelerinde sanığın sorgusundan önce, bölge adliye mahkemelerinde duruşmasız işlerde incelemenin hemen başlangıcında, duruşmalı işlerde inceleme raporu okunmadan önce verilir. Bu aşamalardan sonra yetkisizlik iddiasında bulunulmayacağı gibi mahkemeler de bu hususta re'sen karar veremez. Yetkisizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir (md. 18).

Yetkili olmayan hâkim veya mahkemece yapılan işlemler, sadece yetkisizlik nedeniyle hükümsüz sayılmaz. Bir hâkim veya mahkeme, yetkili olmasa bile, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, yargı çevresi içerisinde gerekli işlemleri yapabilir (md. 20).

Davanın bir başka mahkemeye nakli de mümkündür. Yetkili hâkim veya mahkeme, hukukî veya fiilî sebeplerle görevini yerine getiremeyecek hâlde bulunursa; yüksek görevli mahkeme, davanın başka yerde bulunan aynı derecede bir mahkemeye nakline karar verir. Kovuşturmanın görevli ve yetkili olan mahkemenin bulunduğu yerde yapılması kamu güvenliği için tehlikeli olursa, davanın naklini, Adalet Bakanı Yargıtay'dan isteyebilir (md. 19).

4.8.2. Vazife (Görev) Açısından İşbölümü

Yargılama konusu uyuşmazlığın niteliğine göre mahkemeler arasında yapılan işbölümüne görev adı verilir. Mahkemelerin görevleri kanunla belirlenmektedir bak İstinaf MK md. 14). Davaya bakan mahkeme, görevli olup olmadığına, kovuşturma evresinin her aşamasında re'sen karar verebilir. Yenilenmesi mümkün olmayanlar dışında, görevli olmayan hâkim veya mahkemece yapılan işlemler hükümsüzdür. Görev konusunda mahkemeler arasında uyuşmazlık çıktığında, görevli mahkemeyi ortak yüksek görevli mahkeme belirler (md. 4).

İddianâmenin kabulünden sonra; işin, davayı gören mahkemenin görevini aştığı veya dışında kaldığı anlaşılırsa, mahkeme bir kararla işi görevli mahkemeye gönderir. İddianâmenin kabulünden sonra, yargılamanın alt dereceli bir mahkemeye ait olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı verilemez. Adlî yargı içerisindeki mahkemeler bakımından verilen görevsizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir (md. 5).

Bağlantılı davalarda bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa, bunlar hakkında birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir. Bir kişi, birden fazla suçtan sanık olur veya bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunursa bağlantı var sayılır. Suçun işlenmesinden sonra suçluyu kayırma, suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme fiilleri de bağlantılı suç sayılır. Kovuşturma evresinin her aşamasında, bağlantılı ceza davalarının birleştirilmesine veya ayrılmasına yüksek görevli mahkemece karar verilebilir. Birleştirilen davalarda, bu davaları gören mahkemenin tâbi olduğu yargılama usulü uygulanır (md. 8).

İstinaf MK md. 10-13 arasında genel ceza mahkemelerinin grevleri şu şekilde düzenlenmiştir:

a. Sulh ceza hâkimliğinin görevi: Daha önce de değinildiği gibi yeni düzenlemeye göre sulh ceza hâkiminin görevi; “*Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulmuştur, mevcutlar bu statüye dönüştürülmüştür*” (İstinaf md. 10).

b. Ağır ceza mahkemesinin görevi: Ağır ceza mahkemesinin görevleri ise, ana hatlarıyla şöyle ifade edilebilir; 12/04/1991 tarihli ve 3713 sayılı TMK’nun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar; ağırlaştırılmış müebbed hapis, müebbed hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işler; kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, TCK’da yer alan yağma (md. 148), irtikâp (md. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (md. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (md. 158), hileli iflâs (md. 161) suçları, TCK’nun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlara (md. 318, 319, 324, 325 ve 332 hariç) bakmakla görevlidir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtayın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler, askerî mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler ile çocuklara özgü kovuşturma hükümleri saklıdır. (İstinaf MK md. 12)

c. Asliye ceza mahkemesinin görevi: Asliye ceza mahkemesinin görevlerine gelince; kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere bu mahkemelerde bakılır. Bir diğer ifadeyle bir ceza davasına hangi mahkeme bakacağı konusunda açık bir kural yoksa bu davalar asliye ceza mahkemesinde görülür (İstinaf MK md. 11).

d. Diğer ceza mahkemelerinin görevleri ise, özel kanunlarla belirlenen dava ve işlerdir (İstinaf MK md. 13).

Anılan tüm bu mahkemelerin yargı çevresinin belirlenmesi işine gelince; ceza mahkemelerinin yargı çevresi, kural olarak bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adlî yönden bağlanan ilçelerin idârî sınırlarıdır. Ağır ceza mahkemeleri ile büyükşehir belediyesi bulunan illerde, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki il ve ilçenin adı ile anılan sulh ceza hâkimliği veya asliye ceza mahkemelerinin yargı çevresi, il veya ilçe sınırlarına bakılmaksızın Adalet Bakanlığının önerisi üzerine HSYK’nca belirlenir. Coğrafi durum ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak bir ceza mahkemesinin kaldırılmasına veya yargı çevresinin değiştirilmesine, özel kanunlarında yargı çevresi belirtilmemiş olan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine yine HSYK’nca karar verilir (İstinaf MK md. 15).

4.9. Yargılamanın Yardımcı Süjeleri

4.9.1. Şahit (Tanık)

Uyuşmazlığın taraflarından biri olmayan, fakat uyuşmazlık konusu maddî sorunla ilgili olarak beş duyusundan bir veya birkaçı aracılığıyla edindiği bilgileri, adlî faaliyet yürüten resmî makamlara aktaran üçüncü kişiye tanık denilir. Herkes tanık olabilir. Küçükler ve akıl hastaları da tanık olabilir, ancak bunlar yeminsiz dinlenir. Sanığın yakınları, sanıkla iş ilişkisi olanlar, sanığın hasımları da tanık olabilir.

Tanık, suç muhakemesinde en önemli delil kaynaklarından birisidir. Tanıksız yargılama hemen hemen yok gibidir. Ancak olay ile tanığın ifadesi arasında uzun bir zaman geçmiş olması tanık beyanlarının doğruluğunu olumsuz etkileyeceğine dikkat edilmesi gerekir.

4.9.1.1. Tanığın Yükümlülükleri

Tanığın ödevleri dört grupta toplanabilir. Bunlar;

Tanığın ilk ödevi; hâkim önünde hazır bulunmaktır. Kendisine davetiye çıkarılan tanık, hâkim önüne gelmelidir. Tanıklar çağrı kâğıdı ile çağrılır. Çağrı kâğıdında gelmemenin sonuçları bildirilir. Tutuklusu bulunan işlerde tanıklar için zorla getirme kararı verilebilir. Karar yazısında bu yoldan getirilmenin nedenleri gösterilir ve bunlara çağrı kâğıdı ile gelen tanıklar hakkındaki işlem uygulanır. Bu çağrı telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlardan yararlanılmak suretiyle de yapılabilir. Ancak, çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar, bu durumda uygulanmaz. Mahkeme, duruşmanın devamı sırasında hemen dinlenilmesi gerekli görülen tanıkların belirteceği gün ve saatte hazır bulundurulmasını görevlilere yazılı olarak emredebilir. Usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıklar zorla getirilir ve gelmemelerinin sebep olduğu giderler takdir edilerek, kamu alacaklarının tahsili usulüne göre ödettirilir. Zorla getirilen tanık, evvelce gelmemesini haklı gösterecek sebepleri sonradan bildirirse aleyhine hükmedilen giderler kaldırılır. Fiilî hizmette bulunan askerler hakkındaki zorla getirme kararı askerî makamlar aracılığıyla infaz olunur (md. 43, 44).

Tanığın ikinci ödevi; beyanda bulunma yükümlülüğüdür. Ancak bu yükümlülük mutlak bir yükümlülük değildir. Yakınlık sebebiyle, meslek icabı, devlet sırrının söz konusu olduğu durumlarda, ekonomik ilişkinin bulunduğu durumlarda kişi, tanıklıktan çekinebilir. Cumhurbaşkanı kendi takdiri ile tanıklıktan çekinebilir. Tanıklık yapmayı istemesi halinde beyanı konutunda alınabilir ya da yazılı olarak gönderebilir (md. 45).

Şüpheli veya sanığın nişanlısı, evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşi, şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyu, şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları, şüpheli veya sanıkla aralarında evlâtlık bağı bulunanlar tanıklıktan çekinebilir. Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olmayanlar, kanunî temsilcilerinin rızalarıyla tanık olarak dinlenebilirler. Kanunî temsilci, şüpheli veya sanık ise, bu kişilerin çekinmeleri konusunda karar veremez. Tanıklıktan çekinebilecek olan kimselere, dinlenmeden önce tanıklıktan çekinebilecekleri bildirilir. Bu kimseler, dinlenirken de her zaman tanıklıktan çekinebilirler (md. 45).

Kişinin icra ettiği meslek ve sürekli uğraşları da tanıklıktan çekinme nedeni olabilir. Avukatlar veya stajyerleri veya yardımcılarının, bu sıfatları dolayısıyla veya yüklendikleri yargı görevi sebebiyle öğrendikleri bilgiler konusunda tanıklıktan çekinebilir. Hekimler, diş hekimleri, eczacılar, ebeler ve bunların yardımcıları ve diğer bütün tıp meslek veya sanatları mensuplarının, bu sıfatları dolayısıyla hastaları ve bunların yakınları hakkında öğrendikleri bilgiler konusunda tanıklıktan çekinebilirler. Malî işlerde görevlendirilmiş müşavirler ve noterlerin bu sıfatları dolayısıyla hizmet verdikleri kişiler hakkında öğrendikleri bilgiler konusunda tanıklıktan çekinebilir. Avukatlar ve yardımcıları dışında kalan kişiler, ilgilinin rızasının varlığı halinde, tanıklıktan çekinemezler (md. 46).

Tanığın üçüncü ödevi; Devlet sırrı niteliğindeki bilgilerle ilgili tanıklık, CMK’da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre; bir suç olgusuna ilişkin bilgiler, Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz. Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine zarar verebilecek; anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler, Devlet sırrı sayılır. Tanıklık konusu bilgilerin Devlet sırrı niteliğini taşıması halinde; tanık, sadece mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından zâbıt kâtibi dahi olmaksızın dinlenir. Hâkim veya mahkeme başkanı, daha sonra, bu tanık açıklamalarından, sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgileri tutanağa kaydettirir. Bu hükümler, hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak uygulanır. Cumhurbaşkanının tanıklığı söz konusu olduğunda sırrın niteliğini ve mahkemeye bildirilmesi hususunu kendisi takdir eder (md. 47).

Tanığın dördüncü ödevi; İstisnâî durumlar dışında her tanık yemin etmek ve tanıklığını yeminle kuvvetlendirmek zorundadır. Tanıklar, tanıklıktan önce ayrı ayrı yemin ederler. Gerektiğinde veya bir kimsenin tanık sıfatıyla dinlenilmesinin uygun olup olmadığında tereddüt varsa yemin, tanıklığından sonraya bırakılabilir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcıları da tanıklara yemin verirler. Tanığa verilecek yemin, tanıklıktan önce ‘*Bildiğimi dosdoğru söyleyeceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim.*’ biçiminde olur. Yemin edilirken herkes ayağa kalkar. Tanık, yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yemin eder. Okuma ve yazma bilen sağır veya dilsizler yemin biçimini yazarak ve imzalarını koyarak yemin ederler. Okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretlerle yemin ederler. Yemin ile dinlenen tanığın aynı soruşturma veya kovuşturma evresinde tekrar dinlenmesi gerektiğinde, yeniden yemin verilmeyip önceki yemini hatırlatılmakla yetinilebilir (md. 55, 56 ve 57).

Bazı tanıklar yeminsiz dinlenir. Dinlenme sırasında onbeş yaşını doldurmamış olanlar, ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar, soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştiraktan veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar yeminsiz dinlenir (md. 50). Yakınlık nedeniyle tanıklıktan çekinebilecekler yemin verip vermemek hâkim veya mahkemenin takdirine bağlıdır. Ancak, tanık yemin etmekten çekinebilir. Bu hususun kendisine bildirilmesi gereklidir (md. 51).

4.9.1.2. Tanığın Sorumlulukları ve Tanık Dinleme Usulü

Tanıklıktan ve yeminden sebepsiz yere çekinme durumunda olanlar hakkında çeşitli yaptırımlar öngörülmüştür. Yasal bir sebep olmaksızın tanıklıktan veya yeminden çeken tanık hakkında, bundan doğan giderlere hükmedilmekle beraber, yeminin veya tanıklığının gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verilinceye kadar ve her hâlde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebilir. Kişi, tanıklığa ilişkin yükümlülüğüne uygun davranması halinde, derhâl serbest bırakılır. Bu tedbirleri almaya nâib hâkim ve istinabe olunan mahkeme ile soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi yetkilidir. Davanın görüldüğü sırada bu tedbirler alındıktan ve yukarıdaki süreler suçun türüne göre tümüyle uygulandıktan sonra o dava veya aynı işe ilişkin diğer davada tekrar edilmez. Disiplin hapsi kararına itiraz edilebilir (md. 60).

Tanıkların dinlenmesi süreci bazı kurallara tabidir. Şöyle ki; Her tanık, ayrı ayrı ve sonraki tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir. Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hâllerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirilebilirler. Tanıkların dinlenilmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak; mağdur çocukların, duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin tanıklığında kayıt zorunludur. Söz konusu ses ve görüntü kayıtları, sadece suç muhakemesinde kullanılır (md. 52, 54).

Tanığa görevinin öneminin anlatılması bir zorunluluktur. Tanığa; dinlenmeden önce, gerçeği söylemesinin önemi, gerçeği söylememesi halinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı, doğruyu söyleyeceği hususunda yemin edeceği, duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceği anlatılır (md. 53).

Tanığa, ilk önce adı, soyadı, yaşı, işi ve yerleşim yeri, işyerinin veya geçici olarak oturduğu yerin adresi, varsa telefon numaraları sorulur. Gerekirse tanıklığına ne dereceye kadar güvenilebileceği hakkında hâkimi aydınlatacak durumlara, özellikle şüpheli, sanık veya mağdur ile ilişkilerine dair sorular yöneltilir. Tanık olarak dinlenilecek kişilerin kimliklerinin ortaya çıkması, kendileri veya yakınları açısından ağır bir tehlike oluşturacaksa; kimliklerinin saklı tutulması için gerekli önlemler alınır. Kimliği saklı tutulan tanık, tanıklık ettiği olayları hangi sebep ve vesile ile öğrenmiş olduğunu açıklamakla yükümlüdür. Kimliğinin saklı tutulması için, tanığa ait kişisel bilgiler, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından muhafaza edilir. Hazır bulunanların huzurunda dinlenmesi, tanık için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenemeyecekse ya da maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından tehlike oluşturacaksa; hâkim, hazır bulunma hakkına sahip kişiler olmadan da tanığı dinleyebilir. Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntülü aktarma yapılır. Soru sorma hakkı kullanılabilir (md. 58).

Tanık, dinlenilmeden önce, hakkında tanıklık yapacağı olayla ilgili olarak mahkeme başkanı veya hâkim tarafından, kendisine bilgi verilir; hazır olan sanık, tanığa gösterilir. Sanık hazır değilse kimliği açıklanır. Tanıktan, tanıklık edeceği konulara ilişkin bildiklerini söylemesi istenir ve tanıklık ederken sözü kesilmez. Tanıklık edilen konuları aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa ayrıca soru yöneltilebilir (md. 59).

Tanığın giderlerinin karşılanması, harcadığı zaman için tazminât verilmesi öngörülmüştür. Cumhuriyet savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrılan tanığa, her yıl Adalet Bakanlığınca hazırlanan tarifeye göre kaybettiği zaman ile orantılı bir tazminât verilir. Tanık hazır olmak için seyahat etmek zorunda kalmışsa, yol giderleriyle tanıklığa çağrıldığı yerdeki ikamet ve beslenme giderleri de karşılanır. Ödenmesi gereken tazminât ve giderler, hiçbir vergi, resim ve harç alınmaksızın, ödenir (md. 61).

4.9.1.4. Gizli Tanık, Tanık Koruma, Koruma Nedeni ve Kapsamı, (Tanık KK 3-5, 9; 5726 sayılı ve 27/12/2007 kabul tarihli)

a. “**Tanık koruma tedbiri alınması gereken suçlar: Madde 3 – (1) Bu Kanun hükümleri, aşağıda sayılan suçlarla ilgili olarak uygulanabilir: a) 26/09/2004 tarihli ve 5237 sayılı TCK’nda ve ceza hükmü içeren özel kanunlarda yer alan ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet**

hapis ve alt sınırı on yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar. /b) Kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla kurulan bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen alt sınırı iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar ile terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar.” (TKK)

b. “Tanık koruma tedbiri kapsamına alınacak kişiler Madde 4 – (1) Bu Kanun hükümlerine göre haklarında tanık koruma tedbiri uygulanabilecek kişiler şunlardır: a) Ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenenler ile 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı CMK’nun 236 ncı maddesine göre tanık olarak dinlenen suç mağdurları. /b) (a) bendi hükümlerine göre dinlenenlerin nişanlısı, evlilik bağı kalmasa bile eşi, kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy, ikinci derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları ve evlatlık bağı bulunanlar ile yakın ilişki içerisinde olduğu kişiler. /2) Tanık koruma tedbirleri, birinci fıkrada sayılanların kendilerinin veya bu Kanunda belirtilen yakınlarının hayatı, beden bütünlüğü veya mal varlığı ağır ve ciddi bir tehlike içinde bulunması ve korunmalarının zorunlu olması halinde uygulanabilir.” (TKK)

c. “Tanık koruma tedbirleri: Madde 5 – (1) Bu Kanun kapsamında bulunanlar hakkında uygulanabilecek tanık koruma tedbirleri şunlardır: a) Kimlik ve adres bilgilerinin kayda alınarak gizli tutulması ve kendisine yapılacak tebligatlara ilişkin ayrı bir adres tespit edilmesi. /b) Duruşmada hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan dinlenmesi ya da ses veya görüntüsünün değiştirilerek özel ortamda dinlenmesi. /c) Tutuklu veya hükümlü olanların durumlarına uygun ceza infaz kurumu ve tutukevlerine yerleştirilmesi. /ç) Fizikî koruma sağlanması. /d) Kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerin değiştirilmesi ve düzenlenmesi: 1) Adli sicil, askerlik, vergi, nüfus, sosyal güvenlik ve benzeri bilgi ve kayıtlarının değiştirilmesi ve düzenlenmesi. /2) Nüfus cüzdanı, sürücü belgesi, pasaport, evlilik cüzdanı, diploma ve her türlü ruhsat gibi resmî belgelerin değiştirilmesi ve düzenlenmesi. /3) Taşınır ve taşınmaz mal varlığıyla ilgili haklarını kullanmasına yönelik işlemlerin yapılması. /e) Geçici olarak geçimini sağlama amacıyla maddî yardımda bulunulması. /f) Çalışan kişinin iş yerinin ya da iş alanının değiştirilmesi veya öğrenim görenin devam etmekte olduğu her türlü eğitim ve öğretim kurumunun değiştirilmesi. /g) Yurt içinde başka bir yerleşim biriminde yaşamasının sağlanması. /ğ) Uluslararası anlaşmalara ve karşılıklılık ilkesine uygun şekilde, geçici olarak başka bir ülkede yerleştirilmesinin sağlanması. /h) Fizyolojik görünümünün estetik cerrahi yoluyla veya estetik cerrahi gerektirmeksizin değiştirilmesi ve buna uygun kimlik bilgilerinin yeniden düzenlenmesi. /2) Bu maddede yazılı olan tedbirlerden biri veya birkaçı aynı anda uygulanabilir. Bununla birlikte aynı sonuç daha hafif bir tedbir ile elde edilebiliyor ise bu durum da gözönünde tutulur. /3) Bu madde hükümlerine göre uygulanacak koruma tedbirlerinin esas ve usulleri yönetmelikte gösterilir.” (Tanık KK)

4.9.2. Bilirkişi

Bir uyuşmazlığın çözümünde uzmanlığından yararlanılan, hâkime veya mahkemeye yardımcı olan, ilmi birikimiyle olayı aydınlatan kişiye bilirkişi denilir. Ehl-i vukuf, ehl-i hibre, resm-i muhammin terimleri de bilirkişi kavramıyla eş anlamlıdır.

Bilirkişi hâkime şu üç şekilde yardımcı olur.

İlk olarak, genel tecrübe kurallarını bildirir. Bilirkişi önceden öğrenmiş olduğu bilgilerini, kazandığı deneyimleri kullanarak mahkemeye, o alanda yardımcı olur, tecrübe kurallarını bildirebilir. Mesela, arabanın fren izi mesafesine bakarak arabanın kaç kilometre süratle gittiğini; ölümü meydana getiren mermi ile atış mesafesine bakarak ölümü meydana getirenin o mermi olup olmayacağını açıklama gibi.

İkinci olarak, uzman kişi, gözleyebileceği delilleri tespit ederek bunların sonucunu mahkemeye bildirerek yardımcı olur. Mesela, ölüme sebep olan madde içindeki zehirli maddenin etki ölçüsünü tespit ve açıklama gibi.

Üçüncü olarak, özel bilgi ve ilmi kuralları uygulayıp sonuç çıkarır. Mesela, sanıklardan hangisinin attığı mermiyle ölümün meydana geldiğini, mermilerden hangisinin ölümü meydana getirip getirmediğini ifade etmek, açıklamada bulunmak gibi.

4.9.2.1. Bilirkişi Atanması

Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına re'sen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdâfiinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine karar verilebilir. Ancak hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözülebilen konularda bilirkişi dinlenemez. Bilirkişi atanması ve gerekçe gösterilerek sayısının birden çok olarak saptanması, hâkim veya mahkemeye aittir. Birden çok bilirkişi atanmasına ilişkin istemler reddedildiğinde de aynı biçimde karar verilir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı da bilirkişi atayabilir (md. 63).

Bilirkişi olarak kimler atanabilir? Bilirkişiler, il adlî yargı adalet komisyonları tarafından her yıl düzenlenen bir listede yer alan gerçek veya tüzel kişiler arasından seçilirler. CMK md. 64/1. Fıkra da değinilen Yönetmelik 01/06/2005 tarih ve 25832sayılı RG'de yayımlanan “*CMK’na Göre İl Adlî Yargı Adalet Komisyonlarının Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik*”tir. Cumhuriyet savcıları ve hâkimler, yalnız bulundukları il bakımından yapılmış listelerden değil, diğer illerde oluşturulmuş listelerden de bilirkişi seçebilirler. Bu listelerin düzenlenmesine veya listelerde yer verilenlerin çıkarılmalarına ilişkin esas ve usuller, yönetmelikte gösterilir. Atama kararında, gerekçesi de gösterilmek suretiyle, birinci fıkra da belirtilen listelere girmeyenler arasından da bilirkişi seçilebilir. Kanunların belirli konularda görevlendirdiği resmî bilirkişiler öncelikle atanırlar. Ancak kamu görevlileri, bağlı bulundukları kurumla ilgili davalarda bilirkişi olarak atanamazlar. Bilirkişi atanmış bir tüzel kişi ise, kendisi adına incelemeyi yapacak gerçek kişi veya kişilerin isimlerini, bilirkişi atayacak yargı merciinin onayına sunar. Listelere kaydedilen bilirkişiler, il adlî yargı adalet komisyonu huzurunda ‘*Görevimi adalete bağlı kalarak, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsızlıkla yerine getireceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim.*’ sözlerini tekrarlayarak yemin ederler. Bu bilirkişilere görevlendirildikleri her işte yeniden yemin verilmez. Listelerde yer almamış bilirkişiler, görevlendirildiklerinde kendilerini atamış olan merci huzurunda yukarıdaki belirtilen biçimde yemin ederler. Yeminin yapıldığına ilişkin tutanak hâkim veya Cumhuriyet savcısı, zabıt kâtabi ve bilirkişi tarafından imzalanır. Engel bulunan hâllerde yemin yazılı olarak verilebilir ve metni dosyaya konulur. Ancak bu hâle ilişkin gerekçenin kararda gösterilmesi zorunludur (md. 64).

Para ve Devlet tarafından çıkarılan tahvil ve Hazine bonusu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçlarında, elkonulan para ve değerlerin hepsi, bunların asıllarını tedavüle çıkaran kurumların merkez veya taşra birimlerine incelettirilir. Yabancı devletlerin paraları ve değerleri hakkında da, yetkili Türk makamlarının görüşlerinin alınmasına karar verilir (md. 73).

Bazı kişi ve kurumlar için bilirkişiliği kabul yükümlülüğü getirilmiştir. Resmî bilirkişilikle görevlendirilmiş olanlar ve bilirkişi listelerinde yer almış bulunanlar, incelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler, incelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili olanlar bilirkişiliği kabul etmekle yükümlüdürler.

4.9.2.2. Bilirkişi İncelemeleri ve Raporu

Bilirkişi incelemesi yaptırılmasına ilişkin kararda, cevaplandırılması uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren sorularla inceleme konusu ve görevin yerine getirileceği süre belirtilir. Bu süre, işin niteliğine göre üç ayı geçemez. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre, bilirkişinin istemi üzerine, kendisini atayan merciin gerekçeli kararıyla en çok üç ay daha uzatılabilir. Belirlenen süre içinde raporunu vermeyen bilirkişi hemen değiştirilebilir. Bu durumda bilirkişi, o âna kadar yaptığı işlemleri açıklayan bir rapor sunar ve görevi sebebiyle kendisine teslim edilmiş olan eşya ve belgeleri hemen geri verir. Bu bilirkişi, bilirkişi listelerinden çıkarılabileceği gibi; gecikme dolayısıyla uğranılmış zararları ödemesine de karar verilebilir (md. 63).

Bilirkişi, görevini, kendisini atamış olan merci ile ilişki içinde yerine getirir, gerektiğinde bu mercie incelemelerindeki gelişmeler hakkında bilgi verir, yararlı görülecek tedbirlerin alınmasını isteyebilir. Bilirkişi, görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için şüpheli veya sanık dışındaki kimselerin de bilgilerine başvurabilir. Bilirkişi, uzmanlık alanına girmeyen bir sorun bakımından aydınlatılmasını isteyecek olursa; hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerle bir araya gelmesine izin verebilir. Bu şekilde çağrılan kişiler yemin eder ve verecekleri raporlar, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olarak dosyaya konulur. İlgililer de merciinden, incelemeler yapılırken bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişileri dinlemeleri veya bazı araştırmaların yapılması hususlarında karar verilmesini isteyebilir. Gerekli olması halinde, bilirkişi, mağdur, şüpheli veya sanığa mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilir. Ancak, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin verebilir. Muâyene ile görevlendirilen hekim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları, hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdâfi bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan doğruya yöneltebilir. Bilirkişiye inceleyeceği şeyler mühür altında verilmeden önce bunların listesi ve sayımı yapılır. Bu hususlar bir tutanakla belirlenir. Bilirkişi, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür (md. 66).

İncelemeleri sona erdiğinde, bilirkişi yaptığı işlemleri ve vardığı sonuçları açıklayan bir raporu, kendisinden istenen incelemeleri yaptığını ayrıca belirterek, imzalayıp ilgili mercie verir veya gönderir. Mühür altındaki şeyler de ilgili mercie verilir veya gönderilir ve bu husus bir tutanağa bağlanır. Birden çok atanmış bilirkişiler değişik görüşleri yansıtmışlarsa veya bunların ortak sonuçlar üzerinde ayrık görüşleri varsa, bu durumu gerekçeleri ile birlikte rapora yazarlar.

Bilirkişi raporunda, hâkim tarafından yapılması gereken hukukî değerlendirmelerde bulunulamaz. Bilirkişi tarafından düzenlenen rapor örnekleri, duruşma sırasında Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdâfiine veya kanunî temsilciye doğrudan verilebileceği gibi; kendilerine iadeli taahhütlü mektupla da gönderilebilir. Bilirkişi incelemeleri tamamlandığında, yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdâfiine veya kanunî temsilciye süre verilir. Bu kişilerin istemleri reddedildiğinde, üç gün içinde bu hususta gerekçeli bir karar verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdâfi veya kanunî temsilci, yargılama konusu olayla ilgili olarak veya bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporu hakkında, uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler. Sadece bu nedenle ayrıca süre istenemez (md. 67).

Mahkeme, her zaman bilirkişinin duruşmada dinlenmesine karar verebileceği gibi, ilgililerden birinin istemesi halinde de açıklamalarda bulunmak üzere duruşmaya çağırabilir. Yaptıkları açıklamalardan sonra mahkeme başkanı veya hâkim, çekilmelerine izin vermedikçe, bilirkişiler duruşma salonunda kalırlar; ancak salona teker teker alınıp birbirinden ayrı olarak dinlenmeleri zorunlu değildir. Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdâfiin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine bilimsel mütalaa hazırlayan uzmanın duruşmada dinlenmesi hususunda da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır.

Bilirkişi de reddedilebilir. Hâkimin reddini gerektiren sebepler, bilirkişi hakkında da geçerlidir. Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdâfi veya kanunî temsilci, red hakkını kullanabilirler. Hâkim veya mahkeme tarafından atanan bilirkişinin adı ve soyadı, engel sebepler olmadıkça red istemi hakkına sahip olanlara bildirilir. red istemini davayı görmekte olan hâkim veya mahkeme inceler. Soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısınca kabul edilmeyen red istemi sulh ceza hâkimince incelenir. Reddi isteyen kişi, bunun nedenini, dayandığı olguları göstererek açıklamakla yükümlüdür (md. 69).

Bilirkişilikten çekinme de mümkündür. Tanıklıktan çekinmeyi gerektirecek sebepler bilirkişiler hakkında da geçerlidir. Bilirkişi, geçerli diğer sebeplerle de görüş bildirmekten çekinebilir.

Bilirkişiye, inceleme ve seyahat gideri ile çalışmasıyla orantılı bir ücret ödenir. Tanıklara ilişkin hükümler bilirkişiler hakkında da uygulanır.

4.9.3. Doktor

Şüpheli ve sanıkların, kötü muameleye tabi tutuldukları yönünde ileride ortaya atabilecekleri iddiaların önüne geçebilmek amacıyla, gözaltına alma işleminin başında ve gözaltına alma işlemine son vermeden önce, şüpheli ve sanıkların doktor kontrolünden geçirilmesi uygulaması zorunlu hale getirilmiştir.

Esas olarak kolluk tarafından yapılan soruşturmaya cumhuriyet savcısı, sulh ceza hâkimi, müdâfi, sanığın yakınları ve son olarak da doktor katılımı güvence oluşturacağı düşüncesi ile öngörülmüştür. Sanığın durumu hakkında birbirinden farklı doktor raporlarından hangisine itibar edileceği, şimdilerde mahkemelerin vaktini almaya başlamıştır. Çok sayıda kişinin katılımı, soruşturma evresini kalabalıklaştırmakta, bu durum güvence olmaktan ziyade kötü muamele olması

durumunda sorumlunun kim olduğunun tespitini güçleştirebilmektedir.

Adlî rapor düzenleme ve adlî otopsi yapma yetkisi diplomalı hekimlere verilmiştir. Adlî muâyene ve rapor düzenleme hizmetleri bizzat sağlık kuruluşlarında ve hekimler tarafından yürütölür. Muâyene ve tetkikler sırasında temel hak ve hürriyetlere ve mahremiyete saygı kurallarına uyulmalıdır. Hekim hastayı bizzat görmeli ve muâyene etmelidir. Başkalarının ifadesine dayanılarak rapor düzenlenemez. Muâyene uygun şartlar altında, adlî kolluk mensuplarının duymayacakları ve görmeyecekleri bir mekanda yapılmalıdır. Muâyene sonrası düzenlenecek raporlar okunaklı olarak el yazısı ile yazılmalıdır. Özellikle raporların sonuç kısmında, anlaşılır ve sade bir dil kullanılması gerekir. Düzenlenen rapor, mutlaka ‘*adlî rapor protokol defteri*’ne kaydedilmelidir. Raporda adlî makamlar tarafından sorulan sorulara mutlaka cevap verilmelidir. Sorulmamış olmakla birlikte adlî soruşturmanın boyutunu değiştirebilecek durumlar da rapora yazılmalıdır.

Raporlar dört nüsha olarak düzenlenmelidir. Birinci nüshası, raporu talep eden kurum adına yetkili kişiye, kapalı ve mühürlü olarak elden teslim edilmelidir. İkinci nüshası, raporu düzenleyen kurum tarafından ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına kapalı zarf içinde resmî kanalla iletilmelidir. Üçüncü nüshası, raporu düzenleyen kurumun bulunduğu yerleşim yerinin bağlı olduğu İl Sağlık Müdürlüğüne, il düzeyinde değerlendirme yapılmasını sağlamak amacıyla aylık periyotlar halinde gönderilmelidir. Dördüncü nüsha ise raporu düzenleyen kurumda saklanmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SUÇ (CEZA) MUHAKEMESİNDE

SORUŞTURMA EVRESİ İŞLEMLERİ

5.1. Giriş

Suç muhakemesinde delil olarak kullanılabilecek her şeyin araştırılması, soruşturma aşamasında kolluk ve savcılık tarafından yapılmaktadır. Suçlar genelde alenî değil, gizli işlenir. Suçun işleniş şeklinin ve suçu işleyen kişilerin ortaya çıkarılmasında çeşitli tahminler hareket noktası oluşturur. Tahminler şüpheye dayanır. Soruşturma, duyulan şüphelerin güçlenmesi veya zayıflaması için gerekli olan delillerin bulunması amacıyla yapılır.

İşlenen suçla ilgili ip uçlarını araştırma; ip uçları vasıtasıyla suç işleyen kişiye ulaşma, delil kaynaklarının araştırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Olayın aydınlatılmasını sağlama görevi savcılık ve kolluğundur. Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve âdil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adlî kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (md. 160).

Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emir ve talimatı doğrultusunda öncelikle adlî kolluğa yaptırılır. Adlî kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adlî görevlere ilişkin emirlerini yerine getirirler (md. 164/2). Adlî kolluk görevlileri, elkoydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhâl bildirmek ve bu Cumhuriyet savcısının adliye ile ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdürler (md. 161/1).

Savcı, olayın aydınlığa çıkarılması için her türlü bilgiyi araştırır. Bir suçu öğrenen savcı, olayı araştırmak, sanığın lehine ve aleyhine olan delilleri toplamakla yükümlüdür (md. 160/2). Ancak uygulamada soruşturma işlemlerinin, çoğunu kolluk yapmaktadır.

Savcı, araştırma görevini yerine getirirken sonuca varmak için bütün memurlardan her türlü bilgileri isteyebilir (md. 161/1). Doğrudan doğruya veya zabıta makam ve memurları vasıtasıyla her türlü araştırmayı savcı yapar. Savcı, araştırma görevini genel zabıta makam ve memurları vasıtasıyla yerine getirebilir. Ancak, kanun koyucu bazı soruşturma işlemlerinin bizzat savcı tarafından yapılmasını öngörmüştür. Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk âmir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılır. En üst dereceli kolluk âmirleri hakkında ise, hâkimlerin görevlerin sebebiyle tabi oldukları yargılama usûlû uygulanır. Binaenaleyh Cumhuriyet Savcısı, Adalet bakanından izin alındıktan sonra en üst dereceli kolluk âmiri hakkında soruşturma yapacaktır (md. 161/5). Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâllerinde, vâli ve kaymakamların kişisel suçlarından dolayı haklarında genel hükümlere göre soruşturma yapılması kaymakamların mensup oldukları il ve vâlilerin bulundukları ile en yakın il Cumhuriyet başsavcısına aittir (md. 161/6). Küçüklerin işledikleri suçlarda soruşturma Cumhuriyet Savcısı tarafından bizzat yapılır. Adliye ile ilişkin bir görevin ifası sırasında silah kullanmak zorunda kalan bir polis hakkında soruşturma işlemi de yine bizzat savcı tarafından yapılmaktadır.

5.2. Arama

5.2.1. Kavram

Arama işlemi ortada olmayan, saklı ve gizli olan nesneleri ortaya çıkarma faaliyetidir. Beş duyu ile açıkça tespit edilebilen şeylere ulaşılması işlemi arama kapsamına girmez. Mesela, bir otomobilde şoför koltuğu yanında açıkta duran tabancayı alarak ruhsatlı olup olmadığını kontrol etmek arama sayılamaz. Çünkü sözkonusu silah herkes tarafından açıkça görülebilmektedir. Aynı şekilde, bahçesine uyuşturucu madde eken bir kişinin bahçesinin havadan helikopter ile veya uzaktan teknik yöntemlerle fotoğrafının çekilmesi arama işlemi sayılamaz.

Bir işlemin arama işlemi olup olmadığının öncelikle tespit edilmesi gerekir. Eğer yapılan işlem arama işlemi ise kanunlarda arama işlemi için öngörülmüş bulunan şartların gerçekleşmiş olması gerekecektir. Arama işleminin yapılmasında, kanunların öngördüğü usullere uyulacaktır. Eğer işlem arama işlemi değilse, arama için öngörülen şartlar ve usuller çerçevesinde hareket edilmesi gerekmeyecektir. Mesela, çöplüğe atılmış şeylerin karıştırılması arama işlemi olmadığından, bir arama işleminin şartlarına ve usulüne tabi değildir.

Arama işlemi, çok çeşitli şekilde ortaya çıkabilir. Kişilerin üstlerinin, eşyasının, araçlarının, konutlarının ve işyerlerinin, umumi ve umuma açık yerlerin aranması işlemi sözkonusu olabilir. Arama işlemi çeşitli şekillerde tasnif edilebilir olmakla birlikte, kanaatimizce arama işlemi ile müdahale edilen temel insan haklarını dikkate alınarak arama işlemi bir sınıflandırmaya tabi tutulmalıdır. Zira Anayasada 2001 yılında yapılan kapsamlı değişikliklerle, arama işleminin şartları ve arama işleminde takip edilecek usul açısından farklı kurallar getirilmiştir.

5.2.2. Arama İşleminin Nitelikleri

İlk niteliği, arama işlemi temel hak ve özgürlüklere bir müdahaledir. Arama işlemi, özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı gibi temel hak ve özgürlüklere bir müdahale oluşturur. Bu temel hak ve özgürlükler ile, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın korunması, genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi toplumsal ihtiyaçlar arasında bir denge oluşturma ve kurulması ihtiyacı bulunmaktadır. Bu gereksinimin bir sonucu olarak hukuk sistemi, arama işlemine ancak çeşitli güvencelerle birlikte izin vermiştir. Arama işlemi anayasal düzenlemeye konu olmuştur.

Özel hayatın gizliliğini düzenleyen AY md. 2, *kişilerin üstünün, özel kâğıtlarının ve eşyasının* arama işlemine konu olabilmesine imkân sağlamıştır. Ancak özel hayatın gizliliğine müdahale oluşturan bu tür arama işleminin yapılabilmesinin bazı **şart ve nedenleri** yine Anayasa tarafından öngörülmüştür. Şöyle ki;

i. Arama işlemi ancak belli sebeplerin varlığı halinde yapılabilir. Bu sebepler; millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın korunması, genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçının varlığı ancak arama işleminin yapılmasına yol açabilecektir.

ii. Arama işlemi yapılabilmesi için kural olarak hâkim kararına ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınmış merciin emri ile de arama işlemi yapılabilir.

Konut dokunulmazlığını düzenleyen AY md. 21, *konutlara girerek yapılacak arama* işleminin yapılabilmesini bazı şartlara bağlamıştır. Şöyle ki, ilk olarak, arama işlemi ancak bazı sebeplerin varlığı halinde yapılabilir. Bunlar da millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın korunması, genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve

özgürlüklerinin korunması sebeplerinden bir veya birkaçının varlığı halinde konutta arama yapılabilir. İkinci olarak, arama işlemi yapılabilmesi için kural olarak hâkim kararına ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınmış merciin emri ile de arama işlemi yapılabilir (md. 119/1 ve 2).

Arama işleminin ikinci niteliği, arama işlemi tedbir türü bir işlem olmasıdır. Arama, bu işleme maruz kalan kişiye yönelik bir yaptırım değildir. Kişileri cezalandırmak veya göz dağı vermek amacıyla yapılamaz. Tedbir niteliği, aramanın istenilen amaca ulaşılması ile son bulmasını da beraberinde getirir.

Arama işleminin üçüncü niteliği, arama işlemi bir araçtır, amaç değildir. Arama kendi başına bir amaç değildir. Arama işlemi çeşitli amaçlara ulaşmak için başvurulabilecek bir araçtır. Arama işlemi, şüpheli veya sanıkların yakalanması amacıyla yapılabileceği gibi suç delillerinin elde edilmesi amacıyla da yapılabilir (md. 116).

5.2.3. Arama Şartları

Arama işlemine ancak **belli koşulların** varlığı halinde başvurulabilir. Bu koşullar şöylece özetlenebilir:

İlk şart; ortada haklı-makul bir sebep olmalıdır. Arama işlemine başvurulmasının gerekli olduğu konusunda makul bir neden olmalıdır. Burada sözkonusu olan kesin bir haklılık değil haklı görünüştür. Arama işleminin yapılabilmesi için işlemi haklı çıkaracak sıradan bir şüphe değil, makul bir şüphe bulunması yeterli kabul edilmiştir (md. 116). Makul şüphe, objektif üçüncü kişilerce de değerlendirilebilecek şüpheyi ifade eder. Sıradan şüphe ise, içgüdülere dayanan üçüncü kişilere açıklanamayacak veya onlar nezdinde haklı çıkarılamayacak şüphedir. Umma ya da umuyor olmak arama işlemi yapılması için yeterli değildir.

Sıradan şüphesi olan polis bu durumda kişiyi gözetleyebilir, ancak arama yapılabilmesi için şüphenin kuvvetli şüphe seviyesine gelmesi gerekir. Etnik bir kökenden gelen kişilerin daha fazla suç işledikleri istatistiksel bir veri olsa bile, kişiyi aramak için makul şüphe yeterli değildir. Aynı şekilde giyim tarzı, saç tipi, sabıka kaydı gibi hususlar da kuvvetli şüphe için yeterli değildir. Bununla birlikte, zaman, mekan, kişinin tavırları gibi faktörler kuvvetli şüphenin oluşumuna katkıda bulunabilir. Gizli veya ihtiyatlı hareketler, bazı şeyleri gizleme gayreti, olmadık bir zamanda eşya taşınması, hırsızlığın yaygın olduğu bir bölgede eşya taşınması gibi durumlar kuvvetli şüphe için yeterli sayılabilir.

İkinci şart, arama işleminde orantılılık ilkesi gözetilmelidir. Ulaşılmak istenen yarar ile yapılan arama işlemi arasında orantı bulunmalıdır. Başka tedbirlerle ulaşmak istenen amaca ulaşılması mümkünse, arama işlemine başvurulmamalıdır. Arama işlemi bir zorunluluğun sonucu olmalıdır. Mesela, arama yapmadan önce polis, aranılacak kişiye sorduğu sorulara şüpheyi ortadan kaldıracı ve tatmin edici cevaplar alırsa arama işlemi yapılmamalıdır.

Arama işleminin yerine getirilişi sırasında da orantılılık ilkesi gözetilmelidir. Pardösü, ceket, gözlük gibi şeyler dışındaki diğer giysilerin alenî yerlerde çıkarılması istenemez. Arama işlemi makul bir davranış tarzı ile günün makul bir saatinde yapılmalıdır. Arama kararını yerine getiren memur kendini tanıtmalıdır. Eğer memur üniformalı değilse, kimliğini, sorulmaksızın göstermelidir. Memur üniformalı olsa da ibraz etmesi gerekir.

Arama kararının icra edilebilmesi için zor kullanılması gerekiyorsa somut olayın gerektirdiği makul ölçüler çerçevesinde kuvvet kullanılmalıdır. Aramanın zorunlu kıldığı rahatsızlık dışında rahatsızlık verilmemelidir.

Arama işlemi aramanın amacının gerektirdiği boyutta yapılmalıdır. Mesela, arama işleminin konusu büyük boyutlu bir eşya hakkında olması durumunda zemini sökmek orantılı bir davranış olmayacaktır. Ancak, aranan uyuşturucu madde ise zeminin sökülmesi makul sayılabilecektir. Arama işleminin konusunu oluşturan eşya bulunmuş ise arama işlemine son verilmelidir.

Üçüncü şart, arama işleminin yasal temeli olmasıdır. Arama işlemi temel hak ve özgürlüklere bir müdahale oluşturmaktan dolayı ancak yasal bir temele dayanması durumunda arama yapılabilir. Anayasa, CMK, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, Vergi Usul Kanunu, İl İdaresi Kanunu, Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu (KMK) gibi çeşitli kanunlarda arama işlemi konusunda doğrudan ilgili ve ayrıntılı hükümler yer almaktadır.

Dördüncü şart, hâkim kararı veya yetkili merciin emri olmalıdır. Arama işleminin yapılmasına karar vermek yetkisi kural olarak hâkime aittir. Arama işlemine hâkimin karar vermesi kuralının amacı, arama işleminin temel hak ve özgürlüklere bir müdahale oluşturmaktır. Arama işleminin yapılabilmesinin hâkim kararına bağlı olması bireyler açısından önemli bir güvence oluşturur. Hâkimin arama işleminin yapılmasına karar verebilmesi için iki temel şartın bulunması gerekir. İlk olarak, aramanın, kanunlarda öngörülen şartlarının bulunması gerekir. İkinci olarak, aramadan etkilenecek kişinin arama işlemine rıza göstermemesi gerekir. Böyle bir rıza durumunda arama kararına ihtiyaç bulunmamaktadır. Ancak, ilgilinin aramaya muvafakatının açık olması gerekir. Rıza özgür iradenin bir sonucu olmalıdır.

Aramaya hangi hâkimin karar vereceği konusunda yasada açık bir düzenleme yoktur. Bu bakımdan, burada genel görev kuralları uygulanmalıdır. Sulh ceza hâkiminin arama kararı vermeye yetkili olduğu kabul edilmelidir (md. 162).

Sulh ceza hâkiminin arama kararı, kural olarak, yazılıdır. Ancak gerektiğinde, acele hallerde, sözlü olarak, Mesela telefonla da verilebilir. Böyle bir durumda arama kararı sonradan yazılı hale getirilmelidir. Hâkim arama kararı verirken neyin, kimin arandığını, aramanın hangi suçla ilgili olduğunu, aramanın geçerli olduğu süre ve nihayet mesken, işyeri veya sair yerler aranıyorsa bu yeri, kararında açıkça belirtmelidir. Bir başka ifadeyle, aramanın sınırları net olarak saptanmalıdır (md. 119/2).

Arama kararı bir arama işlemi için verilir. Ancak, açıkça ifade edilmek koşuluyla bir tek arama kararının birden fazla fakat birbirinden farklı arama işlemini içermesi mümkündür.

Arama işlemi için hâkim kararı olması mutlak bir zorunluluk değildir. Hâkim kararı olmaksızın da arama işlemi yapılması mümkündür. Hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile kolluk görevlileri arama yapabilirler. Arama karar veya emrinde; aramanın nedenini oluşturan fiil, aranılacak kişi, aramanın yapılacağı konut veya diğer yerlerin adresi ya da eşya, karar veya emrin geçerli olacağı zaman süresi açıkça gösterilmelidir (md. 119).

5.2.4. Arama İşleminin Konusu

5.2.4.1. Kişiler

Kişiler de arama işlemine konu olabilir. Kişilerin aranması işlemine üst araması denilir. Üst araması iki şekilde olabilir. Biri, doğrudan kişinin üzerindeki elbiselerin aranmasıdır. Diğeri, vücudun yüzeyi ve vücudun doğal boşluklarının herhangi bir tıbbî müdahale ve araç kullanılmaksızın aranmasıdır. Şüpheli veya sanıkla ilgili arama konusunda terimler üzerinde duyarlı hareketle ‘*şüphe*’ kavramı geçen yerlerde yasa koyucu CMK md. 116’da yaptığı en son düzenlemeyle; “*Yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe varsa; şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir.*”

Kişinin tükürük, saç-sakal, idrar, mide röntgeninin çekilmesi, kanın alınması ve tahlili gibi işlemler arama işlemi değil vücut muâyenesi işlemidir. Üst araması ile vücut muâyenesi arasında temel farklılıklar sözkonusudur. Üst aramasında herhangi bir tıbbi müdahale ve araç kullanılmadığı halde vücut muâyenesinde tıbbi müdahale ve tıbbi araçların kullanımı sözkonusudur. Üst araması yasayla görevli herhangi bir memur tarafından yapılabilirdiği halde vücut muâyenesi kural olarak ancak bir doktor veya bir sağlık memuru tarafından yapılabilir. Vücut muâyenesi konusunda CMK'daki normatif düzenlemeler yeterli olmadığından konunun uygulanması, tümüyle yeni 'Ceza Muhakemesinde Beden Muâyenesi, Genetik İncelemeler Ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik' (Genetik MY- RG 01/06/2005, sayı: 25832)'de düzenlenmiştir.

Kişinin kusur yeteneğinin olmaması veya dava veya yargılama engelinin bulunması arama işlemine engel değildir.

Bazı sıfatlara sahip kişiler hakkında arama işlemi yapılması mümkün bulunmamaktadır. Bu kişiler sırasıyla ele alınacaktır:

Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili işlerden dolayı, Devletin başı olması nedeniyle sahip olduğu manevî kişiliğin yüceliği, Cumhurbaşkanının arama işlemine konu olmasına engel oluşturmaktadır.

Diplomatlar hakkında arama işlemi yapılması 1961 tarihli '**Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi**'nin 29. Maddesi ile engellenmiş bulunmaktadır. Büyükelçi, maslahatgüzar, sefaret müsteşarı, katipleri, ataşeleri, bunların yardımcıları, elçilik din görevlisi, doktoru, hukuk müşaviri, mütercimler, evrâk memurları ve bunların eşleri ve beraber yaşadıkları çocukları diplomatik dokunulmazlık kapsamında bulunmaktadırlar. Bu kişiler hakkında arama işlemi yapılmaz. Ancak, elçilikte çalışan mürebbiye (eğitmen), hizmetçi, garson, kavas, kapıcı, uşak, bahçıvan şoför, aşçı gibi kişilerin diplomatik dokunulmazlıkları bulunmamaktadır.

Avukatlar hakkında arama işlemi yapılabilmesi, 2001 yılında Avukatlık Kanunu md. 58'de yapılan değişiklik ile mümkün olmaktan çıkmıştır. Nitekim, CMK md. 130'un kenar başlığı '*avukat bürolarında arama, elkoyma ve postada elkoyma*' şeklindedir. Anılan işlemler konusunda ayrıntılı düzenlemeler yer alır. Buralarda aramaya ancak mahkeme karar veriyor, aramayı C. Saccısı yapıyor ve arama sırasında bir baro temsilcisi avukat da hazır bulunuyor.

Hâkimler ve Savcılar hakkında adlî arama işlemi yapılamayacağı Hâkimler ve Savcılar Kanunu md. 88'de hükme bağlanmıştır. Ancak bu düzenleme hâkimler ve savcılar hakkında idârî nitelikli önleyici arama işlemi yapılmasına engel değildir.

Yüksek yargı organlarının başkan ve üyeleri hakkında da adlî arama işlemi yapılması Yargıtay Kanunu, Danıştay Kanunu ve Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun hükümleri ile engellenmiştir. Ancak bu düzenlemeler yüksek yargı başkan ve üyeleri hakkında idârî nitelikli önleyici arama işlemi yapılmasına engel oluşturmaz.

Milletvekilleri hakkında arama işlemi yapılabilir mi? Milletvekili dokunulmazlığının kapsamı Anayasanın 83. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre milletvekili hakkında uygulanamayacak dört işlem tahdidi olarak sayılmıştır. Milletvekilleri "*tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz*". Bu düzenleme karşısında milletvekilleri hakkında arama işlemi yapılması mümkün bulunmaktadır.

Arama yapılması için kişilerin alıkonuldukları süre aramanın yapılması için gerekli olan ma-

kul süreyi aşmamalıdır. Pardösü, ceket, gözlük gibi şeyler dışında alenî yerlerde giysilerin çıkarılması istenilmemelidir. Üst araması yapılırken kişinin ar ve haya duygularına saygı gösterilmelidir. Bir kadın ancak bir bayan memur tarafından aranmalıdır. Nitekim YGY md. 8/1(a) bendinde belirtildiği gibi, gözetim yerine konulacak kişilerden kadınları, görevli bayanlar ya da görevlendirilecek bir bayan üst aramasından geçirecektir.

Arama işlemi kural olarak, şüpheli ve sanıklara uygulanan bir işlem olmakla birlikte, diğer kişiler hakkında da uygulanması mümkündür. Şüphelinin veya sanığın yakalanabilmesi veya suç delillerinin elde edilebilmesi amacıyla, diğer bir kişinin de üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir. Bu hâllerde aramanın yapılması, aranan kişinin veya suçun delillerinin belirtilen yerlerde bulunduğu kabul edilebilmesine imkân sağlayan olayların varlığına bağlıdır. Bu sınırlama, şüphelinin veya sanığın bulunduğu yerler ile, izlendiği sırada girdiği yerler hakkında geçerli değildir (md. 117).

5.2.4.2. Mekânlar (Yerler)

Konutlar, işyerleri ve sair yerler arama işlemine konu olabilir. Konut veya mesken, etrafı çevrili, üstü örtülü olan ve barınma, gece dinlenmesi ve oturmak amacıyla kullanılan yerlerdir. Konutun geçici veya devamlı olarak kullanılıyor olmasının bir önemi yoktur. Konutun taşınmaz olma zorunluluğu da yoktur. Apartman katı, bahçeli ev, kulübe, çadır, otel odası, yurt odası, gemilerdeki kabinler, yatlar, karavanlar vs de konut (mesken) kavramı içerisinde yer alır. Kiler, bodrum, garaj, kömürlük gibi yerler de binanın müstemilatından (eklentilerinden) olmaları durumunda konut kavramı kapsamındadır. Bir kimsenin birden fazla meskeni olması durumunda her biri ayrı ayrı konut sayılır. Konut kavramı ikametgah kavramından farklıdır. Bir diğer ifadeyle her yerleşme yeri bir konuttur ama her konut, bir yerleşme yeri değildir.

İşyerinde de arama işlemi yapılabilir. İşyeri, bir kimsenin içinde sanatını icra ettiği yer olarak tanımlanabilir. İşyerinin faaliyeti devamlılık arz etmek zorunda olmadığı gibi, kişinin geçimini sağlamak amacıyla kazanç elde etmesi de şart değildir. Bir firmanın yönetim yeri, deposu, bir doktorun muâyenehanesi veya bir avukatın bürosu işyeri örneklerini oluşturur.

Bazı işyerlerinde arama işlemi yapılamaz. Mesela, misyon binalarında, misyon şefinin rızası olmadıkça arama yapılamaz. Avukat Bürolarında arama işlemi yapılamaz. Avukat büroları sıradan işyerleri değildir. Avukatlar savunma hakkının hayat bulmasını sağlamaktadırlar. Avukatın bürosunun aranması savunma hakkının zedelenmesine yol açar. O nedenle de burada arama işlemi özel kurala bağlanmıştır (md. 130).

Askerî hizmetlere mahsus yerlerde (karargâh, askerlik şubesi, askerî araçlar gibi) arama işlemi ancak askerî makamlarca yapılır, bu yerlerde polis arama işlemi yapamaz.

Sivil toplum kuruluşları da denilen Dernekler ve dernek merkezleriyle ilgili aramalarda kolluk kuvvetlerinin yetkisini düzenleyen Der. K md. 20’de şu hüküm vardır: “*Kamu düzeninin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi nedenlerinden birine bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, yine bu nedenlere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda mülkî idare âmirinin yazılı emri bulunmadıkça, kolluk kuvvetleri, dernek ve eklentilerine giremez, arama yapamaz ve buradaki eşyaya el koyamaz. Mülkî idare âmirinin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını elkoymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, elkoyma kendiliğinden kalkar. Hâkim kararı, mülkî idare âmiri tarafından dernek yöneticilerine yazıyla duyurulur.*” Bu duruma göre derneklerin yönetim yerleri, müesseseleri ve tesisleri ile her çeşit eklentilerinde hâkim kararıyla, ivedi durumlarda mahallin en büyük mülkî âmirinin emriyle arama yapılabilir. Siyâsî parti binalarında, sendika binalarında,

vakıflara ait binalarda arama işlemi yapılmasını engelleyen bir düzenleme bulunmadığından, bu mekanlarda arama işlemi yapılabilir.

Konut ve işyeri kavramı içine girmeyen özel mülkiyete konu olan sair yerler hakkında da arama işlemi uygulanabilir. Avlu, bahçe, ardiye, ahır, samanlık, mezarlık, cami, henüz taşınılmamış yeni inşa edilmiş ev veya içinde uzun süre oturulmayan yazlık evler, yayla evleri gibi yerler ‘sair yerler’ kavramı kapsamındadır.

Konutta, işyerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vaktinde arama yapılamaz. Suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan hâller ile yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişi veya tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla yapılan aramalar gece vakti de yapılabilir (md. 118).

5.2.5. Arama İşleminin İcrası

Arama işleminin yürütülmesi sırasında da bazı kurallara uyulması gereği vardır. Arama işlemi öncesi aramaya maruz kalacak kişiye bilgi verilmelidir. Bilgi verme öncelikle arama işlemini gerçekleştiren kişilerin kim olduklarına ilişkin olmalıdır. Eğer arama işlemini icra edecek polis memurları üniformalı değilse, sorulmaksızın ‘**Polis Kimliği**’ göstermelidir. Üniformalı olsalar bile, polis kimliğinin gösterilmesi gerekir. Ardından arama işlemine hangi amaçla başvurulduğu bildirilmelidir.

Arama kararı verildiği tarihten itibaren makul bir süre içerisinde icra edilmelidir. Herhangi bir polis arama memuru arama kararını icra edebilir. Arama kararı sadece bir defa kullanılabilir. Eğer arama kararı icra edilir ve herhangi bir şey bulunmazsa, daha sonra yeni bir arama kararı olmaksızın tekrar arama işlemi yapılamaz.

Arama kararı üç nüsha olarak düzenlenmelidir. Bir nüsha arama işlemine maruz kalan kişiye verilmeli, asıl nüsha arama işlemi icra edildikten sonra kararı veren makama gitmeli ve bir nüsha da poliste kalmalıdır.

Arama işlemi makul bir davranış tarzı ile günün makul saatlerinde icra edilmelidir. Makul saatlerde arama işleminin yapılması aramanın amacına ulaşmasını engelleyebilecek nitelikte ise, makul olmayan bir zaman diliminde de arama yapılabilir.

Arama işlemini gerçekleştirebilmek için bazı durumlarda kuvvet veya hile kullanılması gerekli olabilir. Arama işleminin icra edilebilmesi için kuvvet kullanmak gerekiyorsa somut olayın gerektirdiği makul ölçüler çerçevesinde kuvvet kullanılmalıdır. Konutta yapılacak olan bir aramada konutun kapısının açılmaması veya anahtarının verilmek istenmemesi durumunda konutun kapısı kırılabilir. Üst araması sırasında bu aramaya direnen kişinin kolu arkasına getirilip bükülerek kelepçelenebilir.

Arama işlemi aramanın gerektirdiği boyutta yapılmalıdır. Büyük ebatlı bir eşyanın aranıyor olması durumunda konutun döşemesinin sökülmesi meşru olmayacaktır. Aramanın konusu olan eşyaya ulaşılmış ise, arama işlemine son verilmelidir. Arama yapma yetkisi, orada bulunan eşyanın tahrip edilmesine izin vermez. Aramanın başlangıcında ilgiliye ait yer ne durumda ise sonunda da aynı şekilde teslim edilmelidir. Kitaplar, kâğıtlar veya diğer eşya oda ya da zemine, gelişigüzel dağıtılmamalıdır.

Arama sırasında arama işlemine veya aramada uygulanacak kurallara muhalefet sözkonusu ise, arama işlemi tamamlanana kadar bu kişiler gözaltına alınabilir. Ancak bu durumda gözaltı süresi arama işleminin süresini geçmemelidir. Aranılacak yerin birden fazla odasının olması ve her bir odanın ayrıntılı olarak tek tek aranması gereği olması durumunda aramaya maruz kalan kişiler arama yapılan mekandan uzaklaştırılabilirler. İhtiyaç duyulması halinde arama yapılan me-

kanda bulunan telefon gibi haberleşme vasıtaları görüşmeye kapatılabilir.

Arama işleminin amacına ulaşılmasıyla veya amaçlarına ulaşılmasının mümkün olmadığının anlaşılmasıyla arama işlemi son bulur. Arama işlemi yanlış yer veya kişiler üzerinde yapılmış ise, mağduriyeti ortadan kaldırmak için gereken yapılmalıdır.

Arama işleminin sonunda arama tutanağı düzenlenir. Arama tutanağına işlemi yapanların açık kimlikleri yazılır (md. 119/3). Arama işleminin tüm ayrıntıları, arama neticesinde ulaşılan eşya tutanağına kayıt edilmelidir. Aramanın konusunu oluşturan materyallere ulaşıp ulaşılamadığı, aramanın amacı dışında kalan şeylerin de ele geçirilip geçirilmediği, arama işleminin yapıldığı zaman, süre, aramayı icra eden kolluk mensuplarının isimleri tutanağına yazılır.

Cumhuriyet savcısı hazır olmaksızın konut, işyeri veya diğer kapalı yerlerde arama yapabilmek için o yer ihtiyar heyetinden veya komşulardan iki kişi bulundurulur. Askerî mahallerde yapılacak arama, hâkim veya Cumhuriyet savcısının istem ve katılımıyla askerî makamlar tarafından yerine getirilir (md. 119/4 ve 5).

Aranacak yerlerin sahibi veya eşyanın zilyedi aramada hazır bulunabilir; kendisi bulunmazsa temsilcisi veya ayırt etme gücüne sahip hısımlarından biri veya kendisiyle birlikte oturmakta olan bir kişi veya komşusu hazır bulundurulur. Şüpheli ve sanık dışında kalan kişilerle ilgili yapılacak aramada zilyet ve bulunmazsa yerine çağrılacak kişiye, aramaya başlamadan önce aramanın amacı hakkında bilgi verilir. Kişinin avukatının aramada hazır bulunmasına engel olunamaz (md. 120).

Aramaya maruz kalan kişiye arama işlemi sonunda bir belge verilmelidir. Aramanın sonunda hakkında arama işlemi uygulanan kimseye istemi üzerine aramanın hangi maddelere göre yapıldığını ve soruşturma veya kovuşturma konusu fiilin niteliğini belirten bir belge ve istemi üzerine elkonulan veya koruma altına alınan eşyanın listesini içeren bir defter ve eğer şüpheliyi haklı kılan bir şey elde edilmemiş ise bunu belirten bir belge verilir. Belirtilen belgelerde, hakkında arama işlemi uygulanan kimsenin, elkonulan eşyanın mülkiyetine ilişkin görüş ve iddialarına da yer verilir. Koruma altına alınan veya elkonulan eşyanın tam bir defteri yapılır ve bu eşya resmî mühürle mühürlenir veya bir işaret konulur (md. 121).

Hakkında arama işlemi uygulanan kimsenin belge veya kâğıtlarını inceleme yetkisi, Cumhuriyet savcısı ve hâkime aittir. Belge ve kâğıtların zilyedi veya temsilcisi kendi mührünü de koyabilir veya imzasını atabilir. İleride mührün kaldırılmasına ve kâğıtların incelenmesine karar verildiğinde, bu işlemin yapılmasında hazır bulunmak üzere, zilyedi veya temsilcisi ya da müdâfii veya vekili çağrılır; çağrıya uyulmadığında gerekli işlem yapılır. İnceleme sonucu soruşturma veya kovuşturma konusu suça ilişkin olmadığı anlaşılan belge veya kâğıtlar ilgisine geri verilir (md. 122).

5.2.6. Arama İşleminde Hukuka Aykırılık Durumları

Arama işlemi hukuk sisteminin öngördüğü koşulların gerçekleşmesi halinde ve mevzuatın öngördüğü usuller çerçevesinde yapılmalıdır. Yasal çerçeve dışında arama işlemi yapılması durumunda hukuka aykırı bir arama işlemi sözkonusudur ve yasalarda, hukuk dışı arama işlemine çeşitli yaptırımlar öngörmüştür. Bu müeyyideler, ceza hukuku müeyyideleri, delil hukuku müeyyideleri ve tazminât hukuku müeyyideleri olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkabilir.

5.2.6.1. Ceza Hukuku Yaptırımları

Hukuka aykırı olarak icra edilen aramalar, ceza hukuku bakımından suç teşkil edebilir. TCK'nda bu konuda iki hüküm bulunmaktadır. Bunlar da md. 120 hukuka aykırı üst aramasına, md. 116 ise hukuka aykırı konut aramasına ilişkindir.

TCK md. 120, hukuka aykırı olarak bir kimsenin üstününün veya eşyasının kamu görevlisi tarafından aranması fiilinin üç aydan bir yıla kadar hapis cezası yaptırımına bağlamıştır. Suç, emir vermek şeklinde işlenmiş ise, emrin verilmesi ile suç tamamlanır. Suçun aramak şeklinde işlenmesi halinde ise şahsa temas etmiş olmakla suç tamamlanır. Aramanın yapılıp bitmiş olması şart değildir. Çünkü suç, neticesi harekete bitişik bir suçtur.

TCK md. 116, hukuka aykırı olarak mekanlarda arama yapılmasını, ‘konut dokunulmazlığının ihlali’ suçu saymıştır. Bir kimsenin konutuna, konutunun eklentilerine, kişinin rızasına aykırı olarak giren veya rıza ile girdikten sonra buradan çıkmayan memur kişinin, mağdurun şikâyeti üzerine normal fiile verilecek olan altı aydan iki yıla kadar hapis cezası, fâilin memur olması nedeniyle bir kat arttırılarak cezalandırılması öngörülmüştür.

5.2.6.2. Delil Hukuku Yaptırımları

Mevzuata aykırı olarak yapılan arama sonunda delil olabilecek eşyanın bulunması durumunda arama işleminin hukuka aykırı olması nedeniyle bu deliller CMK md. 206/2 (a) hükmü gereği mahkemede delil olarak kullanılabilmek özelliğini kaybeder.

5.2.6.3. Tazminât Hukuku Yaptırımları

Arama işleminin hukuka aykırı olması durumunda eğer ortaya bir zarar çıkarsa, bu zararı ödemek kamu makamlarının yükümlülüklerindendir. Kamu görevlileri tarafından yapılan, yönetime ve yürüttüğü hizmetlere ilişkin kusurlu davranışlarından idare sorumludur. Bu durum, hizmet kusuru kavramı ile ifade edilir. Zarar gören kişi idareye karşı idare mahkemesinde tazminât davası açabilir. Şartların oluşması halinde zarar gören kişi İHAM’ne de başvurabilir.

5.3.6. Adlî ve Önleme Aramaları Yönetmeliğinde Önleme Aramasının Düzenlenmesi (AÖAY)

01 Haziran 2005 tarihli ve 25832 sayılı RG’de yayımlanan Adlî ve Önleme Aramaları Yönetmeliği (AÖAY), değişik kanunlarda düzenlenen arama işlemlerinin uygulanmasında uyulacak esas ve usulleri bir kez daha düzenlenmiştir.

Yönetmeliğe göre, kolluk tarafından bazı durumlarda, şartlar oluştuğunda kendiliğinden önleme araması (denetim) yapılabilir. Şöyleki;

İlk olarak, umuma açık istirahat ve eğlence yeri sayılan, kişilerin tek tek veya toplu olarak eğlenmesi, dinlenmesi veya konaklaması için açılan otel, motel, pansiyon, kamping ve benzeri konaklama yerleri; gazino, pavyon, meyhane, bar, birahane, içkili lokanta, taverna ve benzeri içkili yerler; sinema, kahvehane ve kıraathane; kumar ve kazanç kastı olmamak şartıyla adı ne olursa olsun bilgi ve maharet artırıcı veya zekâ geliştirici nitelikteki elektronik oyun âlet ve makinelerinin, video ve televizyon oyunlarının içerisinde bulunduğu elektronik oyun yerleri; internet kafeler ve benzeri yerler ile sabit veya seyyar olarak kullanılan kara, deniz, hava ve her çeşit taşıma araçlarındaki bu tür yerlerin genel güvenlik ve asayiş yönünden denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

İkinci olarak, kumar oynanan umumî ve umuma açık yerler ile her çeşit özel ve resmî kurum ve kuruluşlara ait lokaller, mevzuata aykırı bir şekilde uyuşturucu madde imal edilen, satılan, kullanılan, bulundurulmuş yerler, mevzuata aykırı faaliyet gösteren genelevler, birleşme yerleri ve fuhuş yapılan evler ve yerler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasal düzenine, genel güvenliğe ve genel ahlâka zararı dokunacak oyun oynatılan, temsil verilen, film veya video bant gösterilen yerler ile internet üzerinden yapılan yayınlara izin verilen yerler, derneklere, sendikalara, loca ve kulüplere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile benzeri

kurum ve kuruluşlara ait ve yalnız üyelerinin yararlanması için açılan lokallerden, birden fazla denetim sonunda ve yazılı ihtarla rağmen, iç yönetmeliğine aykırı faaliyet göstererek umuma açık yer durumuna geldiği tespit edilenlerin denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Üçüncü olarak, yürürlükte bulunan hükümlere aykırı olarak işletilen yerler hakkındaki işlemler ile genel ahlâk ve edep kurallarına aykırı olarak sesli ve görüntülü eserleri, kaydedildiği materyale bakılmaksızın üreten ve satan yerlerin denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Dördüncü olarak, on sekiz yaşından küçükleri çalıştırdığından veya on sekiz yaşını doldurmamış küçüklerin girdiğinden şüphelenilen ve açılması izne bağlı bar, pavyon, gazino, meyhane gibi içkili yerler ile kıraathane gibi oyun oynatılan benzeri yerlerin denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Beşinci olarak, suç işlenmesini önlemek için kişilerden kimlik sorma kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Altıncı olarak, 26/06/1973 tarihli ve 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanununda belirtilen yerlerin denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Yedinci olarak, motorlu araç trafik belgesi, motorlu araç tescil belgesi ve sürücü belgeleri ile 13/10/1983 tarihli ve 2918 sayılı KTK'na göre, araçlarda bulunması gerekli eşyanın denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Sekizinci olarak, doğal ve yapay göller ile su üstü ulaşımına imkân veren akarsularda su üstü araçlarının ve denizlerde deniz araçlarının ruhsat ve belgelerinin, su üstü araç sahip ve kullananları ile gemi adamlarının ehliyetleri, belgeleri ve deniz mevzûâtında yer alan diğer belgelerinin denetimi kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Dokuzuncu olarak, elektromanyetik aygıtlar ve dedektör köpekleri aracılığıyla yapılan tarama şeklindeki denetimler kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir.

Onuncu olarak, hudud kapılarından giriş çıkış yapanların pasaport denetimleri kolluk tarafından kendiliğinden yapılabilir (AÖAY, md. 18).

Özel güvenlik görevlilerinin de kontrol yetkileri vardır. Bu yetkilerden ilki, Koruma ve güvenliğini sağladıkları alanlara girmek isteyenleri duyarlı kapıdan geçirme, bu kişilerin üstlerini dedektörle kontrol etme, eşyayı X-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirmektir. İkincisi, Toplantı, konser, spor müsabakası, sahne gösterileri ve benzeri etkinlikler ile cenaze ve düğün törenlerinde kimlik sorma, duyarlı kapıdan geçirme, bu kişilerin üstlerini dedektörle kontrol etme, eşyayı X-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirmektir. Üçüncüsü, yangın, deprem gibi tabii afet durumlarında ve imdat istenmesi hâlinde görev alanındaki işyeri ve konutlara girmektir. Dördüncüsü, hava meydanı, liman, gar, istasyon ve terminal gibi toplu ulaşım tesislerinde kimlik sorma, duyarlı kapıdan geçirme, bu kişilerin üstlerini dedektörle kontrol etme, eşyayı X-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirmektir (ÖGHK md. 7 ve AÖAY md. 21).

Konutta, yerleşim yerlerinde ve kamuya açık olmayan özel işyerlerinde ve eklentilerinde önleme araması yapılamaz. Kamu düzeninin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi nedenlerinden birine bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, yine bu nedenlere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde mülkî âmirin yazılı emri bulunmadıkça, kolluk kuvvetleri, dernek ve eklentilerine giremez, arama yapamaz ve buradaki eşyaya el koyamaz.

18/10/2012 tarihli ve 6356 sayılı **Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun** ‘Diğer kanunların uygulanması’ kenar başlıklı md. 80/1 fıkrada “Kuruluşlar hakkında, bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde 04/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.” denilmektedir. 5253 sayılı Kanunun aramayla ilgili hükmü şöyledir: “Kolluk kuvvetlerinin yetkisi: Madde 20- Kamu düzeninin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi nedenlerinden birine bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, yine bu nedenlere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda mülkî idare âmirinin yazılı emri bulunmadıkça, kolluk kuvvetleri, dernek ve eklentilerine giremez, arama yapamaz ve buradaki eşyaya el koyamaz. Mülkî idare âmirinin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını elkoymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, elkoyma kendiliğinden kalkar. Hâkim kararı, mülkî idare âmiri tarafından dernek yöneticilerine yazıyla duyurulur.” İşte bu hüküm her nevi tüzelkişiler hakkında da tatbik edilebilir durumdadır. Zira birçok özel kanunlarda bu kanuna yollamalar vardır.

5.4. Elkoyma

Suçun veya tehlikelerin önlenmesi amacıyla veya suçun delili olabileceği veya müsadereye tâbi olduğu için, bir eşya üzerinde, rızası olmamasına rağmen, zilyedin tasarruf yetkisinin kaldırılması işlemine ‘**elkoyma**’ denir.

İspat aracı olarak yararlı görülen ya da eşya veya kazanç müsaderesinin konusunu oluşturan malvarlığı değerleri, muhafaza altına alınır. Bu tür eşya veya diğer malvarlığı değerlerini yanında bulunduran kişi, istem üzerine bu şeyi göstermek ve teslim etmekle yükümlüdür. Yanında bulunduran kişinin rızasıyla teslim etmediği bu tür eşyaya elkonulabilir (md. 123 ve 124). Eşyayı teslim etmekten kaçınan zilyed hakkında disiplin hapsi de uygulanabilir. Ancak, şüpheli veya sanık ya da tanıklıktan çekinebilecekler hakkında bu hüküm uygulanmaz.

5.4.1. Elkoyma Kararı Verme Yetkisi

CMK md. 127’de elkoyma kararı verme yetkisine kimlerin sahip olduğu sayılmıştır. Buna göre; hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile kolluk görevlileri, elkoyma işlemini gerçekleştirebilir. Kolluk görevlisinin açık kimliği, elkoyma işlemine ilişkin tutanağa geçirilir. Cumhuriyet savcısının yazılı emri yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını elkoymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi hâlde elkoyma kendiliğinden kalkar. Zilyedliğinde bulunan eşya veya diğer malvarlığı değerlerine elkonulan kimse, hâkimden her zaman bu konuda bir karar verilmesini isteyebilir. Elkoyma işlemi, suçtan zarar gören mağdura gecikmeksizin bildirilir. Askerî mahâllerde yapılacak elkoyma işlemi, Cumhuriyet savcısının istem ve katılımıyla askerî makamlar tarafından yerine getirilir.

5.4.2. Elkoyma İşleminin Kapsamı ve Çeşitleri

Aramada ele geçen belge ve kâğıtlara el konulabilir. Hakkında arama işlemi uygulanan kim- senin belge veya kâğıtlarını inceleme yetkisi, Cumhuriyet savcısı ve hâkime aittir. Kolluk, arama sırasında ele geçen belge veya kâğıtlara, suçla ilgisi olup olmadığını tespit amacıyla, incelemeksizin bakabilir. Suçla ilgisi olabileceğinden şüphelendiği anda Kanunun öngördüğü şekilde incelenecek belge ve kâğıtları ambalajlayarak mühürler. Belge ve kâğıtların zilyedi veya temsilcisi kendi mührünü de paket üzerine koyabilir veya imzasını atabilir. İleride mührün kaldırılmasına ve kâğıtların incelenmesine karar verildiğinde bu işlemin yapılmasında hazır bulunmak üzere, elkonulan malın zilyedi veya onun temsilcisi ya da müdâfi veya vekili çağrılır. İnceleme sonucu soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilişkin olmadığı anlaşılan belge veya kâğıtlar ilgisine

geri verilir. Şüpheli veya sanık ile tanıklıktan çekinebilecek kimseler arasındaki mektuplara ve belgelere; bu kimselerin nezdinde bulundukça elkonulamaz.

Yeni teknolojilerin, özellikle de elektronik kayıtların zabtında daha da bir duyarlı davranma zorunluluğu getirilmiştir. Bu cümleden olarak ‘Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma’ konularının düzenlendiği CMK md. 134 hükmü özetle şöyledir; Bir suç dolayısıyla yapılan soruşturmada, somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka surette delil elde etme imkânının bulunmaması halinde, savcının istemi üzerine şüphelinin kullandığı bilgisayar ve bilgisayar programları ile bilgisayar kütüklerinde arama yapılmasına, bilgisayar kayıtlarından kopya çıkarılmasına, bu kayıtların çözülerek metin hâline getirilmesine hâkim tarafından karar verilir. Bilgisayar, bilgisayar programları ve bilgisayar kütüklerine şifrenin çözülmemesi nedeniyle girilememesi, gizlenmiş bilgilere ulaşılabilmesi halinde çözümün yapılabilmesi ve gerekli kopyaların alınabilmesi için, bu araç ve gereçlere elkonulabilir. Şifrenin çözümünün yapılması ve gerekli kopyaların alınması hâlinde, elkonulan cihazlar gecikme olmaksızın iade edilir. Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine elkoyma işlemi sırasında, sistemdeki bütün verilerin yedeklemesi yapılır. Bu işlem, bilgisayar ağları ve diğer uzak bilgisayar kütükleri ile çıkarılabilir donanımları hakkında da uygulanır. İstemesi hâlinde, bu yedekten elektronik ortamda bir kopya çıkarılarak şüpheliye veya vekiline verilir ve bu husus tutanağa geçirilerek imza altına alınır. Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine elkoymaksızın da, sistemdeki verilerin tamamının veya bir kısmının kopyası alınabilir. Kopyası alınan verilerin mahiyeti hakkında tutanak düzenlenir ve ilgililer tarafından imza altına alınır. Bu tutanağın bir sureti de ilgiliye verilir (md. 134 ve AÖAY, md. 17).

Taşınmazlara, hak ve alacaklara elkoyma konusunda oldukça ayrıntılı hükümler içeren CMK md. 128 ise özetle şöyledir: Soruşturma veya kovuşturma konusu suçun işlendiğine ve bu suçlardan elde edildiğine dair somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebebi bulunan hallerde, şüpheli veya sanığa ait; Taşınmazlara, her türlü ulaşım araçlarına, her türlü hesaba, her türlü hak ve alacaklara, Kıymetli evrâka, ortaklık paylarına, kiralık kasa mevcutlarına elkonulabilir. Somut olarak belirlenen Bu taşınmaz, hak, alacak ve diğer malvarlığı değerlerinin şüpheli veya sanıktan başka bir kişinin zilyetliğinde bulunması halinde dahi, elkoyma işlemi yapılabilir. Bu madde kapsamında elkoyma kararı alınabilmesi için ilgisine göre BDDK, SPK, MASAK, Hazine Müsteşarlığı ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumundan, suçtan elde edilen değere ilişkin rapor alınır.

Anılan kurallar; Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (md. 76, 77, 78), Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (md. 79, 80), Hırsızlık (md. 141, 142), Yağma (md. 148, 149), Güveni kötüye kullanma (md. 155), Dolandırıcılık (md. 157, 158), Hileli iflas (md. 161), Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (md. 188), Parada sahtecilik (md. 197), İhaleye fesat karıştırma (md. 235), Edimin ifasına fesat karıştırma (md. 236), Zimmet (md. 247), İrtikap (md. 250), Rüşvet (md. 252), Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (md. 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308), Silahlı örgüt (md. 314) veya bu örgütlere silah sağlama (md. 315) suçları, Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (md. 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337) suçları, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (md. 12) suçları, Bankalar Kanunu md. 22/3 ve 4. fıkralarında tanımlanan zimmet suçu, KMK’nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu md. 68 ve 74’de tanımlanan suçlar hakkında uygulanır.

Madde hükmüne göre alınan elkoyma kararının gereklerine aykırı hareket edilmesi halinde,

TCK'nun '*Muhafaza görevini kötüye kullanma*' başlıklı md. 289 hükümleri uygulanır. Bu madde hükmüne göre elkoymaya ağır ceza mahkemesince oybirliğiyle karar verilir. İtiraz üzerine bu tedbire karar verilebilmesi için de yine oybirliği aranır (md. 128)

Postada bulunan gönderilere de elkonulabilir. Suçun delillerini oluşturduğundan şüphe edilen ve gerçeğin ortaya çıkarılması için soruşturma ve kovuşturmada adliyenin eli altında olması zorunlu sayılıp, posta hizmeti veren her türlü resmî veya özel kuruluştaki bulunan gönderilere, hâkimin veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının kararı ile elkonulabilir. Hâkim kararının veya Cumhuriyet savcısının emrinin kendilerine bildirilmesi üzerine elkoyma işlemini yerine getiren kolluk memurları, gönderilerin içinde bulunduğu zarfları veya paketleri açamazlar. Elkonulan gönderiler, ilgili posta görevlilerinin huzuru ile mühür altına alınıp derhâl elkoyma kararını veya emrini veren hâkim veya Cumhuriyet savcısına teslim edilir. Soruşturma ve kovuşturmanın amacına zarar vermek olasılığı bulunmadıkça, alınmış tedbirler ilgililere bildirilir. Açılmamasına veya açılıp da içeriği bakımından adliyenin eli altında tutulmasına gerek bulunmadığına karar verilen gönderiler, hemen ilgililerine teslim edilir (md. 129). Aksi durumlarda bu işlemlerle görevlendirilenler haberleşme özgürlüğünü ihlal suçunu işlemiş olurlar (TCK md. 132, 137)

Avukat bürolarında elkoyma işlemi özel olarak düzenleme konusu olmuştur. Avukat büroları ancak mahkeme kararı ile ve kararda belirtilen olayla ilgili olarak Cumhuriyet savcısının denetiminde aranabilir. Baro başkanı veya onu temsil eden bir avukat aramada hazır bulundurulur. Arama sonucu elkonulmasına karar verilen şeyler bakımından bürosunda arama yapılan avukat, baro başkanı veya onu temsil eden avukat, bunların avukat ile müvekkili arasındaki meslekî ilişkiye ait olduğunu öne sürerek karşı koyduğunda, bu şey ayrı bir zarf veya paket içerisine konularak hazır bulunanlarca mühürlenir ve bu konuda gerekli kararı vermesi, soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminden, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemeden istenir. Yetkili hâkim elkonulan şeyin avukatla müvekkili arasındaki meslekî ilişkiye ait olduğunu saptadığında, elkonulan şey derhâl avukata iade edilir ve yapılan işlemi belirten tutanaklar ortadan kaldırılır. Bu fıkra da öngörülen kararlar, yirmidört saat içinde verilir. Postada elkoyma durumunda bürosunda arama yapılan avukat veya baro başkanı veya onu temsil eden avukatın karşı koyması üzerine aynı usuller uygulanır (md. 130 ve AÖAY md. 13).

Pasaport elkoyma işlemine konu olmamalıdır. Pasaport her Devletin kendi vatandaşına serbestçe seyahat edebilmesi için verdiği, verilen kişinin kimliğini ve vatandaşlık bağıını ispata yarayan ve uluslararası güvence altında bulunan bir belgedir. Pasaport verme veya geri alma yetkisinin pasaportu veren devlete ait bulunduğu ve pasaportun, veren devletin mülkiyetinde olduğu uluslararası teamül hukukunda kabul edilen genel bir ilkedir. İlgili devletin onayı olmadan, bir yabancı makamın, veren devletin mülkiyetinde olan pasaporta süresiz olarak elkoyması veya müsadere etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, pasaport veya pasaport üzerinde bulunan vize ve diğer damgalar üzerinde tahrifât yapmak suçundan veya bir başka suçtan dolayı haklarında soruşturma ya da yargılama süren yabancı ülke vatandaşlarının taşıdıkları ve emânete alınan pasaportların, soruşturma ya da yargılama sonuçlarına göre, hâmiline iade edilmesinin ya da ilgili ülke dış temsilciliğine iade edecek makam olan Dışişleri Bakanlığına iletilmek üzere Adalet Bakanlığına gönderilmesi gerekir.

Elkonulamayacak mektuplar ve belgelerden diğer bir kısmı da md. 126 da değinilmiş ve bu madde hükmüne göre; şüpheli veya sanık ile tanıklıktan çekilebilecek kimseler arasındaki mektuplar ve belgeler ile, mesleği sebebiyle kişilerin özel sırlarına vakıf olanlar yanındaki belgeler

böyledir (md. 126, 45 ve 46) .

5.4.3. Elkoyma Kararının Uygulanması

Hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının, Cumhuriyet savcısına ulaşamadığı hâllerde ise kolluk âmirinin yazılı emri ile elkoyma işlemini yapan kolluk görevlilerince, suç eşyasına elkonulduğuna dair bir tutanak düzenlenir. Elkoyma tutanağına; elkonulan eşyanın cinsi, miktarı, üzerindeki işaret, yazı ve numaraları, tür, marka, model ve ölçü gibi benzerlerinden ayırt etmeye elverişli bütün nitelikleri, uzmanına takdir ettirilen değeri, hangi suçtan dolayı kimden, nereden ve ne suretle alınmış olduğu, soruşturma evrâkı numarası, hazır olan mağdur, suçtan zarar gören, şüpheli veya sanık ile bunların vekil ya da müdâfiinin, bilirkişi ve tanıklar ile huzurda bulunan diğer kişilerin ve elkoyma işlemini yapan kolluk görevlilerinin açık kimlikleri, işlemin yeri, tarihi ve saati yazılır; ilgililerin imzası, imza bilmeyenlerin parmakizi alınır; okuma ve yazma bilen şahısların ad, soyad ve adresleri kendi el yazıları ile yazdırılır, bu şekilde düzenlenen tutanak, soruşturma evrâkına eklenir (SEY md. 5).

Elkonulan eşya, uygun şekilde ambalajlandıktan sonra, ambalajın ebadına, delillerin mahiyetine göre, tel, sicim, ip veya uygun görülen benzerleri ile bağlanıp, açıldığında yeniden kullanılamayacak derecede bozulan ve açıldığı belli olan mühür bandı, kendinden yapışkanlı güvenlik poşeti, üzerinde seri numarası bulunan tek kullanımlık hazır mühür, kurşun veya mum ile mühürlenir; ayrıca, suç eşyasına bağlanan etiket üzerine eşyanın cinsi, miktarı, kimden alındığı ve soruşturma evrâkının numarası yazılmak suretiyle Cumhuriyet başsavcılığına tevdi edilir (SEY md. 5).

Hâkim kararı olmaksızın yapılan elkoyma işlemi yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını elkoymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi hâlde elkoyma kendiliğinden kalkar. Elkonulan eşyanın bu süre içerisinde muhafazası için gerekli tedbirler, Cumhuriyet başsavcılığınca alınır. Elkoyma işlemi, suçtan zarar gören mağdura Cumhuriyet başsavcılığınca gecikmeksizin bildirilir. Elkonulan eşyanın teslim alınmasına dair işlemler Cumhuriyet savcısının talimatı doğrultusunda emânet memurunca yerine getirilir. Bulunmadığı takdirde Cumhuriyet başsavcılığınca görevlendirilecek personel tarafından tutanakla teslim alınarak en kısa zamanda emânet memurluğuna teslim edilir (md. 127, SEY md. 5).

Elkoyma tutanağındaki bilgilerin doğruluğundan kuşkulanılırsa, teslim alan görevli veya emânet memuru eşyayı getiren ile birlikte suç eşyasına ve delil özelliğine zarar vermeyecek şekilde mührü sökerek veya ambalajı açarak eşyayı inceleyip, bu hususu tutanakla tespit edip, muhtabakat sağlandıktan sonra yeniden mühürler (SEY md. 5).

Zilyetliğinde bulunan eşya veya diğer malvarlığı değerlerine elkonulan kimse, hâkimden her zaman elkoymanın kaldırılması konusunda bir karar verilmesini isteyebilir. Taşınmaza elkonulması kararı, tapu kütüğüne şerh verilmek suretiyle icra edilir. Kara, deniz ve hava ulaşım araçları hakkında verilen elkoyma kararı, bu araçların kayıtlı bulunduğu sicile şerh verilmek suretiyle icra olunur. Banka veya diğer malî kurumlardaki her türlü hesaba elkonulması kararı, teknik iletişim araçlarıyla ilgili banka veya malî kuruma derhâl bildirilerek icra olunur. Söz konusu karar, ilgili banka veya malî kuruma ayrıca tebliğ edilir. Elkoyma kararı alındıktan sonra, hesaplar üzerinde yapılan bu kararı etkisiz kılmaya yönelik işlemler geçersizdir (md. 128).

Şirketteki ortaklık paylarına elkoyma kararı, ilgili şirket yönetimine ve şirketin kayıtlı bulunduğu ticaret sicili müdürlüğüne, teknik iletişim araçlarıyla derhâl bildirilerek icra olunur. Sözkö-

nusu karar, ilgili şirkete ve ticaret sicili müdürlüğüne ayrıca tebliğ edilir (md. 128).

Hak ve alacaklara elkoyma kararı, ilgili gerçek veya tüzel kişiye teknik iletişim araçlarıyla derhâl bildirilerek icra olunur. Söz konusu karar, ilgili gerçek veya tüzel kişiye ayrıca tebliğ edilir (md. 128)..

Alınan elkoyma kararının gereklerine aykırı hareket edilmesi halinde, TCK'nun '*Muhafaza görevini kötüye kullanma*' başlıklı 289 uncu maddesi hükümleri uygulanır (md. 128).

5.4.5. Tesâdüfen Elde Edilen Delillere Elkoyma

Suç yargılaması hukukunda '*geçici elkoyma işlemi*' de denilir. Bu zaptetme işlemi CMK md. 138 de düzenlenmiştir ki, konu kısaca şöyledir: Arama veya elkoyma koruma tedbirlerinin uygulanması sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ancak, diğer bir suçun işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse; bu delil muhafaza altına alınır ve durum Cumhuriyet Savcılığına derhâl bildirilir. Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ve ancak, iletişimin takibi yapılabilecek suçlardan birinin işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse; bu delil muhafaza altına alınır ve durum Cumhuriyet Savcılığına derhâl bildirilir (md. 138).

Böyle bir görevi yerine getirmeyi gözdardı eden kamu görevlisi en azından görevi kötüye kullanma suçunu işlemiş olur (TCK md. 257).

5.5. Hareket Özgürlüğünün Sınırlandırılması (Yakalama, Gözaltı ve Tutuklama)

Anayasanın '*Temel Hak ve Ödevler*' başlıklı ikinci kısmının ikinci bölümünde '*Kişi Hürriyeti ve Güvenliği*' başlığı altında yer alan 19. maddede, herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliğine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu madde, Anayasanın en uzun maddesi olma yanında hukuk sisteminin temel taşlarından birisini oluşturur. Hangi durumlarda bu özgürlüğün sınırlandırılacağı anılan maddede, hürriyeti bağlayıcı ceza içeren hükümlerin ve güvenlik tedbirlerinin icrası, yakalama, tutuklama ve müşahade altına alma olmak üzere, sayılmıştır.

5.5.1. Yakalama ve Yakalamayla İlgili Mevzuât

Kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücuduna veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emâre ve delil bulunan kişinin gözaltına veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasına yakalama denilir. Yakalama, suç işlediği şüphesi altında olan kişilerin özgürlüklerinin henüz bir yargı makamınca verilmiş tutuklama kararı olmaksızın (veya bir tutuklama kararının icrası olarak) sınırlandırılmasıdır. Tutuklamanın mümkün kılınması için yakalama işlemi yapılabileceği gibi suç yargılamasının sağlıklı ve güven içerisinde yürütülebilmesi için de yakalama yapılabilir. Yakalama işlemi bir ceza olmayıp, yargılama hukuku koruma tedbiridir.

Gerek Anayasa gerekse CMK ile PYSK ve sair kanunlarda kişilerin yakalanmalarıyla ilgili ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir. Ayrıntılı düzenlemelerin temel amacı; rastgele ve keyfî bir biçimde kişilerin hürriyetlerinin kısıtlanması yoluna sapılmasını önlemek ve sınırlamaktır. Anayasa md. 19'da yakalama sebepleri sayılmaktadır. Bu maddede yakalama sebepleri altı kategori olarak ifade edilmiştir. İlk sebep, sanığın suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunmasıdır. İkincisi, sanığın kaçmasının muhtemel olması; üçüncüsü, delillerin yok edilmesinin engellenmesi; dördüncüsü, delillerin değiştirilmesinin önlenmesi; beşincisi, tutuklamayı zorunlu kılan durumların olması; altıncısı ise, kanunlarda gösterilen yakalama sebeplerinin varlığıdır.

Yakalama işlemi hâkim kararı ile yapılabileceği gibi hâkim kararı olmaksızın savcı, kolluk âmir ve memurları ve vatandaşlar tarafından da gerçekleştirilebilir. Anayasa md. 19/4. fıkrasına göre hâkim kararı olmaksızın yakalama, suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir.

5.5.1.1. Yakalama Emri Vermeye Yetkili Olanlar

Anayasa ve sair yasa hükümleri gözden geçirildiğinde yakalama işleminin yapılmasında hâkim kararı yanında başka merci ve makamların da yakalama emri verebildikleri görülür. Bunlar sırasıyla şöyledir :

Hâkimler: Normal şartlarda bir kimsenin yakalanması hakkında hâkimler emir verir. Yakalamayla, kişi hürriyetinde bir kısıtlama sözkonusu olması nedeniyle, hâkim kararı olmaksızın yakalama işlemi yapılmış olsa bile yakalanan kişinin en kısa zamanda hâkim önüne çıkarılması Anayasada öngörülmüştür. Soruşturma evresinde şüpheli kaçak ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir (md. 98).

Savcı ve Kolluk: Bazı durumlarda ve bir kısım özel şartların bulunduğu yerlerde savcı ve kolluk da yakalama işlemi yapabilir, emri altındakilere yakalama emri verebilir. Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler (md. 98). Kolluk görevlileri; gecikmesinde sakınca bulunan ve Cumhuriyet savcısına veya derhâl âmirlerine müracaat imkânı olmayan hâllerde; hakkında yakalama emri düzenlenmesi veya tutuklama kararı verilmesi gereken kişileri ya da suçüstü hâlinde veya gecikmesinde sakınca bulunan diğer hâllerde suç işlendiğine veya suça teşebbüs edildiğine dair haklarında kuvvetli iz, eser, emâre ve delil bulunan şüphelileri; kolluk kuvvetinin kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik edenleri ve aldığı tedbirlere uymayanları; görev yaparken mukavemette bulunan veya görevinden alıkoymak maksadıyla kolluk kuvvetine zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları taktirde hareketlerine devam etmeleri ihtimali bulunan kişileri; haklarında yetkili mercilerce verilen yakalama emri, yakalama ve tutuklama kararı bulunanları veya kanunla istenen bir yükümlülüğü yerine getirmedikleri için yakalanması gerekenleri; uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri alan, satan, bulunduran veya kullananları; halkın rahatını bozacak veya rezalet çıkaracak derecede sarhoş olanları veya sarhoşluk hâlinde başkalarına saldıranları; halkın huzur ve sükûnunu bozanlardan, yapılan uyarılara rağmen bu hareketlerine devam edenlerle, başkalarına saldırıya yeltenenleri ve kavga edenleri; bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslahı için kanunlarla belirtilen esaslara uygun olarak, alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu ve uyarıcı madde veya alkol tutkunu, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri; haklarında mahkemece çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına veya benzeri resmî veya özel kurumlara yerleştirilmesine veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen çocukları; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren veya hakkında sınır dışı etme veya geri verme kararı alınan kişileri yakalayabilir (YGY md. 5).

Herkes: Kişiyi suçu işlerken rastlanması (suçüstü hali): Kişiyi suçu işlerken rastlanması, suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme imkânının bulunmaması durumlarında toplumun her ferdi, onu yakalama yetkisine sahiptir (md. 90/1).

5.5.1.2. Hâkim Kararı Olmaksızın Yakalama Yapılabilecek Durumlar

Suçun suçüstü olması: Hangi durumlarda suçüstü suçu sözkonusudur? CMK md. 2/1 (j) ben-
dinde belirtilen üç durumdan birinin varlığı halinde suç fiili suçüstü sayılmıştır. Buna göre, su-
çüstü: işlenmekte olan suçu, henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk,
suçtan zarar gören veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suçu, fiilin
pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delille yakalanan kimsenin işlediği suçu ifade eder
(md. 2).

Kaçma Şüphesi: Yakalanmaması durumunda sanığın ortadan kaybolacağı ihtimalinin güçlü
olması durumunda kaçma şüphesi sözkonusudur.

Kişinin Kimliğini Tespit Etmenin Mümkün olmaması: Kimliğini bir belge ile veya kolluk kuv-
vetince tanınmış veya güvenilir kişilerin tanıklığı ile ispat edemeyenlerle gösterdikleri belgelerin
doğruluğundan kuşkulanan kişiler, aranan kişilerden olup olmadıklarını anlamak veya gerçek
kimliklerini ortaya çıkarmak amacıyla yakalanabilirler.

Tutuklama Kararı Verilmesini Gerektiren Bir Durumun Olması: Tutuklama kararı verilmesini
gerektiren durumlar ileride inceleme konusu yapılmıştır.

Gecikmesinde Sakınca ve Tehlike Bulunan Hallerde: ‘Tehrinde mazarrat umulan haller’ den
kasıd da iyi anlaşılmalıdır. Zira, zaman kaybı ve gecikme, aramayı güçleştirecek, imkânsız kıla-
cak ve aramadan beklenen amaç imkânsız hale gelecekse o takdirde anılan şart yerine gelmiş
demektir. Ama böyle bir durum ve ihtimal yoksa o zaman da hâkime ait yetkiyi, ondan sonra
gelenler kullanamazlar, kullanmamalıdır. Çünkü o zaman yetki gasbı sözkonusudur. Elbette
suçla mücadele bakımından hâkim dışında bazı mercilerin arama yetkisiyle donatılması, özellikle
de ulaşım ve haberleşmedeki sürat bakımından kaçınılmazdır. İşte bu kaçınılmazlığı zorlayıcı ve
genişletici yoruma tabi tutmamak gerekir.

Burada gecikmesinde sakınca olan bir durumda acaba aranacak yere gelindiğinde ev veya iş
yerine girmeden önce arayacak kişi ya da kişiler kapıyı çalıp izin isteyip, arama emrini gösterip
aramaya girişinceye kadar geçecek zaman içerisinde, o yer sahibinin oyalama taktiği uygulaya-
rak zaman kazanması ve o sırada içeride bulunan suç vasıtalarını imha veya saklama cihetlerine
gitmesi yahut da sanığı saklama girişiminde bulunma ihtimali var olduğunda kapı çalınıp açılır
açılmaz zorlanarak içeri girip orada genel duruma hâkim olduktan sonra kimlik ve arama emrini
gösterip izin istenilip aramaya girilmesinde hukuken bir sakınca var mıdır? Kişi haklarına aşırı
saldırı olmamak kaydıyla aramadan beklenen amacın gerçekleştirilmesi için böyle yapmak kaçını-
lmazsa yapılmasında bir sakınca yoktur. Bu durum, ‘büyük zarar, küçük zararlar önlenilir’ ilke-
sinin bir gereğidir. Nitekim, özgürlüğe müdahale ve sınırlama anlamına gelen bu durumda kollu-
ğun gerekli özeni göstermesi için CMK md. 90/4 ve 5 fıkralarda değişiklikler yapılmıştır. Buna
göre, kolluk, yakalanan kişiye kanunî haklarını derhâl bildirir, yakalanıp kolluğa teslim edilen
veya görevlilerce yakalanan kişi, düzenlenecek soruşturma belgesiyle birlikte hemen Savcılığa
gönderilir.

Kolluk görevlilerinin hemen âmirine müracaatının mümkün olmaması: Bazen bir olayın nite-
liği âmire müracaatı mümkün kılmayabilir.

Suçun Korunmaya Muhtaçlara Yönelik Olması: Takibi şikâyete bağlı olup, küçüklere veya
beden veya akıl hastalığı veya maluliyet veya güçsüzlüğü nedeniyle kendini idareden âciz olan-
lara karşı işlenen suçüstü hallerinde şüphelinin yakalanması şikâyete bağlı değildir (md. 90/3).

PVSK 13 ve 17. maddelerdeki Durumlar: Bu hükümlere göre, hakkında yakalama ve tutukla-

ma kararı bulunanlar, kanunda belirlenen bir ödevi yerine getirmeyenler, uyuşturucu madde alıp satanlar, sarhoş halde iken halkı rahatsız edenler, halkın huzurunu bozanlar, kavga edenler, tedavi altında bulunup da tedavi kurumundan kaçanlar ve halkın sağlığını tehdit edenler, alkolik ve uyuşturucu madde kullananlar, hakkında ıslahevlerine konulması konusunda karar verilenler, usulüne uygun olmayan yollardan ve kaçak surette ülkeye girmek isteyenler ... polis tarafından yakalanmakta ve haklarında gerekli işlemlerin yapılmasına polis yetkili kılınmaktadır. Yine PVSK md. 17’de polis; “(a) Kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik ve ittihaz eylediği tedbirlere riayetsizlik edenler, (b) Vazife yaparken polise mukavemette bulunan veya vazifesinden alıkoymak maksadıyla polise zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerine devam etmeleri melhuz bulunan şahısları” yakalar ve gerekli işlemleri yapmak üzere karakola götürür.

01/06/2005 tarih ve 25832 sayılı RG’de yayınlanan *Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği*’nde (kısaca YGY), kanunlarda yer alan çeşitli yakalama sebep ve şartları derli toplu olarak bir kez daha tekrarlanmıştır. Aslında diğer konularda olduğu gibi yakalama konusunda da YGY ile yapılan iş; dağınık haldeki hükümlerin bir araya getirilerek bir kez daha tekrardır. Ortaya yeni, daha somut ve uygulamayı kolaylaştıracı bir dizi hüküm konulmamıştır. Esasen, özgürlükleri kısıtlayıcı önlemler ve koşullar ancak Kanunlarla belirlenebilir. Yürütme organının bu konuda bir düzenlemesi olamaz.

5.5.1.3. Yakalamanın İcrası

Yakalama, hâkim kararı veya savcının emri ile veya doğrudan kolluk kuvveti veya vatandaşlar tarafından yapılır. Doğrudan kolluk kuvveti tarafından yapılan yakalama halinde işlem, yakalanan kişi ve uygulanan tedbirler derhal savcıya bildirilir. Yakalanan kişinin ilk olarak üst araması yapılır ve kendisine veya başkalarına zarar verebilecek silah gibi unsurlardan arındırılması sağlanır.

Yakalama sırasında suçun iz, emâre, eser ve delillerinin yok edilmesini veya bozulmasını önleyecek tedbirler alınır. Yakalama sırasında kişiye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalanma sebebi ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdâfiden yararlanma, yakalamaya itiraz etme hakları ile diğer kanunî hakları ve itiraz hakkını nasıl kullanacağı, herhâlde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması durumunda sözlü olarak derhal bildirilir.

Kolluk kuvveti tarafından yapılan yakalama hâlinde işlem, yakalanan kişi ve uygulanan tedbirler derhâl Cumhuriyet savcısına bildirilir. Yakalamadan ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin emirden, yakalananın bir yakınına veya belirlediği bir kişiye Cumhuriyet savcısının emriyle gecikmeksizin haber verilir .

Yakalama işlemi bir tutanağa bağlanır. Bu tutanağa yakalananın, hangi suç nedeniyle, hangi koşullarda, hangi yer ve zamanda yakalandığı, yakalamayı kimlerin yaptığı, hangi kolluk mensubunca tespit edildiği, haklarının tam olarak anlatıldığı açıkça yazılır, bu tutanağın bir sureti yakalanan kişiye verilir. Bu kişiye, ayrıca haklarının yazılı olarak bildirildiğini ve kendisi tarafından da bu hususun anlaşıldığını belirten bu Yönetmeliğe ekli ‘Yakalama ve Gözaltına Alma Tutanağı Şüpheli ve Sanık Hakları Formu’ düzenlenerek imzalı bir örneği verilir (md. 97).

Suç işlerken rastlanması veya suçüstü bir fiil sebebiyle izlenen kişinin kaçması ihtimalinin bulunması veya hemen kimliğini belirleme imkânının bulunmaması nedeniyle başkaları tarafından yakalanıp kolluk görevlilerine teslim edilen veya bu hâllerde kolluk görevlilerince yakalanan ya da haklarında tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde; Cumhuriyet savcısına veya âmirlerine derhâl başvurma imkânı bulun-

maması sebebiyle kolluk görevlilerince yakalanan kişi ve olay hakkında Cumhuriyet savcısına hemen bilgi verilerek, emri doğrultusunda işlem yapılır. Cumhuriyet savcısı tarafından verilen sözlü emir, en kısa zamanda yazılı hâle dönüştürülerek mümkün olması hâlinde en seri iletişim vasıtasıyla ilgili kolluğa bildirilir. Ancak, kolluk görevlisi emrin yazılı hâle getirilmesini beklemeden sözlü emrin gereğini yerine getirir.

Muhafaza altına alınmak amacıyla yakalanan kişilerin kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önlemek amacıyla kaba üst araması yapılarak, silâh ve bunun gibi unsurlardan arındırılması sağlandıktan sonra, yakalama sebebi, yakalamaya itiraz etme hakkı ve bu hakkın nasıl kullanılacağı derhâl bildirilir. Bu kişilerden ıslah veya tedavi kurumuna götürülmesi gerekenlerin ilgili kurumlarca teslim alınmaları sağlanır. Teslim alınmaması hâlinde, durum bir tutanakla tespit edilir ve tutanağın bir sureti mülkî âmire gönderilir. Muhafaza altına alınmak amacıyla kişinin yakalandığı, istediği kanunî yakınlarına derhâl bildirilir (md. 96, 97).

Yakalanan veya tutuklanarak bir yerden diğer bir yere nakledilen kişilere, kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı hâllerinde kelepçe takılabilir (CMK md. 93 ve YGY md. 7)

Kısaca **Polis Disiplin Talimâtı** diye anılan Polis Disiplinine, Merâsim Ve Topluluklardaki Rolüne Ve Polis Karakolları Teşkilatı İle Vazifelerine Dâir Disiplin Talimâtı (Yönetmeliği)'nın paragraf 235-250 arasında 'Polisçe Yakalanacak Ve Sevkedilecek Şahıslar Hakkında Tatbik Olunacak Usuller' konusu düzenlenmiştir. Bu bahisle ilgili düzenlemelerin kısa bir özeti şöyledir; Polis, yakalamada ve yakalanan şahsın sevkinde çok dikkatli ve tedbirli bulunmağa mecburdur. Bu tedbirler bilhassa; yakalanan kişinin kanunen kaçak sayılan hallerden dolayı yakalandığı surette firarı, başkaları tarafından bir saldırıya maruz kalması, yakalananın başkalarına veya başkalarının şahsa yardım veya saldırıda bulunması, suç iz ve delillerini yok etmesi ihtimallerinden herhangi bir veya birkaçının veyahut da hepsinin umulur olduğu durumlarda daha esaslı ve kapsamlı alınacak önlemlerdir. Anılan ihtimallerin umulur olduğu durumlarda kişi saldırı araçlarından arındırılır, Kelepçe ile sevk edilir; tutuklamayı gerektirici bir suç işlemiş aynı zamanda hüviyetini isbat edememiş olursa; kelepçe ile sevk olunabilir. Kelepçeler biri güçlü kuvvetli diğeri zayıf olmak ve güçlü kuvvetlinin sağ bileği, kelepçeye geçirilmek suretiyle takılmalıdır. Kelepçenin gevşetilerek bir firar girişiminde bulunacağı ihtimali sevk eden memur tarafından daima gözönünde tutularak bu cihet kontrol edilmelidir.

Sevk işleri; sevk edenin sevk edilenlerin bir adım arkadan takip etmek suretiyle yürütülür. Yollama ile görevlendirilenler, sevk edilenlerin önünden ve yanlarından yürümeleri yasaktır. Ancak toplu şekilde yollamalarda yanlarda ve gerektiğinde önlerde de görevli bulundurulabilir. Siyâsî suç sanıklarının toplu olarak sevkleri kapalı taşıtlarla yapılır. Bu vasıtalarda ve güzergâhta kuvvetli güvenlik tedbirleri alınır. Saldırı ve firarlarından ciddî surette kuşku edilenler hariç kelepçeli, kelepçesiz bir memurla dört kişiden fazla şahsın yollanması verilemez (Polis Dis. Tal prg no: 235-250).

Kişiyi yakalama yetkisi, onun üzerini ve konutunu arama yetkisini vermez. Mesela, herkese yakalama imkânı tanınan yerlerde bir kimse sanığı yakalasa da üzerini arayamaz. Ancak, kimliğin tespiti yapılabilir. Savcı ve kolluk görevlileri kanunî sınırlar dahilinde kişilerin yakalanması amacıyla meskenlere girebilmektedirler.

Yakalanan kişi, Cumhuriyet savcısının emri ile serbest bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözü altına alınır.

5.5.1.4. Yakalama Emri ve Nedenleri (Müzekkereli Yakalama)

Yakalama işleminin bir müzekkereye dayanması durumunda müzekkereli yakalama sözkonusudur. Suç yargılamasında bir yazılı emir üzerine müzekkereli yakalama kural değil, bir istisnadır. Yakalama emirleri, şüpheli kaçak ise, yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli/sanık ya da tutukevinden kaçan tutuklu /hükümlü hakkında verilir. Bu tür müzekkereler, savcının talebi üzerine sulh ceza hâkimince düzenlenir. Kolluk elinden veya tutukevinden kaçanlar hakkında savcı ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler. Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya savcının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir (md. 98). Yakalama emri üzerine yakalanan kişilerin hâkim önüne gönderilmeleri konusunda CMK hükümleri uygulanır.

Yakalama müzekkeresinin özellikleri nelerdir? Yakalama müzekkeresi kolluk kuvvetlerine ve kamu organlarına hitaben düzenlenir. Özel kişilerin de bu konuda yardımları istenilir. Yakalama emri sözkonusu olduğu durumlarda özel kişilerin yakalama yetkileri normal olarak bulunmamaktadır. Yakalama emri en seri vasıtalarla dağıtılır. Yakalama emri yakalanacak kişinin mümkün olduğu kadar açıkça kendini ve şeklini ve kendisine yüklenen suçu ve nereye gönderileceğini içermelidir (md. 98/4; ÖGHK md. 7 ve AÖAY md. 21).

“Yakalanan kimsenin sorguya çekilmesi ve gözaltı: Madde 80 – (1) Yakalanan kişi serbest bırakılmaz ise hemen en yakın askerî inzibat karakoluna veya askerî makama teslim olunur veya yetkili askerî inzibat gelinceye kadar olay yerinde tutulur. /(2) Yakalanan kişi ve olay hakkında askerî savcı ve Cumhuriyet savcısına hemen bilgi verilerek emri doğrultusunda işlem yapılır. Kişinin yakalandığı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir. /(3) Yakalanan kişi askerî savcı veya Cumhuriyet savcısı tarafından bırakılmazsa soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilir. /(4) Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın askerî mahkeme veya sulh hâkimine gönderilmesi için zorunlu süre hariç yakalama anından itibaren yirmidört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın askerî mahkeme veya sulh hâkimine gönderilme için zorunlu süre oniki saatten fazla olamaz. /(5) Toplu olarak işlenen suçlarda, suçun niteliği, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle; askerî savcı veya Cumhuriyet savcısı gözaltı süresinin, her defasında bir gününü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir. Gözaltı süresinin uzatılması emri gözaltına alınana derhâl tebliğ edilir. /(6) Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin askerî savcı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdafî veya kanunî temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için askerî mahkemeye veya sulh ceza hâkimine başvurabilir. Askerî mahkeme veya sulh ceza hâkimi incelemeyi evrâk üzerinde yaparak derhâl ve nihayet yirmidört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırır. Yakalananın veya gözaltına alma veya gözaltı süresini uzatmanın yerinde olduğu kanısına varılırsa başvuru reddedilir. /(7) Dördüncü ve beşinci fıkralarda yazılı süreler içinde şüpheli, sorguya çekilmek üzere askerî mahkeme önüne çıkarılır; askerî mahkeme önüne çıkarılma imkânı olmaması halinde, en yakın sulh hâkimine gönderilir. Bu süreler geçtikten sonra mahkeme veya hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. /(8).....” (ACMYHK md. 80)

5.5.2. Gözaltı

Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hâkim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanunî süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulması işlemine gözaltı denir. Yakalanan kişi, Cumhuriyet savcısı tarafından bırakılması emredilmezse, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınır.

Gözaltı birimine getirilen kişi hakkında uygulanacak hükümler şöyledir. Nezârethâneye konulmadan önce çok iyi bir şekilde aranır. Kadının üst veya vücudunun aranması utanma duygu-

sunu rencide edecek nitelikte ise, bir kadın görevli veya bu amaçla görevlendirilecek diğer bir kadın tarafından yapılır. Şüpheli/Sanık kendisine zarar verebilecek kemer, kravat, ip, kesici ve delici âlet gibi nesnelerden arındırılır. Üzerinden çıkan eşya ve paralar muhafaza altına alınır. Paraların nev'i, seri numaraları ve miktarı, eşyanın vasıfları ve markası belirtilerek bunlar emâne te alınır; bu konuda bir tutanak düzenlenir, ilgililerce ve üstü aranan kişi tarafından imzalanır ve bu tutanağın bir sureti, üstü aranan kişiye verilir.

5.5.2.1. Gözaltı Süreleri

Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama ânından itibaren yirmidört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre oniki saatten fazla olamaz.

Bazı özel durumlarda gözaltı süresi uzatılabilir. Mesela, toplu olarak işlenen suçlarda, delillerin toplanmasında güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle Cumhuriyet savcısı gözaltı süresini her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir. Gözaltı süresinin uzatılması emri, gözaltına alınana derhâl tebliğ edilir. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Yeni, 2005 yılı düzenlemesiyle, gözaltında geçen süre, ileride mahkumiyete hükmedildiğinde, bu süreden mahsup edilir, düşürülür ilkesi benimsenmiştir. Nitekim TCK md. 63 kenar başlığı 'Mahsup' şeklindedir ve düzenleme şöyledir: *"Hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsî hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş süreler, hükmolunan hapis cezasından indirilir. Adli para cezasına hükmedilmesi durumunda, bir gün yüz Türk Lirası sayılmak üzere, bu cezadan indirim yapılır."* O nedenle de haksız yakalama ve gözaltında bulundurma da mağdura tazminât ödeme sorumluluğu gerektirir (md. 141).

5.5.2.2. Gözaltında Yapılacak İşlemler

Yakalanan veya gözaltına alınan kişinin; kendisi ile birlikte bir kişi varsa bu kişi vasıtasıyla; suçun işlendiği veya yakalandığı yerde ikâmet ediyorsa ve haber vereceği yakınının telefon numarasını biliyorsa ya da kolluk vasıtasıyla sair suretle tespit edilebiliyorsa, telefon ile; haber vereceği yakınının telefon numarasını bilmiyorsa ilgili yer kolluğu vasıtasıyla; konutu suç yeri dışında ise telefonla veya kişinin adresinin bulunduğu yerle ilişki kurulmak suretiyle, yakalandığı, gözaltına alındığı veya gözaltı süresinin uzatıldığı savcının emriyle gecikmeksizin bir yakınına veya belirlediği bir kişiye haber verilir. Yakalanan veya gözaltına alınan kişi yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması hâlinde, durumu vatandaşı olduğu ülkenin büyükelçiliği veya konsolosluğuna haber verilir.

Yakalanan kişinin gözaltına alınacak olması veya zor kullanılarak yakalanması hâllerinde doktor kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumu belirlenir. Gözaltına alınan kişinin herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi, gözaltı süresinin uzatılması, serbest bırakılması veya adli mercilere sevk edilmesi işlemlerinden önce de sağlık durumu doktor raporu ile tespit edilir. Gözaltına alınanlardan herhangi bir nedenle sağlık durumu bozulanlar ile sağlık durumundan şüphe edilenler, derhâl hekim kontrolünden geçirilerek gerekiyorsa tedavileri yaptırılır. Bu durumdaki kişilerden kronik bir rahatsızlığı olanların, istekleri hâlinde varsa kendi hekimi nezâretinde resmî hekim tarafından muâyene ve tedavi edilmeleri sağlanır.

Gözaltına alınan kişinin ifadesini alan veya soruşturmayı yürüten kolluk görevlisi ile bu kişiyi tıbbî muâyeneye götüren kolluk görevlisinin farklı olması zorunludur. Ancak personel yetersizli-

ği nedeniyle farklı kolluk görevlisinin bulunmaması hâlinde bu durum belgelendirilir.

Tıbbî muâyene, kontrol ve tedavi, adlî tıp kurumu veya resmî sağlık kuruluşlarınca yapılır. Hekim raporu üç nüsha hâlinde düzenlenir. Kolluk görevlileri tarafından, hekim raporunu verecek birime, yakalananın nezârethâneye giriş raporu mu, yoksa çıkış raporu için mi getirildiği yazılı olarak bildirilir. Yakalama veya nezârethâneye giriş raporunun bir nüshası raporu düzenleyen sağlık kuruluşunda saklanır, ikinci nüshası gözaltına alınana, üçüncü nüsha ise soruşturma dosyasına eklenmek üzere ilgili kolluk görevlisine verilir.

Gözaltı süresinin uzatılması veya yer değişikliği ya da nezârethânedeki çıkış sırasında düzenlenen hekim raporlarından; bir nüshası sağlık kuruluşunda saklanır, iki nüshası ise raporu düzenleyen sağlık kuruluşunca kapalı ve mühürlü bir zarf içerisinde ilgili Cumhuriyet başsavcılığına en seri şekilde gönderilir. Bunlardan bir nüshası Cumhuriyet savcısı tarafından gözaltına alınanın kendisine veya vekiline verilir, bir nüshası ise soruşturma dosyasına eklenir. Bu raporların düzenlenmesinde ve Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesinde gizlilik kurallarına uyulur ve bu amaçla ilgili sağlık kuruluşunca gerekli tedbirler alınır.

Doktor muâyene esnasında TCK md. 94’de belirtilen işkence, 95 inci maddede belirtilen neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış işkence ve 96 ncı maddesinde belirtilen eziyet suçlarının işlendiği yolda herhangi bir bulguya rastlaması hâlinde, durumu derhâl Cumhuriyet savcısına bildirir. Bu durumda Ceza Muhakemesinde Beden Muâyenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğinin Tespiti Hakkında Yönetmeliğin 7 ve 8 inci maddesine göre işlem yapılır.

Hekim ile muâyene edilen kişinin yalnız kalmaları, muâyenenin hekim-hasta ilişkisi çerçevesinde yapılması esastır. Ancak, hekim kişisel güvenlik endişesini ileri sürerek muâyenenin kolluk görevlisinin gözetiminde yapılmasını isteyebilir. Bu istek belgelendirilerek yerine getirilir. Bu durumda gözaltına alınan kişinin talebi hâlinde, müdâfî de muâyene sırasında gecikmeye neden olmamak kaydıyla hazır bulunabilir.

Kadının muâyenesi, talebi hâlinde ve imkânlar elverdiği ölçüde bir kadın hekim tarafından yapılır. Muâyene edilecek kadının talebine rağmen kadın hekimin bulunmaması halinde, muâyene sırasında hekim ile birlikte sağlık mesleği mensubu bir kadın personelin bulundurulmasına özen gösterilir (md. 77).

Gözaltı birimine getirilen kişi güvenlik aramasına tabi tutulur. Nezârethâneye veya zorunlu hâllerde bu amaca tahsis edilen yerlere konulmadan önce üstü usulünce aranır. Kadının üst veya vücudunun aranması, bir kadın görevli veya bu amaçla görevlendirilecek diğer bir kadın tarafından yapılır. Kendisine zarar verebilecek kemer, kravat, ip, kesici ve delici âlet gibi nesnelerden arındırılır. Üzerinden çıkan eşya ve para muhafaza altına alınır. Paranın nev’i, seri numarası ve miktarı, eşyanın vasıfları ve markasını belirten bir tutanak düzenlenir ve bu tutanağın bir sureti üstü aranan kişiye verilir (YGY md. 11).

Üst araması yapılan kişinin nezârethâneye girişi, ‘Nezârethâneye Alınanların Kaydına Ait Defter’e kaydedilerek sağlanır. Nezârethâne işlemlerinde; aynı suçla ilgisi olanlar, birbirine hasım olanlar, erkek ve kadınlar bir araya konulmazlar, çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulurlar. Nezârethânedeki zorunlu hâller dışında beşten fazla kişi bir arada bulundurulmaz. Tuvalet, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçların giderilmesi görevli memurun gözetiminde sağlanır. Yiyecek ve içecekler önceden kontrol edilir. Gözaltına alınan kişi saldırgan bir tutum sergilemeye başladığı veya kendisine zarar vermeye kalkıştığı takdirde önce sözle kontrol altına alınmaya çalışılır. Bu mümkün olmadığı takdirde, hareketini giderecek derecede kuvvet kullanılabilir. Ancak zorunlu

olmadıkça veya kendisinin ya da başkasının hayatı, vücut bütünlüğü veya sağlığı tehlikeye girmedikçe kuvvet kullanılmaz. Yakalanan kişi saldırgan veya tutum ve davranışları kontrol altına alınamayan kişilere tıbbî müdahalede bulunulması için sağlık kuruluşlarına gönderilir. Gözaltına alınan kişilerin yaşama haklarını koruyucu gerekli önlemler alınır ve bu amaçla ilgili kişi gözetlenebilir. Gözetleme işlemi teknik imkânlar ölçüsünde kayda alınabilir. Gözaltındaki kişinin beslenme, nakil, sağlığının korunması ve gerektiğinde tedavisi, yakalandığının yakınlarına haber verilmesi giderleri ilgili birimin bağlı olduğu Bakanlığın bütçe ödeneklerinden karşılanır.

Gözaltı işlemleri nezârete alınanların kaydına ait deftere yazılmak suretiyle tespit edilir. Denetime tâbi olan bu defterde: kimlik bilgileri; adı ve soyadı, anne ve baba adı, cinsiyeti, doğum yeri ve tarihi, nüfusa kayıtlı olduğu yer, cilt, aile sıra ve kayıt numarası, yabancılar için pasaport numarası, ikâmet adresi, iş adresi ve telefon numaraları, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlık numarası; gözaltına alınmasına esas bilgiler; isnat edilen suç, gözaltına alınma nedeni, suç yeri ve tarihi, kimin emri ile yakalandığı ve gözetim altına alındığı, haber verilen Cumhuriyet savcısının adı ve soyadı, savcıya haber verildiği tarih ve saat, bilgi toplama işlem kısmı kaydı; giriş işlemleri; yakalamanın yeri, tarihi ve saati, giriş tarihi ve saati, girişte alınan doktor raporunun verildiği makam, tarihi, sayısı ve özeti, üst aramasında teslim alınan malzemeler, teslim eden ve teslim alanın imzası, giriş işlemini yapan görevlinin adı, soyadı, rütbesi ve imzası; şüpheli ile ilgili işlemler; haber verilen yakını veya belirlediği kişi, adres ve telefon numarası, haber verilen diplomatik temsilciliğin adı ve telefon numarası, haber veren personelin adı, soyadı, sicili ve imzası, haber verme tarihi ve saati, şüphelinin, hakkında haber verildiğine dair imzası, tercüman temin edilip edilmediği, tercümanın adı, soyadı ve imzası, müdâfi istediği hakkındaki beyanı ve imzası, müdâfi talep etmiş ise baronun adı veya kendi avukatının adı ve soyadı, gelen müdâfî'nin adı ve soyadı, sicil numarası, geliş saati ve imzası, süre uzatımına karar veren makam, kararının tarihi, sayısı ve uzatılan süre; çıkış işlemleri; çıkarıldığı tarih ve saat, sevk edildiği makam, sevk evrâkının tarihi ve sayısı, teslim alan görevlinin adı, soyadı ve imzası, kişinin kendisine teslim edilen malzemeler ve imzası, görevliye teslim edilen malzemeler ve imzası; Geçici ayrılışlar; ilân, işlemler ve sonuç, çıkış işlemini yapan görevlinin adı, soyadı, rütbesi ve imzası, kontrol eden âmirin adı, soyadı, rütbesi ve imzası belirtilir. Bu defterde, gerekli görülen diğer bilgilere de yer verilebilir (YGY md. 12).

5.5.2.3. Nezârethânenin Özellikleri

Nezârethâneler en az 7 metrekare genişliğinde, 2,5 metre yüksekliğinde ve duvarlar arasında en az 2 metre mesafe olacak şekilde düzenlenir. Yeterli doğal ışıklandırma ve havalandırma imkânları sağlanır. Ancak, şüpheli sayısının çokluğu sebebiyle nezârethâne imkânlarının yetersiz olması durumunda, nezârethâneler için öngörülen fizikî şartlara sahip başka yerler de kullanılabilir. Nezârethânelerde gözaltına alınan kişilerin yatmaları ve oturmaları için yeteri kadar sabit ve dayanıklı oturma yerleri bulundurulur. Mevsim ve gözaltı yerlerinin maddî şartları da dikkate alınarak, geceyi gözaltında geçirecek şahıslar için yeterli miktarda battaniye ve yatak temin edilir. Tuvalet, banyo ve temizlik ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli tedbirler alınır. Nezârethâne girişine, onaylanmış nezârethâne talimatı asılır (YGY md. 25).

5.5.2.4. Gözaltı İşlemlerinin ve Nezârethânelerin Denetimi

Yakalama, gözaltına alma işlemine veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdâfi veya kanunî temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları hemen serbest bırakılmasını sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilir. Yakalanan kişinin dilekçesi yetkili hâkime en seri şekilde ulaştırılır.

Nezârethânelerin standartlara uygunluğunu sağlamak amacı ile kolluk kuvvetlerinin yetkili birimleri tarafından denetleme yapılır. Cumhuriyet başsavcıları veya görevlendirecekleri Cumhuriyet savcıları, adli görevlerinin gereği olarak, gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezârethâneleri, varsa ifade alma odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma neden ve sürelerini, gözaltına alınma ile ilgili tüm kayıt ve işlemleri denetler; sonucunu Nezârethâneye Alınanların Kaydına Ait Deftere kaydederler (YGY md. 26).

5.5.4. Haksız Yakalanan ve Tutuklananların Hakları

Kanunların belirlediği sınırlar aşılarak koruma önlemleri uygulanması durumunda, uygulayıcıların idarî ve adli bir kısım sorumlulukları söz konusu olabilir. Ayrıca, uygulayıcıların kanunsuz fiillerinden Devlet de sorumludur. Anayasa 19/9 ve 10. fıkralarında açıkça belirtildiği gibi; *“her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir. Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, kanuna göre, Devletçe ödenir”*.

Anayasada ifadesini bulan Devletin tazminat ödeme yükümlülüğünün usul ve esasları, CMK md. 141-144 maddeleri arasında düzenlenmiştir. 466 sayılı Kanun, 5320 sayılı ve 23/03/2005 tarihli Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. CMK’nu, **‘Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat’** başlıklı bölümünde, md. 141-144 arasında getirilen yeni düzenlemeye göre; *‘Tazminat istemi’* suç soruşturması veya kovuşturması sırasında şu işlemlerle karşılaşanlar, maddî ve manevî her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler; yasalarda belirtilen şartlar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen; yasal gözaltı süresi içinde hâkim önüne çıkarılmayan; kanunî hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan; kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen; kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra hakkında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatine karar verilen; mahkûm olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılan; yakalama veya tutuklama nedenleri ve hakkındaki suçlamalar kendisine, yazıyla veya bunun hemen mümkün olmadığı hâllerde sözle açıklanmayan, yakalanması veya tutuklanması yakınlarına bildirilmeyen, hakkındaki arama kararı ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen, eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı halde elkonulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen ve nihayet yakalama veya tutuklama işlemine karşı kanunda öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmayanlar, Yakalama veya tutuklama işlemine karşı Kanunda öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmayan, Kişiler, maddî ve manevî her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler. Bu sayılan durumlara ek olarak *“suç soruşturması veya kovuşturması sırasında kişisel kusur, haksız fiil veya diğer sorumluluk hâlleri de dâhil olmak üzere hâkimler ve Cumhuriyet savcılarının verdikleri kararlar veya yaptıkları işlemler nedeniyle tazminat davaları ancak Devlet aleyhine açılabilir”*. (md. 141).

Yukarıda sayılan durumlar dışında, suç soruşturması veya kovuşturması sırasında kişisel kusur, haksız fiil veya diğer sorumluluk hâlleri de dâhil olmak üzere hâkimler ve savcılarının verdikleri kararlar veya yaptıkları işlemler nedeniyle tazminat davaları ancak Devlet aleyhine açılabilir (md. 141).

Devlet, ödediği tazminattan dolayı görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan hâkimler ve Cumhuriyet savcılarına bir yıl içinde rücu eder (md. 141).

Az önce belirtilen, kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen kişiyle mahkûm olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılan kişi hakkında karar veren merci, ilgiliye tazminât hakkı bulunduğunu bildirir ve bu hatırlatma hususu verilen karara geçirilir. Devlet, ödediği tazminâtтан dolayı görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan hâkim ve savcıya bir yıl içinde rücu eder (md. 141)

Anılan hallerden herhangi biri veya birilerine maruz kalan kişi için tazminât isteyebilme şartlarına gelince; karar veya hükümlerin kesinleştiğinin tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükmün kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde tazminât isteminde bulunulabilir. Yapılan talep, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesinde ve eğer o yer ağır ceza mahkemesi tazminât konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka bir ağır ceza dairesi yoksa, en yakın yer ağır ceza mahkemesinde karara bağlanır. Talep dilekçesine, tazminât istemine yol açan kararı, zarara uğradığı işlemin ve zararın nitelik ve niceliğini kaydetmesi ve bunların belgelerini eklemesi gereklidir. Mahkeme, dosyayı inceledikten sonra yeterliliğini belirlediği dilekçe ve eki belgelerin bir örneğini Devlet Hazinesinin kendi yargı çevresindeki temsilcisine tebliğ ederek, varsa beyan ve itirazlarını onbeş gün içinde yazılı olarak bildirmesini ister. İstem konusu hususta tazminât hukukunun genel prensiplerine göre verilecek tazminât miktarının saptanmasında mahkeme gerekli gördüğü her türlü araştırmayı yapmaya veya hâkimlerinden birine yaptırmaya yetkilidir. Mahkeme, kararını duruşmalı olarak verir. Verilen karar hakkında, istemde bulunan, Cumhuriyet savcısı veya Hazine temsilcisi, istinaf yoluna başvurabilir (md. 142).

Şâyet yapılan tazminât talebine esas olan kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararı sonradan kaldırılarak, hakkında kamu davası açılan ve mahkûm edilenlerle, yargılamanın aleyhte yenilenmesiyle beraet kararı kaldırılıp mahkûm edilenlere ödenmiş tazminâtın mahkûmiyet süresine ilişkin kısmı, Cumhuriyet savcısının yazılı istemi ile aynı mahkemeden alınacak kararla kamu alacaklarının tahsiline ilişkin mevzuat hükümleri uygulanarak geri alınır. Bu karara itiraz edilebilir. İftira konusunu oluşturan suç veya yalan tanıklık nedeniyle gözaltına alınma ve tutuklama halinde; Devlet, iftira eden veya yalan tanıklıkta bulunan kişiye de rücu eder (md. 143).

Böyle ucu açık hassas bir konuda herkesin tazminât isteyeme hakkının olmadığını da şu şekilde hükme bağlamıştır: Kanuna uygun olarak yakalanan veya tutuklanan kişilerden; tazminâta hak kazanmadığı hâlde, sonradan yürürlüğe giren ve lehte düzenlemeler getiren kanun gereği, durumları tazminât istemeye uygun hâlde dönüşenler; genel veya özel af, şikâyetten vazgeçme, uzlaşma gibi nedenlerle hakkında kovuşturmaya yer olmadığına veya davanın düşmesine karar verilen veya kamu davası geçici olarak durdurulan veya kamu davası ertelenen veya düşürülenler; kusur yeteneğinin bulunmaması nedeniyle hakkında ceza verilmesine yer olmadığına karar verilenler; adlî makamlar huzurunda gerçek dışı beyanla suç işlediğini veya suça katıldığını bildirerek gözaltına alınmasına veya tutuklanmasına neden olanlar (md. 144)

Tazminât davasının hazine aleyhine açılması gerekmektedir. Savcılığın düşüncesi alındıktan sonra duruşma yapılmaksızın evrâk üzerinden karar verilir. Mahkeme maddî tazminâta hükmedebileceği gibi manevî tazminâta da karar verebilir. Verilen karara karşı temyiz yolu açıktır. Hükmolunacak manevî tazminâtın; davacının sosyal ve ekonomik durumu, üzerine atılı suçun

niteliği, tutuklanmasına neden olan olayın oluş şekli, gözaltında ve tutuklulukta geçirdiği süre ve benzeri hususlar da gözetilmek suretiyle, zenginleşme sonucu doğurmayacak şekilde hak ve ne-safet kurallarına uygun, makul bir miktar olarak tayin ve tespiti gerekir (Resul Davası, 21 YKD 1995, s.1497).

5.5.5. Adlî Kontrol Önlemi/Önlemleri

Yalnız başına tutuklama, hâkimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yok-sunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir önlemdir. Bu durumda sanık ya bir yere kapatılacak veya tam serbest kalacaktır. CMK, bu iki durum arasında adlî kontrol kurumunu ge-tirmiş bulunmaktadır. Adlî kontrol, ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeye imkân veren tedbirlere tâbi kılmaktadır. Böylece kişinin kaçma riski azaltılırken hürriyetten tümüyle yoksun kılmanın zararları da önlenmiş olmaktadır. Bu yeni kurumun hem özgürlükçü ve hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte bulunduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra *tutukluluk uygulaması istisnâî hâle gelmektedir*. Kurum şüpheliyi hürriyetinden yoksun hâle getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hâllerde **adlî kontrole** hükmetmek gerekecektir.

‘**Adlî kontrol**’ kenar başlığını taşıyan CMK md. 109’daki düzenleme özetle şöyledir; Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklan-ması yerine adlî kontrol altına alınmasına karar verilebilir. Dikkat edilecek olursa tutuklama se-bepleri olduğunda bile ilke olarak adlî kontrol kararı verilebilmektedir Kanunda tutuklama yasa-ğı öngörülen hallerde de, adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir. Nitekim CMK md. 100/4. fıkrayla getirilen yeni düzenlemeyle “*Sadece adlî para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.*”

Adlî kontrol tedbirleri ise ana hatlarıyla şunlardır: yurt dışına çıkamama; hâkim tarafından be-lirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak; hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularında-ki kontrol tedbirlerine uyma; her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve ge-rektiğinde mahkeme kalemine, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etme; uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatma dahil, tedavi veya muâyene tedbirlerine tâbi olma ve bunları kabul etme; şüphelinin parasal durumu gözönünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, sav-cının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak; silâh bulunduramama veya taşıyamama, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emânete teslim etme; savcının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlama; aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafa-kayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme; konutunu terk etmeme; belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme; belirlenen yer veya bölgelere gitmeme.

Adlî kontrol altında geçen süre, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Ancak bu kural, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muâyene tedbirlerine tâbi olmak ve bun-ları kabul etme, adlî tedbir hakkında uygulanmaz. Çünkü burada kişinin özgürlüğü kısıtlanmak-tadır. Bir diğer önemli konu da kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilen kişiler hakkında adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir. Adlî kontrol tedbiri ka-rarı verilecek kişi hakkında bu tedbirlerden bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulma kararı

verilebilir (md. 109).

5.5.5.1. Adli Kontrole Karar Verecek Merciler

Savcının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında şüpheli, adli kontrol altına alınabilir. Hâkim, Cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir. Adli kontrol hükümleri, gerekli görüldüğünde, görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da, kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanır (md. 110).

Adli kontrol kararı gereği hükmedilmiş yükümlülüklerle uymayan şüpheli veya sanık hakkında yaptırım uygulanabilir. Böyle bir durumda yetkili yargı mercii, yükümlülüğü ihlâl eden hakkında derhâl tutukluluk müzekkeresi kesebilecek ve hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı cezanın süresi gözönüne alınmayacaktır. Şüpheli veya sanığın, kendisine sağlanan imkânı kötüye kullanmış olmasını gözönünde bulundurarak böyle bir yaptırımı uygun sayılmıştır. Şüpheli veya sanığın istemi üzerine, Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra hâkim veya mahkeme adli kontrol işleminin kaldırılmasına **beş gün** içinde karar verebilir ve adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir. Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir (md. 111 ve 112).

5.5.7. İhzar - Mevcutlu Getirme - Zorla Getirme

‘İhzar’ terimi hazır bulundurmak, bir şeyi hazırlayıp ortaya koymak, meydana getirmek anlamlarına gelir. Burada hazır bulundurulacak şey veya kişi, bir başkasının irade ve isteğiyle arzu edilen yerde hazır bulundurulmuş olmaktadır. ‘**Müzekkere**’ ise, hatırlatıcı, dikkat çekici bir yazı, bir emir, bir istek anlamındadır. Buradan hareketle ‘*ihzar müzekkeresi*’; hazır bulundurulması istenen kişiyi bildiren bir yazılı emir ve istek demektir. Bir suç muhakemesi hukuku terimi olarak da *ihzar müzekkeresi*; sanık, tanık, bilirkişi ve bazen de mağduru, yasa da belirtilen yetkili makamlar önünde hazır bulundurmayı, mevcutlu olarak getirmeyi amaçlayan ve kolluğa gönderilen bir emirdir. *İhzar* terimi yerine şimdilerde ‘zorla getirme’ veya ‘mevcutlu getirme’ terimleri de kullanılmaktadır.

‘**Zorla getirme**’ kurumu hakkında CMK hükmü özetle şöyledir: hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya ifadesinin alınması veya sorgusu için kurallara uygun çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir. Zorla getirme kararında, şüpheli veya sanığın açıkça kim olduğunu, işlediği suç, gerekiyorsa eşkâlini ve zorla getirilme nedenlerini içerir. Zorla getirme kararının bir örneği şüpheli veya sanığa verilir. Zorla getirme kararı ile çağrılan şüpheli veya sanık derhal çağırılan hâkimin, mahkemenin veya savcının önüne götürülür. Eğer buna imkân yoksa yol süresi hariç **en geç yirmidört saat** içerisinde çağırılan hâkimin, mahkemenin veya savcının önüne götürülür ve sorguya çekilir veya ifadesi alınır (md. 146).

Zorla getirme, bunun için haklı görülecek bir zamanda başlar ve hâkim, mahkeme veya savcı tarafından, sorguya çekilmenin veya ifade almanın sonuna kadar devam eder. Zorla getirme kararının yerine getirilememesinin nedenleri, köy veya mahalle muhtarı ile kolluk görevlisinin birlikte imzalayacakları bir tutanakla saptanır. Çağrıya rağmen gelmeyen tanık, bilirkişi, mağdur ve şikâyetçi ile ilgili olarak da zorla getirme kararı verilebilir (md. 146).

5.5.7.1. İhzar Müzekkeresi Kesmeye Yetkili Makamlar

Zorla getirme müzekkeresi yazmaya yetkili makamlar kısaca şöyle sıralanabilir :

Yargılama Makamları: Yargılama faaliyetinin doğrudan ilgili makamları ihzar kesebilirler. Hâkimler, nâib hâkimler, istinâbe olunan hâkimler, sulh hâkimleri ihzar kesebilirler.

Cumhuriyet Savcıları: Savcılar da zorla getirme müzekkeresi düzenleyebilirler. Mesela, Suçüstü suçlarında durum böyledir. Nitekim md. 161/1-4 fıkraları da bu ihzar işlemini de içerir.

5.5.7.2. İhzar Müzekkeresi Nereye Hitaben Düzenlenir?

İhzar kesmeye yetkili makam, ihzar emirlerini; sanık, tanık, bilirkişi, ve mağdurun bulundukları yerlerdeki *kolluk makamlarına* hitaben düzenler. CMK 164 ve 165. maddelerinde belirtildiği gibi kolluk birimleri Cumhuriyet savcılarının görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür. İhzar işlemi, mahiyeti itibarıyla adliyeye ilişkin bir işlemdir. Zabıta makamları da bu emirleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuşlardır. CMK md. 161/5. fıkarda ifade edildiği gibi, bu emri yerine getirmeyenler veya savsaklamada bulunanlar hakkında bizzat savcı soruşturma açmaktadır. Ancak daha önce de değinildiği gibi en üst kolluk âmiri hakkında böyle bir soruşturma açılacaksa Adalet Bakanlığından izin almak gerekir (md. 161/5)

Acaba hangi kolluk, bu emri yerine getirmekle yükümlüdür? Genel kolluk bu işle görevlidir ki, kırsal kesimde Jandarma, diğer yerlerde ise Polistir. Bir diğer ifadeyle polis kuruluşu olan yerlerde ihzar müzekkeresi polisin âmirine hitaben, böyle bir kuruluşun bulunmadığı yerlerde ise il, ilçe jandarma komutanları ile jandarma karakol komutanına hitaben düzenlenir (bk. JTGGK md. 7 ve PVSK md. 25).

Polis açısından âmirler ise, yer yer de belirtildiği gibi şimdilerde idârî yapı içerisinde yer alan tezkiye âmirleri, emir verme yetkisini haiz kimselerdir. Zorla getirmeyi isteyen yargılama makamı, ihzar edilecek kişinin bulunduğu yerin *kolluk âmirine* hitaben ‘ihzar müzekkeresi’ yazar.

5.5.7.3. Kimler Hakkında İhzar Kesilebilir?

Bu sorunun cevabı konunun giriş kısmında kısmen verilmişti. Son değişiklikler ışığında bugün için şu kişiler hakkında ihzar kesilebilmektedir.

Şüpheli ve Sanıklar: Şu durumlarda sanıklar yargılama makamı önüne mevcutlu getirilebilirler:

İlk olarak, hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir.

İkinci olarak, sorgu için çağrılan ancak bu çağrı yazısına uymayan sanık zorla getirilir (md. 145).

Üçüncü olarak, sanığın bizzat hazır bulunmasına ve ihzar ve tutuklama kararıyla zorla getirilmesine her vakit mahkeme karar verebilir. Bu durum geneldir ve bunu takdire muhakeme makamı yetkilidir.

Dördüncü olarak, soruşturma evresinde tutukluluk hali varsa veya acele bir durum söz konusuysa savcı, sanığın zabıta kuvvetlerince hazır bulundurulmasını ister. Buradan hareketle aynı şartların bulunduğu yerlerde ve acele olmayan hallerde sulh ceza hâkimi de sanık için ihzar müzekkeresi kesebilecektir (bak md. 146 ve 199).

Tanıklar: Yargılama makamınca çağrı yazısı ile mahkemeye çağrılırlar. Ancak bu kuralın da

bazı istisnaları vardır. Şöyle ki; tutukluluk hali ile acele durumlarda mahkeme ve savcı davetiye tebliğ ettirmeksizin tanıklar için ihzar kesebilir, zorla getirme emri verebilir. Nitekim CMK md. 146/7. fıkrada “*Çağrıya rağmen gelmeyen tanık, bilirkişi, mağdur ve şikâyetçi ile ilgili olarak da zorla getirme kararı verilebilir.*” hükmü yer alır. Binaenaleyh usulüne uygun biçimde çağrılan tanık çağrıya rağmen gelmezse ihzâren getirilir. Geçerli özür beyan etmişse yine ihzar kesilmez (CMK md. 43, 44 ve 146/7).

Bilirkişiler: Bilirkişiler de mevcutlu olarak yargılama makamına çağrılabilirler. Bir önceki paragrafta belirtilen tanıkların zorla getirilme şartları ve kural burada da geçerlidir (CMK md. 62 ve 71, 60).

Mağdur ve şikâyetçi : Kolluk, suçtan zarar gören şahsı, Cumhuriyet savcısının yazılı veya şifâhî emriyle mahkemede hazır bulundurmaya mecburdur (md. 146/7, 235).

Görüldüğü gibi zorla getirme sebeplerinin bir kısmı objektif türden ise de zorla getirme nedenleri onu kesecek makamın takdirine bağlıdır.

5.5.7.4. İhzar Müzekkeresinde Neler Yer Alır?

Müzekkerede, zorla getirilecek kişinin kimliği, eşkâli, tanık veya bilirkişi ise, bu görevleri, sanıksa kendisine isnâd edilen suç ve nihayet zorla getirmenin sebepleri belirtilir. İhzar kesen hâkim de olsa savcı da olsa durum böyledir.

Zorla getirme müzekkeresinde, getirilecek kişinin ya hangi gün ve saatte nereye getirileceği belirtilir ya da ihzar tamamen günsüz (tarihsiz) olur. Buna göre de ihzarın çeşitleri ve yerine getirilişleri kısaca şöyle açıklanabilir.

Günlü İhzar: Bu tür zorla getirme işleminde, belli gün ve saatte, belirtilen yer ve mahkemede, ihzar kesilen kişinin hazır bulundurulması kolluktan istenir. Bu durumda kolluk, belirtilen gün ve saate göre makul bir zaman öncesinden itibaren kişiyi yakalayıp beraberinde bulundurur. İhzar kesilen kişi, emre uymadığında zabıta zor kullanabilir. O kişinin davranışı, müstakil bir suç oluşturur. Sürenin takdirinde; ihzar kesilen kişinin bulunduğu yer ile götürüleceği makam arasındaki mesafe, götürülecek taşıt durumu ve zamanı, mevsim ve coğrafi şartlar etkilidir. Şu duruma göre duruşma gününden bir gün önce hazırlanan kişi, gerektiğinde o geceyi karakolda gözetim evinde geçirebilir, orada bekletilebilir.

Günsüz İhzar: İhzar müzekkeresiyle çağrılan kişi derhal, mümkün olmadığı takdirde yol süresi hariç **en geç 24 saat** içinde çağırان hâkimin, mahkemenin veya zorla getirmeyi isteyen savcı huzuruna götürülür ve sorguya çekilir veya ifadesi alınır. İhzar, kişiyi zorla getirme için haklı görülecek bir zamanda başlar ve ihzarı isteyen tarafından sorguya çekilmenin veya ifade almanın sonuna kadar devam eder (md. 146).

İhzarın her iki türünde de ihzar kesen makamın bu emrinin bir sureti, zorla getirilecek kişiye verilir. Çağırان makamın huzurunda görevini yerine getirene kadar müzekkere hüküm ifade eder. İhzaren getirilen kişi, görevini yapmadan kaçarsa ihzar amacına ulaşmamış olmaktadır. Geçerliliğini korur. Sanık, tanık veya bilirkişi ihzara uyar, gelir ve görevini yaparsa ihzarın hükmü son bulmuş olur. Fakat ileride yeni durum ve gelişmelere göre aynı kişi hakkında tekrar ihzar müzekkeresi kesilebilir (md. 146).

İhzar müzekkeresi kesilecek kişilerin özgürlüklerinin kolluk tarafından kısıtlanması sözkonusudur. O nedenledir ki ihzar sebeplerini hâkim ve savcının iyi değerlendirmesi, takdir etmesi gerektiği gibi kolluk da yasada belirtilen haklı görülecek bir zamanda mevcutlu olarak getirme

işini ve şartını iyi ayarlaması gerekir.

5.5.8. Yurtdışına Çıkarmama

Suç yargılamasında önleyici bir tedbir, bir adli kontrol türü olan yurtdışına çıkarmama işlemi- ne, suç yargılamasıyla doğrudan ilgili yasalarda ilk kez yer verilmiştir. Nitekim CMK md. 109/3(a) bendinde ‘..... yurtdışına çıkarmamak’ yükümlülüğü getirilmiştir ki, bu önlem adli kontrol türlerinden birisidir. Bu duruma göre, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi karar vermektedir. Kovuşturma evresinde de davaya bakan hâkim veya mahkeme karar verir (md. 110).

Pasaport Kanunu (Pas K) md. 22’deki düzenlemeye göre yurt dışına çıkma engelleri; **ı. mahkemelerce yasaklanmalar**, **ii. İçişleri Bakanlığınca, genel güvenlik bakımından mahzur bulunma**. Hakkında bu iki durumdan birisi olanlara pasaport veya seyahat vesikası verilmez. Ancak, yabancı memleketlere gitmeleri **mahkemelerce yasaklananlar dışında kalanlara**, zaruri hallerde pasaport veya pasaport yerine geçen seyahat vesikası verilebilir. Tahdidli kişilerin yurt dışına çıkışları engellenir ve kendilerine pasaport veya vesika verilmez, verilmişse geri alınır. Yine bunlarla yurt dışında kalmalarında genel güvenlik bakımından sakıncalar bulunduğu tesbit edilenlerin süreleri dolan pasaportları yenilenmez, kendilerine Türkiye’ye dönmeleri için seyahat belgesi verilir. Pasaport veya pasaport yerine geçen belgeleri kaybedenlerden, bunu haklı bir sebebe dayandıramayanlarla bulundukları ülkelerden sınırdışı edilmiş olanlara, bu ülkelerden çıkarılış sebepleri gözönünde tutularak pasaport veya vesika verilmeyebilir. Yurtdışına çıkması yasaklananlar listeye alınır ve yasaklama işlemi, ilgili makamca kaldırılmadıkça listeden çıkarılamaz. Bu yasaklama işleri yerli ve yabancı herkese uygulanabilir mahiyettedir (Pas. K md. 22).

Bu düzenlemeye göre, bazı kişilerin yurtdışına çıkışlarının yasaklandığı ve bunun da bir **suç muhakemesi tedbiri** niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Yargılamanın sağlıklı bir şekilde sürdürülüp amacına ulaşılabilmesi için sanığın, yurtdışına gitmesinin yasaklanması yeterliyse onun tutuklanması cihetine gidilemez. Bu tedbir bazen bir olayın tek tanığı ve kilit şahsı durumundaki kişiler için de uygulanabilir. Bu tür önlemin kaldırılması da yine karar veren makam tarafından olmaktadır (md. 111).

ALTINCI BÖLÜM

İFADE ALMA

VE

DELİL TOPLAMA FAALİYETLERİ

6.1. İfade Alma, Sorgulama ve Bilgi Alma

İfade alma ve sorgulama kavramları kısmen farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Cumhuriyet savcısı veya kolluğun, ortaya çıkan şüpheyi aydınlatmak üzere şüpheli ve sanığı dinlemesine, onun bilgisine başvurmasına ‘**ifade alma**’; hâkimin veya mahkemenin şüpheli veya sanığı soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlemesine ise ‘**sorgulama**’ denilir. 1998 tarihli eski YGY ile 2005 tarihli yeni YGY bir kavramı; ‘**bilgi alma**’ da suç muhakemesi hukukuna kazandırmıştır. Bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, müşteki ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan kişilerin dinlenilmesi, bilgi alma olarak adlandırılmıştır (YGy md. 4).

6.1.1. İfade ve Sorgunun Tarzı

Kolluk âmir ve memurları ile savcı tarafından ifade almada ve hâkim tarafından sorgulamada uyulacak hususlar CMK md. 147 de açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre; “(1) Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur: a) Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür. /b) Kendisine yüklenen suç anlatılır. /c) Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir. /d) 95 inci madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhâl bildirilir. /e) Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir. /f) Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır. /g) İfade verenin veya sorguya çekilenin kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır. /h) İfade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılır.”

“i) İfade veya sorgu bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer alır: 1. İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih. /2. İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği. /3. İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri. /4. Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı. /5. İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.” (md. 147).

İfade alma işlemi genellikle kolluk tarafından kendi inisiyatifi ile yapılmaktadır. Acele bir durum yoksa o zaman kolluk yalnızca savcının emir ve talimatı doğrultusunda kişilerin ifadesini almalıdır. Ancak, ülkemizdeki uygulamada genellikle kolluk, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen bir suçun meşhuden işlenmesinde savcıdan direktif almadan ifade almakta ve araştırma yapmaktadır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren bir suçun meşhuden işlenmesinde ise, çoğu kez savcıyla muhabereye geçerek olaya elkoymakta, araştırmasını yürütmektedir. ‘Gecikmesinde sakınca bulunan hal’ kavramı, işlem derhal yapılmadığı takdirde suçun iz, eser, emâre ve delillerinin kaybolması veya şüphelinin kaçması veya kimliğinin saptanamaması ihtimalinin ortaya çıkması halini ifade eder. Geciktirilmeyecek işlerin başında da olay hakkında görgüsü ve bilgisi olanların hüviyetlerini tespit işi gelmektedir. Nedeni ise, bunların ileride savcılık larca ve

mahkemece ifadeye ve sorguya çağrılmaları sözkonusudur, bu da ancak ad ve adreslerinin tespitiyle mümkündür YGY md. 4 ve AÖAY md. 4).

PVSK md. 15’de yer alan hükme göre, polis olaylarla ilgili gördüğü kimseleri ifade için çağırabilecektir. Bu çağrılanlar da; ya şüpheli kişi sıfatıyla çağrılır ve şüpheli kişi olduğunu çağrıda belirtmekte bir sakınca yoksa o zaman hangi suç için şüpheli kişi sıfatıyla çağrıldığı söylenir. Ya da tanık olarak çağrılır. Ama normalde kolluğun, tanığı getirmede zor kullanma yetkisi yoktur. Ancak gelmeyen tanığı zorla getirtmek için C. Savcısı aracılığı ile sulh ceza hâkimliğinden zorla getirme kararı talep edilebilir yahut da suçun mağduru veya şikâyetçisi varsa bunların da bilgisi yine kolluk tarafından alınır. Anılan her üç durumda alınan bilgiler bir tutanağa bağlanır.

6.1.2. İfade Alma Odaları

İç ve dış emniyeti sağlanmış, özel surette hazırlanmış, teknik donanımlı, bağımsız yerlerin ifade alma odası olarak kullanılmasına özen gösterilmelidir. Mevcut nezârethâne ve ifade alma odalarının standartlara uygun hâle getirilmesi bütçe imkânları çerçevesinde sağlanması öngörülmüştür. İfade alma odalarının standartlara uygunluğunu sağlamak amacı ile kolluk kuvvetlerinin yetkili birimleri tarafından denetleme yapılacağı gibi Cumhuriyet başsavcıları veya görevlendirecekleri savcılar, adli görevlerinin gereği olarak, gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezârethâneleri, varsa ifade alma odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma neden ve sürelerini, gözaltına alınma ile ilgili tüm kayıt ve işlemleri denetler; sonucunu Nezârethâneye Alınanların Kaydına Ait Deftere kaydederler (YG Y md. 26).

6.1.3. İfade ve Sorgunun Tespiti

İfade veya sorgu bir tutanakla tespit edilir. İfade ve sorgu tutanağında; ifade alma işleminin yapıldığı yer ve tarih, ifade alma sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren kişinin açık kimliği, ifade alma sırasında, yerine getirilmesi gereken işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemişse nedenleri, tutanak içeriğinin ifade veren ile hazır bulunan müdâfi tarafından okunduğu ve imzaları, imzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri yer alır.

İfade tutanağına sanığın ağzından çıkan her şeyin aynen yazılması mümkün değildir. Dolayısıyla, tutanağa geçirilirken bazı hususlar tutarsız, ilgisiz görüldüğü için atlanabilir, tutanağı tutan memur sanığın söylediklerine kendi yorumunu katabilir, veya sanığın kullandığı kelimeler yerine başka anlamlara da gelebilecek benzer kelimeler yazılabilir. Bu tür risklerin sanığın ifade tutanağını okuyup, düzeltmesi ve imza etmesi uygulaması ile ortadan kalkacağı ileri sürülebilir. Ancak, sanıklar çoğu zaman tutanağı imzalamak dışında bir seçeneklerinin olduğu, bilincinde değildirler. Ayrıca, sanığın ifade tutanağını dikkatlice okuyacağını varsaymakta doğru bir beklenti olmayabilir. Nitekim, Batıda yapılan alan çalışmaları göstermiştir ki, sanık, içinde bulunduğu psikolojik yapı itibarıyla atlanılan hususları, kelime değişikliklerini fark edebilecek durumda değildir; dolayısıyla tutanağın sanık tarafından imzalanması uygulaması bir güvence oluşturmaktadır (YG Y md. 23).

Sanıkların ifade alma ve sorgulama sürecinde karşılaşılabileceği risklerden birisi de, sanığın ifadesinin soruşturma konusu suçla sanığı ilintilendirecek şekilde tahrif edilmesidir. Bu riske karşı hukuk sistemlerinin sağlayabileceği güvencelerden birisi de ifade alma işleminin teybe kaydedilmesidir. CMK md. 147/1(h) bendinde “... ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılır” denilir.

İfade ve sorgulama tutanaklarının sanıkların beyanlarını yansıtıp yansıtmadığı tartışmaları, ancak ifade alma işleminin teyp veya video kaydının yapılmasıyla ortadan kaldırılabilir. İfade alma işleminin teyp veya video kaydının düzenli olarak yapılması durumunda, ifade alma işle-

minin nasıl bir atmosferde cereyan ettiği, sanığın ve kolluğun tam olarak neler söylediğinin sonradan incelenmesine imkân sağlar.

Türkiye’deki klasik tutanak sisteminin terk edilerek yavaş yavaş da olsa ifade alma işleminin zorunlu olarak teybe kaydı sistemine geçilmektedir. İfade alma işleminin teybe kaydı tarafların bilgisi dahilinde yapılmalıdır. Bu süreçte iki kasetli kayıt cihazları kullanılmalı; ifade alma işlemi sonunda kasetlerden biri sanık ve müdâfiin huzurunda özel bir bandrolle, açılmayacak şekilde yapıştırılmalıdır. Bandrolün üzeri hazır bulunanlarca imzalanmalıdır. İleride ifade alma işleminin içeriği konusunda bir uyuşmazlık çıkarsa bu orijinal kasete başvurulabilir. Bandrol ancak hâkim kararıyla açılabilmesi, bandrolü açmaya kolluğun yetkisi olmamalıdır. Diğer kaset ise kolluk ve savunma tarafından ifade alma işleminin tekrar incelenmesi, dinlenilmesi amacıyla kullanılmalıdır.

Teyp kaydı uygulamasına geçilmesi, suçluların cezalandırılmasını sağlamaya yönelik olarak kolluğun sahip olduğu yetkileri kötüye kullanabilmesi riskine karşı önemli bir güvence oluşturur. Sanığın ifade süresince baskıya maruz kalması engellenebileceği gibi, sanığın ifadesinin eksik veya yanlış olarak kaydedilmesini de önleyecektir. Dolayısıyla, mahkemelerin gündemi soruşturma evresindeki ifadelerin nasıl elde edildiği tartışmaları ile meşgul edilmekten kurtulur. Ayrıca, kolluğun ifade alma sırasında sanığa baskı uyguladığı yönünde yerli-yersiz ortaya atılan iddiaların önüne geçilir (bk. md. 52/3).

6.1.4. İfade Alma ve Sorguda Yasak Yöntemler

Bu konu, CMK md. 148’de ‘**ifade alma ve sorguda yasak usuller**’ başlığı altında düzenlenmiştir. “Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. Müdâfi hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz. Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir” (md. 148). Bir sonraki bölümde bu yasak metotlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Polisin ifade alırken zor kullanması ve ikrar elde etmesi için işkencede bulunması gibi durumlar, görüldüğü üzere kesin kes yasaklanmıştır. Bu tür davranışların ya da kanunsuzlukların önüne geçmek için yeni yasal tedbirlerin alınması öngörülmüştür (bak TCK md. 94 ve 256).

6.2. Yüzleştirme

İfadeleri arasında mübâyenet (çelişki) bulunan kimselerin karşı karşıya getirilmesi ve hangisinin açıklamalarının doğru olduğunun yine kendilerine söylettirilmesidir. Yüzleştirilen kişiler bazen etki altında kalabilirler. CMK md. 52 de; “her tanık, ayrı ayrı ve sonraki tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir. Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hallerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirilebilirler” denilmektedir.

Bu duruma göre, suç yargılaması hukukunda yüzleştirme işlemi olağan bir usul ve olağan bir iş değildir. Ancak zorunlu durumlarda başvurulabilmektedir. Temel amaç ise, doğrunun ortaya çıkmasını sağlamak, çelişkili beyanların önüne geçmektir. Gecikmesinde sakınca olan durumlarda ve savcının bilgisi ve emriyle ifade alabilen kolluk da gerektiğinde yüzleştirmede bulunabilmektedir. Tanıkların veya sanığın kimlikleri başka yollarla bilinebiliyorsa yahut da araştırılmak

suretiyle öğrenilebiliyorsa yüzleştirmeye gitmemek gerekir. Yüzleştirme işleminin önemi ve psikolojik etkisi ilk kez yapıldığında görülür. Aynı şahıslar arasında bu işin birden çok tekrarı halinde bir kıymeti kalmaz. Belki ortaya çıkan ipuçları bile kaybolabilir.

Değişik beyanlarda bulunan kimseler bir araya getirilip birbirinin yüzlerine karşı bilgi ve beyanlarını tekrar etmeleri istenir. Çoğu kez yüzleştirme usulü ile olumlu neticeler alındığı olmaktadır. Bazen de yanılmalara yol açabilir. Yüzleştirme sonucu olumlu da olsa olumsuz da olsa işlem sonunda bir tutanak tutulmalıdır. İşte buna, pratikte *yüzleştirme tutanağı* denilir. Bu tutanakta; olay, olayın işleniş yeri ve tarihi, yüzleştirme sebebi, tarafların önceden alınmış değişik beyanları, yüzleştirme sırasında ve sonrasındaki beyanları, önceki ve sonraki beyanlar arasındaki farklılıkların, çelişkilerin nereden kaynaklandığı tespit edilir, sonuç cümlelerinden sonra tarih ve imzalarla tutanak bağlanır.

6.3. Kimlik Tespiti (Teşhis – Tanıma ve Tanıtma)

Yakalanan kişinin, suçun fâili olup olmadığının tespiti, aranan kişilerden olup olmadığının araştırılması ve gerçek kimliğinin ortaya çıkarılabilmesi için teşhisi kolaylaştıracak özelliklerin kaydedilmesi, mevcut kayıtların tanık veya mağdurlara gösterilmesi ve dinlettirilmesi, grup içerisinde şüphelinin seçilmesi gibi yöntemler kullanılabilir.

6.3.1. Teşhisi Kolaylaştıracak Özelliklerin Kaydedilmesi

Üst sınırı iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın, kimliğinin teşhisi için gerekli olması hâlinde, Cumhuriyet savcısının emriyle, fotoğrafı, iris görüntüsü, beden ölçüleri, diş izi, parmak izi ve avuç içi izi, bedeninde yer almış olup teşhisini kolaylaştıracak eşkâl bilgileri, kulak, dudak gibi organların bıraktığı kimlik tespitine yarayabilecek vücut izleri ile sesi ve görüntüleri, fizik kimliğin tespitinde kullanılan diğer teknik yöntemler ile kayda alınarak, soruşturma ve kovuşturma işlemlerine ilişkin dosyaya konulur. Fizik kimliğin tespitinde, öncelikli olarak elin iç yüzeyindeki derinin özel kıvrımlı şekilleri olan parmak ve avuç içi izleri, fotoğrafı ve eşkâl bilgileri kullanılır. Bu işlemler olay yeri inceleme ve kimlik tespiti konusunda özel eğitim almış uzman kolluk mensubu tarafından yapılır. Fizik kimliğin tespiti açısından, kişinin ağzındaki dişlerin incelenmesi ve diş izlerinin alınması diş tabibi tarafından yapılır. Soruşturma veya kovuşturma aşamasında da hâkim veya mahkeme kararıyla fizik kimliğinin tespitine ilişkin işlemler yaptırılabilir (md. 81).

6.3.2. Kişiler Arasında Teşhis

PVSK'da polisin adlî görev ve yetkilerinin yeniden düzenlendiği ek md. 6'da teşhis (tanıma) ve tanıtmayla ilgili kurallar özetle şöyledir: Polis, edindiği bilgi veya alınan ihbar veya şikâyet üzerine veya kendiliğinden bir suçla karşılaştığında, olay yerinde kişilerin ve toplumun sağlığına, vücut bütünlüğüne veya malvarlığına zarar gelmemesi ve suçun delillerinin kaybolmaması ya da bozulmaması için derhal gerekli tedbirleri alır. El koyduğu olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri derhal savcıya bildirir ve savcının emri doğrultusunda işin aydınlatılması için gerekli soruşturma işlemlerini yapar.

Polis, olaydaki fâilin, gözaltına alınan şüpheli ile aynı kişi olup olmadığının belirlenmesi bakımından zorunlu olması halinde, savcının talimatıyla *teşhis* yaptırabilir. Tanıklıktan çekinebilecek olanlar, teşhiste bulunmaya zorlanamaz. İşleme başlanmadan önce, teşhiste bulunacak kişinin fâili tarif eden beyanları tutanağa bağlanır. Teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin birden fazla ve aynı cinsten olması, aralarında yaş, boy, ağırlık, giyinme gibi görünüme ilişkin hususlarda benzerlik bulunması gerekir. Teşhis için gerekli olması halinde, şüphelinin görünüşü ile ilgili gerekli değişiklikler yapılabilir.

Teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin her birinde, teşhis sırasında bir numara bulundurulur. Teşhiste bulunan kişi ile teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin birbirini görmemesi gerekir. Teşhis işlemi en az iki kez tekrarlanır ve teşhiste bulunması istenen kişiye, şüphelinin teşhis edilecek kişiler arasında yer almıyor olabileceği hatırlatılır. Teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin, bu işlem sırasında birlikte fotoğrafları çekilerek veya görüntüleri kayda alınarak, soruşturma dosyasına konur.

Şüphelinin fotoğrafı üzerinden de teşhis yaptırılabilir. Ancak tek bir fotoğraf veya aynı kişinin farklı fotoğrafları üzerinden teşhis yaptırılamaz. Değişik kişilerin fotoğraflarının aynı büyüklük ve özellikte olmaları gerekir. Teşhis işlemi tutanağa bağlanır (PVSK ek md. 6).

Kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraz süresinin dolması, itirazın reddi, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilip kesinleşmesi hâllerinde teşhisi kolaylaştırmak amacıyla elde edilen veriler, Cumhuriyet savcısının huzurunda ve uygun göreceği usullerle derhâl yok edilir ve bu husus tutanağa geçirilir.

Mahkûmiyet kararı verilmesi hâlinde teşhisi kolaylaşmak amacıyla elde edilen veriler kolluk tarafından, üçüncü fıkrasında belirtilen dış izleri ise bu işlemi yapan sağlık kuruluşu tarafından arşivlenir.

6.3.3. Kişi ve Kayıtlar Üzerinden Teşhis

Mağdur ile tanıklara; şüpheli kimseyle diğerlerinin daha önceden gerçekleştirilmiş kayıtlarının gösterilmesi ya da dinletilmesi veya suç aleti olarak söylenenle benzeri aletler gösterilerek tanınmasının sağlanması işlemine teşhis denilir. Gösterilenlerden hangisinin sanık olduğu, hangisinin suç işlemede kullanıldığı tanıklara ya da mağdurlara sorulur. Tanıma ve teşhis işi fotoğraflar, sesler vs. ile de olabilir. Gecikmesinde sakınca olan durumlarda kolluk kendiliğinden bu tanıma ve tanıtma işini yapabilir. Bir suçu araştırmak üzere savcı, polisi görevlendirdiğinde yine polis, bu dolayısıyla araştırma yolu olan teşhis ve tanıtma işine başvurabilir.

Ancak bu yolla araştırma yapmada mağdur veya tanıklar kolaylıkla etki altında kalabilir, heycana kapılabilirler, yanılabirler. Bu nedenle de araştırmada oldukça önemli olan bu yol aynı zamanda tehlikelidir. Bazen kişilerin haksız yere zan ve baskı altında tutuldukları, bir kısım eşyaya da elkonulduğu görülür. Binaenaleyh, adâleti temin amacıyla adâletten saptırıcı yollara sapmamaya azamî özen gösterilmelidir.

Sabıkahılara dair fotoğraflar (albümler) gösterilerek de tanıma işi yaptırılabilir. O zaman da yine durum bir tutanakla tespit edilir. Ona göre de sanığı arama işine girilir. Tanıma ve tanıtma (teşhis) tutanağında, suçun işlendiği yer, tarih, polise ulaşması biçimi, teşhise girişme sebebi, teşhisin konusu, ne şekilde teşhis yapıldığı, teşhise tabi tutulanların hüviyetleri, eşyanın mahiyeti, miktarı, teşhis neticesi yazılır. Tanıma ve Tanıtma Tutanağı tarih ve imzalarla sonuçlandırılır.

6.5. Elektronik Takip

CMK'nun 'Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi' başlığını taşıyan bölümünde 'Elektronik Takip'in türlerine dair hükümler yer alır. Burada o konularla ilgili maddelere özetle yer verilecektir. Bunlar, **i.** işitsel takip (dinleme), **ii.** görüntülü takip, **iii.** algılayıcılarla takip, **iv.** veri takibi olmak üzere **dört başlık** altında toplanabilir. Bu yöntemler kullanılarak kişilerin en özel alanlarında neler olup bittiğinin takibi mümkün olur. Kişilerin sadece hareketleri değil aynı zamanda davranışları, iletişimleri hatta duygularının takibine bu yöntemler imkân sağlamaktadır. İşitsel takip, taşınabilir minyatür vericiler, telefon dinleme aygıtları, gizli mikrofonlar ve kaset kaydediciler gibi araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Görüntülü takipte ise fotoğraf makineleri, kapalı devre ve kablolu televizyon, gece görüş araçları veya uydular kullanılmakta-

dır. Algılayıcılarla takipte ise; manyetik algılayıcılar, sismik algılayıcılar, gerilim algılayıcıları, kızılötesi algılayıcılar ve elektromanyetik algılayıcılar kullanılmaktadır. Veri takibi işlemi ise, bilgisayarlar, casus yazılımlar veya biçim tanıma sistemleri, aranan telefon numarasını kaydedici sistemler aracılığıyla yapılır. Veri takibi yoluyla bir kişinin faaliyetleri hakkında işitsel veya görsel takip yapmadan da bilgi edinmek mümkün olur. Kişinin yaptığı işlemler (banka, visa kartıyla alışveriş işlemleri gibi), ödediği faturalar, telefon görüşmesi yaptığı kişilere ve görüşmelerin süresine ilişkin veri tabanlarının takibi de kişinin faaliyetleri ve ilişki içerisinde olduğu kişiler hakkında bilgi edinmeyi sağlayabilir.

CMK'nun bu başlık altına giren hükümlerin nasıl uygulanacağı hakkında, Kanunda öngörülen *Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi, Gizli Soruşturmacı Ve Teknik Araçlarla İzleme Tedbirlerinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliği* (RG 14/02/2007 tarih ve 26434 sayı) çıkarılmıştır.

6.5.1. İletişimin Takibi ve Tesbiti (CMK md. 135 vd. Yönetmelik md. 5-14)

‘İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınmasıyla’ ilgili hükümler md. 135’de şu şekilde ifadesini bulur: Bir suç dolayısıyla yapılan soruşturma ve kovuşturmada, suç işlendiğine ilişkin somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka suretle delil elde edilememesi durumunda, ağır ceza mahkemesi veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde savcının kararıyla şüpheli veya sanığın telekomünikasyon yoluyla iletişimi dinlenebilir, kayda alınabilir ve sinyal bilgileri değerlendirilebilir. Savcı kararını derhâl mahkemenin onayına sunar ve mahkeme, kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya mahkemece aksine karar verilmesi hâlinde tedbir savcı tarafından derhâl kaldırılır. Bu konuda alınacak tedbire ağır ceza mahkemesince oy birliğiyle karar verilir. İtiraz üzerine bu tedbire karar verilebilmesi için de oy birliği aranır (md. 135).

İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması isteminde bulunulurken tedbir kararı verilecek hattın veya iletişim aracının sahibini ve biliniyorsa kullanıcıyı gösterir belge veya rapor eklenir. Ne var ki, şüpheli veya sanığın, tanıklıktan çekinebilecek kişilerle arasındaki iletişimi kayda alınamaz. Kayda alma gerçekleşikten sonra bu durumun anlaşılması hâlinde, alınan kayıtlar derhâl yok edilir.

İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınmasıyla ilgili kararda, sanığa yüklenen suçun türü, hakkında tedbir uygulanacak kişinin kimliği, iletişim aracının türü, telefon numarası veya iletişim bağlantısını tespiti imkân veren kodu, tedbirin türü, kapsamı ve süresi belirtilir. Tedbir kararı en çok iki ay için verilebilir; bu süre, bir ay daha uzatılabilir. Ancak, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili olarak gerekli görülmesi halinde, mahkeme yukarıdaki sürelerle ek olarak her defasında bir aydan fazla olmamak ve toplam üç ayı geçmemek üzere uzatılmasına karar verebilir (md. 135).

Şüpheli veya sanığın yakalanabilmesi için, mobil telefonun yeri, hâkim veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde savcının kararına istinaden dinlenebilir. Bu hususa ilişkin olarak verilen kararda, mobil telefon numarası ve tespit işleminin süresi belirtilir. Tespit işlemi en çok iki ay için yapılabilir; bu süre, bir ay daha uzatılabilir. İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması konusunda alınan karar ve yapılan işlemler, tedbir süresince gizli tutulur. İletişimin tespiti, dinleme, kayda alma ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesine ilişkin hükümler, ancak şu suçlarla ilgili olarak uygulanabilir:

TCK’nda yer alan; Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (md. 79, 80), Kasıtlı öldürme (md. 81, 82, 83), İşkence (md. 94, 95), Cinsel saldırı (md. 102, birinci fıkra hariç), Çocukların cinsel istismarı (md. 103), Nitelikli hırsızlık (md. 142) ve yağma (md. 148, 149), Uyuşturucu veya uya-

ricı madde imal ve ticareti (md. 188), Parada sahtecilik (md. 197), Fuhuş (md. 227), İhaleye fesat karıştırma (md. 235), Rüşvet (md. 252), Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama (md. 282), Silahlı örgüt (md. 314) veya bu örgütlere silah sağlama (md. 315), Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (md. 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337) suçları, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar K.'nda tanımlanan silah kaçakçılığı (md. 12), Bankalar K. md. 22/3 ve 4. fıkralarında tanımlanan zimmet suçu, KMK'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar ve nihayet Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma K md. 68 ve 74'de tanımlanan suçlardır (md. 135).

CMK md. 135'de ifadesini bulan katalog suçlar dışında hiç kimse, bir başkasının telekomünikasyon yoluyla iletişimini dinleyemez ve kayda alamaz (md. 135).

CMK md. 135'de düzenlenen esas ve usuller dışında hiç kimse, herhangi bir nedenle bir başkasının telekomünikasyon yoluyla iletişimini dinleyemez ve kayda alamaz. Şüpheli veya sanığa yüklenen suç dolayısıyla müdâfiin bürosu, konutu ve yerleşim yerindeki telekomünikasyon araçları hakkında, iletişimin takibi tedbiri uygulanamaz (md. 136).

Verilen, iletişimin takibi kararı gereğince savcı veya görevlendireceği adli kolluk görevlisi, telekomünikasyon hizmeti veren kurum ve kuruluşların yetkililerinden iletişimin tespiti, dinlenmesi veya kayda alınması işlemlerinin yapılmasını ve bu amaçla cihazların yerleştirilmesini yazılı olarak istediğinde, bu istem derhâl yerine getirilir; yerine getirilmemesi hâlinde zor kullanılabilir. İşlemin başladığı ve bitirildiği tarih ve saat ile işlemi yapanın kimliği bir tutanakla saptanır. Verilen karar gereğince tutulan kayıtlar, Savcılıkça görevlendirilen kişiler tarafından çözülerek metin hâline getirilir. Yabancı dildeki kayıtlar, tercüman aracılığı ile Türkçe'ye çevrilir (md. 137).

Verilen kararın uygulanması sırasında şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi ya da hâkim onayının alınamaması halinde, bunun uygulanmasına, Cumhuriyet savcısı tarafından derhâl son verilir. Bu durumda, yapılan tespit veya dinlemeye ilişkin kayıtlar Cumhuriyet savcısının denetimi altında en geç on gün içinde yok edilerek, durum bir tutanakla tespit edilir. Tespit ve dinlemeye ilişkin kayıtların yok edilmesi halinde, soruşturma evresinin bitiminden itibaren en geç onbeş gün içinde, Cumhuriyet Başsavcılığı, tedbirin nedeni, kapsamı, süresi ve sonucu hakkında ilgilisine yazılı olarak bilgi verir (md. 137).

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ve iletişimin dinlenmesi tedbiri uygulanabilecek suçlardan birinin işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse; bu delil muhafaza altına alınır ve durum Cumhuriyet Savcılığına derhâl bildirilir (md. 138; konu ve uygulamayla ilgili fazle bilgi için bak TİİY md. 5-14).

6.5.2. Teknik Araçlarla İzleme (Görüntülü Takip ve Algulayıcılarla Takip; CMK md. 140 vd. Yönetmelik md. 15-22)

'Teknik araçlarla izleme' konusu CMK md. 140'da ana hatlarıyla şu şekilde ifadesini bulur: Bir kısım suçların işlendiği hususunda somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebepleri bulunması ve başka suretle delil elde edilememesi hâlinde, şüpheli veya sanığın kamuya açık yerlerdeki faaliyetleri ve işyeri teknik araçlarla izlenebilir, ses veya görüntü kaydı alınabilir. Teknik araçla izlenebilecek bu suçlar ise; TCK'da yer alan; Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (md. 79, 80), Kasıtlı öldürme (md. 81, 82, 83), Nitelikli hırsızlık (md. 142) ve yağma (md. 148, 149), Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (md. 188), Parada sahtecilik (md. 197), Fuhuş (md. 227), İhaleye fesat karıştırma (md. 235), Rüşvet (md. 252), Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama (md. 282), Silahlı örgüt (md. 314) veya bu örgütlere silah sağlama (md. 315), Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (md. 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337) suçları ile Ateşli Silahlar ve Bıçaklar HK'da tanımlanan silah kaçakçılığı (md. 12) suçları,

KMK’nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını KK’nun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlardır (md. 140).

Teknik araçlarla izlemeye ağır ceza mahkemesi tarafından oybirliğıyle karar verilir. İtiraz  zerine bu tedbire karar verilebilmesi için de yine oybirliğı aranır. Teknik araçlarla izleme kararı en çok üç haftalık bir süre için verilebilir. Bu süre gerektiğinde bir hafta daha uzatılabilir. Ne var ki, teknik takib i i bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili ise, gerekli görülmesi hâlinde, mahkeme anılan s relelere ek olarak her defasında bir haftadan fazla olmamak ve toplam dört haftayı geçmemek üzere uzatılmasına karar verebilir (md. 140).

Elde edilen deliller, yukarıda sıralanan suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturma dışında kullanılamaz; ceza kovuşturması bakımından gerekli olmadığı takdirde savcının gözetiminde derhâl yok edilir. Buraya kadar sayılan ve teknik takible ilgili hükümler, kişinin konutunda uygulanamaz (md. 140). (Teknik araçlarla izleme faaliyetinin uygulamayla ilgili fazla bilgi için bak TİİY md. 15-22).

6.5.3. Veri Takibi (md. 134)

Bu konu ‘Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma’ kenar başlığını taşıyan CMK md. 134’de  u şekilde hükme bağlanmıştır: Bir suç dolayısıyla yapılan soru tırmada, somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka surette delil elde etme imkânının bulunmaması halinde, savcının istemi üzerine şüphelinin kullandığı bilgisayar ve bilgisayar programları ile bilgisayar kütüklerinde arama yapılmasına, bilgisayar kayıtlarından kopya çıkarılmasına, bu kayıtların çözülerek metin hâline getirilmesine hâkim tarafından karar verilir. Bilgisayar, bilgisayar programları ve bilgisayar kütüklerine şifrenin   z lememesinden dolayı girilememesi veya gizlenmiş bilgilere ulaşılamaması halinde çözümün yapılabilmesi ve gerekli kopyaların alınabilmesi için, bu araç ve gereçlere elkonulabilir. Şifrenin çözümünün yapılması ve gerekli kopyaların alınması halinde, elkonulan cihazlar gecikme olmaksızın iade edilir (md. 134).

Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine elkoyma işlemi sırasında, sistemdeki bütün verilerin yedeklemesi yapılır. Anılan türden yedekten bir kopya çıkarılarak   pheliye veya vekiline verilir ve bu husus tutanağa geçirilerek imza altına alınır. Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine elkoymaksızın da, sistemdeki verilerin tamamının veya bir kısmının kopyası alınabilir. Kopyası alınan veriler k ğıda yazdırılarak, bu husus tutanağa kaydedilir ve ilgililer tarafından imza altına alınır (md. 134).

6.5.4. Gizli Soru turmacı Görevlendirilmesi (CMK md. 139 ve Yönetmelik md. 23-31)

Soruşturma konusu; Elektronik takib konusunun son başlığı ‘Gizli soru turmacı görevlendirilmesi’ işlemidir. Bu konu da CMK md. 139’da düzenlenmiştir.

Şöyle ki, soruşturma konusu suçun i lendiğı hususunda somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması ve başka surette delil elde edilememesi hâlinde, kamu görevlileri gizli soru turmacı olarak görevlendirilebilir. Bu madde uyarınca yapılacak görevlendirmeye ağır ceza mahkemesince oybirliğıyle karar verilir. İtiraz  zerine bu tedbire karar verilebilmesi için de yine oybirliğı aranır.

Gizli soru turmacının kimliğı değiştirilebilir. Bu kimlikle hukukî işlemler yapılabilir. Kimliğin oluşturulması ve devam ettirilmesi için zorunlu olması durumunda gerekli belgeler hazırlanabilir, değiştirilebilir ve kullanılabilir. Soru turmacı görevlendirilmesine ilişkin karar ve diğer belgeler ilgili Cumhuriyet Ba savcılığında koruma altına alınır. Soru turmacının kimliğı, görevinin sona ermesinden sonra da gizli tutulur. Kimse açıklayamaz (md. 139/2, 3).

Gizli soruşturmacının çalışma ilkeleri ile ilgili olarak Yönetmeliğin md. 28 hükmü şöyledir “(1) *Gizli soruşturmacının operasyonla ilgili işlemleri soruşturmayı yürüten kolluk kuvvetince, diğer işlemleri ilgili kolluk kuvvetinin bu konuya ilişkin görevlendireceği birimi tarafından yürütülür. / (2) Ancak, görevlendirilecek kişinin bu hususta rızasının alınması şarttır. Bu kişiye, ilgili kolluk birimi tarafından aidiyet numarası verilir. İlgili kolluk birimince yürütülecek işlemler ile suçun soruşturma ve kovuşturması sırasında bu aidiyet numarası kullanılır. / (3) (iptal) / (4) Gizli soruşturmacıya, görevinin gerektirdiği belgelerin temin edilmesi, özlük haklarının korunması ve benzeri işlemler ilgili kolluk birimi tarafından yerine getirilir. İlgili kolluk birimine, belgelerin temini ve işlemlerin gerçekleştirilmesi hususunda, kendilerinden talepte bulunulan kişi, kurum ve kuruluşlar gerekli yardımı yaparlar. / (5) Bir suç soruşturması nedeniyle görevlendirilen gizli soruşturmacının takibi, can güvenliğinin sağlanması ve hayatının tehlikeye düştüğü durumlarda, bu kişinin operasyondan çekilmesi ile kollukla irtibatını sağlamak üzere, ilgili kolluk birimi tarafından sorumlu kolluk görevlisi belirlenir. / (6) Gizli soruşturmacı görevi sırasında ilgili kolluk birimine gerektiğinde rapor verir. Bu raporların ne şekilde verileceği gizli soruşturmacı ve sorumlu kolluk görevlisi tarafından belirlenir. Bu raporlarda gizli soruşturmacının elde ettiği bilgiler ile topladığı delil, iz, eser ve emarelere yer verilir. Düzenlenen rapor kolluk tarafından Cumhuriyet başsavcılığına sunulur.”*

Gizli soruşturmacı, faaliyetlerini izlemekle görevlendirildiği örgüte ilişkin her türlü araştırmada bulunmak ve bu örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili delilleri toplamakla yükümlüdür. Soruşturmacı, görevini yerine getirirken suç işleyemez ve görevlendirildiği örgütün işlemekte olduğu suçlardan sorumlu tutulamaz (md. 139).

Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi suretiyle elde edilen kişisel bilgiler, görevlendirildiği ceza soruşturması ve kovuşturması dışında kullanılamaz. Suçla bağlantılı olmayan kişisel bilgiler derhâl yok edilir.

Buraya kadar anılan hükümler ancak şu suçlarla ilgili olarak uygulanabilir: TCK’da yer alan; Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (md. 188), Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (md. 220, maddenin 2, 7 ve 8. fıkraları hariç), 3. Silahlı örgüt (md. 314) veya bu örgütlere silah sağlama (md. 315) suçları; Ateşli Silahlar ve Bıçaklar HK’da tanımlanan silah kaçakçılığı (md. 12) suçları; Kültür ve Tabiat Varlıklarını KK’nun md. 68 ve 74’de tanımlanan suçlar (md. 139).

Gizli görevli görevlendirilmesi uygulanması, gizli görevlinin kendisinin ve aile bireylerinin güvenlikleri yönünden benzeri bir göreve atanması için gerekli hususlar, İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecektir (konu ve uygulamayla ilgili fazla bilgi için bak TİİY md. 23-31).

6.6. Keşif, Yer Gösterme ve Olay Yeri İnceleme

Kelime olarak ‘*Keşif*’; bir şeyi açmak, ortaya koymak, bulmak anlamlarındadır. Hukukta keşif, yargılamanın amacına ulaşması için hâkimin ispat konusunda yaptığı bir teftiştir, ortada olan bir şeyi dikkatle incelemesidir. Bu inceleme faaliyeti de beş duyu organlarıyla olur. Cesedin, ayak izlerinin, duvar yıkıntılarının ve açılan deliklerin görülmesi, seslerin dinlenilmesi, resimlerin karşılaştırılması gibi işler keşif işlemine konu olabilir.

CMK md. 83’de “*Keşif, hâkim veya mahkeme veya nâib hâkim ya da istinabe olunan hâkim veya mahkeme ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır. Keşif tutanağına, var olan durum ile olayın özel niteliğine göre varlığı umulup da elde edilemeyen delillerin yokluğu da yazılır*” hükmüne yer verilerek keşfe yetkili makamlar ve keşif sırasında yapılacak işler belirtilmiştir.

Yargılamanın her safhasında keşif yapılabilir, keşif sonucu bir tutanak düzenlenir. Mesela, bir trafik kazasının meydana geldiği yerde yeni bir uygulama ve keşif sözkonusu olunca bu, tutanağa geçirilir. Bir konuda yapılan keşif yeterli bulunmazsa ikinci bir keşif daha yapılabilir. Keşifte gerektiğinde bilirkişi de hazır bulundurulur, kendisine sorular sorulur. Keşfin neticesinde düzenlenen tutanak hazır bulunanlarca imza altına alınır (md. 83 ve 84).

Keşfin konusu; yer, eşya ve kişiler olabilir. Bir olay hakkında **tanık dinleme ile, keşifte bulunma arasında bazı farklar** vardır. Şöyle ki; **ilk olarak**, tanık bir olayı anlatır, o konudaki görüşlerini aktarır. Hâkimin, tanık vasıtasıyla elde ettiği bilgi dolaylı bir bilgidir. Keşifte ise hâkim doğrudan doğruya bir kısım bilgiler toplamaktadır. Araya bir başkası girmemektedir. **İkinci olarak**, keşifte neler yapılacağı, kimlerin dinlenilip dinlenilmeyeceği konusu tamamen keşfe karar veren makama aittir. Savcı veya hâkim keşifte isterse fotoğraf çektirir. İsterse bilirkişiyi dinler. Fakat olayın tanığını dinlemek zorundadır. Dinlememezlik edemez. **Üçüncü olarak**, hâkimin özel olarak bir kısım incelemeleri keşif değildir. Ama tanığın olay hakkındaki özel bilgisi hâkimce zabta geçirilir.

Keşifte kimler hazır bulunabilir? Keşif yapılması sırasında şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdâfii ve vekili hazır bulunabilirler. Tanık veya bilirkişinin duruşma sırasında hazır bulunamayacağı veya oturduğu yerin uzaklığı nedeniyle bulunmasının güç olduğu anlaşılırsa, bu tanık veya bilirkişinin dinlenmesi de keşif esnasında olabilir. Mağdur, şüpheli veya sanığın huzuru, tanıklardan birinin gerçeğe uygun tanıklık etmesine engel olabilecekse, o işte şüpheli veya sanığın bulunmamasına karar verilebilir. Keşifte hazır bulunmaya hakkı olanlar, işin geri bırakılmasına neden olmamak koşuluyla, işlerin yapılması gününden önce haberdar edilirler. Şüpheli veya sanık tutuklu ise, hâkim veya mahkeme tarafından ancak zorunlu sayılan hâllerde keşifte hazır bulundurulmasına karar verilebilir (md. 84).

Yer gösterme işlemi hakkında da keşif işlemi hakkındaki hükümlerin aynen uygulanacağı CMK md. 85 de ifade edilmiştir. Soruşturma evresinde yapılan işlemlerin tutanağa bağlanması başlığını taşıyan CMK md. 169 hükmü keşif ve yer gösterme işlemine uyarlandığında durum şöyledir: Bir keşif ve yer gösterme, muâyene sırasında savcı veya sulh ceza hâkiminin yanında bir zabıt kâtibi bulunur. Acele hâllerde, yemin vermek koşuluyla, başka bir kimse, yazman olarak görevlendirilebilir. Düzenlenen tutanak, keşif sırasında hazır bulunanlar tarafından imza edilir. Müdâfi veya vekil sıfatıyla hazır bulunduğu işlemlerle ilgili tutanakta avukatın isim ve imzası da yer alır. Keşif veya yer gösterme tutanağında işlemin yapıldığı yer, tarih, başlama ve bitiş saati ve işleme katılan veya ilgisi bulunan kimselerin isimlerini içerir. Tutanak hazır bulunanlara okunur. Okuyup imzaladıkları beyanı yazılır. İmzadan kaçınma hâlinde nedenleri tutanağa geçirilir. Madde 169’a getirilen 7. fıkra ile da; “TCK’nun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç) ile 12/04/1991 tarihli ve 3713 sayılı TMK’nun kapsamına giren suçlarla ilgili yapılan keşif ve yer göstermelerde konuyla ilgili görevlilerin açık kimlikleri yerine sadece sicil numaraları yazılır. Ayrıca yine onlarla ilgili olarak keşif tutanağında iş yeri adresleri gösterilir.” denilmektedir (md. 169/7).

Yukarıda değinilen yer gösterme işleminin düzenlendiği CMK md. 85/1. Fıkrası ikinci cümlesinde geçen CMK md. ‘250/1. fıkrası kapsamına giren suçlar...’ ifadesinde geçen md. 250 kaldırıldığından şimdilerde artık kolluğun adlî âmirinin, yer gösterme işleminde bulunma ve o konuda tutanak düzenleme iş ve işlemi de kalmamıştır.

6.6.1. Olay Yeri İnceleme ve Polis

Olay yerinin sistemli incelenmesinde soruşturma personeli ve olay yeri inceleme personeli her zaman gerekli incelemeyi yapamaz. Bu durumlarda, yani önemli olaylarda ve ayrıntılı incelemenin ve araştırmanın gerekli kıldığı hallerde olay yeri incelemesinde ilgili uzmanlardan yararlanılır.

Olay yerinin ayrıntılı incelenmesi için en uygun personel, laboratuvar uzmanlarıdır. Esas görevi, ilgili uzmanlık konularına ilişkin olarak olay yeri incelemesini yapmak, delilleri toplamak ve korumaktır. Bu uzmanlar delillerin ön değerlendirmesini ve gerekirse (laboratuarda vb.) esas değerlendirmelerini yaparak olay yeri inceleme raporlarını düzenler.

Olay yeri incelemesi konusunda özel olarak yetiştirilmiş personel bulunmadığı hallerde ve gerektiğinde bağlı bulunulan merkez bölge laboratuvarından eleman istenerek ondan yararlanma imkânı vardır. Ayrıca başka kurumların uzmanlarından da faydalanmak mümkündür.

Polisin uzman tayini tutanağında; olayın mahiyeti, uzman kişinin kimliği ve uzmanlığı, yapacağı iş, istenilen mütalaa, delillerin kendisine verilişi konusunda açıklama, sonuç, tarih ve imzalara yer verilir.

Olay yeri araştırmasında, kroki yapılmasında, fotoğraf çekilmesinde, delillerin toplanması ve korunmasında gerekli bulunan malzemeler şöylece belirlenebilir.

6.6.2. Olay Yeri İncelemesinde Kullanılan Malzemeler

Temel Malzemeler: Aydınlatma grupları ve yedek aküler, kullanıldıktan sonra atılabilir muâyene eldivenleri, çeşitli boylarda şerit metre, çelik metre ve cetveller, yazı kâğıtları ve rapor formları, grafik kağıdı, madenî tutacak, yazı ve kroki altlığı, yazma ve işaretleme için tebeşir ve renkli kalemler, delil etiketleri, tutkal, plastik ve selebant çeşitleri, makas, bıçak ve değiştirilebilir bıçak ağızlar, çeşitli pensler, kâğıt havlu ve silecekler, cımbız, el büyüteçleri, atılabilir plastik pipetler, test tüpleri ve mantar tıplar, kumpas, miknatis, koku engelleyici maskeler, tahta kutular ve raptiye gibi malzemeler.

Delil Toplama Malzemeleri: Muhtelif zarflar, kâğıt ve plastik torbalar, çeşitli bez ve naylon torbalar, çeşitli hap kutuları, teneke kutular, karton ve mukavva kutular, kâğıt, sünger, parça kumaş ve pamuk gibi malzemeler.

Fotoğraf malzemeleri: Kamera, normal ve makro objektifler, siyah-beyaz ve renkli filmler, flaş ve tüpleri, cetvel, fotometre, video-kameraları, sehpa ve çantası, objektif fırçası ve bezleri.

Parmakizi malzemeleri: Parmakizi tozu ve fırçaları, manyetik parmakizi fırçası, parmakizi bantları ve kartları, plastik kaldırma bantları ve miknatis.

El Âletleri: Çekiçler, çeşitli testereler, tornavidalar, kerpeten, İngiliz anahtarı, bıçak, kürek, tırmık, metal keskiler, matkap-delgi, haricî elektrik aydınlatma kablosu, demir testeresi, yuvalı anahtar takımı, ip, halat, sicim, kırmızı mum, kurşun mühür sıkma makinası, spatüla (dilbasan) ve benzer aletler.

Kan Toplama malzemeleri: Asetik asit, %3 hidrojen-peroksit (oksijenli su) tuz, saf su, limonel belirteç, sprey şişe, kumaş, pamuk ve benzer aplikatörler, atılabilir plastik pipetler, kan toplama tüpü, şırınga gibi malzemeler.

Kalıp Alma Malzemeleri: Alçı, kauçuk ya da plastik karıştırma kabı, tahta spatüla, metal tutacak bandı, su ve havayı kontrol levhası, vernik spreyi, bitmiş alçı kalıbı için karton kutular, sili-kon kauçuk ve dişçilikte kullanılan diğer kalıp alma malzemeleri.

Vücut sıvıları: Kullanılacak fizikî deliller, kan, tükürük, meni, ter ve idrar gibi vücuttan çıkan bir sıvı ise polis bunları hemen bir kaba koyup, kurumasını uçmasını önlemeli laboratuvara gönderilmesini sağlamalıdır. Kuru ise kazıyarak bir pakete yerleştirip yine tahlil imkânını araştırmalıdır.

Kıl ve lifler: Suç mahallinde, sanık veya mağdur üzerlerinde görülen kılların delil olması sözkonusu ise bunlar temiz bir cımbızla bulunduğu yerden alınıp kutulara yerleştirilerek tahlil için laboratuvarlara gönderilmesi sağlanır.

İzler: Olayın meydana geldiği yerde ayak, parmak, diş ve âlet izleri var da her birisinin olayı aydınlatmada bulgu olarak kullanılması gerekiyorsa bunlar usulüne göre kalıba alınır, resimlenir. Buradan hareketle ipuçları sağlanır.

Kumaş, cam ve sair parçaları: Bir olayın aydınlatılmasında sanık veya mağdura ait olduğu zan ve tahmin edilen kumaş parçaları, saat ve gözlük camları, bunların her biri üzerinde bulunması muhtemel parmak izleri için ayrı ayrı koruma altına alınır ve tahlile yollanılması sağlanır.

Yiyecek ve uyuşturucu madde örnekleri: Bunlar da yine suç fiillerinin tenvirinde önemli olabilir. Bunlar koruyucu kaplarda koruma altına alınarak laboratuvar tahliline, değerlendirmeye gönderilir.

Diğer Malzemeler: Merdiven, portatif dedektör, el teybi ve kasetler, portatif ışıklandırma malzemesi gibi eşya (olay yeri inceleme ve malzeme toplama konularında ayrıntılı bilgi için bk. AÖAY md. 9 ve 15 ile Gen. M. Yön. md. 23).

Suçla ilgili âlet-edevât ve eşyayı koruma altına alma, eşyanın suç yerindeki durumunun değiştirilmemesi son derece önemlidir. Mesela, cesedin bulunduğu yerde aynen korunması, çarpışan araçların ve cesetlerin aynı durumlarda tutulması için önlemler alınmalıdır. Hâkimin, savcının veya kolluğun keşifte bulunabilmesine uygun ortam hazırlamak için olay sonrası mevcut durumlar olduğu gibi korunmalıdır. Gecikmesinde sakınca bulunan durumlar da kolluk, suçta kullanılan, suçtan meydana gelen eşyayı muhafaza altına almalı ve bunlara elkoymalıdır.

Âdil yargılamanın en önemli dayanaklarından birisi, usulüne uygun olarak elde edilen maddî delillerdir. Bu sebeple, olay yeri inceleme alanını yüksek teknolojiyle donatılmış birimler tarafından yapılmalı ve bu birimlerde üst düzey bilgi ve beceriye sahip, eğitilmiş, branşlı, uzman personel görev yapmalıdır. İnsan haklarının korunmasında suç soruşturması esnasında verilen hizmetlerin kalitesi büyük önem taşır. Kolluğun amacı suçlu bulmak değil, gerçek suçluyu bulmaktır. Kolluğun olay yerinde sergileyeceği tutum ve davranış maddî delillerin elde edilmesinde, dolayısıyla gerçek suçlulara erişimde belirleyici olacaktır. Olay yerine müdahale eden ekip tarafından mümkün olan en geniş alanda olay yerinin korunması sağlanmalı, uzmanlar dışında kimsenin içeri girmesine izin verilmemelidir. Böylelikle delillerin değiştirilmesi, bozulması ya da kaybolması engellenmiş olacaktır.

6.7. Zor ve Silah Kullanma

Bazı meslek mensuplarının muhatapları genelde marazî, olaylar sırasında saldırganlaşan tiplerdir. Mesela başta doktorlar ve sağlık elemanları ile güvenlik güçleri mensupları; polis ve jandarma gibi. Burada kolluk mensuplarının (özellikle polisin) muhatapları, düzene karşı gelen, toplumda cana ve mala karşı zararlı bir tip halini alanlardır. İşte bunlara her türlü nasihat, uyarı kâr etmediğinde, yarar sağlamadığında, sonunda kuvvete başvurulabilmektedir. Suç öncesi kolluk ve suç kolluğu görevlerini icra ve ifa ederken görevliler, çoğunlukla mukavemetle, direnişle karşılaşır.

Ülkemizin değişik yerlerinde önceden planlanarak ya da ansızın ve izinsiz olarak icra edilen toplantı ve gösteriler, gösteri yürüyüşleri bu tür hareketlerin son halka ve örnekleridir. Vatandaşların bireysel ve toplumsal olarak hak aramaları en tabii haklarıdır. Buna hukuken engel olunmaz. Ne var ki, masum hak arama söylemleri arkasında yasadışı talep ve girişimler birden öne çıkarılır. Yazılı ya da sözlü biçimde hak arayanların kimliklerinin mutlaka bilinmesi gerekirken, toplantı ve gösteri tertip komitelerinin kimlikleri, ad ve adresleri, yetkili mercilere önceden verilmesi icap ederken bunun tam aksine yüzler maskelenerek maskeli yüzler, maskeli ve karanlık amaç ve eylemlerini sergilerler. Kamu ve kişi güvenliğine, can ve mallarına önemli zararlara neden olurlar.

PVSK md. 1’de ifadesini bulan “*halkın can ve mal güvenliğini sağlamak polisin temel görevidir*” hükmü gereği kolluk güçleri, o kötü düşüncelilerin giriştikleri eylemlerini sonuçsuz bırakmak için güç ve kuvvete başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Yasalarımız ya da daha genel anlamda yazılı mevzuât, dikkatle tarandığında bu zora başvurma neler olduğu, ne zaman gerekeceği uzun uzun anlatılıp düzenlenmiştir.

6.7.1. Hangi Durumlarda Zor Kullanma Sözkonusudur?

Bu sorunun cevabı değişik kanunlarda bulunmaktadır. Onlardan kolluğu ilgilendiren önemli bazıları burada ele alınıp kısaca açıklamalarda bulunulmuştur. Hukuk, belli bir hususta görev yüklenen kişinin bu görevi yerine getirebilmesini sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde yetki ile donatılmasını gerekli kılmaktadır. Keza, kişi yetkili kılındığı ölçüde de sorumluluk altına girmektedir. Bu ilişki kısaca, ‘*ne kadar görev varsa, o kadar yetki; ne kadar yetki varsa, o kadar sorumluluk*’ şeklinde ifade edilebilir.

Kolluk görevlileri, görevlerinin gereği olarak, zor ve silah kullanma yetkisi ile donatılmışlardır. Bu yetki de kanunlarda belirlenmiştir ki, birkaçı şöyledir;

a) PVSK’da yer alan ve zor ve silah kullanmayla doğrudan ilgili birkaç temel madde vardır ki, bunlara kısa kısa değinilecektir. Şöyle ki;

1. Zor ve silah kullanmayla ilgili md. 16’dır. Bu madde yakın geçmişte tümüyle değiştirilmiştir. Maddenin kenar başlığı ‘Zor ve silah kullanma’ şeklindedir. Maddenin tam metni ve gerekçesi şöyledir:

“Madde 16 - (1) Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kırarak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. /(2) Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir. /(3) İkinci fıkrada yer alan; a) Bedenî kuvvet; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya kullandığı bedenî gücü, /b) Maddî güç; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fizikî engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını ifade eder. /(4) Zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri halinde doğrudan doğruya zor kullanılacağı ihtar yapılır. Ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi gözönünde bulundurularak, ihtar yapılmadan da zor kullanılabilir. /(5) Polis, zor kullanma yetkisi kapsamında direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder. Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin âmiri tarafından tayin ve tespit edilir. /(6) Polis, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, 5237 sayılı TCK’nun meşru savunmaya ilişkin hükümleri çerçevesinde savunmada bulunur. /(7) Polis; /a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında, /b) Be-

deni kuvvet ve maddi güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kırarak ölçüde, /c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir. /(8) Polis, yedinci fıkranın (c) bendi kapsamında silah kullanmadan önce kişiye duyabileceği şekilde ‘dur’ çağrısında bulunur. Kişinin bu çağrıya uymayarak kaçmaya devam etmesi halinde, önce uyarı amacıyla silahla ateş edilebilir. Buna rağmen kaçmakta ısrar etmesi dolayısıyla ele geçirilmesinin mümkün olmaması halinde ise kişinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde silahla ateş edilebilir. /(9) Polis, direnişi kırmak ya da yakalamak amacıyla zor veya silah kullanma yetkisini kullanırken, kendisine karşı silahla saldırıya teşebbüs edilmesi halinde, silahla saldırıya teşebbüs eden kişiye karşı saldırı tehlikesini etkisiz kılacak ölçüde duraksamadan silahla ateş edebilir.”

PVSK’nın bu maddesi Anayasa Mahkemesinin **TMK ek md. 2**’nin eski şeklinin iptaliyle ilgili kararı doğrultusunda, tümüyle yeniden düzenlenen

ii. PVSK’nun, zor kullanmayla ilgili ve tümüyle yeniden düzenlenen bir maddesi de 17’dir. Burada, polisin aldığı önlemler ve verdiği emirlere karşı gelenleri yakalama, ve karakola götürme yetkisidir. Madde metni şöyledir: “Madde 17 - Polis: a) Kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik ve ittihaz eylediği tedbirlere riayetsizlik edenler; /b) Vazife yaparken polise mukavemette bulunan veya vazifesinden alıkoymak maksadıyla polise zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerinde devam etmeleri melhuz bulunan şahıslar karakola götürülüp haklarında tanzim olunacak evrâkla beraber adliyeye verilirler.”

iii. Polisin adlî görev ve yetkilerinin ayrıntılı olarak düzenlendiği ve yep yeni bir içerik kazandırılan PVSK ek md. 6/3. fıkra zor kullanmayla ilgilidir. Şöyle ki, “(3) Edinilen bilgi veya alınan ihbar veya şikâyet üzerine veya kendiliğinden bir suçla karşılaşan polis, olay yerinde kişilerin ve toplumun sağlığına, vücut bütünlüğüne veya malvarlığına zarar gelmemesi ve suçun delillerinin kaybolmaması ya da bozulmaması için derhal gerekli tedbirleri alır. /(6) Olay yerinde görevine ait işlemlere başlayan polis, bunların yapılmasına engel olan veya yetkisi içinde aldığı tedbirlere aykırı davranan kişileri, işlemler sonuçlanıncaya kadar ve gerektiğinde zor kullanarak bundan men eder.”

b) Polis için kuvvet kullanma ve zora başvurma yetki ve görevlerinin düzenlendiği bir diğer metin de ETK’nun ‘Polis Çevik Kuvvet Birimleri görev ve yetkileri’nin düzenlendiği ek md. 13’dür. Bu ve benzeri metinlerde güdülen amaç, önleyici ve koruyucu kolluk hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi, kuşkulu ve duraksamalı tutum ve davranış göstermelerinin önünün alınmasıdır. Pek tabii, sıklıkla da değinildiği gibi güce başvurma koşullarına da uymak temel ilke ve ödevdir. Bu maddelere dayalı olarak çıkarılan Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliğinin ‘Olayların İzlenmesi, Kontrolü ve Müdahale Esasları’ kenar başlığını taşıyan md. 25 hükmü de yine dikkat çekicidir (oldukça uzun düzenlenmiş olan bu maddenin konuyla ilgili fıkra ve bendleri için bak PÇKY md. 25/b (1, 2, 3, 4, c, d (6-12)).

c) Genel kolluk, özellikle de polisler için zor kullanma durumlarının düzenlendiği diğer kanunlardan önemli birkaçının hükümleri ya da ilgili maddeleri kısaca şöyledir:

i. TMK ek md. 2; “Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda ‘teslim ol’ emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılacak ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler.”

ii. 5607 sayılı KMK'nun 'Silâh kullanma yetkisi' başlıklı md. 22/1. fıkradır. Şöyle ki; "(1) *Gümrük Kanunu gereğince belirlenen kapı ve yollardan başka yerlerden gümrük bölgesine girmek, çıkmak veya geçmek isteyen kişiye 'dur' uyarısında bulunulmasına rağmen bu uyarıya uymaması halinde, havaya ateş edilmek suretiyle uyarı yinelenir. Ancak silâhla karşılığa yeltenilmesi ve sair surette meşru müdafaa durumuna düşülmesi halinde, yetkili memurlar saldırıyı etkisiz kılacak oranda doğrudan hedefe ateş edebilir....*" Bu yeni düzenlemede de yine Kanun Koyucu, Anayasa Mahkemesinin TMK ek md. 2 ile ilgili iptal kararı gerekçelerine uymuştur.

6.7.2. Polisin Kuvvete Başvurma Yetkisinin Sınırı

Anlatılanlara göre, polisin o anda içinde bulunduğu durum; ya TCK md. 24/1 ve 2. fıkralardaki kanun emrini yerine getirmek ya da yetkili merciin emrini ifa durumudur. Ya da TCK md. 25/1. fıkradaki meşru savunma halidir. Her üç konumda da kullanılacak zorun derecesi, amaca ulaştıracak ve direnişi etkisiz hale getirecek düzeyde olması gerekir. Halk arasındaki ifadesiyle '*Vur deyince öldür!*' anlamında algılanmayacaktır. O nedenle de yine mevzuatta **zor kullanma şartları** kısaca şu şekilde belirlenmiştir:

- Zor kullanma yetkisinin mutlaka kanunî bir dayanağı olmalıdır.
- Bir hukuka uygunluk sebebi olarak görevin yerine getirilmesi sözkonusu olmalıdır.
- Polisin görevini yaparken bir direnişle karşılaşmalıdır.
- Bu direnişi kırmak için zor kullanmaya mecbur kalınmalı ve zor kullanma son çare olmalıdır.
- Zor kullanma, direnmeyle orantılı olmalıdır.

6.7.3. Meşru Savunma ile Zor Kullanma İlişkisi

Polis görevini yaparken bir direnişle karşılaşması halinde zor kullanır. Onun içinde bu durum haklı savunma durumuna benzer. Polisin, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, TCK md. 25 kapsamında meşru savunmada bulunur (PVSK md. 16/6). Meşru savunmanın varlığı ve şartları bakımından kolluk görevlileri ile herhangi bir insan arasında fark bulunmamaktadır. Bu itibarla, kolluk görevlileri gerek kendilerine karşı gerek sair kişilere karşı gerçekleştirmekte olan ya da gerçekleşmesi muhakkak olarak öngörülen bir saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve bu saldırıyı etkisiz kılacak ölçüde savunma hareketi gerçekleştirebilir.

Yasal savunmada hiçbir zaman ve hiçbir koşulda meşru savunmada bulunana kaçma yükümlülüğü yüklenemez ve kaçarak kurtulması istenemez. Kaçma şansı bulunan şahsın, kaçmak yerine kendisini savunmayı tercih etmesi meşru müdafaa hakkı kapsamındadır (Bu konuda mevcut Yargıtay kararlarından birkaçı için bak; CGK'nın 10/10/1995 tarih ve 1-213/271 sayılı; Yargıtay CGK'nın 31/11/1983 tarih ve 1354/16 sayılı; Yargıtay CGK'nın 15/04/2003 tarih ve 1-83/103 sayılı).

6.7.4. Zor Kullanmanın Derecesini Kim Belirler?

Kullanılacak gücün sınırını takdir işi de gücü kullanacak birimin o anda fiilen görevi başında bulunan görevli âmire aittir. Çünkü bunun derecesini, o anda direnişle karşılaşan ve olayı bizzat yaşayan kişi takdir eder. Meydana gelen olayla hiçbir fiili ilişkisi olmayan birisinin, gücün cinsini ve sınırını belirlemesi mümkün ve mantıklı değildir.

PVSK'nun bu maddesinde, güç kullanmanın silah kullanmaya kadar varan boyutuna genel ve esnek bir yaklaşım getirilerek durumu takdir yetkisi, gücü kullanacak kişiye tanınmıştır. Şâyet işin yargı boyutu sözkonusu olacaksa o zaman da yine her somut olaya göre hâkim, durumu değerlendirme yetkisine sahip kılınmıştır. Nitekim, az önce de değinilen PVSK md. 16/5. fıkrası, "*Polis, kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder. Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kul-*

lanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin âmiri tarafından tayin ve tespit edilir.” Yalnız güç kullanma ya da kullanacağı gücü belirleme zorunda kalan polis, nihayetinde silah kullanma durumuyla karşı karşıya gelirse burada da yine belirleme yetkisi “Polis, ... kendisine karşı silahla saldırıya teşebbüs edilmesi halinde, silahla saldırıya teşebbüs eden kişiye karşı saldırı tehlikesini etkisiz kılacak ölçüde duraksamadan silahla ateş edebilir.” denilerek kendi takdirine bırakılmıştır (md. 16/9).

6.7.7. Zor Ve Silah Kullanmada Polisin Yargılanması

Zor kullanma yetkisiyle donatılmış kamu görevlisinin görevleri idârî veya adlî olabilir. Eğer ortaya çıkan sorumluluk idârî bir görevin ifasından dolayı ise, soruşturma evresinden önce, memurun bağlı olduğu en üst mülkî âmir tarafından bir öninceleme yapılır veya yaptırılır. Sonunda soruşturma açılmasına izin verilince işin suç yargılaması hukuku bakımından soruşturma evresi başlar. Kısacası öncelikle 4483 sayılı MYHK hükümleri sonra da CMK hükümleri uygulanır. Şâyet suçun sanığı bu suçunu adlî bir görevin ifası sırasında işlerse onun hakkında cumhuriyet savcısı doğrudan soruşturma açar (bak CMK md. 161/5). Mesela suç şüphesi altında bulunan kişiyi yakalamak yetkisiyle donatılmış polis ya da ihzar veya yakalama emri verilmiş adlî kolluk görevlisi (adlî polis), yakalama, müzekkereli yakalama veya zorla getirme işlerini yerine getirirken zor kullanma durumunda kalabilir. Yargı mercilerinin çağrılarına uymayan kişilerin, Mesela hâkim veya savcı huzuruna çıkarılmamak için direnmesi hâlinde, emniyet görevlileri, zor kullanarak bu kişiyi hâkim veya savcı huzuruna çıkarabilirler. Çünkü onlar, gerekli soruşturma işlemlerinin yapılabilmesi için, görevinin gereği olarak ve mevzuattan kaynaklanan talimata uygun hareket etmekle de yükümlüdürler. Önemli olan, bu yükümlülükleri yerine getirirken ölçüyü kaçırmamaktır. Ölçünün dışında kuvvet kullanılması durumunun cezâî sorumluluğu gerektireceği kuşkusuzdur (bak CMK 161 ve PVSK ek md. 9).

YEDİNCİ BÖLÜM SUÇ MUHALEMESİNDE DELİLLER

7.1. Giriş

Bir olayın vukubulduğunu veya bir olayın, uyumsuzluk konusu olan tartışmalı noktalarını ispatlamak için kullanılan vasıtalara delil denir. Delillerden sonuç çıkarma, normal mantık kurallarına göre olur. Mantıkla açıklanamayan şeyler delil olamaz. Mesela, medyumun beyanı delil niteliği kazanamaz.

Suç muhakemesinde ispat edilmesi gereken, dolayısıyla delile ihtiyaç duyan iki tür uyumsuzluk sözkonusudur. Bunlardan ilki, maddî ceza hukuku konularıdır. Mesela, sanığın kimliğinin ispatı, suç oluşturana fiilin ispatı, suçun sanık tarafından işlendiğinin ispatı, suçun manevî unsurunun (kasd, ihmal) ispatı gibi. İkincisi ise, suç muhakemesi hukuku konularıdır. Mesela, sanığın eşi olduğu gerekçesiyle tanıklıktan çekinme hakkını kullanmak isteyen kişinin gerçekten sanığın eşi olup olmadığı yönündeki uyumsuzluk gibi.

Her delilin bir kaynağı ve bir muhtevası vardır. Örnek, tanıklar delil kaynağı, tanık beyanları birer delil ve beyanın içerdiği sözler ise muhtevâsıdır.

Genelde yargılama faaliyetinde delilleri ortaya koyma, mahkemeye taşıma işi davacıya ve iddia makamına aittir. Bununla beraber ceza davalarında delil ibrazı hakkı ve ödevi her iki tarafa aittir. Suç muhakemesinde eylemin maddî kısmının aydınlatılması mahkemece re'sen yapılır. Yargılamanın tarafları olarak savcı ve sanık ile sanık müdâfii ve uyumsuzluğu çözmekle görevli mahkeme, her türlü kaynaktan faydalanarak elbirliğiyle maddî gerçeği bulmaya çalışacaklardır.

İddia makamı, sanığın lehine ve aleyhine olan delilleri bulmakla yükümlüdür. Delilleri toplama, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından gerçekleştirilecektir. Suç yargılamasında ispat külfetinin yargılamanın sùjelerinden birisine ya da ötekine yüklenmesinin yeri yoktur. Yargılamanın bütün sùjeleri kendilerine düşen görevleri yerine getirerek gerçeğin aydınlatılmasına yardımcı olacaklardır.

Delillerin, onu kullanacak veya ondan yararlanacak kişiye bugün şu anda, dünü yaşatacak nitelikte olması gerekir. Bugün ortada bulunan ve düne ışık tutan şeyler birer delildir.

Günümüz suç yargılamasında, özel hukuk yargılamasından farklı olarak *vicdânî delil sistemi* kabul edilmiştir. Hâkim, her olaya göre vicdaniyeten tamamen serbest bir şekilde delilleri araştırıp ispat yoluna girmektedir. AY md. 138/1. fıkrasında; “*hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler*” denilmektedir. Hâkim vicdaniyle baş başa kalarak ve dıştan gelen bir etki altında kalmaksızın delillerin takdirinde ve bunlardan hükme varışta tamamen serbesttir, anlamına gelmektedir.

7.2. Delillerin Özellikleri

Hâkime gerçeği gösterecek veya onu gerçeğe götürecek her şey delil olabilir. Yeter ki, delil denilen şeyin beş duyu ile varlığı algılanabilsin, kontrol altına alınabilsin. Her şeyin delil olabileceği kuralının istisnaları sözkonusudur. Deliller şu özellikleri taşımalıdır:

7.2.1. Deliller Uyumsuzluk Konusu Olayla İlgili Olmalı

Olayla *ilgili olmayan deliller* yargılama makamlarınca reddedilmelidir. *İlgililikten* (irtibattan) ne anlaşılır? Delilin olayla ilgili bir hususu ispat etmesi veya çürütmesi gerekir. Olayın herhangi bir boyutuyla ilgili olmayan deliller uyumsuzluk konusuyla ilgisiz olmaları nedeniyle reddedilecektir. Mesela, kusursuz sorumluluğun esas olduğu bir olayda sanığın kusurunun olmadığını is-

patlamaya yönelik deliller ilgisizdir. Bu gerekçe ile delil reddedildikten sonra eğer Yargıtay uyuşmazlık konusu olayın, kusurlu sorumluluk kapsamı içine girdiğine karar verirse bu durumda ilgisiz olduğu gerekçesiyle reddedilen kusura ilişkin delil, ilgili olacak ve kabul edilecektir.

Somut olayda uyuşmazlık konularının neler olduğunun tespiti, maddî hukuka ait bir sorundur. Bir ceza davasında sorunlar, suçun unsurlarının ortaya konulması ve muhtemel savunmada gündeme getirilebilecek hususlardır. Bunlara ek olarak, usul veya delil hukukuna ilişkin kurallar, bir takım sorunlar ortaya çıkarabilir. Örnek, normal şartlarda bir itiraf delil olabilirse de, itirafın, özgür irade zedelenerek elde edildiği ileri sürülecek olursa savcılık itirafın iddia edildiği şekilde elde edilmediğini ispat etmesi sorunu ortaya çıkabilir. Bu durumda sorun, itirafın iradeyi bozan sebepler kullanılarak elde edilip edilmediğidir. Bu tür sorunları asıl sorunlardan ayırmak için bunlara ‘*tâli sorunlar*’ adı verilebilir.

Delilin sorunla ilgili olup olmadığı hukukî bir problem olmaktan çok mantıksal bir problem-dir. Örnek, yalan söyleyenin veya koşarak bir bölgeden uzaklaşan birinin gizleyecek bazı şeyleri olduğu düşünülür. Böyle olmakla birlikte ‘*ilgililiği*’ sağduyu ve tecrübe ile tanımlamak, beraberrinde önemli bir sorun getirir. Şöyle ki; kimin sağduyusu veya tecrübesi? Suç muhakemesine katılanların, özellikle olayı inceleyen hâkimin, tecrübeleri, sağduyuları ve mantıkları belirleyici olacaktır.

İlgililik problemi olayın tamamı esas alınarak karara bağlanmalıdır. Dolaylı delillerin ilgililiği tek başlarına düşünüldüğünde zayıf görünebilir; fakat, diğer delillerle birlikte ele alındığında olayın ispatına yardımcı olabilir. Mesela, sanığın işlediği iddia edilen soygun suçunda kullanılan silahın yanında sanığın ilk adının üzerinde yazılı olduğu bir notun bulunması tek başına ilgisiz olmakla birlikte diğer delillerle birlikte ele alındığında, sanığın olay yerinde olduğunu ispata yarayabilir.

Bazen bir delil (dolaylı delil) bizi bir tek sonuca değil, birden fazla sonuca götürebilir. Bu durumda o delilin ilgisiz olduğuna değil sonuca götürmek için yetersiz olduğuna karar verilmelidir. Örnek, sanığın suçun işleniş hakkında bazı ayrıntılar bilmesi, suçun fâili olmasından kaynaklanıyor olabileceği gibi, suçun başka birisi tarafından işlenirken olayı seyretmesinden de kaynaklanabilir.

7.2.2. Deliller Olayı Temsil Edici Olmalıdır

. Suç fiili ya bir tek olaydan ya da birkaç olaydan oluşur. Bunlarla ilgili ispat vasıtası da tek ya da çok olabilir. İşte olayın tamamını veya bir kısmını yansıtır, birbirini tamamlayıcı şeyler delil sayılır. Mesela sanık Ahmet uyuşturucu ticâreti yapmakla itham edilir. Ele geçirilen uyuşturucu miktarı sanığın uyuşturucu ticareti yaptığı izlenimi verecek miktarda değildir. Sanığı evinde yakalayan kolluk kuvvetlerinin ifadelerine göre, kolluk mensupları evde iken sanığı arayan birkaç kişi telefonda uyuşturucu satın almak istediklerini söylerler. Kolluk mensuplarının ifadeleri doğru kabul edilirse, sanığın bazı kişiler tarafından aranması ve uyuşturucu satın almak istediklerini belirtmeleri olayımızla ilgili midir? Telefonla yapılan bu talepler neyi ispat eder?

7.2.3. Deliller Uyuşmazlık Konusunun Aydınlatılmasına Fayda Sağlamalı

Delil, olayın aydınlatılmasına bir katkıda bulunmalı, bir fayda sağlamalıdır. Katkısı olmayan, dolayısıyla faydasız delillerle uğraşmak zaman kaybından başka bir şey değildir. Yargılanacak olayı ispata yarayıp yaramama bakımından deliller üzerinde iyi bir düşünüp süzgeçten geçirilme-lidir. Faydası olmayan delille uğraşmak boştur. Bunlar, adliyeyi boş yere uğraştırır. Nitekim, CMK md. 206/2 (b) bendinde konuyla ilgili olarak; delil ile ispat edilmek istenen olayın karara etkisi yoksa ortaya konulması istenilen delil reddolunur hükmüne yer verilmiştir. Aynı şekilde, delil toplanılması talebi, sadece davayı uzatmak amacıyla yapılmışsa istem red olunacaktır. Söz-

konusu yasa hükmünde de ifade edildiği üzere olayı temsil edici olmayan delil, işi uzatır, maksada elverişli bir nitelik taşımaktan uzak düşer.

7.2.4. Deliller Mantıkî ve Gerçekçi Olmalı

Bilimsel açıdan kabul edilebilir bir nitelik taşımalıdır. Gerçeği tam yansıtmayan şeyler delil olmayacağı gibi falcının kehâneti de yine delil sayılmaz. Dedi-kodu, safsata türü şeyler delil olamaz.

7.2.5. Deliller Müsterek Olmalı

Delil olarak kullanılacak şeyleri, hâkim ve davanın tarafları öğrenmeli, tartışma ortamı sağlayacak şeyleri hâkim ve davanın tarafları bilmeli, böylece tartışma ortamı gerçekleştirilmelidir. Hâkimin şahsî ve özel yoldan bilgisi delil olamaz. CMK md. 217/1 fıkrasında yer alan “*hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılan delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir*” hükmü de bize mahkemede delil olarak nitelenen her şeyin yargılama süjelerinden; savcı, sanık ve hâkim tarafından bilinmelerinin sağlanması lüzumunu da içermektedir. ‘*Delillerin müsterekliği*’ özelliğinden güdülen amaç da tarafların, deliller hakkında bilgi sahibi kılınmalarıdır.

7.3. Rapor, Belge Ve Diğer Yazıların Okunması (CMK 214)

“**Rapor, belge ve diğer yazıların okunması: Madde 214** – (1) *Bir açıklamayı ve görüşü içeren resmî belge ve diğer yazılar ve fennî muâyene ve doktor raporlarının okunmasından sonra gerekli görülürse belge ve diğer yazılar veya raporda imzası bulunanlar, açıklamada bulunmak üzere duruşmaya çağrılabilirler. / (2) Açıklama ve görüş veya rapor bir kurul tarafından verilmişse mahkeme, kurulun görüşünü açıklamak üzere görevi, üyelerden birine vermeyi kurula önerilir. / (3) Bilimsel görüşlere ilişkin açıklama, bu Kanunun 68 inci madde hükümlerine göre yapılır.*”

7.3.3. Delillerin Takdiri

Olayların aydınlatılabilmesi, uyuşmazlık konusunda toplanmış ve parça parça halindeki delillerin değerlendirilmesine bağlıdır. Özellikler bahsinde de ifade edildiği gibi deliller, inandırıcı ve güven verici olmalıdır. Bazen bir delil tek başına sağlam gibi görünürse de başka delillerle birlikte değerlendirildiğinde, gerçekten sağlam olup olmadığı ortaya çıkar. Bir bütünü tamamlayan parçalar gerçekten delildir. Şâyet parçalar bütün ile bağdaşmıyorsa o zaman suç fiilini temsil etmiyor demektir ve delil olarak kullanılamaz. Delillerin sağlamlığının kontrolü de bütün delillerin bir araya getirilmesiyle, delillerin içeriklerinin birbiriyle karşılaştırılmasıyla sağlanır. İşte böyle bir komple işlem ve karşılaştırmadan sonra hâkim, bir sonuç çıkarır.

Nitekim Yargıtay 15. HD. E. 1975/2494, K. 1975/3306 sayılı kararında, ‘...savunulduğu gibi, bir açıklamanın ortaya çıkması halinde teyp bandındaki sözler haricî ikrar sayılır. Davalı tanıkları dinlenerek deliller topluca değerlendirilmelidir’ demektedir. Böyle bir değerlendirme olmadan sırf bir bandla, bir tek delil ile yetinme, olayın tümünü ispata yeterli sayılmamaktadır. Bu konuda daha güncel kararlar bulmak mümkün olduğu gibi yasalarda da keyfiliği önlemek için gerekli düzenlemelere gidilmiştir. On bbir örnek karar da şudur; Bu bağlamda, eşler arasında yapılan dinleme ve kayıt fiillerinin hukuka aykırılık unsurunu oluşturup oluşturmayacağı üzerinde durmak gerekirse, öğretideki bazı görüşler ile bu konuyla ilgili Yargıtay 2. HD’nin şiddetli geçimsizlik sebebine dayalı olarak açılmış bir boşanma davasıyla ilgili vermiş olduğu bir kararında belirtildiği gibi, eşlerden birisinin evlilik birliğine sadakat yükümlülüğüne aykırı bir eyleminin bulunması halinde özel hayatın gizliliğinin korunması (konuşmanın gizliliği) hakkından yararlanamayacak ve yapılan dinleme ve/veya kayıt işlemleri hukuka aykırı bulunmayacaktır (bak Yargıtay 2. HD 20/10/2008 tarih ve E 2010/17220, K 13614 sayı).

Bir hususun sabit görülebilmesi ancak o konudaki delil muhtevasının öğrenilmesiyledir. Suç muhakemesinde hâkimle birlikte iddia ve müdafaa makamları da böyle bir bilgiye sahip olacaklardır. Bir ceza davasının delilleriyle doğrudan temasta bulunan, asıl davaya bakan mahkeme hâkimidir. Yargıtay yalnızca delillerin değerlendirilmesini kontrol eder. Onun için bidâyet mahkemesinin topladığı deliller Yargıtay'ı da bağlar. Ancak delil yazılı belgelerden ibaretse Yargıtay, delil muhtevasına da iner, buna bir engel de yoktur.

Delillerin sağlamlığını kontrolde, hâkimler tecrübe kurallarından, mukâyeselerde bulunma yollarından faydalanırlar. Bu durum, kendilerine tanınan 'serbest yetki' nin tabii bir sonucudur. Hâkim tecrübe sırasında şâyet teknik ve özel bilgiye ihtiyaç duyarsa o zaman bilirkişiye başvurabilir ve sonra da bilirkişi raporuna göre delilleri kontrol edip hükmünü verir. Mesela, olayda kullanılan silahlar, mermiler, delil olarak ibraz edilen resimler ve el yazısı belgeler üzerinde yaptırılan bilirkişi incelemesinden sonra hâkim, tecrübe kurallarından da yararlanarak delillerin sağlamlığını çürüğünden ayıracaktır.

Yine bandla ilgili olarak Yargıtay 9. CD. 1983 tarihli E 1835/K 2346 sayılı kararında; 'Teyp bandları tek başına delil olma vasfına haiz değildir. Sanıklar aleyhinde banddan başka hiçbir delil bulunmadığı gözetilmeden mahkûmiyet hükmü kurulması isabetsizdir' demiştir. Dolayısıyla sırf teyp bandı olayı ispatta yeterli ve sağlam bir delil kabul edilmemektedir.

Günümüz ceza yargısında hâkim olan vicdanî delil sistemi, takdîrlik ve keyfiliğe yol açabileceğinden tenkit edilir ve bilimsel delillerle hüküm verilmesi tavsiye edilirse de her iyi denilen şeyin elbette bir eksik yanı vardır, olabilir. Bilimsel görünen lâboratuar tahlili ve band kaydının da bir ölçüye kadar yanılığa sebep olduğu söylenebilir. Bununla beraber zamanımızda bilimsel ve teknik bazı verilerin yavaş yavaş deliller arasına girdiğini görmek mümkündür. İleride bu konuya yer verilecektir. Deliller bir şüphe taşıyor, olayı tam ispatlayamıyorsa bu durumda sanık, şüpheden yararlanır ya beraat ettirilir ya da verilecek ceza hafifletilmiş olarak verilir.

Delillerin hükmü verecek mahkeme huzurunda ortaya konulması, tartışılması ve irdelenmesi âdil yargılama ilkesinin temel gereklerinden birisidir. Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdâfiine veya kanunî temsilcisine verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdâfiinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdâfii ya da kanunî temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir. Hükümden önce son söz, hazır bulunan sanığa verilir (md. 216). Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.

Yüklenen suçun ispatı, ceza mahkemelerinden başka bir mahkemenin görev alanına giren bir sorunun çözümüne bağlı ise; ceza mahkemesi bu sorunla ilgili olarak da o Kanun hükümlerine göre karar verebilir. Ancak, bu sorunla ilgili olarak görevli mahkemede dava açılması veya açılmış davanın sonuçlanması ile ilgili olarak *bekletici mesele (mesele-i müstehîre) kararı* verebilir. Kovuşturma evresinde mağdur veya sanığın yaşının ceza hükümleri bakımından tespitiyle ilgili bir sorunla karşılaşılması halinde; mahkeme, ilgili kanunda belirlenen usule göre bu sorunu çözerek hükmünü verir (md. 218).

Suç muhakemesinde esas olan vasıtasızlık ilkesidir. Duruşmada sanıklar ve tanıklar dinlenecek, tutanak gibi dolaylı araçlara başvurulmayacaktır. Olayın delili, bir tanığın açıklamalarından ibaret ise, bu tanık duruşmada mutlaka dinlenir. Daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanağın veya yazılı bir açıklamanın okunması dinleme yerine geçemez. Tanıklıktan çekinebilecek olan kişi, duruşmada tanıklıktan çekindiğinde, önceki ifadesine ilişkin tutanak okunmaz (md. 210).

Vasıtasızlık ilkesinin bazı istisnaları da bulunmaktadır. nâib veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, nâib veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muâyene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adlî sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada okunur. Sanığa veya mağdura ait kişisel verilerin yer aldığı belgelerin, açıkça istemeleri halinde, kapalı oturumda okunmasına mahkemece karar verilebilir (md. 209).

Tanık veya sanığın suç ortağı ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olur veya bulunduğu yer öğrenilemezse; tanık veya sanığın suç ortağının duruşmada hazır bulunması, hastalık, malûllük veya giderilmesi imkânı bulunmayan başka bir nedenle belli olmayan bir süre için mümkün değilse, ifadesinin önem derecesi itibarıyla tanığın duruşmada hazır bulunması gerekli sayılmıyorsa, bu kişilerin dinlenmesi yerine, daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanaklar ile kendilerinin yazmış olduğu belgeler okunabilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanık veya müdâfii birinci fıkrada belirtilenlerin dışında kalan tutanakların okunmasına birlikte rıza gösterebilirler (md. 211).

Tanık, bir hususu hatırlayamadığını söylerse önceki ifadesini içeren tutanağın ilgili kısmı okunarak hatırlamasına yardım edilir. Tanığın duruşmadaki ifadesiyle önceki ifadesi arasında çelişki bulunduğunda, evvelce alınmış ifadesi okunarak çelişkinin giderilmesine çalışılır (md. 212).

Aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdâfiinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir (md. 213).

Suç ortağının, tanığın veya bilirkişinin dinlenmesinden ve herhangi bir belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdâfiine sorulur (md. 215).

7.4. Beyanlar, Belgeler ve Eşya

7.4.1. Beyanlar

Bir olayı gören duyan veya olay hakkında herhangi bir şekilde bilgisi olan kişilerin bu hususları sözlü olarak ifade etmelerine beyan denilir. Beyan delilleri; tanık beyanı, sanık beyanı ve diğer beyanlar olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Diğer beyanlar ile kasdedilen, vekilin, kanunî müşâvirin, katılanın ve mâlen sorumlu kişinin beyanlarıdır. Önemine binâen, tanık ve özellikle de sanık beyanları üzerinde durulacaktır. Beyan delilleri orijinal ve nüsha olmak üzere ikiye ayrılabilir.

7.4.1.1. Tanık ve Sanık Beyanı

Tanık beyanı, tanığın uyumsuzluk konusu olayla ilgili, beş duyu aracılığıyla edinilen bilgileri kovuşturma makamlarına sunarken yapmış olduğu sözlü açıklamalara tanık beyanı denilir. Bu açıklamalar yapılırken, kural olarak, tanıkların notlarına bakmasına izin verilmeyeceği gibi, daha önce alınan ifadelerine ilişkin tutanaklar da okunamaz. Bu husus tanık kavramından, vasıtasızlık ve sözlülük ilkelerinden kaynaklanan bir kuraldır.

Tanık beyanı, hukuk ve ceza yargılamalarında, olayı ispatlamada önemli bir yer ve role sahiptir. Kural olarak mahkeme dışında alınmış tanık ifadeleri delil teşkil etmez ancak gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda tanığın soruşturma safhasındaki beyanı delil kabul edilir. Normalde savcının, tanık ifadesini almasına ‘dinleme’ terimi kullanılır. Soruşturmasının her aşamasında tanığın ifadesine başvurulabilir. Fakat bu beyanları, hâkim önündeki ifadesi gibi güçlü değildir. Çünkü soruşturmada ifade alanlar yargı makamı değildir. Hüküm verecek makam adına hareket

eyleme yetkileri yoktur. Kollukta veya savcılıkta tanık, yeminle dinlenmiş olsa bile hâkim açısından bunun bir önemi yoktur. Bu ifade tutanakları, mahkemede belge delili olarak işe yarar. Tanığın mahkemedeki ifadesiyle bu belge, delil haline dönüşür.

7.4.1.2. Beyanın Özgür İrade Ürünü Olması

Beyanın delil niteliği kazanabilmesi için özgür irade ürünü olması gerekir. Özgür irade mahsulü olmayan beyanlar delil olarak değerlendirilemez. Özgür iradenin ne olduğunu açıklamak yerine, CMK'nun 148. maddesinde özgür iradeyi ortadan kaldıran yöntemleri sayılmıştır. Somut olarak bazı yöntemlerin özgür iradeyi ortadan kaldıran metotlar olarak sayılması kuşkusuz uygulayıcılar açısından faydalıdır. Ancak, özgür iradeyi ortadan kaldıran tüm metotların tek tek sayılmasına imkân yoktur. Bu maddede sayılanlar özgür iradeyi en belirgin şekilde ortadan kaldıran metotlardır. Maddede belirtilenler dışında da özgür iradeyi etkileyen durumlar olabilir. Özgür iradeyi ortadan kaldıran metotlar ana hatları ile ele alınacaktır.

Hiç kimsenin kendisini veya yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yönde delil göstermeye zorlanamayacağı Anayasa md. 38/5. fıkrasıyla güvence altına alınmıştır. Zorlayıcı, baskıcı yöntemler suçsuz bir kimsenin dahi kendisini suçlaması sonucunu doğurabilmesinin yanında kişinin özgür iradesine yönelik ciddî bir müdahale oluşturur.

a. İşkence: İşkence, insanlıkdışı muamele, aşağılayıcı muamele ve zor kullanma tehdidi gibi davranışlar baskı kavramı içinde yer alır. Sadece cismen eza veren davranışlar değil, vücuda ve aklî sağlığa yönelen bütün saldırılar baskı kavramına girer. Baskı kavramı içerisinde yer alan işkence, kötü muamele, insanlıkdışı muamele, aşağılayıcı muamele gibi davranışlar arasındaki sınırı belirlemek her zaman kolay değildir. Polisin, ifade alma sırasında başvurduğu ve doktrinde '*beş teknik*' olarak isimlendirilen, kol ve bacaklar açık olarak duvara yaslanmaya zorlama, kafaya koyu torba geçirilmesi, sürekli yüksek gürültüye maruz bırakma, uyumanın önlenmesi, yeterli yiyecek verilmemesi uygulamaları, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunca '*işkence*' olarak nitelendirildiği halde Avrupa İnsan Hakları Divanı tarafından '*insanlıkdışı muamele*' olarak algılanmıştır.

İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine göre işkence; fiziksel veya ruhsal olarak 'ağır' acı veya ızdırap veren fiildir. Zalimâne, insanlıkdışı veya aşağılayıcı muameleler de işkence yoğunluğuna ulaşarak işkence olarak nitelendirilebilir. Zâlimâne muamele, fiziksel veya ruhsal olarak ızdırap verici; insanlıkdışı muamele, insanın kişiliği ve duygusunu önemli derecede incitici; aşağılayıcı muamele ise, bir kimsenin nâmus, şöhret ve haysiyetine saldırı niteliği taşıyan her türlü davranışlardır.

İşkence maddî veya manevî türden olabilir. Ruhî bir eziyet işkencenin en belirgin niteliğidir. manevî işkence ağır hakaretler suretiyle uzun zaman süren aşağılayıcı davranışlar şeklinde ortaya çıkar. Mesela, sövme, sürekli sorgulananın yüzüne karşı haykırma, küçük düşürücü davranışlar, korku veya umutsuzluğa düşme gibi.

İşkence oluşturan davranışlara Yargıtay kararlarında da her ân rastlamak mümkündür. Bu kararlardan sadece birkaçına yer verilecektir.

Yargıtay kararlarında rastlanan işkence örneklerinden bazıları; '.... suçunu söyletmek maksadıyla mağduru yere yıkarak deyneklerle bayıltıncaya kadar dövme.'; 'jandarma erlerinin âmirlerinin gözetim ve denetimi altında mağduru falakaya yatırıp ayaklarına sopa ile vurmaları'; 'hırsızlıktan sanık kişilerin karakol nezârethânesinde suçlarını söyletmek ve suç yerinin gösterilmesini sağlamak ve delilleri saptamak için görevli polis tarafından giysileri tamamen soyularak, bedenlerine soğuk su döküp copla dövülmeleri ve bedenlerinin göbek bölgesi de dahil sigara ateşiyle yakılarak dağlanması'; 'hırsızlık fiili sanığının bu eylemi itiraf etmesi için üç gün nezârethâne de alıkonulması ve 'yedi gün işine engel olur' biçimde polis tarafından aralıklarla

dövülmesi'; 'ikrar elde etmek için sanığı nezârete alıp, saçlarından tutup duvara vurmak'; 'suçta kullanılan tabancayı elde etmek ve saklanılan yeri söyletmek için sanığı bir ağaca, kollarından asmak'; 'cürmü söyletmek için sopa ile döverek, yedi gün iş ve gücüne mâni olacak şekilde, sağ akapular bölgede 10 cm. çapında, her iki glutealde geniş ekimoz, sağ el bileğinde ödem meydana getirmek' şeklindedir.

Anayasa md. 17/3. fıkrası, "kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" hükmünü içermektedir. Kolluğun sanığa zor kullanarak suçunu söyletmeye çalışması TCK'na göre suç oluşturmaktadır. TCK md. 94 "bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanması yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında beş yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur" hükmünü öngörmektedir.

Suç yargılaması, toplum çıkarları ile kişi çıkarlarının karşı karşıya geldiği bir alandır. İki çıkarın bir arada bulunmasının sonucu olarak gerçeği ortaya koymak ve suçluyu cezalandırmak için, yargılamada hürriyeti kısıtlayıcı bazı tedbirlere izin verilmiştir. Koruyucu ve hürriyeti kısıtlayıcı mahiyetteki tedbirlerin alınmasında işi, hukukun sınırları ötesine götürmek, işkenceye dönüştürmek hukuken yasaklanmıştır.

İşkence olaylarından dolayı Devletin sorumluluğu kabul edilmiştir. Son yıllarda işkence iddiaları üzerine açılan tazminât davalarında bidâyet mahkemesi 'olayda adam öldürme suçundan beraat eden biri, karakolda ilk ifadesinin işkenceyle alındığını ileri sürerek idare aleyhine açtığı tazminât davasında, işkencenin hangi görevliler tarafından yapıldığının belirlenemediği, belirlense bile kamu görevlisinin kişisel kusuru sebebiyle idarenin sorumlu tutulamayacağı gerekçesiyle tazminât talebini reddetmiştir.' Kararın temyizi üzerine üst mahkeme, '...kamu görevlisinin kişisel kusurunun idareyi sorumluluktan kurtaramayacağı...' gerekçesiyle kararı davacı lehine bozmuştur. Buna göre, işkence suçunda, memurun kusurundan dolayı idare de sorumlu tutulmaktadır. Daha sonra, şâyet memurun kusuru gayet açıksa o zaman tazminâtı ödeyen idare, istihdam ettiği memuruna rücu etmektedir (bu konuda bak DMK md. 13 ve CMK md. 143/2).

b. Kötü Davranma: Kötü davranmadan anlaşılan, ifade alma veya sorgu memurunun müessir fiil şeklinde ortaya çıkabilen davranışlarıdır. Sadece cismen ezâ veya vücudun gerçek anlamda yaralanması değil, sıhhat ihlaline yönelik olan ve çok önemsizler dışında, vücuda ve aklî sağlığa yönelen bütün saldırılar bu kavrama dahildir.

Kötü davranma; sanığı iteleme, saçlarından çekme, yüzüne tükürme, üzerini kirletecek bir şey atma, gözlerini bağlama, ağzını tıkama, tekmeleme, tokat atma, yaralama, elbiselerinden tutarak yaka-paça sürüklenme, veya herhangi bir şekilde acı verme gibi vücuda yapılan doğrudan müdâhaleler şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Beslenmenin engellenmesi, ifade esnasında göz kamaştırıcı aydınlatma, sürekli yüksek sesle gürültü, uykuda sürekli rahatsızlık verme ya da sanığın bulunduğu ortamı aşırı oranda sıcak veya soğuk tutma gibi uygulamalar kötü muamele olarak nitelenebilir.

Belirtilen davranışların uzun süreli olmaları, tekrarlanan acı ve ızdıraplara yol açmaları ve ruhsal bir eziyet olarak ortaya çıkmaları halinde ortada kötü muamele değil, işkence olacağı genel olarak kabul edilmektedir.

TCK md. 96, eziyet suçunu düzenlemiştir. Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmedilmesi öngörülmüştür.

c. İlâç Verme: Sarhoş edici, uyuşturucu, direnme gücünü çözücü, uyku verici veya uyarıcı maddelerin sanığa verilmesi durumu da sanığın özgür iradesini ortadan kaldırmaktadır. Verilen maddenin katı, sıvı veya gaz şeklinde olmasının bir önemi yoktur. Anılan etkiyi yapan maddelerin yutturulması, yiyecek ve içeceklerle katılarak verilmesi, solunum, zerk ya da ovma yoluyla vücuda dahil edilmesi veya vücudun açık bir yerinden vücuda sürülmeleri arasında farklılık yoktur.

İlâç verilmesinin izin verilemez olmasının nedeni irade özgürlüğünün ortadan kaldırmasıdır. Sanık bizzat kendisi alkol, uyuşturucu gibi şeyler alarak irâdî davranma ve iradi karar verme hürriyetini tamamen veya kısmen ortadan kaldırmış ise, bu durumda da özgür irade mahsulü bir beyandan söz edilemez. Sanığın sarhoş, alkol veya uyuşturucu madde bağımlısı olması halinde, iradî davranabilme yeteneğine sahip bulunmadığı sürece ifadesi alınmamalıdır.

İlâç verme açısından değinilmesi gereken diğer bir konu ise narkoanaliz ya da hakikat serumu denen uygulamadır. Narkoanaliz yöntemi ile narkotik araçlar kullanılarak irade ile sinir sistemi arasındaki denge bozulmakta ve özgür irade neticesi olmayan beyanlar yapılabilir. Narkotize edici maddeler, beynin bazı işlevlerine, görevlerine engel olur. Bu maddenin etkisi altında kalan kişi, iradesine hâkim olamadığından, hatırlamakta, işitmekte ve konuşmakta, ancak konuşmasını kendini savunabilecek biçimde sunamamakta, vücut tepkileri üzerindeki kontrolünü kaybetmektedir. Kontrol yeteneği yok edilen ya da önemli ölçüde etkilenen kişinin iradesinin yerine bozulmuş, değiştirilmiş bir irade ikame edilmektedir. Narkoanaliz uygulanarak elde edilen beyanlar gerçekler olmayıp, beyanda bulunanın kanaatleridir. Yaşanmış olay ile yaşanmak istenen olay, hiçbir değer farkı bulunmaksızın, bilinçaltında birbirine girmiş bir halde bulunmaktadır. Dolayısıyla, narkozun etkisiyle yapılan açıklamaları hayallerden, hezeyanlardan korunmuş duygulardan ayırmak mümkün değildir.

d. Yorma: Özgür iradeyi ortadan kaldıran bir diğer yöntem de yormadır. Bu durumda sanığın fiziki ya da ruhî durumu, kendi iradesiyle davranıp karar vermesini imkânsız kılacak şekilde güçsüz düşürülmektedir. Ancak, belli ölçüde yormanın ifade alma işleminin özünde mevcut bulunduğu, sanığın yorulmadan bir ifade alma işlemini tamamlamanın mümkün olmayacağı da yadsınamaz bir gerçektir. Ne kadar yoğunluktaki yormanın özgür iradeyi ortadan kaldırdığı tartışmaya açıktır. İfade almanın uzun süre ara verilmeksizin yapılması, son 30 saattir uyumamış sanığın ifadesine başvurulması durumlarında özgür iradeyi ortadan kaldıran bir durum söz konusudur.

Kolluğun sanıktaki mevcut yorgunluk durumundan yararlanması ile ondan bir ifade elde etmek için yorgun düşürmesi arasında fark yoktur. Memurun sanıktaki yorgunluk durumunu bilip bilmemesinin de bir önemi olmasa gerek. Sanığın özgür iradesini ortadan kaldıran yorgunluğa kimin sebep olduğunun da bir önemi yoktur. Sanık bizzat kendisinden kaynaklanan herhangi sebepten ötürü yorgun düşmüş olsa bile sonuç aynıdır.

e. Aldatma: Soruşturmacının, gerçeği tahrif ederek, gizleyerek veya gerçek olmayan hususları gerçekmiş gibi göstererek sanığı hataya sevk eden her türlü davranışı aldatma veya hile olarak isimlendirilebilir.

İfade alma sırasında susma hakkını kullanan iki sanık, gizli dinleme cihazlarıyla donatılmış bir hücreye, kendi aralarında yapacakları konuşmalarda, işledikleri suçları itiraf edebilecekleri düşüncesi ile konulmuştur. Sanıkların gizli dinleme yapılması olasılığından şüphelenip ihtiyatlı konuşmalarını önlemek için polis memurları iki sanığın aynı hücreye konulmasını, sanıklar önünde tartışma konusu yapmışlardır. Memurlardan birisi bu uygulamaya karşı çıkıyor görünürken diğeri buna taraftar oluyor görüntüsü vermiştir. Amaçlanan gerçekleşmiş, sanıklar suçlarını itiraf da içeren konuşmalar yapmışlardır.

Yine ifade alma öncesinde polis, gerçek olmadığı halde, sanık müdâfiine, sanığın parmakizle-
rinin sabotajda kullanılan şişe parçaları üzerinde bulunduğu, söylenmiştir. Bu durum karşısında
müdâfiin sanığa suçu itiraf etmesinin eldeki en iyi seçenek olduğunu söylemesi üzerine sanık
işlediği iddia edilen suçu itiraf etmiştir.

Delil elde etmeye yönelik ve biraz da aldatma içeren kolluk faaliyetlerini gizli ve hileli olup
olmamaları açısından **dört farklı kategoride** ele almak mümkündür. Bunlar;

i. Açık ve hilesiz faaliyetler; bu faaliyetler, mağdur veya tanık tarafından suçun, kolluğa bildi-
rilmesi üzerine yapılan, suç tutanağı düzenleme, ifade alma, arama, elkoyma gibi işlemlerden
oluşur.

ii. Kolluğun pasif olarak dinleme veya izleme yapmasını içeren gizli ancak hilesiz faaliyetler;

iii. Açık ancak hileli faaliyetler; mesela kolluk mensubu olduğu açıkça anlaşılan görevlinin,
sanığı suçu itiraf etmesi için kandırması bu tür faaliyetlerdendir.

iv. Ele alınan hem gizli hem de hileli metodlardır. Burada geleneksel olarak mağduru olmayan
suçlarda yaygın olarak başvurulur. Mesela şikayete tabi suçların rıza ile işlenmesi halinde çoğu
kez mağdur belli değildir.

İşte hile içermeleri sebebiyle bu **iii** ve **iv**'ncü kategorideki faaliyetler ele alınan konu açısından
önem taşır.

Açık ancak hileli faaliyetlerde hile, aldatma; sanığın hukukî konularda aldatılması şeklinde
olabileceği gibi, olay hakkında hataya düşürülmesi şeklinde de olabilir. Mesela sanığa suçu rahatça
itiraf edebileceğini, çünkü bu fiilin yürürlükteki hukuka göre hiçbir cezayı gerektirmedi-
ğinin ya da sadece para cezasını gerektirdiğinin söylenmesi açıkça bir hukukî konuda aldatmadır.

Olay hakkında hile ise, abartma veya basite alma şeklinde ortaya çıkabilir. Mesela olmayan
delilleri varmış gibi göstererek, suç ortağının, itiraf etmediği halde, suçu itiraf ettiği ve sanığı ele
verdiği söylenerek, parmakizi, kan damlası, saç kılı gibi fiziksel delillerin olay mahallinde bu-
lunduğu söylenerek, yalan makinası sonucunun sanığın suçluluğunu gösterdiği belirtilerek sanık-
tan itiraf elde edilmeye çalışılması durumlarında abartma söz konusudur. Diğer taraftan basite
alma ise, ithamın ciddiyetini küçük göstererek sanığa gerçek olmayan bir rahatlık duygusu vere-
rek gerçekleştirilebileceği gibi, sanığa sempati ve anlayış gösterilmesi, işlenen fiilin moral olarak
haklı çıkarılması şeklinde de sağlanabilir. Mesela, suç sanığına, mağdurun yaşadığının söylen-
mesi; cinsel saldırı suçu sanığına, mağdurun fiile rıza gösterdiği; zimmet suçu sanığına ücretlerin
ve çalışma şartlarının çok kötü olmasının fiilin asıl sorumlusu olduğunun söylenmesi gibi. Hem
abartma hem de hafife alma, sanığa suçu itiraf etmesinin hiçbir öneme sahip olmadığı imajını
verir. Böylece, abartmada sanığa her hâlükârda cezalandırılacağı duygusu, hafife almada ise,
itiraf edip etmediğine bakılmaksızın fiilinden dolayı cezalandırılmayacağı duygu ve izlenimi
verilir.

Dördüncü kategori olarak ele alınan hem gizli hem de hileli metodlara geleneksel olarak mağ-
duru olmayan suçlarda yaygın olarak başvurulur. Az önce de değinildiği gibi mesela uyuşturucu
ticareti, fuhuş gibi konuları içeren mağdursuz suçlar karşılıklı rıza ile işlenmesi sebebiyle kamu
makamlarına gelerek şikâyetçi olan ve delil sunan bir mağdur çoğu kez bulunmamaktaydı. Bu
nedenle, o gibi suçlarla gizli ve hileli yöntemlerle mücadele edilmesi bir zorunluluk olarak kabul
edilmiştir.

CMK md. 148 ile getirilen, sanığın beyanda bulunma hususundaki özgür iradesinin hileyle or-
tadan kaldırılamayacağı ve hile sonucu elde edilen itirafın, değerlendirme dışı kalacağı hükmü

dışında, kolluğun hileye başvurmamasını yasaklayan bir norm, Türk mevzuâtında yer almamaktadır. Hile, sadece itiraf delili elde etmek için kullanılabilecek bir yöntem değildir. Diğer delillerin elde edilmesi için de hileli yöntemlere başvurulabilir.

f. Bazı Araçlar Kullanma: Özgür iradeyi ortadan kaldıran ‘bazı araçlar’ın neler olduğu yorumlanmaya muhtaç bir konudur. **Hipnoz** ve **yalan makinasının** bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışma konusu yapılabilir.

g. Hipnoz: Hipnoz, hipnotize edilen kişinin bilincini etkileyen veya tamamen tesirsiz hale getiren psikolojik bir uygulamadır. Alman hukukunda özgür iradeyi ortadan kaldıran bir metod olduğu açıkça düzenlenen her derecesi mutlak bir şekilde yasak sayılmaktadır. Ancak, sanığın rıza göstermesi gibi hallerde hipnozun caiz olabileceği de ileri sürülmektedir.

h. Kanuna Aykırı Bir Menfaat Vaad Etme: ‘*Menfaat vaadi*’ sanığın kendisi açısından lehine olarak kabul edebileceği bir durumun sağlanacağını söz verilmesidir. Menfaat vaadinin ‘*kanuna aykırı*’ olması demek; vaad edilen hususun hiçbir şekilde ya da somut olayda yerine getirilmesinin hukuken mümkün bulunmamasıdır. Bazı menfaat vaatleri bizzat kanunlar tarafından öngörülmüştür. Mesela, kanun koyucu, fâillerin bildiklerini söylemeleri halinde, bu durumu cezanın hafifletilmesi sebebi saymakta, hatta bazen hiçbir ceza dahi vermemektedir.

İkrar halinde sanığın serbest bırakılacağı vaadi kanuna aykırı bir menfaat vaadidir. Böyle bir menfaat vaadi, isteneni yapmadığı takdirde hürriyeti tahdid halinin devam edeceği korkusunu da içerdiği gibi yerine getirilmeyen böyle bir vaat ayrıca aldatma da oluşturmaktadır.

Kahve veya başka bir içecek, sigara, bir öğle yemeği gibi hoş giden bazı ufak şeylerin söz verilmesi, kişilerin özgür iradesini etki altına almaya elverişli olmadığından, kanuna aykırı vaatte bulunma olarak anlaşılamaz.

ı. Tehdid: sanığın özgür iradesini ortadan kaldırmaya elverişli bir durumdur. CMK md. 148 de özgür iradeyi kaldıran nedenler arasında tehdide yer verilir. Bu düzenlemeye göre tehdid; hukuka aykırı olan ve muhakeme hukuku bakımından yerine getirilmesi meşru olmayan bir tedbirle sanığın korkutulmasıdır. Tehdid konusu tedbirin gerçekte uygulanıp uygulanmamasının önemi yoktur; önemli olan, yasal olmayan tedbirin uygulanabileceği ihtimalinin somut olayda sanığın özgür iradesi üzerinde bir etkiye sahip olmasıdır.

Tehdid, sanığın bizzat şahsına yönelik olabileceği gibi, bir yakınına yönelik de olabilir. ‘*Yakın*’ kavramında ölçü, ilgili üçüncü kişi ile sanık arasındaki kan bağı veya benzeri bir faktör değil, sanığın o kişi hakkında hissettiği yakınlıktır. Sanığın şahsına yönelik tehdide örnek olarak; şartları gerçekleşmemesine rağmen delilleri karartma tehlikesinden ötürü sanığın tutuklanacağını söylenmesi verilebilir. İkinci durum için ise, konuşmaması halinde sanığa karısının da göz altına alınmasının söylenmesi örnek olarak verilebilir.

Meşru bir koruma önlemine başvurulacağını hatırlatmak tehdid oluşturmaz. Ayrıca, sanığı davranışlarının sonucu konusunda uyarmak, hatırlatmada bulunmak veya bilgi vermek tehdid olarak değerlendirilemez. Mesela, açıkça suçsuz birisine, sanığın suç işlemiş olmakla ithamda bulunmasının iftira suçunu oluşturacağını hatırlatılması tehdid sayılamaz.

7.4.2. Belgeler

Uyuşmazlık konusu olayın çözümüne katkıda bulunabilecek her türlü yazıya belge denilir. Belgeler kolluk, savcı ve hâkim tutanakları gibi resmî yazılar olabileceği gibi, şahsî mektup veya buna benzer özel yazılar da olabilir. Belgelerin kim veya kimler tarafından yazıldığıнын önemi yoktur; anonim dahi olabilir.

Daha önce verilmiş mahkumiyet ilâmları, adlî sicil özetleri, şahsî durum sicilleri, keşif veya muâyeneyi içeren tutanaklar da duruşmada okunur. Bir tanık veya bilirkişi yahut suç ortaklarından biri ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş veya meskeni bulunamamış olursa, daha önce alınan ifadesini ihtiva eden tutanağın okunması ile yetinilebilir.

Belgeler, fikrî bir muhtevaya sahiptir. Belgeler muhtevalarıyla delili değerlendiren kişiye ışık tutucudur, ona bugünde dünü yaşatmaktadır. Muhtevasıyla olay hakkında hâkimin bir kanaate ulaşmasına yardımcı olur. Ama belgedeki tahrifâtın incelenmesi keşif ile ilgili kurallara tabidir. Dosyada yer alan belgeler duruşma sırasında okutturulur (CMK md. 209, 211, 213).

Medenî usul hukukunda kullanılan senet terimi ceza usul hukukundaki belge teriminden daha dar anlamdadır. Her senet belgedir fakat her belge senet değildir. Belgenin inandırıcılık değeri, onu düzenleyen telkin ettiği güven derecesine bağlıdır. İmzasız mektup gibi, düzenleyeni bilinmeyen belgelerin bu bakımdan ispat yönü zayıftır. Yazının, sanığa ait olduğu, anlaşılması durumunda imzanın yokluğu önemli değildir.

Usulüne göre kayıt edilip muhafaza altına alınan ses veya görüntü bantları, bilgisayar disketleri de belge olarak isimlendirilebilir. Bu açıdan belgeler; yazılı mahiyetteki belgeler, şekil tespit eden belgeler ve ses tespit eden belgeler olmak üzere tasnif edilebilir.

Burada yazılı belgeler ve bunun çeşitlerinden; sıradan bilgiler kabilinden olan yazılı belgeler, aksi sabit oluncaya kadar geçerli sayılan yazılı belgeler ile sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli yazılı belgelere değinilmeyecektir. Şekli tespit eden fotoğraflara, resimlere, krokilere de temas edilmeyecektir. Yalnızca, ses ve görüntü tespit eden teyp ve video bantlarına yer verilecektir.

Bant kayıtları üzerinde tahrifât ve değişiklik yapmanın çok kolay ve mümkün olması, bantların tahrifata müsait olmasından dolayı, Yargıtay bant kayıtlarını tek başına yeterli delil saymamakta, başka delillerle takviye edilmesi şartının gerçekleşmesini aramaktadır.

Bant kayıtlarının belge sayılabileceğini bazı hukukçular, savunmaktadırlar. Bazı hukukçular ise bant kayıtları üzerinde kolayca tahrifat yapılabildiği gerekçesiyle böyle bir yorumun aleyhindedirler. O halde yapılması gereken, kayıtların rasgele değil, belli usul ve esaslar çerçevesinde yapılmasının sağlanmasıdır.

Band kayıtları çözülürken kişilerin özel hayatına, aile hayatına ve kişilik haklarına saygılı davranmak mecburiyeti vardır. Özel hayatın gizliliği ihlal edilmemelidir. Ancak kişisel hakların ihlal edilmediği ve toplumun yüksek çıkarlarının haklı kılması durumlarında bu bant kayıtlarından faydalanılabilecektir. Mesela, bir çocuk kaçırma olayında rehinenin kurtarılabilmesi için fâilin telefonla para istemesi, şantaj yapmasında konuşmanın banda alınması; bir kanunsuz yürüyüşü banda alan teknik görevlinin yağmaya karışanları da o anda görüntülemesi durumlarında bu bant kayıtları ve görüntülerin delil olarak kullanılacağından kuşku duyulmamalıdır. Teknolojinin inandırıcı tespitleri belki bazı durumlarda insandan daha güçlü ve daha ayrıntılı olmaktadır.

Bu noktada karine kavramına değinmek faydalıdır. *Karine*, bir hükmü ispatlamaya yarayan sebeplerden birisidir. Kesin bilgi sınırına ulaşan emârelere *karine-i katia* (kesin karine) denilir. Bu tanıma göre karinenin kesin olanı, bir şeyin varlığına ya da yokluğuna kesin olarak delâlet eder. Genel anlamda karine ise, bir olayın doğruluğunun, önceden ve mücerred bir surette kabul edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Karinenin, delil ve emâre ile karıştırılmaması gerekir. Karine, doğrudan doğruya bir delil değildir. Ama bir şeyin doğruluğunun önceden kabulü, varsayımı demektir. Bir şeyden şüphelenilmedikçe o şeyin doğruluğunun tecrübe kuralları ışığında kabulü bir karinedir. Mesela, fotomontaj olduğu ileri sürülmedikçe bir resimde görülenlerin doğruluğunu kabul böyledir.

Hukukî mahiyeti tartışmalı olsa da, kanun koyucu bir kısım toplu hareketlerde, toplantı ve yürüyüşlerde hareketleri ve konuşmaları banda almayı, görüntülemeyi kolluk için bir *kanunî görev haline getirmiştir*. Bugün sesler teyple, görüntüler de kamera veya video alıcılarıyla kayda geçmektedir.

7.5. Maddî Deliller

Suç muhakemesini yürüten organlar tarafından niteliği incelenebilecek eşya, maddî delilleri oluşturur. Mesela, bir suç işlenmesinde kullanılan silah bir maddî delildir. Bir fren izi, suç mahallinde bulunan eşya ve izler hep birer maddî delildir. Bu tür deliller, kriminalistik biliminin inceleme konusuna girer.

Maddî deliller suç eşyası olarak da nitelendirilebilir. İspat aracı olarak yararlı görülen, suçta kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan, suçtan meydana gelen, üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşyaya suç eşyası denilir (SEY md. 1).

Suç âlet ve delillerinin elde edilmesi ve korunmasında polisin dikkat edeceği hususlar şunlardır. Polis, olay yerine planlı bir şekilde ve çabukça intikal eder. Olay çeşidine göre bir plan yapılır ve ona göre de personel alınır. Olay yerine gelindiğinde ise başvurulacak tedbirler şunlardır. Yaralılar varsa bunlara ilk müdahale yapılır ve gerekiyorsa hastaneye sevk işlemlerine girilir. Suç delillerinin bozulması ve kaybolması önlenir. Elde edilen deliller mevsim şartlarına göre her türlü koruma tedbiri altına alınır, çalınması ya da değiştirilmesinin önüne geçilir, paketlenir. Bir tutanak düzenlenerek incelenmek üzere hemen lâboratuara gönderilir. Olay mahallinde bulunan kalabalık uzaklaştırılır. El ve ayak izlerine başkalarının el ve ayak izlerinin karışmasına engel olunur. Sanığın veya mağdurun bedeninden düşen, akan parçalar toplanır, suç âlet ve edevâtı ele geçirilir, el ve ayak izleri, parmak izleri belirlenir, mümkünse fotoğrafları çekilir. Sanıklar veya mağdurlar üzerinden düşmüş suç oluşturan sair şeyler var ise, bunlar da ele geçirilir, neler olduğu tespit edilir. Kısacası, polis her türlü koruyucu ve önleyici tedbirleri almakla yükümlüdür. Yaptığı işlerle ilgili olarak neticede bir kısım tutanaklar düzenler, ele geçirdiği sanıklarla birlikte suç delillerini, adli işlemler yapılmak üzere savcıya teslim eder.

Bazen incelenecek eşyanın mahkemeye getirilmesi mümkün olmayabilir, bu durumda mahkeme eşyanın bulunduğu yere gidip *keşif yapabilir*. Mesela bir geminin, bir evin veya olay mahallinin keşfi yapılır.

7.6. Usulsüz Ulaşılan Delillerin Akıbeti

Türk hukukçuları arasında, usulsüz ulaşılan delillerin hükme esas alınmaması işlevinin kıta Avrupası ve Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinden farklı olduğu inancı yaygındır. Bu yaygın kaniya göre kıta Avrupası hukuk sistemlerinde usulsüz elde edilen delillerin reddi '*insan haklarıyla temel hak ve hürriyetleri korumak*' iken Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde '*polisi disiplin altına almak*' tır. Ancak usulsüz ulaşılan delillerin hükme esas alınıp alınmamasını açıklayan birbirinden farklı açıklamaların (bir tek teorinin) kıta Avrupası veya Anglo-Amerikan hukuk sisteminde tek başına etkin ve yeterli olduğu iddiası aşırı genellemeler içerir, abartılı bir ifade türüdür. Çeşitli ülkelerin yargı kararları incelendiğinde değişik zamanlarda farklı teorilerin, usulsüz ulaşılan delillerin akıbetini açıklamak için kullanıldığı görülür. Herhangi bir ülkenin hukukçularınca kaleme alınan eserlerde de usulsüz ulaşılan delillerin sonucunu açıklamak için farklı teoriler ortaya atıldığı göze çarpar.

Usulsüz ulaşılan delillerin akıbetinin ne olması gerektiği ve CMK 148 ve 206 maddelerinin yorumu tartışmalarının sağlıklı bir altyapıya oturmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu başlık al-

tında usulsüz ulaşılan delillerin akıbeti konusundaki yaklaşımlar ve bu yaklaşımların temel aldığı düşünce tarzı herhangi bir hukuk sistemiyle sınırlı olmaksızın inceleme konusu yapılmaya çalışılmıştır.

Usulsüz ulaşılan delillerin akıbetinin ne olması gerektiği konusunda bugün ortada üç yaklaşım vardır:

a) Eğer delil, yargılanan uyuşmazlıkla ilgili ve olayı açıklamakta faydalı ise, bunun nasıl elde edildiğini araştırma gereği olmaksızın hükme esas alınmalıdır. Buna **Kesin Kabul yaklaşımı** denir;

b) Usulsüz ulaşılan deliller hiçbir şekilde hükme esas alınmamalıdır, buna da **Kesin Red yaklaşımı** denir;

c) **Esnek yaklaşım**. Buna göre usulsüz ulaşılan deliller bazı durumlarda hükme esas alınabilecek bazı durumlarda ise, hükme esas alınamayacaktır.

Her bir yaklaşımı savunmak ve eleştirmek için ileri sürülen veya sürülebilecek olan görüşler kısaca şöyle açıklanacaktır.

7.6.1. Kesin Kabul Yaklaşımı

Bu yaklaşım lehine ileri sürülebilecek olan **görüşler ve eleştiriler** şöyledir:

a. Suç yargılamasının temel amacı, sanığa isnat olunan suç fiilinin işlenip işlenmediğinin tam ve doğru olarak karara bağlanmasıdır. Bütün delillerin değerlendirilmeye alınması yargılama makamlarının tam ve doğru karar vermesine katkıda bulunarak, suç muhakemesinin amacı olan sanığın itham edilen suçu işleyip işlemediğine ilişkin maddî hakikatin bulunmasını kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla, bütün ilgili ve faydalı deliller nasıl elde edildiğine bakılmaksızın mahkemece kabul edilmelidir.

Bu açıklama için şu eleştiri söylenebilir; görüş, maddî hakikate ulaşmanın suç yargılamasının yegâne amacı olduğu varsayımından kaynaklanır. Maddî hakikate ulaşılması suç yargılamasının hiç kuşkusuz önemli bir amacıdır; ancak maddî hakikat her ne pahasına olursa olsun ulaşılması gereken mutlak bir amaç değildir. Maddî hakikate ulaşabilmek için mümkün olan her yolun denenmesi de yasal değildir. Zira o amaca hukukun sınırları içinde kalınarak ulaşmak temel ilke olmalıdır.

b. Suç yargılaması eyleminin konusu; şüpheliye isnad edilen eylemin işlenip işlenmediğinin araştırılmasıyla sınırlı oluşudur. Bu mantıkî yoruma göre suç muhakemesi, suçun işlenip işlenmediğiyle hiç ilgisi olmayan ve ikincil bir uyuşmazlık olan, delillerin usulsüz elde edilip edilmediğini çözmek için uygun bir yer ve mekanizma değildir. Bir diğer ifadeyle, ‘Hâkim suç yargılaması sırasında tesadüfen karşılaştığı bütün suçları ve olayları araştırma ve sorumlularını cezalandırma durumunda olan kişi de değildir’. Bu açıklamaya göre suç muhakemesi, sanığın itham edilen suçu işleyip işlemediğine ilişkin uyuşmazlığı çözmek üzere dizayn edilmiştir. Binaenaleyh delillerin ne şekilde ele geçirilişini inceleme konusu yapma, mahkemenin dikkatini asıl sorundan uzaklaştırır, kafasını karıştırır ve asıl uyuşmazlık konusunun çözümünü geciktirir. Bu nedenle, delillerin nasıl elde edildiğinin araştırılmasına girişilmemelidir.

Böyle bir mantıkî yaklaşım ve yorum da eleştiriye açıktır. Zira bu görüş taraftarları, delil elde edilmesini düzenleyen bazı kuralların olması gerektiğini reddetmemekte ancak bu normların ihlâlinin ayrı bir muhakeme konusu olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bir diğer ifadeyle böyle bir yaklaşım ve yorumsuç yargılamasının moral yönünü gözardı etmektedir. Suç yargılama sisteminin meşruluğu yargının bağımsızlığı, yolsuzluklardan uzaklığı gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler arasında usulsüzlüklere karşı yargının takınacağı tavır da gözardı etmemelidir. Usulsüzlüklere göz yuman, bunları teşvik eden bir sistem kendi normlarına vatandaşlarının uymasını bekleyemez.

c. Bir diğerk argüman da suçluların cezalandırılmasında kamu menfaatinin varlığıdır. Suç faille-
rinin cezalandırılması kuşkusuz kamu menfaati gereğidir. Böyle bir kesin kabul yaklaşımı toplumda
suç olgusunun azalmasına katkıda bulunur. Ancak bu kısa açıklama ve yaklaşım da şu şekilde eleş-
tirilmiştir; bu yaklaşımın benimsenmesiyle kumar, narkotik, kadın ticareti, silahlı soygun gibi suçla-
rı azaltılabilir. Ancak, kamunun sadece suç yargılamasının sonucuyla ilgilendiğini varsaymak doğru
değildir. Suç muhakemesinin öngörülen normlar çerçevesinde, yapılmasında da kamunun menfaati
vardır. Dolayısıyla, kamu menfaatinin çok yönlü oluşu, çoğulculuğu kabul edilmelidir. Böyle bir
yaklaşımın benimsenmesi kolluğun kendilerini sınırlayan kurallarla kendilerini bağlı saymamaları
sonucuna götürür ve neticede kolluğun işleyebileceği suçların artmasına yol açabilir.

d. Böyle bir kesin kabul yaklaşımının benimsenmesiyle hukukun, toplumda itaat edilmesi
gereken bir kurum olduğunu bireylere hatırlatmaya neden olur. Zira yargı kararları insan
davranışları üzerinde belli bir etkiye sahiptir. Hukuk sistemlerinin fonksiyonlarından biri de
vatandaşların hukuk normlarını kendi davranışları içerisinde asimile etmelerini teşvik olmalıdır. Suç
yargılamasının amacı, sadece maddî hakikatin keşfi olmayıp aynı zamanda vatandaşların
davranışlarını etkileyecek mesajlar da vermektir. Bu uygulamada bireylere verilen temel mesaj,
eğer vatandaşlar olarak sizler de sanığın fiillerini yapacak olursanız siz de onun gibi
cezalandırılırsınız! Bu yaklaşım, hukukun mutlak itaat edilmesi gereken bir kurum oluşunu,
itaatsizliğin ise, nasıl bir yaptırımla cezalandırıldığını ortaya koymakla kanıtlar.

Tenkid noktasından bu düşünce tarzına da eleştirilerde bulunulmuştur. Şöyleki, kesin kabul
yaklaşımı aynı şekilde topluma, kolluğun kendisini sınırlayan hukuk kuralları ile bağlı olmadığı ve
dilediği gibi hareket edebileceği mesajını verir ya da o kuşkuyu ve korkuyu uyandırır.

Sunulan dört kadar argüman üzerine şu *genel tenkidler de yapılmıştır*. Bunlardan birkaçı
şöyledir:

i. Kesin kabul yaklaşımı mahkemelerin usulsüzlüğe ortak olmasına yol açar. Delilin usulsüz elde
edildiğini öğrendiği halde, iddianâmedeki delillerle bağlı kalarak onu hükme esas alırsa bu tutum
hiç kuşkusuz mahkemeleri hukuka aykırılığa ortak eder.

ii. Usulsüz ulaşılan delilleri kesin kabul yaklaşımı, delilleri elde etmede usulsüzlüğü de
meşrulaştırır. Oysa soruşturma evresi işlemlerinin yürütülmesinde kolluğun kayıtsız ve sorumsuz
hareket edemeyeceği, soruşturmanın bazı kurallar dahilinde yürütülmesi gereği herkesçe kabul
edilen bir gerçektir. Usulsüz ulaşılan delillerin kesin kabulü, mahkemelerin usulsüz tavırlara
müsamaha gösterdiği şeklinde algılanır. Bu da usulsüzlüğü bir anlamda meşrulaştırır ve
vatandaşlarda, soruşturmanın yürütülmesi sırasında kolluğun bazı sakat davranışlara başvurmasının
gerçekte yasaklanmadığı inancına yol açar.

iii. Üçüncü eleştiri de halkın hukuka saygısını azaltacağı iddiasıdır. Şöyle ki, hukuku
uygulamakla görevli kişilerin davranışları vatandaşlar için farkında olarak ya da olmayarak bir
model haline gelir. Bu davranışlar hukuka uysun ya da uymasın vatandaş için kanıksanan bir model
haline gelir. Oysa kolluk ve vatandaşlar hukuka itaat noktasında aynı standartlara tabi olmalıdırlar.
Usulsüz davrananlar, kolluk da dahil, hiç kimse için bir yarar vde bir çıkar yolu olmamalıdır. Zira
usulsüz ulaşılan delilleri hükme esas almak suretiyle Devletin bizzat kendisi hukuka aykırı
davranışından çıkar sağlamış olur. Böyle bir hareket tarzı dolayısıyla, toplumda şu kanıyı uyandırır;
hukuku uygulamakla görevli kişiler yani kamu makamları, özel suç faillelerinin yakalamak için suç
işleyebilirler. İşte böyle bir kanı, halkın hukuka saygısını, hiç kuşkusuz azaltacaktır.

iv. Kesin kabul yaklaşımının benimsenmesinin bir diğerk sakıncası ise, kolluğu görevinde
tembelliğe itebilir. Çünkü, demokratik toplumda kolluk görevini usul kuralları çerçevesinde yerine

getirmelidir. Ancak kesin kabul yaklaşımı gibi bir düşünce tarzının benimsenmesi, delil toplamakla görevli makamların usul kurallarına uygun davranma, hususunda motivasyonunu azaltır. Onları tembelliğe iter, kendi bilgilerini yenileme gereğini duymaz.

7.6.2. Kesin Red Yaklaşımı

Bu yaklaşım taraftarlarına göre, *usulsüz ulaşılan delillerin* hiçbir şekilde hükme esas alınmaması gereğini ifade eder. Görüşlerini haklı çıkarmak için ileri sürülebilecek argümanlar ve bunlar hakkında yapılan, ileri sürülen özel ve genel tenkidler burada özetlenerek sunulacaktır. Şöyle ki;

a. Yargılama hukukunda usulsüz ulaşılan delillerin **güvenilir olmadığı**, dolayısıyla amacı maddî hakikate ulaşmak olan suç muhakemesinde kullanılamayacağı ifade edilir. Sanığın âdil yargılanma hakkı gereği, delillerin güvenilir olmaması durumunda mahkumiyet kararı verilmemelidir. Güvenilir olmayan bir delil ya da delillere dayanarak karar vermek büyük bir ihtimalle yanlış karara yol açar. Bu nedenledir ki, yanlış mahkumiyet kararı verme riskini azaltmak için güvenilir olmayan deliller, hükme esas ve dayanak olarak alınmamalıdır. Bu fıkri eleştiri noktasından, delile güvenilirmezlik inancı kişi üzerinde ve uygulamada usulsüz ulaşılan birçok delili '*hükme esas alınmaz*' hale getirir. Oysa ki, mesela, işkence ile elde edilen itiraf onun güvenilirliğini gösteren başka deliller olması durumunda hükme esas alınabilmelidir. İşte bu durumda delile güvenilirmezlik teorisi esas alındığında ifade alma sürecinde baskıcı metodların kullanılması, yapılan baskıların, güvenilir olmayan ifadelere yol açma riski taşımadıkça, delilin reddine nedcen olmamalıdır. Bir diğer örnek, kolluğun yetkilerini aşarak sanığı alkol ölçme âletine sokması âletin verdiği sonuçların güvenilirliğine zarar vermeyeceği için elde edilen bulgular delil olabilecektir. Bu duruma göre güvenilirmezlik argümanı kolluğun suç muhakemesini yürütürken uyması gereken standartları önemli ölçüde zayıflatacaktır.

b. İkinci argüman **Koruma teorsidir**. Buna göre hukukta temel amaç temel hak ve özgürlükleri korumaktır. O nedenle kesin red yaklaşımının temel hak ve hürriyetleri korumak için benimsenmesi gerekir denilir. Bu yaklaşıma göre, hukukça bireylere tanan hakları ciddiye alan bir hukuk sistemi, hakların ihlali sonucu bireylerin karşılaşabileceği risklere karşı da onları koruması kaçınılmazdır. Usulsüz ulaşılan delilin hükme esas alınmaması ilkesinin temel amacı, hakların ihlali sonucu sanığın karşılaşabileceği dezavantajlara karşı onu koruyacaktır. Usulsüz ulaşılan delil red edildiğinde suç fâili sanık, sanki hiç hak ihlaliinde bulunmamış gibi bir konmda olacaktır. Delil toplama makamlarının bu alandaki kuralları ihlali kasden mi, ihmal sonucu mu yoksa hata sonucu mu yaptığının bir önemi yoktur. Çünkü, teorinin yoğunlaştığı husus, usulsüz davranışın neticede sanığı dezavantajlı konuma sokup sokmadığıdır.

Bu argüman ve yorumlara karşı yapılan eleştirel yaklaşımlar ise şöyledir; usulsüz ulaşılan delillerin reddi ancak sanığın aleyhine delil elde edilmesine karşı korumayı amaçlayan bir normun ihlali halinde mümkün olacaktır. Bundan dolayı, teori ikili bir sınırlama getirmektedir: Bunlardan ilki soruşturma evresini düzenleyen normlardan herhangi birinin ihlali, delilin kaybolmasına yol açmaz. Bir diğer ifadeyle, sanığı delillerin toplanmasına karşı doğrudan korumayı amaçlamayan normların ihlali durumunda deliller hükme esas alınabilecektir. Mesela, tutuklama doğrudan delil toplamaya yönelik bir işlem olmadığı için tutuklamanın hukuka aykırı olması, usulüne göre yapılan sorguda elde edilen delillerin hükme esas alınmaması sonucunu doğurmaz. İkincisi ise, sanığı kendi aleyhine delil elde edilmesine karşı koruyan normun ihlali ile delilin elde edilmesi arasında bir nedensellik bağı bulunmalıdır. Sanığın delil elde edilmesine karşı korumayı amaçlayan bir norm ihlal edilmiş olsa bile, şâyet delil bu ihlal sonucu elde edilmemişse, delilin reddi de sözkonusu olamaz. Binaenaleyh koruma teorisi, usulsüz ulaşılan delillerin kesin reddini haklı çıkarmaya yeterli değildir. Zira soruşturma evresinde delil toplama makamlarının, kolluğun yetkilerini sınırlamalara tabi tutma nedeni, makul sebep olmadıkça masum kişilerin, o makamlar tarafından rahatsız edilmemelerini sağ-

lamaktır. Usulsüz ulaşılan delilin hükme esas alınıp alınmaması sorunu karşısında temel konu, somut şüphe olmaksızın bireylerin rahatsız edilebilir olup olmamaları değil, aleyhinde delil olan bireyin, sanki aleyhinde delil yokmuş gibi muameleye tabi tutulup tutulmamasıdır. Kabul edilen kıstaslara uyulmaması halinde istenilmeyen fakat ortaya çıkmasına neden olan durum; delili hükme esas almayarak suçlunun beraat ettirilmesidir. İşte o nedenle de koruma teorisi her zaman tartışmaya açıktır. Bu bakımdandır ki, hukuk sisteminin kabul ettiği her standard veya her usûlün ihlali, delilin kesin reddine yol açmamalıdır. Hâkim, sanığın ihlalden dolayı herhangi bir dezavantaja uğradığı kanaatinde ise, delili hükme esas almaz, almamalıdır. Aksi durumda hükme esas alır, alabilir.

c. Kesin red yaklaşımında ileri sürülen üçüncü akıl yürütme ve mantıkî yorum ise **Caydırma** (disiplin altına alma) **teorisidir**. Buna göre, usulsüz ulaşılan delillerin hükme esas alınmamasının nedeni, kolluk kuvvetlerini soruşturma evresi kurallarını ihlal etmekten caydırmaaktır. **Caydırma teorisi**ne göre, usulsüz ulaşılan delillerin mahkemede değerlendirilemeyecek olmasının kolluğu hukuka aykırı, usulsüz yollara başvurmaktan alıkoymağı, caydıracağı varsayımına dayanır. Bu açıklamaya göre kesin red kuralı, hakkı ihlal edilen bireyi korumaktan ve karşılaştığı zararı tazmin etmekten çok, kamuyu gelecekte olabilecek hukuka aykırı davranışlara karşı korumaktır. **Kesin red kuralı**, kolluğun usulsüz yollara başvurmasını engelleyecektir. Dolayısıyla bireyler günlük hayatta daha az hukuka aykırılık yaşayarak kesin red yaklaşımından genel anlamda toplum fayda görecektir.

Caydırma yorumu açık sübjektif bir kavramdır. Bunun, **özel caydırma, genel caydırma ve sistematik caydırma** olmak üzere üç farklı alt boyutu ortaya konulup açıklanabilir.

‘**Özel caydırma**’; kesin red kuralının suç yargılaması normunu bizzat ihlal eden kolluk görevlisi üzerindeki caydırmaya etkisini ifade eder. Bir kolluk görevlisini, elde ettiği delili mahkemeye sunmaktan mahrum etmek, ona delil elde etmek için usulsüz yollara başvurarak gösterdiği çabanın boşuna olduğu mesajını verir. Bu mesaj, gelecekte kolluğun görevini ifada daha dikkatli davranması-na, normlara uyma hususunda titizlik göstermesine ikna edici olacaktır.

‘**Genel caydırma**’, kesin red yaklaşımının, usulsüz davranışı fiilen icra eden kolluk dışındaki diğer kolluk mensuplarının da normları ihlal etmekten alıkoymasını gerçekleştirir. Kesin red yaklaşımı, toplumun bu tür tavırları onaylamadığını açıkça ortaya koyarak kolluk mensuplarında normlara uyma yönünde bir davranış modeli gelişmesine katkıda bulunur. Hukuk normları içinde kalan ve delil toplamakla görevli kolluk mensupları ve diğerlerinin bu davranışlarını, normları dikkate almayan diğerlerine karşı haklı çıkmalarını sağlar. Ne var ki, **genel caydırma** beklentisinin gerçekleşmesi bir takım faktörlere bağlıdır. Deliller toplamakla görevli kolluk ve başkalarıyla mahkemeler arasında sağlıklı bir iletişimin olması; delil elde etmeyi düzenleyen kuralların kolluk tarafından bilinmesi ve anlaşılması; normlara uymakla uymamanın getirisi ve götürüsü hakkında sahip olunan bilgi ve kanaatler bu faktörlerden bazıları denilebilir.

‘**Sistematik caydırma**’ ise, kesin red kuralının, bir delil toplama görevlisi veya bir kolluk mensubu üzerinde kolluk teşkilâtı tarafından gerçekleştirilen etkisini ifade eder. Kesin red gibi bir kanı ve yaklaşım tehdidi, delil toplamakla görevli teşkilât mensuplarını ile kolluk mensuplarını daha dikkatli ve duyarlı davranmaya yönlendirir. Kolluk mensuplarının aksine, kolluk teşkilâtı, en azından resmî ve alenen delil elde edilmesini düzenleyen kurallara karşı düşmanlık ve umursamazlık tavrı sergileyemez. Bu durum, teşkilâtın, usulsüz delil elde etmeme konularında mensuplarını eğitmelerine, soruşturma sırasında nasıl hareket edeceklerini açıklayan broşürler hazırlamalarına yol açacağından sistematik caydırma sözkonusu olacaktır.

İşbu caydırma teorisi hakkında da **birtakım eleştiriler** yöneltilmiştir. Şöyle ki;

İlk eleştiri olarak, kesin red kuralının işlev alanı son derece sınırlıdır. Şüpheli veya sanıkların birçoğu hakkında polis takibatı yapılmadığı, savcılığa sevk edilmediği veya savcılıkça iddianâme düzenlenerek mahkemeye gönderilmediği gerçeği gözönünde bulundurulacak olursa, kolluğun icra ettiği usulsüzlüklerden sadece küçük bir kısmın hâkimler önüne çıkarılacağı gayet açıktır. Soruşturma sırasında usulsüzlük yapılan olaylar, mahkemeler önüne gelmiş olsa bile, savcılık usulsüz ulaşılan delili mahkemeye delil olarak sunmadıkça mahkemenin yapacağı hiçbir şey yoktur. Netice olarak, kesin red kuralının caydırıcı etkiye sahip olacağı alan son derece sınırlıdır. Birçok usulsüzlüğün, mahkemelerin önüne gelmeyeceği dikkate alındığında kesin red kuralının kolluğu ne dereceye kadar caydırıcı etkiye sahip olacağı her zaman tartışmaya açıktır.

İkinci eleştiri noktası, kolluğun usulsüz davranmakla delil elde etme dışında başka amaçları da olabilir. Suç işlediğine inandığı kişileri, delil toplayıp, suç yargılaması organlarına sevk ederek mahkum ettirme girişimi dışında, kolluk bir kısım saiklerle usulsüz davranabilir: sanığın suç işlediğine ilişkin elde delil bulundurup bu delilleri sanığa karşı kullanarak onu muhbir olarak kullanabilir. Özellikle örgütlü suçlarda sanıklara karakolda kötü muamele ederek veya onların mallarına zarar vererek gözdağı vermek suretiyle suç işlenmesinin bir ölçüde önüne geçer, geçmek ister. Bu tür örneklerden de görüleceği gibi usulsüz ulaşılan delillerin hükme esas alınmayacağı kuralı, kolluğu usulsüz davranmaktan her zaman caydıramayacaktır. Eğer kesin red kuralı kolluğu bir takım usulsüz fiillere başvurmadan caydıramıyorsa, o zaman ek kontrol mekanizmaları geliştirilmelidir. Mesela, hırsızlığa karşı mücadele etmek için bireylerin şahsî mallarını, sökülemeyecek, silinemeyecek şekilde işaretlenmesi, koruma altına alınması politikası çerçevesinde işaretlerin konulması, satmak amacıyla o şeyi çalan hırsızları bir ölçüde caydırıcı olacaktır. Çünkü bu tür eşyayı satmak güçleşecektir. Fakat eşyayı işaretleme politikası, zevk almak, kendisi kullanmak veya öç almak gibi nedenlerle hırsızlık yapanları caydırmayacaktır. Benzer şekilde, kesin red kuralının kolluğu her hâlükârda caydırmadığı gerçeği hiç bir şekilde caydırıcı etkiye sahip olmadığı şeklinde anlaşılamaz. Kesin red kuralının etkisiz olduğu alanlarda başka mekanizmalar geliştirilebilir.

Üçüncü eleştiri noktası, kesin red kuralının kolluk üzerinde etkisi son derece dolaylıdır. Kolluğun işini iyi yapıp yapmadığı, mahkemeye gönderdiği olayların mahkumiyetle sonuçlanıp sonuçlanmadığına göre değerlendirilmemektedir. Varsayıldığının aksine, mahkumiyet kararı elde edilmesi, kolluk için çok önemli de olmayabilir. Kesin red kuralının etkisini kolluğa daha yakın olan savcı büyük ölçüde hissedecektir. Savcı kolluğa bu davranış biçimini değiştirmesi yönünde soruşturma evresinin adlî âmiri olarak yönlendirmede bulunabilir. Kendi usulsüz tavrı ile sanığın beraatine sebep olan kolluk mensuplarının dosyalarına bu durum konulmalı, meslekteki ilerlemeleri açısından dikkate alınmalıdır (bak CMK md. 161, 164, 166 ve 167). Kolluğun kusurlu davranışları sebebiyle suçluların beraat etmesi kolluk üzerinde hukuka uygun davranmaları yönünde toplumsal bir baskı oluşturacaktır.

Dördüncü eleştiri noktası ise, delil elde edilmesini düzenleyen kurallar yeterince açık değildir. Zira çok sayıda kanun boşluğu içeren ve sıradan kolluk mensubunun anlamakta güçlük çekeceği kurallar vardır. Bu karmaşık durum, kolluğa faaliyetinin yasal olup olmadığını önceden değerlendirmeye imkânı vermediğinden kesin red yaklaşımının caydırıcı etkisini azaltır niteliktedir. Ancak delil elde edilmesini düzenleyen normların daha açık hale getirilmesi ve kolluğun önemli derecede eğitilmesiyle bu eleştiri ortadan kalkabilir ya da kaldırılabilir.

d. Kesin red kuralını haklı çıkarma bakımından ileri sürülen bir diğer açıklama ve mantikî yorum da yargının haysiyetinin korunmasına vurgu yapan, ‘yargının haysiyeti teorisi’dir. Bu yorum ve yaklaşıma göre, delil toplayan ve delilleri değerlendiren devletin organları arasındaki görev dağılımını düzenleyen kural ve katı sınırlamalar çerçevesinde anlaşılmaması gerekir. Delillerin toplanması ile değerlendirilmesi arasında çok sıkı bir bağ olduğunu kabul eden bu nazariyeye göre, mahke-

meler delillerin nasıl elde edildiği sorununa eğilmekle yükümlüdür. Usulsüz ulaşılan delilleri kabul eden mahkemeler, bu tür hukuka aykırılıklara, kapalı olarak destek vermekte ve usulsüz davranışa bir anlamda ortak olmaktadır. Çünkü usulsüzlüğü öğrendikten sonra mahkemeler bu delilleri kabul ederse, hakkında usulsüz tavrı onaylayanın tüm şartları gerçekleşir. Kuşkusuz devletin veya mahkemelerin usulsüz fiile ortak olması veya bu fiile göz yumması veya görmezlikten gelmeleri tamamen yanlıştır. Mahkemeler, usulsüz elde edilmiş delilleri reddetmek suretiyle bu fiili meşrulaştırmayı ve fiile ortak olmayı da reddetmiş olur. Kendi hukuk normlarına bağlı olmayan bir devletin, vatandaşlarından hukuk normlarına itaat etmesini beklemesi çelişkili bir durumdur. Mahkemelerin hukuka saygılı olduklarını göstermek, kendi haysiyetlerini korumak için usulsüz ulaşılan delilleri kabul etmemek dışında bir seçeneği yoktur. Buna da şu kısa eleştiri yapılabilir. Yargının haysiyeti teorisi ve mantıkî yorumu, kesin red yaklaşımını her durumda haklı çıkarmayabilir. Mesela kesin red yaklaşımı da birtakım teknik sebeplerle sanıkların beraatına yol açacağından yargının haysiyetini zedeleyebilir.

Kesin red yaklaşımına, genel manada birtakım eleştiriler de yapılmıştır ki, bunlardan önemli birkaçı özetle şöyledir;

İlk genel eleştiri, kesin red kuralı sanığın mahkumiyetine yol açabilecek delillerin reddini gerektireceğinden mahkumiyetle sonuçlanabilecek bazı davaların beraatla sonuçlanmasına yol açabilir, denilirse de bu eleştiriye destekleyici olaylar ve kararlar çok düşük düzeydedir.

İkinci genel eleştiri, kesin red kuralı sanığın suçu işlediğine yönelik ispat gücü yüksek delillerin, değerlendirme dışında kalmasına yol açabilir. Bu nedenle kural, suçluları serbest bırakma mekanizması olarak değerlendirilebilir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, kesin red kuralı delil ortaya çıktıktan, suçu kimin işlediği belli olduktan sonra, sadece suçlunun lehine işleyen bir mekanizma değildir. Hukuka aykırı davranışa muhatap olan masum kişiler, bundan yararlanacaktır.

Üçüncü eleştiri noktası, kesin red kuralı, kolluğu aşırı şekilde sınırladığından suç oranlarında dikkat çekecek miktarda artış olmaktadır. Fakat bu eleştiri de mutlak haklı değildir. Zira, suçlular bir suç işlemek için nasıl istedikleri silahı seçmekte tam bir serbestliğe sahipseler, kolluk da bunlarla mücadelede herhangi bir sınırlamaya tabi olmamalıdır, denilebilir. Burada bilinmesi gereken önemli bir husus; kolluğu sınırlayan kesin red kuralı ilkesi değil, soruşturma evresini düzenleyen kuralardan kaynaklandığı dikkate alınacak olursa bu eleştirinin haklılığının doğru adrese yöneldiğinden kuşku duyulacaktır. Son olarak, kesin red kuralı, kolluğun yapabilmesi muhtemel bazı usulsüz fiilleri teşvik edebilir. Mesela, kolluk delil elde etmek için değil, bazı suçluları soruşturma dışı tutup, muafiyet sağlayıp ceza adaleti pençesinden kaçırmak için kasıtlı olarak usulsüz davranabilir. Böyle bir durumda aynı zamanda kamuya suçlularla mücadele edildiği mesajı da verilecek fakat gerçek amaç suçlulara bağışıklık kazandırmak olacaktır.

7.6.3. Esnek Yaklaşım

Usulsüz ulaşılan delillerin akıbetinin ne olması ne gibi işleme tabi tutulması gerektiği sorununa üçüncü çözüm şekli olarak esnek yaklaşım benimsenebilir. Bu yaklaşımın ana hareket noktası, usulsüz ulaşılan delillerin hükme esas alınacağı veya alınmayacağı gibi kesin bir kural koyma yerine her somut olayın özellikleri dikkate alınarak her davada usulsüz ulaşılan delilin hükme esas alınıp alınmamasına karar verilmelidir. Bu yaklaşım ve yorum, mahkemelere takdir hakkı tanımaktadır.

Kesin kabul ve **kesin red** çözümleri suç muhakemesi işlevinde iki farklı yaklaşımı yansıtır. Bunlardan **Kesin kabul**, maddî hakikatin bulunmasıyla suçluların cezalandırılmasının suç muhakemesinin en önemli amacı olduğunu vurgular. O yönüyledir ki, kamu yararını öne çıkaran faydacı bir yaklaşımdır. **Kesin red** ise, delil elde edilmesini düzenleyen kuralların uygulamada korunması ve gözetilmesi gerektiğini vurgular. Böyle bir ihtiyaç da suçluların gereksiz yere cezalandırılması giri-

şimlerinin önüne geçebilir. Ahlâkî olan da kuşkunun olduğu yerde cezalandırmayı bırakmak insana insanca yaklaşımdır. Kesin kabul ve kesin red yaklaşımları arasındaki uyuşmazlığın çözülmemiş olması ve hukuk sistemlerinin bu iki yaklaşımdan birini diğerine tercih edemeyip hâkime takdir hakkı veren **esnek yaklaşım**la çözülebileceği kanaatini ortaya koymuştur.

Kesin kabul ve kesin red çözümlerinin mahkemelerce uygulanması kolay olmakla birlikte her iki yaklaşımı da savunmak için ileri sürülen argümanlar tamamen ikna edici değildir. Her ikisi de istenmeyen birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Tutarlı bir şekilde uygulanacak olursa her ikisi de halkın suç muhakemesine olan güvenini zedeler niteliktedir. Eğer mahkemeler, usulsüz ulaşılan delilleri her zaman kabul edecek olursa hukuka aykırı davranan soruşturma makamları ve kolluğun bu fiiline göz yumuyor şeklinde değerlendirilecektir. Eğer mahkemeler, usulsüz ulaşılan delilleri her durumda reddederse bu durumda da o makamlar, toplumu suçlardan koruma görevini yerine getirmeyen organlar olarak görülecektir. İşte bu zan ve kanıları düzeltmek için hukuka aykırı elde edilen deliller bazı durumlarda kabul edilmeli bazı durumlarda reddedilmelidir. Böyle bir esnek yaklaşım, kesin kabul ve kesin red yaklaşımlarının katı, kabul edilemez sonuçlarını ortadan kaldıracaktır.

Esnek yaklaşımı haklı çıkaran bir diğer husus da son onlu yıllarda adaletin bireyselleştirilmesine duyulan ihtiyaçtır. Hukuk kurallarının uygulanmasında daha önceden öngörülmemiş durumların ortaya çıkabileceği gerçeği, önceden kesin kurallar koymanın her zaman âdil sonuçlar üretmek açısından yeterli olmadığını gösterir. Hâkime, veya daha geniş anlamda uygulayıcıya, takdir hakkı vermeyen kurallar, somut olayın kendisine özgü tüm özelliklerinin değerlendirilmesine de imkân vermez. Binaenaleyh adalet ilkesi, her somut olayın özelliklerinin dikkate alınmasını gerekli kılar ve bu durum adaletin bireyselleştirilmesi olarak ifade edilir. Hâkime takdir hakkı vermeksizin adaletin bireyselleştirilmesinin gerçekleştirilmesi oldukça güçtür. Birçok durumda kesin kabul ve kesin red yaklaşımlarından birinin mekanik olarak uygulanması adaletsizliğe yol açar.

Esnek yaklaşımı savunmak için ileri sürülebilecek diğer bir argüman ve mantıkî yorum da delil elde etmek için kolluğun kullandığı metodların yargı denetiminden geçirilmesine imkân sağlamasıdır. Böyle bir denetim delil toplama makamları ve kolluğun, hukukun üzerinde olmadığı gerçeğinin, bir kez daha vurgulanması anlamına gelir.

Esnek yaklaşım hakkında da birtakım eleştiriler yapılmış ve cevapları verilmiştir. Şöyle ki;

İlk eleştiri, esnek yaklaşımın kesinlikten uzaklığıdır. Hâkime takdir hakkı verilmesi kesinlikten uzak olmayı beraberinde getirir de bu kesinlikten uzaklık keyfilik şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu yaklaşım, hâkimin hukuk devleti çerçevesinde, makul sınırlar içinde gerekçeli karar vereceğini varsayar ve kararların gerekçeli yazılması zorunluluğu getirilmiştir. Zira somut olayda kesin bir kuralın uygulanmayacak olması olayın rastgele, keyfi olarak çözüme kavuşturulacağı anlamına gelmez. Takdir hakkı sınırsızlık ve keyfilik anlamına gelmez.

İkinci eleştiri; delilin hükme esas alınıp alınmayacağını önceden tahmin etmeye esnek yaklaşımın imkân tanımadığı, eleştirisidir. Fakat bu eleştiri de pek haklı değildir. Çünkü takdir hakkının çerçevesinin belirlenmesi, somut olaylarda usulsüz ulaşılan delilin hükme esas alınıp alınmayacağını tahmin etmeye imkân sağlar. Ayrıca gelecekte verilecek kararların önceden yüzde yüz tahmin edilebilmesini beklemek de doğru değildir. Zira, takdir hakkının şu an çizilen çerçevesi gelecekte her davada âdil sonuçlar üretmeyebilir.

Üçüncü eleştiri; somut olayda hâkimin vereceği kararda, önüne getirilen delili esas alması veya almamasının kamu tarafından denetimini, esnek yaklaşımın imkânsız kılacağı ileri sürülmüştür. Ama duyulan bu kuşku da yine takdir hakkı çerçevesinin ve hangi prensipler ışığında kullanılacağı- nın belirlenmesi ile giderilebilir. O nedenle de hâkimin, ilgisiz ve keyfi faktörleri dikkate alıp alma-

dığı hususu denetlenebilir.

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle usulsüz ulaşılan delillerin akıbeti anayasal düzeyde düzenlemeye kavuşturulmuş, AY md. 38 '*kanuna aykırı*' kavramı kullanılmıştır. CMK'da ise '*hukuka aykırı*', '*kanuna aykırı*' ve '*yasak usul*' kavramlarına yer verilmiştir. Anayasa ve CMK arasında kavramsal açıdan bir birlik ve tutarlılık yoktur. Anayasal norm '*kanuna aykırı*' kavramını kullanılmış olması nedeniyle esnek yaklaşımın benimsenmiş olduğu şeklinde yorumlamaya müsaittir. Kanun dışında kalan diğer hukuk metinlerinde yer alan delil elde etmeye ilişkin normların (uluslararası sözleşme, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, hatta genelge ve tebliğ) ihlali halinde elde edilen delillerin değerlendirme dışında kalacağı Anayasada ifade edilmediğine göre, Anayasal normun kesin red yaklaşımını benimsediği söylenemez. Esnek yaklaşım tercih edildiğinde takdir hakkı kullanılırken dikkate alınması gereken bir faktörü, delil elde etme yönteminin kanunda düzenlenip düzenlenmediğini, Anayasa kuralları ışığında yorumlamak mümkündür.

CMK da kullanılan kavramlardan yola çıkılarak Türk hukukunda kesin red yaklaşımının benimsendiği sonucuna ulaşılması da mümkün değildir. CMK'da kullanılan '*hukuka aykırı*' kavramı, usulsüz elde edilen bir delilin otomatik olarak hukuk düzeninin bütününe aykırı elde edildiği sonucuna götüremeyecek bir kavramdır. Hukuka aykırılık kavramı, '*hukuka uygunluk nedenlerini*' de içerir. Delil elde etmeye ilişkin herhangi bir normun ihlali hukuk düzeninin bütününe aykırılık teşkil etmeyebilir. CMK'da kullanılan '*mevzuata aykırı elde edilen deliller hükme esas alınamaz*' veya '*usulsüz ulaşılan deliller hükme esas alınamaz*' şeklinde bir hüküm ancak kesin red kuralının benimsendiği sonucuna götürebilir. Şu an itibariyle Anayasa ve yasalarda yer alan kavramlar Türk hukukunda, kesin red yaklaşımının benimsendiğini söylemeye imkân vermemektedir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
SUÇ MUHALEMESİNDE
SOTRUŞTURMANIN SONA ERMESİ
KOVUŞTURMA EVRESİ

8.1. Soruşturma Evresinin Sona Ermesi

Suç yargılamasında tümüyle yapılan yeni düzenlemeyle, bu yargılama usulü ve işlemleri iki temel evreye ayrılmıştır. Soruşturma evresi' (takibât) ve 'Son soruşturma' (tahkikat) Evresi'dir (CMK md. 2). Soruşturma evresi sonunda toplanan bilgilerin değerdendirilip bir sonuç çıkarılması, genelde Cumhuriyet Savcılarının görevidir. Toplanan bilgiler ışığında savcı bir durum değerdendirmesinde bulunur ve neticede ya kamu davası açmanın yerinde olacağına ya da yerinde olmayacağına kanaat getirir. Savcının vardığı bu sonuç bir yargı kararı niteliğinde değildir. Daha sonra savcı, vardığı bu sonucu değıştirebilir. Uygulamada, hâkimler seyrek de olsa soruşturması sırasında bir sonuç çıkarabilir ki, onların bu işlemleri de yine idârî mahiyettedir.

Toplum nüfusunun artması, hâkimler ve savcılarının yüklerinin ağırlaşması ve benzeri nedenlerledir ki, objektif delillerin bulunması halinde bazan idareye de ceza kararnâmesi kesme yetkisi tanınmıştır. Meselâ soruşturmanın başında kolluk veya diğerd idârî makamlar cezayı peşin olarak kesebilmektedir. Ceza peşin ödenince artık sanık hakkında herhangi bir cezaî kovuşturma yapılmamaktadır. Bu konuda savcının da herhangi bir iş ve işlemde bulunmasına gerek yoktur.

Yapılmış olan bir soruşturma faaliyeti sonunda çıkarılabilecek sonuçlar, burada özlü olarak ve genel bilgi açısından şu şekilde sıralanabilir.

8.1.1. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar (Takipsizlik Kararı)

Savcı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphde oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hâllerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Bu karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii de gösterilir. Ancak şurası unutulmamalıdır ki, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil meydana çıkmadıkça, aynı fiil sebebiyle kamu davası açılmaz, yeni delil çıkarsa o zaman da takipsizlik kararı geri alınıp iddianâme düzenlenir. Ayrıca kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi hâlinde yeniden soruşturma açılır. (md. 172).

Verilen bu takipsizlik kararı kesin değildir. Bunun birkaç türlü ortadan kaldırılabilir.

8.1.1.2. Cumhuriyet Savcısının Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararına (Takipsizlik Kararına) İtiraz

'Cumhuriyet savcısının kararına itiraz': konusu yenileştirme ve eklemeler de yapılan CMK md. 173'de şu şekilde ifade edilmiştir: "Suçtan zarar gören, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiğı tarihten itibaren onbeş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğı yerdeki sulh ceza hâkimliğine itiraz edebilir. /İtiraz dilekçesinde, kamu davasının açılmasını gerektirebilecek olaylar ve deliller belirtilir. /Sulh ceza hâkimliği, kararını vermek için soruşturmanın genişletilmesine gerek görür ise bu hususu açıkça belirtmek suretiyle, o yer Cumhuriyet başsavcılığından talepte bulunabilir; kamu davasının açılması için yeterli nedenler bulunmazsa, istemi gerekçeli olarak reddeder; itiraz edeni giderlere mahkûm eder ve dosyayı Cumhuriyet savcısına gönderir. Cumhuriyet savcısı, kararı itiraz edene ve şüpheliye bildirir. /Sulh ceza hâkimliği istemi yerinde bulursa, Cumhuriyet savcısı iddianâme düzenleyerek mahkemeye verir. /Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmaması hususunda takdir yetkisini kullandığı hâllerde bu madde hükmü uygulanmaz. /İtirazın reddedilmesi halinde; Cumhuriyet savcısının, yeni delil varlığı nedeniyle

kamu davasını açabilmesi, önceden verilen dilekçe hakkında karar vermiş olan sulh ceza hâkimliğinin bu hususta karar vermesine bağlıdır.” (md. 173)

8.1.2. İddianâmenin İadesi

Mahkeme tarafından, iddianâmenin ve soruşturma evrâkının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra, eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle;

a. 170 inci maddeye aykırı olarak düzenlenen,

b. Suçun sübûtuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen,

c. Önödeme veya uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaşma usulü uygulanmaksızın düzenlenen, iddianâmenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir.

Sırf suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianâme iade edilemez. Yukarıda belirtilen süre sonunda iade edilmeyen iddianâme kabul edilmiş sayılır.

Cumhuriyet savcısı, iddianâmenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması halinde, yeniden iddianâme düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. Mahkeme bu kez ancak ilk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanarak yeniden iddianâmenin iadesi yoluna gidebilir. Başka türlü gidilemez. Mahkemenin iade kararına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilir (md. 174).

8.1.4. Müsadere ile Sonuçlandırma

Müsadere, elkoyma, zorla alma, bir kimsenin elindeki malını, yaptığı bir eylem sebebiyle alma hakkı veren bir durumun ortaya çıkması nedeniyle zorla elinden alınmasıdır. Bu yönüyle gasp eyleminden ayrılır. Bir suç hukuku kurumu olarak ‘*müsadere*’ kavramı işlenen bir suç fiili nedeniyle, ya da bir eylem sonucu kanunen elde edilmesi, üretilmesi yasak olan bir malın ortaya çıkarılması durumunda üretilen bu malın o kişinin elinden zorla alınması girişimidir. Bu bakımdandır ki, önceki TCK’da müsadere bir yaptırım idi.

8.1.4.2. Müsadere Usûlü (md. 256 - 259)

TCK’nun konuyla ilgili maddede aranan koşulların bulunduğu ortamlarda eşyanın müsadere sine karar verilmesi gerektiğinde, kamu davası açılmamış veya kamu davası açılmış olup da esasla beraber henüz bir karar verilmemişse; karar verilmesi için, Cumhuriyet savcısı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir.

Kamu davası açılmış olup da iade edilmesi gereken eşya veya malvarlığı değerleri ile ilgili olarak esasla birlikte bir karar verilmemiş olması durumunda, mahkemece re’sen veya ilgililerin istemi üzerine bunların iadesine karar verilir (md. 256).

Eşyanın müsadere sine karar verilmesini gerektirici koşulların bulunması durumunda karar, duruşmalı olarak verilir. Bu sırada, müsadere veya iade olunacak eşya veya diğer malvarlığı değerleri üzerinde hakkı olanlar da duruşmaya çağrılır ve dinlenir. Onlar da sanığın sahip olduğu hakları kullanabilirler. Çağrıya uymamaları, işlemin ertelenmesine neden olmaz ve hükmün verilmesini engellemez (257).

Suç konusu oluşturmayan fakat yalnızca müsadereye tâbi bulunan eşyanın müsadere sine sulh ceza hâkimi tarafından duruşma yapılmaksızın karar verilir (259).

8.1.5. Ceza Kararnâmeleri

Soruşturma safhasında bütün işlemler gibi ceza kararnâmesi de tamamiyle idârî mahiyettedir. Bu işlemi ister savcı isterse polis yapsın fark etmez. Hakkında ceza kararnâmesi verilen kişi hü-

kümlü değildir. Yetkili makamca verilen ceza kararnâmesine itiraz her zaman mümkündür. Bu tür ceza kararnamelerine karşı hangi mercilere başvurulacağı da o işlemlerin yer aldığı kanunlarda belirtilmiştir. Ancak, itirazda bulunulmamışsa ceza kararnâmesi kabullenilmiş, kesinlik kazanmış demektir.

Bazı kanunlarda, sulh hâkimine de ceza kararnâmesi düzenleme yetkisi tanınmıştır. İlgili kanunlarda belirtilen hükümlere göre ceza kararnâmeleri yerine getirilir. Savcı veya kolluk memuru tarafından ceza kararnâmesi verilmesi durumunda, ceza kararnâmesi kabul edilip öngörülen meblağ ödendiği takdirde kamu davası açılmaz; açılmışsa düşer. Kişiyi tanınan süre içerisinde ceza ödenmeyecek olursa hakkında dava açılır.

İdare makamlarına, Cumhuriyet savcılarına ve sulh ceza hâkimlerine bu türden ceza kararnâmeleri düzenleme hak ve yetkisinin tanınmasında temel nedenler çoktur.

İlk olarak toplumlar nüfusça yoğunlaştığı gibi, yoğunlaşan bölgelerde suçlar da yoğunlaşmaktadır. Bunlarla mücadele için basit suçların gecikmeksizin önü alınmak istenmiştir.

İkinci olarak bu tür basit suçlar için adliye makamları zaman ayırmamalı, daha ağır suçlara bakabilmek için daha çok zaman bulmalıdır.

Üçüncü olarak vatandaşların adliye koridorlarında zaman kaybının önüne geçmek, gereksiz yere zaman ve para harcamasın, diye düşünülmektedir.

Dördüncü olarak idârî cezalar adlî sicile işlemediğinden vatandaşların sabıka kayıtları, adlî sicilleri temiz kalmaktadır.

Bunlar ve benzeri nedenlerledir ki, hafif suçlarda ve objektif delillerin bulunduğu durumlarda bazı merci ve makamlara ceza kararnâmeleri kesme yetkisi tanınmıştır.

İdarenin ceza kararnâmesiyle hürriyeti bağlayıcı türden olmayan cezalar verilmesi Anayasaya aykırı değildir. Nitekim AY md. 38/10 da “*İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz....*” denilmek suretiyle bu duruma açıklık kazandırılmıştır.

Kabahatler Kanunu (KK)’nda yer alan kabahat fiilleriyle bunlara tertip olunan idârî yaptırımlar ile bu yaptırımlara hükmedecek ya da karar verecek merciler belirtilmiştir. Bunlara yerlerinde değinilecektir. Burada genel olarak değinilmesi gereken noktalar şöyledir;

Bir kez, KK’nun amacı ve kapsamı; toplum düzenini, genel ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumaktır. Kabahat deyiminden; kanunun, karşılığında idârî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık anlaşılır (KK md. 2). Hangi fiil ve eylemlerin kabahat oluşturduğu, kanunda açıkça tanımlanabileceği gibi; kanunun kapsam ve koşulları bakımından belirlediği çerçeve hükmün içeriği, idarenin genel ve düzenleyici işlemleriyle de doldurulabilir. Fakat şurası kesinlikle bilinmelidir ki, Kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenebilir (KK md. 4).

Kabahatler karşılığında uygulanacak olan idârî yaptırımlar ise, **1.** idârî para cezası ve **2.** idârî tedbirlerden ibarettir. İdârî tedbirler (önlemler) ise, mülkiyetin kamuya geçirilmesi ve ilgili kanunlarda yer alan diğer tedbirlerdir (KK md. 17).

Bu kısa açıklamalardan da anlaşılacağı üzere genelde bir ceza kararnâmesinin taşınması gereken şartlar şunlardır: İlk olarak, verilecek ceza para cezası veya mal müsadereci cezası türünden olmalıdır. İkinci olarak, ceza kararnâmesi onu kabul etmeyenler bakımından hiçbir hüküm ifade etmemelidir. Bir başka ifadeyle ceza kararnâmesi kesilmesine imkân tanıyan hukuk kuralında, kişiyi itiraz hakkı da tanınmalıdır. İşte bu hak kullanılınca ceza da kalkar, itirazda bulunulmazsa kesinlik kazanır.

Uygulamada ceza kararnâmeleri, onu kesen makama göre şu adlarla anılır: **i. idare makamlarının ceza kararnâmeleri;** **ii. kolluk görevlilerinin ceza kararnâmeleri;** **iii. savcının ceza kararnâmeleri ve önödeme;** **iv. sulh hâkiminin ceza kararnâmesi olarak önödeme**'dir. Bunların her birisi hakkında kısa ve özlü bilgiler verilecektir.

8.1.5.1. İdarenin Ceza Kararnâmeleri

Maliye, Gümrük, Çevre, Orman ve Belediye gibi idarelerin elemanlarına hafif suçlarda ceza kesme yetkilerinin tanınması, son zamanlarda bir kısım yasalarca benimsenmiştir. KK'da bu durum şu şekilde belirlenmiştir: 'Kabahat dolayısıyla idârî yaptırım kararı vermeye ilgili kanunda açıkça gösterilen idârî kurul, makam veya kamu görevlileri yetkilidir. Şâyet ilgili kanunda açık hüküm bulunmuyorsa o durumlarda ilgili kamu kurum ve kuruluşunun en üst âmiri bu konuda yetkilidir. İdârî kurul, makam veya kamu görevlileri, ancak ilgili kamu kurum ve kuruluşunun görev alanına giren yerlerde işlenen kabahatler dolayısıyla idârî yaptırım kararı vermeye yetkilidir. Mesela çevre zabıtasının veya belediye zabıtasının ceza kararnâmesi kesme yetkisi, kendi görev alanları ile sınırlı ve görev alanlarına giren suçlar hakkında sözkonusudur. Meydana gelen ve idârî yaptırımı gerektiren suçlar nerede meydana geldiyse o yerdeki yetkili kurum veya kişi bu yetkiyi kullanır, görevi yerine getirir' (KK md. 22).

Yukarıda da değinildiği üzere, idarenin kesebildiği ceza kararnâmesinde yer alan cezalar; 'idarî ceza' ya da 'idarî para cezası' olması nedeniyle ki, suç fiiline de 'idarî suç' denildiği de olmaktadır. Nitekim KK'da kabahat türü kabul edilen fiillere idârî yaptırımlar getirilmiştir. Bunlar da idârî para cezası ve idârî tedbirlerden ibarettir. İdârî tedbirler ise, mülkiyetin kamuya geçirilmesi ve ilgili kanunlarda yer alan diğer önlemler şeklinde belirlenmiştir (KK md. 16).

Bu konuda en yeni bir düzenleme de 5188 sayılı ve 10/04/2004 tarihli Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun (ÖGHK)'da yer alan idârî suçlar ve bunlara verilecek cezalarla ilgili md. 20'de yer alan hükmüdür. "Bu Kanunda öngörülen idârî suç ve para cezaları şunlardır: (a-f)... Bu maddede öngörülen idârî para cezaları o yerin en büyük mülkî âmiri tarafından verilir. Verilen para cezalarına dair kararlar ilgililere 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilir. Bu cezalara karşı tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz, verilen cezanın yerine getirilmesini durdurmaz. İtiraz, zaruret görülmeyen hâllerde, evrâk üzerinden inceleme yapılarak en kısa sürede sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen kararlara karşı bölge idare mahkemesine başvurulabilir. Bölge idare mahkemesinin verdiği kararlar kesindir. Bu Kanuna göre verilen idârî para cezaları, ilgili vâililik veya kaymakamlığın bildirimi üzerine 6183 sayılı Âme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre Maliye Bakanlığınca tahsil olunur."

Karara itiraz üzerine iş yargıya intikal edince, mahiyeti hafif olan bu çeşit suçlar için yine ilgili mahkemelerden birisinde çoğu kez evrâk üzerinde incelemeler yapılarak hâkim, bir karar vermekte bazen de duruşmalı olarak karar verilmektedir. Meselâ, belediye sınırları içerisinde oyun ve eğlence yerlerinin açılmasına izin verme yetkisi belediyelere ait olduğu gibi buralarını kapatma yetkisi de yine belediyelere aittir. Ancak kapatmaya karşı itirazı olan kişi ya da kurum sulh ceza hâkimliği ya da idare mahkemesi nezdinde itirazda bulunabilir. Çünkü AY md. 125/1 ve 36/1 hükümleri gereği, yargı mercileri önünde, kişinin hak arama özgürlüğü vardır. Karara itiraz edilince de ceza kesinlik kazanmamaktadır.

8.1.5.2. Kolluk Görevlilerinin Ceza Kararnâmesi

Bazı kanunlarda kolluğun tutanağı olarak da nitelenen bu kararnâmelere de itiraz mümkündür ve suçlu kişinin itirazı halinde karar kesinlik kazanır. Kolluğun ceza kararnâmesinde de güdülen amaç, daha önemsiz eylemler hakkında kısa yoldan uyuşmazlığın çözümüdür. Ancak bu kısa cezalandırma işlemi yapılırken kişi güvenliği zarar görmemelidir. Zarar görene, meramını anlatabilmek için yargı yolu açık tutulmuştur. Kolluğun ceza kararnâmesine itiraz hakkı da yine ilgili

kanunların bir kısmında tanınmıştır. Mesela 2918 sayılı KTK'nun değişik maddelerinde yer alan suçlarla ilgili olarak ceza tutanakları düzenleme vb. işlerle ilgili olarak bu Kanunda yazılı Trafik suçlarını işleyenler hakkında yetki sınırları içinde Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı personeli ile Karayolları Genel Müdürlüğünün ilgili biriminin il ve ilçe kuruluşlarında görevli ve yetkili kılınmış personeline suç veya para cezasına dair tutanak düzenlenir. Birkaç trafik suçunun bir arada işlenmesi halinde her suç için ayrı ceza uygulanır. Yargı yetkisine giren suçlarla ilgili tutanağın bir sureti ilgili mahkemeye 7 iş günü içinde gönderilir. (KTK md. 114).

Para cezalarının ödenmesi ve ödenme süresi konularının düzenlendiği ve zaman zaman değişikliğe uğrayan KTK md. 115'de şu hükümler görülür; Ödeme derhal yapılmadığında para cezalarının, tutanağın tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde ödenmesi gerekir. Bir ay içinde ödenmeyen cezalar için her ay % 5 faiz uygulanır. Süresinde ödenmeyen para cezaları için ise 6183 sayılı Kanun hükümleri uygulanacaktır. Trafik idârî para cezaları; Maliye Bakanlığına bağlı muhasebe birimlerine, vergi dairelerine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığınca yetkilendirilen banka ve PTT aracılığıyla ödenebilir. Trafik idârî para cezası karar tutanağı düzenlemeyle yetkilendirilen personel tarafından trafik idârî para cezası tahsilatı yapılamaz. Yabancı plakalı araçların plakasına uygulanan, ancak tebliğ edilememiş olan trafik idârî para cezalarının ödenmesi hâlinde trafik idârî para cezası karar tutanağının tebliğ tarihi olarak ödeme tarihi esas alınır. (KTK md. 115).

Trafik tehlikeye düşürecek, engel olacak şekilde veya yasaklanmış yerlerde park etmiş araçlara veya trafik kural ve yasaklarına aykırı davranışları belirlenmiş bulunan, karayolları ağırlık kontrol mahallerinde işaret, ışık, ses veya görevlilerin uyarılarına rağmen tartı sistemine girmeden seyrine devam eden ve sürücüsü tespit edilemeyen araçlara tescil plakalarına göre ceza veya suç tutanağı düzenlenir. Bu şekilde uygulanan cezalar için, araç sahipleri cezanın tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde yetkili mahkemeye itiraz edebilirler. İtiraz ödemeyi ve ödeme ile ilgili süreyi durdurur. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir.

8.1.5.3. Savcının Ceza Kararnâmesi Kesme Yetkisi (KK md. 23)

Yine KK'da açıkça hüküm bulunan hallerde bir kabahat fiili dolayısıyla, savcı da idârî yaptırım kararı vermeye yetkilidir. Bu duruma göre bir suç dolayısıyla başlatılan soruşturma kapsamında, bir kabahatin işlendiğini öğrenmesi halinde Cumhuriyet savcısı durumu ilgili kamu kurum ve kuruluşuna bildirebileceği gibi, kendisi de idârî yaptırım kararı verebilir. Soruşturma konusu fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması halinde savcı, bu nedenle idârî yaptırım kararı verir. Ancak, bunun için ilgili kamu kurum ve kuruluşu tarafından idârî yaptırım kararı verilmemiş olması gerekir. Çünkü bir eylemden dolayı bir kimseye ancak bir kez ceza verilebilir. Bu cezayı da öncelikle kamu kurum ve kuruluşu takdir edecektir. Bu olmadığında savcı yetkili kılınmıştır (KK md. 23).

a. Savcının Ceza Kararnâmesi Olarak Önödeme

(TCK md. 75): Bir diğer ifadeyle, önceden ödemede bulunulmak suretiyle, kişi (fâil) kamu davası kovuşturmasından kurtulmaktadır. Bu tür bir sonuçlandırma TCK kapsamına giren suçlar ile diğer bazı özel kanunlarda yer alan suçlar için sözkonusudur. Böyle bir işi de çoğu kez Cumhuriyet savcısı yürütmekte, bazen de davaya bakan hâkim kararlaştırmaktadır. Konu hakkında yukarıdaki bölümlerde ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Burada bu önlem hakkında kısa bilgi sunulacaktır. Şöyleki;

Suç oluşturan fiil hakkındaki soruşturmanın, önödeme ile sonuçlandırılabilmesi için;

İlk olarak işlenen fiilin uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı üç ayı aşmayan suçlar olmalıdır.

İkinci olarak işlenen suç hakkında adlî para cezası kesin ve tek bir miktar ise bu miktarı, aşağı ve yukarı sınırı var (nisbî) ise aşağı sınırını ödemelidir.

Üçüncü olarak, hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için yirmi Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı ödemelidir.

Dördüncü olarak eylem için hapis cezası ile birlikte adlî para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezası için yukarıdaki miktar üzerinden belirlenecek adlî para cezasının aşağı sınırını ödemelidir.

Beşinci olarak yapılacak bu ödemeler soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmaz.

Mahkeme tarafından, iddianâmenin ve soruşturma evrâkının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelenir. Bu inceleme sonunda önödemeye veya uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaşma usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianâmenin de Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir (174).

Böylece savcı olayı mutlaka gözden geçirecekönödeme durumu varsa, kamu davası açmadan önödemeye işi bitirecek, yoksa, delillere göre iddianâme düzenleyecektir. Bu tür bir araştırma yapılmadan kamu davası açarsa o zaman yetkili ve görevli mahkeme, onun düzenlediği iddianâmeyi, sırf önödeme veya uzlaşma noktasından Cumhuriyet savcısına iade eder.

8.1.6. İdârî Yaptırım Kararlarına Başvuru ve İtiraz Yolları (KK md. 27-29)

Kabahat dolayısıyla idârî yaptırım kararı vermeye, ilgili kanunda açıkça gösterilen idârî kurul, makam veya kamu görevlileri, veya en üst âmirleri ile Cumhuriyet savcılarının ve mahkemelerin düzenleyecekleri idârî yaptırım kararına ilişkin tutanaklarında şu hususların açıkça yer alması lazımdır; ilk olarak hakkında idârî yaptırım kararı verilen kişinin kimlik ve adresi, ikinci olarak idârî yaptırım kararı verilmesini gerektiren kabahat fiili, üçüncü olarak bu fiilin işlendiğini ispata yarayacak bütün deliller, dördüncü olarak karar tarihi ve kararı veren kamu görevlilerinin kimliği, beşinci olarak kabahati oluşturan fiil ile bu fiilin işlendiği yer ve zaman gösterilerek açıklanır (KK md. 25).

Son olarak burada şunu da belirtmekte yarar vardır; KK’da tanınan bu idârî yaptırım kararlarına karşı Sulh ceza hâkimliğine başvurulabildiği gibi (KK md. 27), Sulh ceza hâkimliğinin bu konudaki kararına karşı da o mahkemenin yargı çevresindeki ağır ceza mahkemesinde itiraz edilebilir.

İdarî yaptırım kararı düzenlemeyi gerektiren bir kısım temel kabahat fiilleri, KK’da ‘Çeşitli Kabahatlar’ başlığı altında (md. 32-43 arasında) sıralanmıştır.

Başvurunun incelenmesi: Başvuru üzerine mahkemece yapılan ön inceleme sonucunda;

a. Yetkili olmadığına anlaşıldığı halde dosyanın yetkili sulh ceza hâkimliğine gönderilmesine,

b. Başvurunun süresi içinde yapılmadığının, başvuru konusu idârî yaptırım kararının sulh ceza hâkimliğince incelenebilecek kararlardan olmadığına veya başvuranın buna hakkı bulunmadığının anlaşıldığı halde, bu nedenlerle başvurunun reddine karar verilir.

c. Şâyet (a) ve (b) bendlerinde sayılan nedenlerden biri yoksa başvurunun usulden kabulüne karar verilir. Başvurunun usulden kabulü halinde mahkeme dilekçenin bir örneğini ilgili kamu kurum ve kuruluşuna tebliğ eder.

İlgili kamu kurum ve kuruluşu, başvuru dilekçesinin tebliği tarihinden itibaren en geç onbeş

gün içinde mahkemeye cevap verir. Başvuru konusu idârî yaptırıma ilişkin işlem dosyasının tamamının bir örneği, cevap dilekçesi ile birlikte mahkemeye verilir. Mahkeme, işlem dosyasının aslını da ilgili kamu kurum ve kuruluşundan isteyebilir. Cevap dilekçesi, idârî yaptırım kararına karşı başvuruda bulunan kişi sayısından bir fazla nüsha olarak verilir. Mahkeme, başvuruda bulunan kişilere cevap dilekçesinin bir örneğini tebliğ eder; talep üzerine veya re'sen tarafları çağırarak belli bir gün ve saatte dinleyebilir. Dinleme için belirlenen günle tebligatın yapılacağı gün arasında en az bir haftalık zaman olmasına dikkat edilir. Dinleme sırasında taraflar veya avukatları hazır bulunur. Mazeretsiz olarak hazır bulunmama, yokluklarında karar verilmesine engel değildir. Bu husus, tebligât yazısında açıkça belirtilir (KK md. 28).

Mahkeme, son karar olarak idârî yaptırım kararının;

- a. Hukuka uygun olması nedeniyle, ‘başvurunun reddine’,
- b. Hukuka aykırı olması nedeniyle, ‘idarî yaptırım kararının kaldırılmasına’ karar verir.

İdârî para cezasının alt ve üst sınırının kanunda gösterildiği kabahatler dolayısıyla verilmiş idârî para cezasına karşı başvuruda bulunulması halinde, mahkeme idârî para cezasının miktarında değişiklik yaparak da başvurunun kabulüne karar verebilir. Üçbin Türk Lirası dahil idârî para cezalarına karşı başvuru üzerine verilen kararlar kesindir (KK md. 28)

İtiraz yolu: Mahkemenin verdiği son karara karşı, CMK’na göre itiraz edilebilir. Bu itiraz, kararın tebliği tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde yapılır. İtiraz üzerine verilecek karar, dosya üzerinden inceleme yapılarak verilir. Mahkeme, her bir itirazla ilgili olarak ‘itirazın kabulüne’ veya ‘itirazın reddine’ karar verir. Mahkemenin verdiği karar taraflara tebliğ olunur. Vekil olarak avukatla temsil edilme halinde vekile tebliğ yapılır ayrıca taraflara tebligat yapılmaz. İdârî yaptırım kararının ağır ceza mahkemesi tarafından verilmesi halinde bu karara karşı CMK’na göre itiraz edilebilir (KK md. 29, 43).

8.1.7. İddianâme Hazırlanması (Dava Açan İddianâme) (CMK md. 170-171)

Kamu Davasının Açılması: kamu davasını açma görevi Cumhuriyet savcısındır. Yapılan soruşturma sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; savcı, bir iddianâme düzenler. Düzenlenen bu iddianâme, görevli ve yetkili mahkemeye hitapla başlar. İddianâmede; a)Şüphelinin kimliği, b)Müdafi, c)Maktûl, mağdur veya suçtan zarar görenlerin kimlikleri, d)Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi, e)Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde muhbirin kimliği, f)Müştekinin kimliği, g)Şikâyetin tarihi, h) Şüpheliye isnad olunan suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, i)Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, j)Suçun delilleri, k)tutukluluk hali; tutuklama varsa, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gösterilir (md. 170).

İddianâmede, şüpheliye isnad olunan suç oluşturulan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır. İddianâmenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür. Yine iddianâmenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir (md. 170)

8.2. Kovuşturma Evresi ve Kamu Davasının Sona Ermesi

Bu bölümün başında değinildiği gibi, “**Soruşturma:** Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianâmenin kabulüne kadar geçen evreyi; **Kovuşturma ise:** İddianâmenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi,... ifade eder.” (md. 2). ‘Soruşturma’ evresi eski ifadeyle ‘takibât’ (izlemek peşini bırakmamak) karşılığı, ‘Kovuş-

turma’ evresi ise, ‘*tahkikât*’ (gerçeği araştırıp bulmak, hakikate ulaşmaya çalışmak) karşılığıdır.

8.2.1. Kovuşturma Evresi ve Duruşmalar

Kovuşturma evresinde bütün işler hâkimlerce yürütülür. Kovuşturmanın konusu artık kolluk ve savcıdan hâkime geçmiştir. Soruşturma girişimleri sonunda savcının dava açan iddiânâmesini vermesini müteakip kovuşturma safhası başlamakta, mahkemede iddiânâmenin okunmasıyla fiilen kovuşturma işine girilmiş olmaktadır. Yargılamanın bu evresinde yapılan belli başlı faaliyetler; delil toplama, delilleri ortaya koyma, sonuç çıkarıp isnad hakkında hüküm verme ve koruma önlemleri alma faaliyetleridir.

8.2.2. Kovuşturma Evresinin Özellikleri:

İlk özellik , kovuşturma evresi sözlüdür. Bu safhada işlemler kural olarak hep sözle ifâde edilir, sonra tutanağa geçirilir, imzalanır. Daha önce yazıya geçmiş bulunan, yazılı olarak dava dosyasında yer alan, belgeler, raporlar, tanıkların, bilirkişilerin beyanları, sanık ifâdeleri hep okunur. Poliste alınmış ifâdeler okunacak olursa bunda bir sakınca yoktur. Ancak okunmasıyla birlikte delil niteliği kazanmıştır, denilemez.

İkinci özellik, kovuşturma işlemleri kural olarak alenîdir. Gerek İHAS md. 40/1’de gerek AY md. 141/1’de değinildiği ve CMK md. 182’de açıkça belirtiliği gibi mahkemelerde duruşmalar (celseler) herkese açıktır. Ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı durumlarda, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Yine bu durumda bile duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır (md. 182). Yeni düzenlemeyle kural olarak bazı istisnalar dışında (bak md. 180/5 ve 196/4) adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil imkânı sağlayan âletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adlî işlemlerin icrasında da uygulanır (md. 183). Çünkü en son karara ulaşılmadığı müddetçe kişiler hakkında ‘*masumluk karinesi*’ esastır. Bu bakımdan kişilik haklarına karşı ortaya çıkması umulan lekelenme ve doğabilecek maddî ve manevî zararlardan kişileri korumak, bir bakıma mutlak açıklık ilkesinden daha önde tutulmuştur. Şâyet sanık, onsekiz yaşını doldurmamışsa, duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (md. 185). Burada lekelenme durumunun ve davanın herkesçe izlenmesinin ortaya çıkaracağı zarar kişinin tüm hayatı boyunca zararına neden olabilir. İşte bu tehlikenin önlenmesi daha çok tercih edilmiştir.

Duruşmalar alenîdir, karar da açık tebliğ edilir. Buradaki alenîlik ile soruşturma evresindeki alenîliği ya da açıklığı birbirinden ayırmak gerekir. Her ikisinin mahiyeti çok farklıdır. Şimdilerde soruşturma evresinin açıklığından amaç; işlemin önemli bir kısmının sanık ve varsa müdâfince ve mağdur ve varsa vekilince görülmesi, dosyadan evrâk alabilmesi, evrâk koyabilmesi ve de ifâde alma sırasında müdâfinin de hazır bulunmasıdır. Ama üçüncü şahıslar açısından soruşturma aşaması yine gizlidir. Nitekim YGY md. 27 da şöyle denilir: “*Suçluluğu bir yargı hükmüne bağlanana kadar kişinin masumiyeti esastır ve soruşturma evresi gizlidir. Bu nedenle, soruşturma evresinde gözaltındaki bir kişinin ‘suçlu’ olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkarılmasına, kişilerin basınla sorulu cevaplı görüştürülmelerine, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmelerine sebebiyet verilmez ve soruşturma evrâkı hiçbir şekilde yayımlanamaz*”.

Üçüncü özellik kovuşturma evresi bağlılık niteliği taşır. Burada yer, kişi ve zaman yönünden bir bağ ve bağlantı vardır. Duruşmalar başka başka hâkimlerce ve başka başka yerlerde yapılmaz. Yargılamanın temel sükreleri; iddia, müdafaa ve yargı makamları tam olarak yerini almadıkça celse açılmayacağı gibi, celse açıldıktan sonra araya bir başka iş sokulamaz, bir iş bırakılıp bir başka işe girilemez. Duruşmalar, o mahkeme için ayrılmış olan salonlarda yapılır.

Dördüncü özellik ise, kovuşturma yüzü karşıdır. Kovuşturma devresi işlemleri, tarafların huzurunda yüzü karşı yürütülür. Böylece geçmişteki olay bir kez daha yaşanır, sorular sorma, tartışmada bulunabilme fırsatı doğar. Davanın tarafları için, dosyada bilinmeyen hiçbir şey kalmaz.

8.3. Yargılama Şartları Ve Çeşitleri

8.3.1. Sanığın Hazır Bulunması Şartı (CMK md. 193/1 geçti, TCK md. 61, 62/2)

Anılan maddeler dışında somut olaya göre fâile ceza verilmesi, cezanın somutlaştırılabilmesi için de duruşmalarda huzuru şarttır. Nitekim TCK'nın konuyla ilgili hükümlerinden de bu durum çıkarılabilir. Şöyle ki; **“Cezanın belirlenmesi: Madde 61. - (1) Hâkim, somut olayda; f) fâilin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığını, /g) fâilin güttüğü amaç ve saiki, gözönünde bulundurarak, işlenen suçun kanunî tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında temel cezayı belirler. / (2) Suçun olası kastla ya da bilinçli taksirle işlenmesi nedeniyle indirim veya artırım, birinci fıkra hükmüne göre belirlenen ceza üzerinden yapılır.”**

“Takdirî indirim nedenleri: Madde 62/(2) Takdiri indirim nedeni olarak, fâilin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın fâilin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususlar gözönünde bulundurulabilir. Takdiri indirim nedenleri kararda gösterilir.”

8.3.2. Sanığın Hazır Bulunması İlkesinin İstisnaları

a. Sanığın Gâipliği (CMK 244-246): Gâiplerin Yargılanması konusunda yapılan son yasal düzenlemeye göre, CMK'da **“Gâibin tanımı ve yapılabilecek işlemler: Madde 244 – (1) Bulunduğu yer bilinmeyen veya yurt dışında bulunup da yetkili mahkeme önüne getirilemeyen veya getirilmesi uygun bulunmayan sanık gaip sayılır. / (2) Gaip hakkında duruşma açılmaz; mahkeme, delillerin ele geçirilmesi veya korunması amacıyla gerekli işlemleri yapar. / (3) Bu işlemler nâib hâkim veya istinabe olunan mahkeme aracılığıyla da yapılabilir. / (4) Bu işlemler sırasında sanığın müdafii veya kanunî temsilcisi veya eşi hazır bulunabilir. Gerektiğinde, mahkemece barodan bir müdafî görevlendirilmesi istenir.”**

“Gâibe ihtar: Madde 245 – (1) Adresi bilinmeyen gaibe, mahkeme önüne gelmesi veya adresini bildirmesi hususları uygun bir iletişim aracıyla ihtar edilir.”

b. “Sanığa verilecek güvence belgesi Madde 246 – (1) Mahkeme, gaip olan sanık hakkında duruşmaya gelmesi hâlinde tutuklanmayacağı hususunda bir güvence belgesi verebilir ve bu güvence koşullara bağlanabilir. / (2) Sanık, hapis cezası ile mahkûm olur veya kaçmak hazırlığında bulunur veya güvence belgesinin bağlı olduğu koşullara uymazsa belgenin hükmü kalmaz.”

c. Sanığın yokluğu (CMK 194-196, 200, 204)

“Sanığın yokluğunda duruşma: Madde 195 – (1) Suç, yalnız veya birlikte adli para cezasını veya müsadereyi gerektirmekte ise; sanık gelmese bile duruşma yapılabilir. Bu gibi hâllerde sanığa gönderilecek davetiyede gelmese de duruşmanın yapılacağı yazılır.”

d. “Sanığın duruşmadan başışık tutulması: Madde 196 – (1) Mahkemece sorgusu yapılmış olan sanık veya bu hususta sanık tarafından yetkili kılındığı hâllerde müdafii isterse, mahkeme sanığı duruşmada hazır bulunmaktan başışık tutabilir. / (2) Sanık, alt sınırı beş yıl ve daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar hariç olmak üzere, istinabe suretiyle sorguya çekilebilir. Sorgu için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısı ile sanık ve müdafiiine bildirilir. Cumhuriyet savcısı ile müdafiiin sorgu sırasında hazır bulunması zorunlu değildir. Sorgusundan önce sanığa, ifadesini esas mahkemesi huzurunda vermek isteyip istemediği sorulur. / (3) Sorgu tutanağı duruşmada okunur. / (4) Yukarıdaki fıkralar içeriğine göre sanığın aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle sorgusunun yapılabilmesi olanağının varlığı hâlinde bu yöntem

uygulanarak sorgu yapılır. /(5) Hastalık veya disiplin önlemi ya da zorunlu diğer nedenlerle yargılamanın yapıldığı yargı çevresi dışındaki bir hastahane veya tutukevine nakledilmiş olan sanığın, sorgusu yapılmış olmak koşuluyla, hazır bulundurulmasına gerek görülmeyen oturumlar için getirilmemesine mahkemece karar verilebilir. /(6) Yurt dışında bulunan sanığın, belirlenen duruşma tarihinde hazır bulunmasının zorluğu halinde, bu tarihten önce duruşma açılarak veya istinabe suretiyle sorgusu yapılabilir.”

e. Kovuşturma Evresinde Sorgu Sırasında Sanığın Mahkeme Salonundan Çıkarılabilmesi: “Sorgu sırasında sanığın mahkeme salonundan çıkarılabilmesi: Madde 200 metni daha önce geçmiştir.

“Sanığın dışarı çıkarılması: Madde 204 – (1) Davranışları nedeniyle, hazır bulunmasının duruşmanın düzenli olarak yürütülmesini tehlikeye sokacağı anlaşıldığında sanık, duruşma salonundan çıkarılır. Mahkeme, sanığın duruşmada hazır bulunmasını dosyanın durumuna göre savunması bakımından zorunlu görmezse, oturumu yokluğunda sürdürür ve bitirir. Ancak, sanığın müdafii yoksa, mahkeme barodan bir müdafî görevlendirilmesini ister. Oturuma yeniden alınmasına karar verilen sanığa, yokluğunda yapılan işlemler açıklanır.”

1. “Duruşmanın Sona Ermesi ve Hüküm: Madde 223- (9) Derhâl beraat kararı verilebilecek hâllerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez.” (CMK)

8.3.3. Bekletici Meselenin Bulunmaması Şartı

a. Bekletici meselenin çıkmaması (md. 218)

b. Yasama dokunulmazlığı ve geçici yasama dokunulmazlığının bulunmaması (AY 83/2-4, md. 14)

c. Uzlaşma Bulunmaması (CMK 254/2)

e. Şikâyetten Vazgeçilmemesi (CMK 158/6, TCK md. 73/4)

8.4. Yargılama Şartlarının Gerçekleşmemesi Sonuçları (CMK 223/8. Fıkra 1 ve 2. cümle)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/(8) – TCK’nda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, davanın düşmesine karar verilir. Ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; gerçekleşmesini beklemek üzere, **durma kararı verilir.”**

8.5. Kovuşturmaya Katılanlar ve Duruşmalar

Kovuşturmaya katılanlar iki ana grupta toplanabilir; bunlardan ilki, duruşmalarda **bulunması zorunlu olanlardır**. Diğerleri de duruşmalarda **bulunması zorunlu olmayanlardır**. Kovuşturma safhasında yapılan duruşmalarda; hâkimler, zabıt katipleri, savcı ve CMK’nun zorunlu müdâfiliği kabul ettiği hâllerde müdâfiin hazır bulunması şarttır. Bunların salonda hazır bulunmasıyla duruşma yapılır. Birden çok Cumhuriyet savcısı ve birden çok avukat aynı zamanda duruşmaya katılabilecekleri gibi aralarında işbölümü de yapabilirler (md. 188, 189).

8.6. İddianâmenin Kabulü ve Kamu Davasının Açılması

Konu daha önce açıklanmıştır.

8.7. Duruşma Hazırlığı Genel Olarak (CMK 174, 170)

“İddianâmenin iadesi: Madde 174 - (1) Mahkeme tarafından, iddianâmenin ve soruşturma evrâkının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler

incelendikten sonra, eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle; a) 170 inci maddeye aykırı olarak düzenlenen, /b) Suçun sübûtuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen, /c) Önödeme veya uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaşma usulü uygulanmaksızın düzenlenen, iddianâmenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir.”

“(2) Suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianâme iade edilemez. / (3) En geç birinci fıkra da belirtilen süre sonunda iade edilmeyen iddianâme kabul edilmiş sayılır. / (4) Cumhuriyet savcısı, iddianâmenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması halinde, yeniden iddianâme düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. İlk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanılarak yeniden iddianâmenin iadesi yoluna gidilemez. / (5) İade kararına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilir.”

8.7.1. Âdil Yargılanma Hakkı (İHAS 6)

“Madde 6- 1) Medeni hak ve yükümlülükleri veya hakkında herhangi bir suçlama karara bağlanırken herkesin, yasayla kurulmuş bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından makul bir süre içinde âdil ve açık bir yargılanmaya hakkı vardır. Hüküm açık olarak verilir. Ancak demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ya da ulusal güvenlik gerekçeleriyle ya da ergin olmayanların çıkarları veya tarafların özel yaşamları tersini gerektirdiğinde ya da açıklığın adâletin yerine gelmesini zedeleyeceği özel koşullarda, mahkemece kesinlikle gerekli görüldüğü ölçüde bir duruşmanın tümü veya bir bölümü basına veya halka kapalı tutulabilir.”

“(2) Kendisine bir suç yüklenen herkes, yasaya göre suçluluğu kanıtlanana değin suçsuz sayılır. / (3) Kendisine bir suç yüklenen herkes en azından; a) Suçlanmasının nitelik ve nedenleri konusunda anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak en kısa sürede bilgi edinmek; /b) Savunmasını hazırlamak üzere yeterli zaman ve kolaylıklar tanınmak; /c) Kendisini doğrudan veya kendi seçeceği bir yasal savunucuyla savunmak ya da yasal yardımı karşılamaya yeterli imkânlardan yoksunsa adâletin yerine gelmesi için gereğinde ücretsiz yasal yardımdan yararlanmak; /d) Aleyhindeki tanıkları sorguya çekmek veya çektirmek ve aleyhindeki tanıklarla aynı koşullar altında savunma tanıklarının da hazır bulunmasını ve sorgulanmasını sağlamak; e) Mahkemede kullanılan dili anlamıyor ya da konuşamıyorsa, bir çevirmenin ücretsiz yardımından yararlanmak; hakkına sahiptir.”

8.7.2. Duruşma Ve Karar Devresi

a. Duruşma devresine hâkim olan ilkeler:

- i. Doğrudan doğruyalık (= Vasıtasızlık ilkesidir ki, önceki bölümlerde açıklanmıştır),
- ii. Yüzekarşılık ilkesi,
- iii. Sözlülük ilkesi,
- iv. Açıklık ilkesi (önceki bölümlerde açıklanmıştır),
- v. Duruşmanın kesintisizliği ilkesi,
- vi. Maddî gerçeğin araştırılması ilkesi,
- vii. Yargılamanın çabukluğu ilkesi (yargılama ekonomisinin bir gereği),

8.7.3. Duruşmada Başkan veya hâkimin görevi Hazır Bulunacaklar (CMK 192)

a. “Başkan veya hâkimin görevi: Madde 192 – (1) Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmayı yönetir ve sanığı sorguya çeker; delillerin ikame edilmesini sağlar. / (2) Duruşmada ilgili olanlardan biri duruşmanın yönetimine ilişkin olarak mahkeme başkanı tarafından emrolunan bir tedbirin hukuken kabul edilemeyeceğini öne sürerse mahkeme, bu hususta bir karar verir.”

b. “Sanığın duruşmada hazır bulunmaması: Madde 193 – (1) Kanunun ayırık tuttuğu hâller saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz. Gelmemesinin geçerli nedeni olmayan sanığın zorla getirilmesine karar verilir. / (2) Sanık hakkında, toplanan delillere göre mahkûmiyet dışında bir karar verilmesi gerektiği kanısına varılırsa, sorgusu yapılmamış olsa da dava yokluğunda bitirilebilir.”

c. Tercüman bulundurma zorunluluğu (CMK 202, ve 324/5): “Tercüman bulundurulacak hâller: Madde 202 – (1) Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir. / (2) Engelli olan sanığa veya mağdura, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılır. / (3) Birinci ve ikinci fıkra hükümleri, soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar hakkında da uygulanır. Bu evrede tercüman, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından atanır.”

(4) Ayrıca sanık; a) İddianâmenin okunması, /b) Esas hakkındaki mütalaanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda tercüme hizmetleri, beşinci fıkra uyarınca oluşturulan listeden, sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilir. Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz. / (5) Tercümanlar, il adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından seçilirler. Cumhuriyet savcıları ve hâkimler yalnız bulundukları il bakımından oluşturulmuş listelerden değil, diğer illerde oluşturulmuş listelerden de tercüman seçebilirler. Bu listelerin düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.”

c. Ses ve görüntü alıcı âletlerin kullanılmasının düzenlendiği md. 183 yukarılarda sıklıkla değinilmiştir.

d. Açıklığın Kaldırılması Hakkında Karar

“Nisbî kapalılık hali: Madde 184 – (1) 182 nci maddede gösterilen hâllerde, açıklığın kaldırılması istemine ilişkin olarak yapılacak duruşma, istem üzerine veya mahkemece uygun görülürse kapalı yapılır.”;

“Zorunlu kapalılık hali: Madde 185 – (1) Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.”

“Zorunlu kapalılık ve Hukuka kesin aykırılık hâlleri: Madde 289 – (1) Temyiz dilekçesi veya beyanında gösterilmiş olmasa da aşağıda yazılı hâllerde hukuka kesin aykırılık var sayılır: f) Duruşmalı olarak verilen hükümde açıklık kuralının ihlâl edilmesi.”

e. Çocuk Koruma Kanununda (ÇKK) Duruşmaların Açıklık ve Kapalılık Sorunu (4/1): Bu Kanunun Temel İlkeler Konusu ÇKK md 4/1. fıkarda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Tüm buralarda çocuğun çıkarları gözönünde bulundurularak ifade edilmiştir. Başlıkla ilgili bazı ilkeler şöyledir:

“Temel İlkeler: Madde 4/1 - Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla; a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, /b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, /e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları, /g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, /h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, /ı) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenemesine yönelik önlemler alınması ilkeleri gözetilir.”

f. “Kapalılık kararının ve nedenlerinin yazılması: Madde 186 – (1) Açıklığın kaldırılması kararı, nedenleriyle birlikte tutanağa geçirilir.”

g. Kapalı duruşmada bulunabilme konusu md. 187’de açıklanmış ve daha önceleri de değinilmiştir. Hüküm şöyle; “(1) *Kapalı duruşmada mahkeme, bazı kişilerin hazır bulunmasına izin verebilir. Bu hâlde adı geçenler, duruşmanın kapalı olmasını gerektiren hususları açıklamamaları bakımından uyarılırlar ve bu husus tutanağa yazılır. / (2) Kapalı duruşmanın içeriği hiçbir iletişim aracıyla yayımlanamaz. / (3) Açık duruşmanın içeriği, millî güvenliğe veya genel ahlâka veya kişilerin saygınlık, onur ve haklarına dokunacak veya suç işlemeye kışkırtacak nitelikte ise; mahkeme, bunları önlemek amacı ile ve gerektiği ölçüde duruşmanın içeriğinin kısmen veya tamamen yayımlanmasını yasaklar ve kararını açık duruşmada açıklar.*”

Duruşma salonundaki işlemlere ilişkin kayıt yasağı (CMK 191 geçti)

h. “Gizliliğin ihlali: Madde 285- (1) Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun oluşabilmesi için; a) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğinin açıklanması suretiyle, suçlu sayılmama karinesinden yararlanma hakkının veya haberleşmenin gizliliğinin ya da özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi, / b) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğine ilişkin olarak yapılan açıklamanın maddî gerçeğin ortaya çıkmasını engellemeye elverişli olması, gerekir.”

“(2) Soruşturma evresinde alınan ve soruşturmanın tarafı olan kişilere karşı gizli tutulması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğini ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. / (3) Kanuna göre kapalı yapılması gereken veya kapalı yapılmasına karar verilen duruşmadaki açıklama veya görüntülerin gizliliğini alenen ihlal eden kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Ancak, bu suçun oluşması için, tanığın korunmasına ilişkin olarak alınan gizlilik kararına aykırılık açısından alelihiyetin gerçekleşmesi aranmaz. / (4) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan suçların kamu görevlisi tarafından görevinin sağladığı kolaylıktan yararlanılarak işlenmesi halinde, ceza yarısına kadar artırılır. / (5) Soruşturma ve kovuşturma evresinde kişilerin suçlu olarak algılanmalarına yol açacak şekilde görüntülerinin yayınlanması halinde, altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. / (6) Soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin haber verme sınırları aşılmaksızın haber konusu yapılması suç oluşturmaz.” (TCK)

8.8. Tanık ve Bilirkişinin Naiple veya İstinabe Yoluyla Dinlenmeleri

a. “Tanık ve bilirkişinin naiple veya istinabe yoluyla dinlenmeleri Madde 180 - (5) Yukarıdaki fıkralar içeriğine göre tanık veya bilirkişinin aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı hâlinde bu yöntem uygulanarak ifade alınır. Buna olanak verecek teknik donanımın kurulmasına ve kullanılmasına ilişkin esas ve usuller yönetmelikte gösterilir.”

b. “Tanıkların dinlenmesi (md. 52/3) konusu daha önce açıklanmıştır. Maddenin konuyla ilgili üçüncü fıkrası şöyledir: (3) Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak; a) Mağdur çocukların, / b) Duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin, tanıklığında bu kayıt zorunludur.”

c. “Tanığa ilk önce sorulacak hususlar ve tanığın korunması: Madde 58 – (3) Hazır bulunanların huzurunda dinlenmesi, tanık için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenemeyecekse ya da maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından tehlike oluşturacaksa; hâkim, hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan da tanığı dinleyebilir. Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntülü aktarma yapılır. Soru sorma hakkı saklıdır.”

8.9. Son Karar

Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir. Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir (md. 217). Sanığa yüklenen suçun ispatı, ceza mahkemelerinden başka bir mahkemenin görev alanına giren bir sorunun çözümüne bağlı ise; ceza mahkemesi bu sorunla ilgili olarak da bu CMK hükümlerine göre karar verebilir. Ancak, bu sorunla ilgili olarak görevli mahkemede dava açılması veya açılmış davanın sonuçlanması ile ilgili olarak bekletici sorun kararı verebilir. Kovuşturma evresinde mağdur veya sanığın yaşının, ceza hükümleri bakımından tespitiyle ilgili bir sorunla karşılaşılması halinde; mahkeme, ilgili kanunda belirlenen usule göre bu sorunu çözerek hükmünü verir (md. 218).

Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hüküm verilir. Ceza yargısında mahkemelerce verilen son kararlar; *beraat*, *ceza verilmesine yer olmadığı*, *mahkûmiyet*, *güvenlik tedbirine hükmedilmesi*, *davanın reddi* ve *davanın düşmesi kararı* şeklinde altı çeşitten birisi olmaktadır.

Son karar, doğrudan doğruya uyuşmazlığı çözen bir karardır. Mahkeme kararında da tarafların mütalaaları ile bağlı değildir. Son kararda önce *maddî mesele* halledilecektir. Delillere göre sanığın suçu işlemediği sübut bulursa *beraat kararı* verilecektir. Eğer delillere göre mesele sanık aleyhine halledilir fakat eylemin hukuk normlarına göre suç teşkil edip etmediği şüphesi ortaya çıkarsa yine sanık *beraat* ettirilir. Sanığın sorumluluğu kanıtlandığı durumda cezalandırılacak, hakkında *mahkûmiyet kararı* verilecektir.

a. Beraat Kararı; mahkemenin verdiği *beraat kararı*; sanığa yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, yüklenen suç açısından fâilin kasd veya taksirinin bulunmaması, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması hal ve koşullarından biri veya birkaçının bulunmasında verilir.

b. Ceza Tayinine Mahal Bulunmadığı Kararı; Ceza verilmesine yer olmadığı (ceza tayinine mahal bulunmadığı) kararı ise, sanık hakkında şu durumlarda verilir;

İlk olarak yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunmasında.

İkinci olarak yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi durumunda.

Üçüncü olarak, meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılmasında.

Dördüncü olarak kusurluluğu ortadan kaldırıcı hataya düşülmesi hallerinde, kusurunun bulunmaması dolayısıyla *ceza verilmesine yer olmadığına*, verilir.

Mesela yeni TCK md. 22/6. fıkra da taksirle işlenmiş olan suçta fâil önemli derecede mağdur duruma da düşmüşse ceza verilmemekte, Aynı cezasızlık TCK md. 24/1. fıkra da kanun emrini yerine getirmekten dolayı, md. 25’de değinilen meşru savunma ve zorda kalma durumlarında, md. 27/2 de değinildiği üzere heyecan ve korkuyla sınırın aşılması durumunda vb. durumlarda fâil hakkında *ceza tayinine mahal olmadığına*, karar verilir.

Anılan durumlardan ayrışık olarak işlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen; etkin pişmanlık, şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, Karşılıklı hakaret, işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı nedenlerinden biri veya birkaçının bulunması sebebiyle, fâile ceza verilmemesi hallerinde de yine fâil hakkında, *ceza verilmesine yer olmadığı kararı* verilir.

c. Mahkûmiyet Kararı ve Güvenlik Tedbirine Hüküm Kararı; Sanığın, yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde, hakkında *mahkûmiyet kararı* verilir. Bunun yanında sanığa yüklenen suçu, sanığın işlediğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra *güvenlik tedbirine hükmolunur*.

d. Davanın Reddine Kararı; Aynı fiil nedeniyle, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa, bu yeni *davanın reddine karar* verilir.

e. Davanın Düşmesine Kararı; TCK'da öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, *davanın düşmesine karar verilir*.

f. Durma Kararı; Ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; gerçekleşmesini beklemek üzere, *durma kararı verilir*. Bu karara itiraz edilebilir (md. 223).

Bu *altı çeşit karardan* beraat ve mahkumiyet kararları uyumsuzluğu sona erdirmekte, diğerleri ise, bazı durum ve şartların gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi nedeniyle verilmektedir. Ne var ki, derhâl beraat kararı verilebilecek hâllerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez (md. 223/9).

Son kararda bulunması gereken hususlar ilk bölümlerde de değinildiği gibi *mesele, gerekçe* ve *sonuçtur*. *Mesele* bölümünde sanığın, suç teşkil ettiği ileri sürülen eylemi ve bu iddiânın dayanağı belirtilir. AY md. 141/3. fıkraya göre mahkemenin kararları *gerekçeli* olmalıdır. Özellikle bu karar bir son kararsa bunun CMK'da ifade edilen "*Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dahil, gerekçeli olarak yazılır. Gerekçenin yazımında md. 230 gözönünde bulundurulur. Kararların örneklerinde karşı oylar da gösterilir. /Kararlarda, başvurulabilecek kanun yolu, süresi, mercii ve şekilleri belirtilir.*" (md. 34). Hükümde yer alan md. 230'a göre, ***mahkûmiyet hükmünün gerekçesinde;***

İlk olarak iddia ve savunmada ileri sürülen görüşlere yer verilir.

İkinci olarak delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirtilmesi; bu kapsamda dosya içerisinde bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen deliller ayrıca ve açıkça gösterilir.

Üçüncü olarak ulaşılan kanaat, sanığın suç oluşturduğu sabit görülen fiili ve bunun nitelendirilmesi; bu hususta ileri sürülen istemleri de dikkate alarak, TCK md. 61 ve 62'de belirlenen sıra ve esaslara göre cezanın belirlenmesi; yine aynı TCK md. 53 ve devamına göre, cezaya mahkûmiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbirinin belirlenmesine yer verilir.

Dördüncü olarak cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik önlemlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin istemlerin kabul veya reddine ait dayanaklar, gösterilir (md. 230/1).

Yukarıda anılan diğer hükümlerden birisi kararlaştırıldığında da yine gerekçeler yazılacak CMK md. 223'de ifadesini bulan hallerden biri veya birkaçı gerekçede gösterilecektir (md. 230).

Hükümün başına, '*Türk Milleti adına*' karar verildiği yazılır. Hükümün gerekçesi, tümüyle tutağa geçirilmemişse açıklanmasından itibaren en geç onbeş gün içinde dava dosyasına bu gerekçeler konulur. Karar ve hükümler bunlara katılan hâkimler tarafından imzalanır. Hüküm fıkrasında, verilen kararın ne olduğunun, uygulanan kanun maddelerinin, verilen ceza miktarının, kanun yollarına başvurma ve tazminat isteme imkânının bulunup bulunmadığının, başvuru imkânı varsa süresi ve merciinin kuşkuya yer vermeyecek şekilde açıkça gösterilmesi gerekir (md. 232).

8.10.1. Hükümün Gerekçesinde Gösterilmesi Gereken Hususlar (CMK 230)

a. **“Hükümün gerekçesinde gösterilmesi gereken hususlar: Madde 230 – (1) Mahkûmiyet hükümünün gerekçesinde aşağıdaki hususlar gösterilir: a) İddia ve savunmada ileri sürülen görüşler. /b) Delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirtilmesi; bu kapsamda dosya içerisinde bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin ayrıca ve açıkça gösterilmesi. /c) Ulaşılan kanaat, sanığın suç oluşturduğu sabit görülen fiili ve bunun nitelendirilmesi; bu hususta ileri sürülen istemleri de dikkate alarak, TCK’nun 61 ve 62 nci maddelerinde belirlenen sıra ve esaslara göre cezanın belirlenmesi; yine aynı Kanunun 53 ve devamı maddelerine göre, cezaya mahkûmiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbirinin belirlenmesi. /d) Cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin istemlerin kabul veya reddine ait dayanaklar.”**

“(2) Beraat hükümünün gerekçesinde, 223 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen hallerden hangisine dayanıldığına gösterilmesi gerekir. / (3) Ceza verilmesine yer olmadığına dair kararın gerekçesinde, 223 üncü maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarında belirtilen hallerden hangisine dayanıldığına gösterilmesi gerekir. / (4) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen hükümlerin dışında başka bir karar veya hükümün verilmesi hâlinde bunun nedenleri gerekçede gösterilir.”

8.11. Hüküm ve Çeşitleri

8.11.1. Beraat Kararı (CMK 223/2)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/2 - Beraat kararı; a) Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, /b) Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, /c) Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, /d) Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, /e) Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması, hallerinde verilir.”

Ayrıca yine bu md. 223/9. fıkra da şöyle bir düzenleme daha vardır: **“Derhâl beraat kararı verilebilecek hâllerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez.”**

8.11.2. Ceza Verilmesine Yer Olmadığı Kararı (CMK 223/3 ve 4)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/3 - Sanık hakkında; a) Yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunması, /b) Yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, /c) Meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, /d) Kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi hallerinde, kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.”

“(4) İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen; a) Etkin pişmanlık, /b) Şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, /c) Karşılıklı hakaret, /d) İşlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı dolayısıyla, fâile ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.”

Meselâ TCK md. 167’nin kenar başlığı ‘Şahsî cezasızlık sebebi veya cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsî sebepler’ dir 1. fıkra hükmü; **“(1) Yağma ve nitelikli yağma hariç, bu bölümde yer alan suçların; a) Haklarında ayrılık kararı verilmemiş eşlerden birinin, /b) Üstsoy veya altsoyunun veya bu derecede kayın hısımlarından birinin veya evlat edinen veya evlâtlığın, /c) Aynı konutta beraber yaşayan kardeşlerden birinin zararına olarak işlenmesi hâlinde, ilgili akraba hakkında cezaya hükmolunmaz.”**

Yalan tanıklık ve soncuyla ilgili olarak da TCK md. 2731. fıkra hükmü şöyledir: **“Şahsî cezasızlık veya cezanın azaltılmasını gerektiren sebepler: Madde 273. - (1) Kişinin; a) Kendisinin, üstsoy, altsoy, eş veya kardeşinin soruşturma ve kovuşturmayla uğramasına neden olabilecek**

bir hususla ilgili olarak yalan tanıklıkta bulunması, /b) Tanıklıktan çekinme hakkı olmasına rağmen, bu hakkı kendisine hatırlatılmadan gerçeğe aykırı olarak tanıklık yapması, hâlinde, verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir.”

8.11.3. Mahkûmiyet Kararı (CMK 223/5)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/5 - Yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde, sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilir.”

8.11.4. Güvenlik Tedbirine Hükmetme (CMK md. 223 ve TCK md. 53)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/6 - Yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine hükümlenir.”

TCK’nun Güvenlik Tedbirleriyle ilgili hükümlerinden md. 53’ün kenar başlığı ve 1. fıkra hükmü şöyledir; **“Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma; Madde 53. - (1) Kişi, kasden işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanunî sonucu olarak; a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, TBMM üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tâbi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten, /b) Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasî hakları kullanmaktan, /c) Velayet hakkından; vesa-yet veya kayımlığa ait bir hizmette bulunmaktan, /d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasî parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan, /e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tâbi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten yoksun bırakılır.”**

8.11.5. Davanın Reddi Kararı (CMK 223/7)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/7 - Aynı fiil nedeniyle, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa davanın reddine karar verilir.”

8.11.6. Davanın Düşmesi Kararı (CMK md. 223/8, 231/10; TCK md. 64, 65, 66)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/8 – TCK’nda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması halinde, davanın düşmesine karar verilir. Ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararı verilir. Bu karara itiraz edilebilir.” Yine CMK *“Hükmün açıklanması ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması: Madde 231/10 - Denetim süresi içinde kasden yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak, davanın düşmesi kararı verilir.”*

8.11.7. Görevsizlik Kararı (CMK 223/10)

“Duruşmanın sona ermesi ve hüküm: Madde 223/10 - Adli yargı dışındaki bir yargı merci-ine yönelik görevsizlik kararı kanun yolu bakımından hüküm sayılır.”

DOKUZUNCU BÖLÜM

SUÇ (CEZA) YARGILAMASINDA

DENETİM (KANUN) YOLLARI

9.1. Yargı Kararlarının Denetimi Ve Denetim Yolları

Yargılama hukukunda yaygın ilkelerden birisinin de açıklık ilkesi olduğu ifade edilirken, kapalı kapılar arkasında yargılama yapıp hüküm verilmemesi amaçlanmıştır. Bunun bir adım ilerisi ise, bidayet mahkemelerinden verilen ara ve son kararların üst mahkemelerce incelenmesi, üst mahkemelerin denetimine tabi tutulmasıdır. İdarenin her türlü eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi olduğu gibi, yargının da kararları kendi içinde denetime tabi tutulmuştur. Bunda güdülen temel amaç, adli bir hatanın yapılmaması, adalet dağıtımı adı altında adaletsizlere izin verilmemesidir.

Ülkemizde, Cumhuriyetin kuruluşundan bu güne kadar, iki aşamalı bir yargılama mekanizması; İlk Mahkemeler (Bidâyet Mahkemeleri) ve Üst Mahkemeler (Nihâyet Mahkemeleri) var idi. 2005 yılında yapılan yeni yargılama kuralları düzenlemesiyle bu Denetim mekanizması; İlk Mahkemeler (Bidâyet Mahkemeleri), İstinaf Mahkemeleri (Bölge Adliye Mahkemeleri) ve Üst Mahkeme (Yargıtay) şeklinde üçlü hale getirilmiştir.

Mahkemelerce verilen kararlar bir ara kararları, bir de son kararlar şeklinde olmaktadır. Bunlardan ilkinde itiraz yoluna, ikincilerine ise istinaf ve temyiz yollarına gidilir.

9.2. Hâlen Uygulanan CMUK 305-308 Hükümleri

TEMYİZ

Suç Yargılaması hukukunda kural; bidâyet mahkemelerinin verdikleri kararlar denetime tabidir. Ne var ki, bu zorunlu olmadığı gibi denetim yoluna gitmek zorunlu (doğrudan temyiz sebepleri) ve denetim yoluna gitme yolu kapalı kararlar da vardır. Bölge Adliye Mahkemeleri faaliyete geçene kadar mülgâ CMUK'nun md. 322'nin 4, 5 ve 6. fıkraları hariç olmak üzere md. 305-326 hükümlerinin uygulanmasına devam olunacaktır. Bu bakımdandır ki, anılan maddeler de 01/06/2005 tarinden bu yana da uygulamadadır. Aynı konuların düzenlendiği 5271 sayılı CMK'nu hükümleri halen askıdadır. O nedenle de CMUK'un anılan maddeleri buraya aynen alınmıştır.

Bölge Adliye Mahkemeleri (İstinaf Mahkemeleri) Faaliyete geçtiği andan itibaren Temyiz edilecek kararlarla ilgili düzenleme (yeni CMK 286-288)

“Temyizi Kabil Olan ve Olmayan Hükümler: Madde 305 – (1) Ceza Mahkemelerinden verilen hükümler temyiz olunabilir. Ancak, onbeş sene ve ondan yukarı hürriyeti bağlayıcı cezalara ait hükümler hiç bir harç ve masrafa tabi olmaksızın Yargıtayca re'sen tetkik olunur. / (2) 1. bend AYM ipt – 23/07/2009 tarih ve E 2006/65, K 2009/114- /2. Yukarı sınırı onmilyar lirayı geçmeyen para cezasını gerektiren suçlardan dolayı verilen beraat hükümleri, /3. Bu Kanun ile sair kanunlarda kesin olduğu yazılı bulunan hükümler, temyiz olunamaz. / (3) Bu suretle verilen hükümler tekerrire esas olmaz. Ancak haklarında 343 üncü madde hükümleri dairesinde Yargıtaya başvurulabilir.”

“Hükümden evvelki kararların temyizi: Madde 306 – (1) Hükümden evvel verilip hükme esas teşkil eden kararlar dahi hükümle bertaraf temyiz olunabilir.”

“Temyiz sebebi: Madde 307 – (1) Temyiz ancak hükmün kanuna muhalif olması sebebine müstenit olur. / (2) Hukuki bir kaidenin tatbik edilmemesi yahut yanlış tatbik edilmesi kanuna muhalefettir.”

“Kanuna muhalefet halleri: Madde 308 – (1) *Aşağıda yazılı hallerde kanuna mutlaka muhalefet edilmiş sayılır. /1. Mahkemenin kanun dairesinde teşekkül etmemiş olması, /2. Hakimlik vazifesine iştirakten kanunen memnu olan bir hakimın hükme iştirak etmesi, /3. Makbul şüpheden dolayı hakkında ret talebi vakı olupta bu talep kabul olunduğu halde hakimın hükme iştirak etmesi yahut bu talebin kanuna mugayir olarak reddolunması suretiyle hakimın hükme iştirak ettirilmesi, /4. Mahkemenin kanuna muhalif olarak davaya bakmağa kendini vazifeli veya salahiyetli görmesi, /5. Cumhuriyet Müddeiumumisi yahut kanunen vücudu lazım diğer şahsın gıyabında duruşma yapılması, /6. Şifahi bir duruşma neticesi olarak verilen hükümde aleni muhakeme kaidesinin ihlal edilmesi, /7. Hükümün esbabı mucibeyi ihtiva etmemesi, /8. Hüküm için mühim olan noktalarda mahkeme kararıyla müdafaa hakkının tahdit edilmiş olması.”*

“Maznunun lehine olan kaidelere muhalefet: Madde 309 – (1) *Maznunun lehine olan hukuki kaidelere muhalefet, maznunun aleyhine hükümün bozdurulması için Cumhuriyet Müddeiumumiliğine bir hak vermez.”*

“Temyiz talebi ve süresi: Madde 310 – *Temyiz talebi, hükümün tefhiminden bir hafta içinde hükümü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt katibine yapılacak beyanla olur. Beyan tutanağa geçirilir ve tutanak hakime tasdik ettirilir. /Hükümün tefhimi sanığın yokluğunda olmuştaysa bu süre tebliğ tarihinden başlar. /Sulh mahkemelerinin temyizi kabil kararları, yargı çevresi içinde bulundukları asliye ve ağır ceza mahkemeleri nezdindeki Cumhuriyet savcıları tarafından, tefhim tarihinden itibaren bir ay içinde temyiz edilebilir.”*

“Eski hale getirme müddeti içinde temyiz müddetinin cereyanı: Madde 311 – (1) *Maznun aleyhine gıyaben sadır olan hükümlerde eski hale getirme talebinin müddeti içinde temyiz müddeti de cereyan eder. Maznun, eski hale getirme talebinde bulunur ise bu talebin reddi ihtimalini nazara alarak müddeti içinde istidaname vermek veya zabıt katibine bir beyan yapmakla temyiz talebinde bulunmalıdır. Bu halde temyize taallük eyliyen işler eski hale getirme talebi hakkında karar verilinceye kadar tehir olunur. /(2) mülgâ /(3) Eski hale getirme talebinde bulunmaksızın temyiz yoluna gidilmiş ise bu muamele; eski hale getirmek talebi hakkından vaz geçmeği gösterir.”*

“Temyiz istidasının tesiri: Madde 312 – (1) *Müddeti içinde verilen temyiz istidası hükümün kat'ileşmesine mani olur. /(2)Hüküm, temyiz eden tarafa esbabı mucibesile tefhim edilmemişse temyiz olunduğuna mahkemenin ıttılaidan bir hafta içinde tebliğ edilir.”*

“Temyiz istidası ve ihtiva edeceği noktalar: Madde 313 – (1) *Temyiz eden taraf hükümün hangi cihetine itiraz ve neden dolayı bozulmasını talep etmekte olduğunu temyiz istidasında veya beyanında veyahut layihasında gösterir. /(2) Temyiz için istinad edilen sebeplerde muhakeme usulüne müteallik hukuki bir kaideye mi yoksa kanuni diğer hükümlere mi, muhalefet etmiş olmasından dolayı itiraz olunduğu gösterilir. Birinci halde kanuna muhalif olan vak'alar izah olunur.”*

“İhtiyarı temyiz layihası: Madde 314 – (1) *Temyiz dilekçesinde veya beyanında temyiz sebepleri gösterilmemişse temyiz dilekçesi için belirlenen sürenin bitmesinden yahut gerekçeli karar henüz tebliğ edilmemişse tebliğinden itibaren bir hafta içinde hükümü temyiz olunan mahkemeye bu sebepleri ihtiva eden bir layiha da verilebilir. Cumhuriyet savcısı temyiz dilekçesinde, temyiz sebeplerini göstermemiş ise; temyiz isteğinin sanığın lehinde veya aleyhinde olduğunu açıkça belirtmesi gerekir. /(2) Layihanın verilmemesi veya istida veya beyanda temyiz sebeplerinin gösterilmemesi temyiz tetkikatı yapılmasına mani değildir. /(3) Temyiz maznun tarafından yapılmış ise bu layihalar kendisi veya müdafii tarafından imza edilerek verilir. /(4) Müdafii yoksa maznun bu hususta bir zabıt varakası tutulmak üzere zabıt katibine yapacağı bir beyanla esbabı mucibesini dermeyan edebilir. Bu zabıt varakası reis veya hakime tasdik ettirilir.”*

“Temyiz talebinin kabule şayan olmamasından dolayı hükmü veren mahkemece reddi: Madde 315 – (1) Temyiz isteği kanuni sürenin geçmesinden sonra yapılmış veya temyiz edilemeyecek bir hüküm temyiz edilmişse veya temyiz edenin buna hakkı yoksa, hükmü temyiz olunan mahkeme bir karar ile temyiz dilekçesini reddeder. / (2) Temyiz eden taraf red kararının kendisine tebliğinden itibaren bir hafta Temyiz Mahkemesinden bu hususta bir karar verilmesini talep edebilir. Bu takdirde dosya Temyiz Mahkemesine gönderilir. Şu kadar ki, bu sebepten dolayı hükmün infazı tehir olunmaz.”

“Temyiz istida ve layihasının tebliği ve cevabı: Madde 316 – (1) 315 inci maddeye göre hükmü veren mahkemece reddedilmeyen temyiz talebine dair istida ve varsa yalnız layihanın bir sureti temyiz talebinde bulunan tarafın hasmına tebliğ olunur. Hasım tarafı bir hafta içinde yazı ile cevabı verebilir. / (2) Temyiz eden tarafın hasmı maznun ise bu hususta bir zabıt varakası tutulmak üzere zabıt katibine yapılacak bir beyanla da cevabını verebilir. Cevap layihası verildikten veya bunun için muayyen müddet bittikten sonra dava dosyası Cumhuriyet Müddeiumumisi tarafından temyiz mahkemesine verilmek üzere Cumhuriyet Başmüddeiumumiliğine gönderilir. / (3) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen tebliğname, hükmü temyiz etmeleri veya aleyhlerine sonuç doğurabilecek görüş içermesi halinde sanık veya müdafii ile müdahil, şahsî davacı veya vekillerine dairesince tebliğ olunur. İlgili taraf tebliğden itibaren yedi gün içinde yazılı olarak cevap verebilir. / (4) Üçüncü fıkra uyarınca yapılacak tebligatlar, Tebligat Kanununun 35 inci maddesine göre ilgililerin dava dosyasından belirlenen son adreslerine yapılmasıyla geçerli olur.”

“Yargıtayca temyiz isteğinin reddi: Madde 317 – (1) Yargıtay, süresi içinde temyiz dilekçesinin verilmediğini veya beyanının yapıldığını, hükmün temyiz edilemez olduğunu, temyiz edenin buna hakkı olmadığını görürse, temyiz isteğini reddeder, görmezse incelemesini yapar.”

“Ağır ceza hükümlerinin tetkikinde duruşma: Madde 318 – (1) Ağır cezaya müteallik hükümlerde Temyiz Mahkemesi tetkikatını maznunun temyiz istidasındaki talebi üzerine veya dilerse resen duruşma icrası suretiyle yapar. Duruşma gününden maznuna veya talebi üzerine müdafiiye haber verilir. Maznun duruşmada hazır olabileceği gibi kendisini vekaletnameyi haiz bir müdafii ile de temsil ettirebilir. / (2) Maznun mevkuf ise bizzat ispatı vücut etmek talebinde bulunamaz.”

“Duruşmada usul: Madde 319 – (1) Temyiz Mahkemesinde duruşma raportör aza tarafından işin izahı ile başlar. Bu azanın duruşmadan önce raporunu tanzim ve imza ile dosyaya koymuş olması lazımdır. / (2) Raportör azanın izahatını müteakip Cumhuriyet Başmüddeiumumisi, maznun ve müdafii iddialarını beyan ve bunları izah için söz alırlar. Bunlar arasında temyizi talep etmiş olan taraf önce dinlenir. Son söz maznundur.”

“Temyiz Mahkemesince tetkik edilecek noktalar: Madde 320 – (1) Temyiz Mahkemesi, temyiz istida ve layihasında irat olunan hususlar ile temyiz talebi usule ait noksanlardan dolayı olmuş ise temyiz istidasında bu cihete dair beyan edilecek vakıalar hakkında tetkikler yapabileceği gibi hükme tesiri olacak derecede kanuna muhalefet edilmiş olduğunu görürse talepte mevcut olmasa dahi bu hususu tetkik eder. / (2) 313 üncü maddenin ikinci fıkrasında gösterilen müstenidattan başka temyiz müddeasını teyit için yeniden müstenidat göstermeğe lüzum yoktur. / (3) Bununla beraber böyle müstenidat arz olunmuşsa kabul olunur.”

“Temyiz Mahkemesince hükmün bozulması: Madde 321 – (1) Temyiz Mahkemesi, aleyhine itiraz olunan hükmü hangi cihetten kanuna muhalif görmüşse o cihetten bozar. / Hükmün bozulmasına sebep olan kanuna muhalefet keyfiyeti, bu hükme esas olarak tesbit edilen vakılarda olmuş ise bu muameleler dahi aynı zamanda bozulur.”

“Temyiz Mahkemesince davanın esasına hükmedilecek haller ve karar tashihi: Madde 322 – (1) Hükme esas olarak tespit edilen vakıalara tatbikinde kanuna muhalefet edilmesinden dolayı o hüküm bozulmuş ise Yargıtay aşağıda yazılı olan hallerde kendisi davasının esasına hükmeder. /1. Vakıanın daha ziyade aydınlanması gerekmeden beraete veya davanın düşmesine yahut aşağı - yukarı haddi olmayan sabit bir cezaya hükmolunması icabederse, /2. Yargıtay Başsavcılığının iddiasına uygun olarak suçluya kanunda yazılı cezanın en aşağı derecesini uygulamayı uygun görürse, /3. Mahkemece sabit görülen suçun unsurları ve vasfı ve cezası hükmünde doğru gösterilmiş olduğu halde sadece kanunun madde numarası yanlış yazılmış ise, /4. Hükümden sonra yürürlüğe giren kanun suçun cezasını azaltmış ve mahkemece suçluya ceza tayininde artırma sebebi kabul edilmemiş veya yeni bir kanun ile fiil suç sayılmamış olmaktan dolayı birinci halde daha az bir cezanın hükmü ve ikinci halde hiç ceza hükmolunmaması gerekirse, /5. Açıkça tespit edilmiş olan suçlunun doğum ve suç tarihlerine göre ceza tayininde gerekli indirim yapılmamış veya yanlış olarak indirim yapılmış ise, /6. Arttırma veya indirim sonu ceza müddeti veya miktarını tayinde maddi hata yapılmış ise, /7. Hükmedilmiş olan ceza yerine Ceza Kanununun 29 uncu maddesince adlî tevbih kararı verilmesi icabederse, /8. Ceza Kanununun 29 uncu maddesindeki tertibin gözetilmemesi yüzünden eksik veya fazla ceza verilmiş ise, /9. Harçlar Kanunu ile yargılama giderlerine ilişkin hükümlere ve Avukatlık Kanununa göre düzenlenen ücret tarifesine aykırılık yapılmışsa./ (2) Sair hallerde Temyiz Mahkemesi işi yeniden tetkik ve hükmolunmak üzere hükmü bozulan mahkemeye veya o derecede diğer civar bir mahkemeye gönderir. / (3) Cezayı müstelzim suç daha dun derecedeki bir mahkemenin vazifesi dahilinde ise Temyiz Mahkemesi işi o mahkemeye gönderebilir. (maddenin 4, 5 ve 6. Fıkraları uygulanmaya- cağından alınmadı)

“Vazifesizlik veya salahiyetsizlik sebebiyle bozulan hükmün nereye gönderileceği: Madde 323 – (1) Hüküm, mahkemenin haksız olarak kendisini vazifeli veya salahiyetli görmesinden dolayı bozulmuşsa Temyiz Mahkemesi aynı zamanda işi vazifeli veya salahiyetli mahkemeye gönderir.”

“Yargıtayda hükmün tefhimi: Madde 324 – (1) Hüküm, 261 inci madde hükmüne göre tefhim edilir. Bu mümkün olmadığı takdirde duruşmanın bitiminden itibaren bir hafta içinde karar verilir.”

“Hükmün bozulmasının diğer maznunlara sirayeti: Madde 325 – (1) Hüküm, cezanın tatbikatında kanuna muhalefet edilmesinden dolayı maznun lehine olarak bozulmuşsa ve bozulan cihetlerin temyiz talebinde bulunamamış olan diğer maznunlara da tatbiki kabil olursa bu maznunlar dahi temyiz talebinde bulunmuşçasına hükmün bozulmasından istifade ederler.”

“Davaya yeniden bakacak mahkemenin hak ve mecburiyetleri: Madde 326 – (1) Yargıtaydan verilen bozma kararı üzerine davaya yeniden bakacak mahkeme, ilgililere bozmaya karşı diyeceklerini sorar. / (2) Sanık veya müdahil ve vekillerine davetiye tebliğ olunamaması veya davetiye tebliğ olunmasına rağmen duruşmaya gelmemeleri nedeniyle bozmaya karşı beyanları tespit edilmemiş olsa dahi duruşmaya devam edilerek dava gıyapta bitirilebilir. Ancak sanık hakkında verilecek ceza, bozmaya konu olan cezadan daha ağır ise herhalde dinlenilmesi gerekir. / (3) Yargıtaydan verilen bozma kararına mahkemelerin ısrar hakkı vardır. İsrar üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen kararlara uymak mecburidir. / (4) Hüküm yalnız sanık tarafından veya onun lehine Cumhuriyet savcısı veya 291 inci maddede gösterilen kimseler tarafından temyiz edilmişse yeniden verilen hüküm, evvelki hükümle tayin edilmiş olan cezadan daha ağır olamaz.”

9.3. Olağanüstü Kanun Yolları (md. 308-323)

Kesinleşmiş (muhkem kazıyye haline gelmiş) mahkeme kararları için artık olağan kanun yolları ilgililer açısından son bulmuştur. Bununla beraber, bazı makamlar için veya bazı sebeplerle olağanüstü kanun yolu ile Yargıtay’a başvurma imkânı ve yolları tanınmıştır. Bunların belli başlıları burada kısaca anlatılacaktır.

9.3.1. Kanun Yararına Bozma (Kanun Nef'ine Temyiz ve Bozma)

Buna, eski ifadesiyle 'kanun nef'ine temyiz' de denilir. Burada izlenen yol ve yöntem sırasıyla şöyledir: İlk olarak hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükmünde hukuka aykırılık bulunduğunu öğrenen Adalet Bakanı, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini, yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirir. İkinci olarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu nedenleri aynen yazarak karar veya hükmün bozulması istemini içeren yazısını Yargıtayın ilgili ceza dairesine verir. Üçüncü olarak Yargıtayın ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse, karar veya hükmü kanun yararına bozar.

Kanun yararına bozma kurumu hakkında yeni hükümler şöyledir;

a. “Adalet Bakanının İstemi Üzerine Kanun Yararına Bozma (= Kanun nefine temyiz ve bozma CMK md. 309): (1) *Hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükmünde hukuka aykırılık bulunduğunu öğrenen Adalet Bakanlığı, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini, yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirir. /*(2) *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu nedenleri aynen yazarak karar veya hükmün bozulması istemini içeren yazısını Yargıtayın ilgili ceza dairesine verir. /*(3) *Yargıtayın ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse, karar veya hükmü kanun yararına bozar.”*

“(4) Bozma nedenleri: a) 223 üncü maddede tanımlanan ve davanın esasını çözmeyen bir karara ilişkin ise, kararı veren hâkim veya mahkeme, gerekli inceleme ve araştırma sonucunda yeniden karar verir. /b) Mahkûmiyete ilişkin hükmün, davanın esasını çözmeyen yönüne veya savunma hakkını kaldırma veya kısıtlama sonucunu doğuran usul işlemlerine ilişkin ise, kararı veren hâkim veya mahkemece yeniden yapılacak yargılama sonucuna göre gereken hüküm verilir. Bu hüküm, önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır olamaz. /c) Davanın esasını çözüp de mahkûmiyet dışındaki hükümlere ilişkin ise, aleyhte sonuç doğurmaz ve yeniden yargılamayı gerektirmez. /d) Hükümlünün cezasının kaldırılmasını gerektiriyorsa cezanın kaldırılmasına, daha hafif bir cezanın verilmesini gerektiriyorsa bu hafif cezaya Yargıtay ceza dairesi doğrudan hükmeder. /(5) *Bu madde uyarınca verilen bozma kararına karşı direnilemez.”*

EKLER

BİR TUTANAKTA GENELDE YER ALAN BÖLÜMLER

Tutanakların şekli ve bölümleri bazen belirlenmiş, çoğu kez tespit edilmemiş herhangi bir şekilde bağlanmamıştır. Ancak, düzenlenmesinin öğrenilmesi, kolayca okunup anlaşılır olması ve uygulamada yazılma birliğinin sağlanması bakımından düzenlenecek bir tutanakta şu bölümlerin bulunması beklenilir:

- 1- Başlık Bölümü,
- 2- Giriş Bölümü,
- 3- Metin Bölümü,
- 4- Sonuç Bölümü,
- 5- İmza Bölümü

bulunur.

BAŞLIK BÖLÜMÜ: Başlık, tutanağa verilen bir isimdir. Bu isim yapılan işlemin niteliğine göre değişir. Meselâ *yakalama tutanağı*, *arama tutanağı*, *elkoyma tutanağı* gibi. Tutanağın isimlendirilmesi; yapılan işlemin türünü, işlemin ne olduğunun, kolayca anlaşılmasını, tutanağın hangi sebepten ve hangi konu ve mevzuata istinaden yazıldığının belli olmasını, sağlar.

GİRİŞ BÖLÜMÜ: Tutanak düzenlenmesini gerektiren konuya hazırlayıcı bilgiler verilen, düzenleme nedenini açıklayan bölümdür. Tutanakla tespiti yapılacak işlemin yazılabildiğini yasalar, bir takım koşullara bağlamıştır. Bu koşulların oluşması ve işlem yapılırken yerine getirilen kanunî şartlar burada yazılır. Bunlardan önemli bazıları şöyledir;

1- Suçla İlgili Bilgiler:

- a- Suçun işlendiği yer ve tarihi, gün ve saati,
- b- Suçun ne şekilde ve kimin vasıtası ile öğrenildiği,
- c- Suçun öğrenildiği tarih, gün ve saati,

2- Polisin işlem ve tespitleri:

- a- Sanığın yakalandığı yer, tarih, gün, saat,
- b- Polis olay yerine ne şekilde, ne zaman ve kimlerle gittiği,
- c- Bu konuda yapılan önceki çalışmalar varsa yazılır.

3- Kimlik Bilgileri:

a- İlgili kişinin adı soyadı, doğum tarihi, yeri, memleketi, iş ve terleşim yeri adresleri gibi bilgiler ayrıntılı olarak yazılır.

4- İşleme Esas Bilgiler:

- a- Mahkeme kararı: Kararı veren mahkemenin karar sayısı ve tarihi,
- b- Şüpheli/sanık hakları,
- c- Tanıklıktan çekilme hakkı,

yazılır.

5- Tutanak Bilgileri:

Tutanağın düzenlendiği yer ve tarih, giriş bölümüne yer verilir. Bütün bu bilgiler her tutanakta tümüyle yer almayabilir. Tutanağın konusu ve amacına göre bu bilgiler seçilerek yazılır.

METİN BÖLÜMÜ: Tutanak düzenlenmesine neden olan işlemlerin ayrıntılarıyla yazıldığı bölümdür. Bu bölümde tutanağın yazılış amaçlarına uygun konunun ayrıntılarına yer verilir. Olayın nasıl başlayıp, nasıl geliştiği, sebepleri, şüphelilerin/sanıkların, tanıkların, şikâyetçinin, mağdurun olaydaki rolü, faaliyetleri, olay yerinin özellikleri, olayların birbiriyle ilişkisi gibi bütün hususlar ayrıntılarıyla açıklanır, herhangi bir eksiklik, kapalı bir nokta kalmayacak şekilde yazılır. Olay yerindeki soruşturmacıların gözlemleri ile, mağdur ve tanıktan alınan bilgilerin genelinde uyumlu olması beklenir. Ama uyum ve uyumsuzlukların hepsi tutanakta belirtilir. Bunların giderilmesi polisin görevi değildir.

SONUÇ BÖLÜMÜ: Bu bölüm, yerine getirilecek olan ve hukukun öngördüğü usul işlemler ile yer alması istenilen bilgileri içerir. Burada yer alacak hususlardan bazıları;

- a- Yazının tutanak olduğu,
- b- Düzenlendiği tarih,
- c- Yazının, imza atanlara okutulması ve okutulduğu,
- d- Doğruluğu anlaşıldıktan sonra birlikte imzalandığı, yazılır.

Hukukun öngördüğü usule ilişkin önemli işlemlerin yerine getirilmemesi veya tutanağa yazılmaması, ileride hukukî değeri ve geçerliliğini tartışmaya açabilir, geçersiz kılabilir. Sonuç bölümünün hemen bitimine tarih ve saat, gerektiğinde veya önemli durumlarda tarih ve saatin devamına dakika da yazılır. Kısacası tutanak, mutlaka düzenlendiği tarih ve saat yazılarak bitirilir.

İMZA BÖLÜMÜ: Bu bölümde işlemin mahiyetine göre soruşturmayı yürüten, tutanağı yazan, mağdur, müştekî, tanık, şüpheli/sanık, hâzırûn, uzman ve tercüman gibi kişilerin isimleri açılır ve imzaları bulunur. İmza veya imza bloğu, tutanağı tamamlayan en önemli unsurdur. İmza bloğu iki satırdan oluşur. Birinci satırda adı ve soyadları, ikinci satırda bu işlemde ne sıfatla bulundukları, görevleri yazılır.

ÖRNEK
ARAMA İZİN YAZISI

T.C.

..... İlçe Emniyet Müdürlüğü
..... Karakolu Âmirliği

Sayı:

Konu: Arama İzin Talebi

Cumhuriyet Başsavcılığına

Yer

...../...../..... günü İlimiz Mahallesi Bulvarı Apt. No: dairede oturan nin de bulunduğu bir sırada evine girilerek bir adet Vestel marka 55 ekran dijital televizyon ile Sony marka video kamerasını çalmak suçundan yakalanıp, gözaltına alınan şüpheli/sanık, ili ilçesi sokak No: da oturan oğlu'nin çaldığı eşyayı, yukarıda adresi yazılı evinde sakladığı, alınan ifadeler ve yapılan soruşturmadan anlaşılmıştır.

Adı geçen şüphelinin/sanığın yakalanması ve çalıntı eşyanın elde edilmesi için yukarıda adresi yazılı bahse konu ev ve müstemilatında usulüne uygun arama yapmak üzere yetkili sulh hâkimliğinden karar alınmasını müsaadelerinize arz ederim.

Adı soyadı (imza)

Başkomiser

Karakol Âmiri

EKLER:

EK 1: Şüpheli/sanık ifadesi

EK 2: Tanık ifadeleri

ÖRNEK
ARAMA TUTANAĞI

...../...../..... günü saat sıralarında Caddesinde, Gıda Pazarı'nın silah zoru ile soyulup TL. kadar paranın alınması ile ilgili olarak yapılan soruşturma sırasında olayın silahlı şüphelilerinden/sanıklarından birisinin Sokak numarada oturan, üniversite öğrencisi olduğu ihbar edilmiş ve CMK md. 118, 119 hükümleri gereğince ekibimizce, gecikmesinde zarar umulan durum nedeniyle, geceleyin arama kararı alınmaksızın adı geçen eve gidilerek arama yapıldığında sanığın evde olduğu görülüp üzeri ve evinin tümüyle arandığı ancak soygunla ilgili en ufak bir delilin bulunmadığı gibi kendisinin de üç saat-ten beri evinde oturduğu, kapıcı ve aile bireyleri tarafından beyan edildiği saptanmış,

Bu tutanak tarafımızdan düzenlenmiştir./...../..... saat

Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)
Komiser Yard.	Polis Memu- ru	Kapıcı	Şüpheli/sanık

Emniyet
Âsâyiş. Şb.A.

imzalar

ÖRNEK
ARAMAYA MUHATAP OLANA VERİLEN TUTANAK

..... suçundan şüpheli/sanık un numaralı evinde bazı suç sübut delili ve suç konusu eşyanın ele geçirilmesi için Sulh Hâkimliği'nden alınan arama kararına dayanılarak anılan yerde yapılan aramada suç konusu elbiseye uygun, kahverengi üzerine siyah çizgili krovaze ceketli bir takım elbiseye, şüphe üzerine elkonulduğunu gösteren bu tutanak talebine binaen şüpheli/sanık a verildi .../.../... .. saat

Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)
Karakol Komiseri	Polis Memuru	Teslim Alan

imzalar

ÖRNEK ARAMA TUTANAĞI

....../..... günüde Bankası şubesinin soyulmasıyla ilgili olarak yapılan kovuşturma ve toplanan bilgiler sonucunda banka kasasını, gecenin belirsiz bir saatinde oksijen tüpü ile kesip açarak TL (..... lirayı) alıp kaçan kişilerden ikisinin İli Mahallesi Sokak No: 'de oturdukları ve isimlerinin oğlu ile oğlu oldukları yapılan soruşturmada çalıntı paranın şüphelilerin/sanıkların evinde saklandığının anlaşılması üzerine : 2. Sulh hâkimliğince verilen tarih, esas no ve sayılı kararına dayanarak aşağıda imzaları bulunan görevlilerle birlikte, günü saat..... da yukarıda adresi yazılı eve gelindi. Çevre güvenliği alınıp evin kapısı çalındı. Şüpheli/sanık 'nin babası olduğunu söyleyen 50-55 yaşlarında tarafından kapı açıldı. Polis kimliğimizi gösterip görevli olduğumuz birimi söyledikten sonra, kimden arama kararımız kendisine anlatılarak ve arama kararını göstererek eve girildi.

Arama yapılan ev, bahçe içerisinde, iki katlı gecekondü tipinde olduğu, giriş katından içeri girildiğinde evde bulunan şüpheli/sanık 'nin eşi ile bir çocuğu bir odaya alındı. Kocası..... nın nerede olduğu soruldu. Üst katta yatak odasında TV izlediğini söylenmesi üzerine üst kata çıkıldı ve yatak odasına girildi. Şüpheli/sanık..... yakalanarak üst araması yapıldı. Ayrı bir odaya getirildi. Alt katı iki oda, bir mutfak, banyo ve aralıktan; üst katı üç oda bir salon ve banyo tuvaletten ibaret olan evin aranılmasına geçilmeden önce soygun yapılan Bankanın paralarının nerede olduğu, şüpheli/sanık den soruldu. Kendisinin böyle bir suçla ilgisi olamadığı gibi çalıntı paradan da haberi olmadığını ifade etmesi üzerine aramaya bir plan dahilinde ve önce alt kattan sağdan başlandı. İlk önce girişteki mutfak arandı. Daha sonra iki oda, mutfak, aralık ve banyo arandı. Üst katta da yine sağdan başlamak üzere sırasıyla önce salon arandı fakat suç unsuru bir şey bulunamadı. Salonun sağ tarafında ve evin sol köşesinde bulunan zanlı nın yatak odasına girildi. Odada bulunan eşyaya, dolap ve sandığın içlerine baktı. Yatak kaldırılarak karyolanın altından başlanmak üzere döşeme incelenirken karyolanın uç kısmına rastlayan yerde alta, üzerinde bir fabrika dokuması halıyla örtülü olan tahtanın altına bakmak üzere halı çekildiğinde döşemenin 40 cm. eninde 60 cm. boyunda kesik olduğu görüldü. Kesik tahtalar kaldırıldığında özel yapılmış bu bölmede gri bir bez torbanın varlığı görüldü. Torba alınıp açıldığında içinde desteler halinde para paketleri olduğu görüldü. Hemen orada sayılan paranın, TL (..... lira) olduğu tespit edilerek elkonuldu. Diğer mekanlar arandı ise de suçla ilgili bir başka şey bulunamadı.

Şüpheli/sanık 'nin eşi ye ve arama sırasında refakate alınan babası 'ye bu para dolu torbanın döşeme altına ne zaman ve kim tarafından konulduğu soruldu. Eşi kendisinin evde olmadığı bir sırada kocası nın koymuş olabileceğini, kendisinin görmediğini, ancak temizlik yaparken torbayı fark ettiğini eşine bunun ne olduğunu sorduğunda bir arkadaşına ait emânet bir torba olduğunu ve kendisinin torba içinde para olduğunu bilmediğini, ifade etti.

Şüpheli/sanık 'ye olayın doğru olup olmadığı soruldu. Evet Banka soyup paraları buraya sakladığını, içinden TL. (..... lirasını) diğer arkadaşına vererek 'da iş yeri açmaya gönderdiğini ifade etti ve bu kişinin kayın biraderi oğlu 'den doğma olduğunu ve on gündür kendisinden bir haber alamadığını ancak, ilinde semtinde manavlık yapan soyadını bilmediği lı lakabı ile tanınan kişiden sorulması halinde adı geçen kayınbiraderini bulabileceklerini samimi olarak itiraf etti.

Sonra olayda kullanılan suç aletlerinin nerede olduğu soruldu. Banka soygununda kullandıkları oksijen tüpünü, kaynakçı 'dan bir iş bahanesiyle emânet olarak alıp kendisine ertesi günü teslim ettiklerini, kaynakçı nın bu soygun işinde bir ilgi ve ilişkisinin bulunmadığını

ve haberi olmadığını ifade etti.

Daha sonra sayılarak miktarı tespit edilen para, aynı gri renkli torbaya konularak mühürle mühürlendi. Ayrıca, kesilmiş bulunan toplam 40x60 boyutlarındaki üç adet döşeme tahtası alındı ve evin bir krokisi ile paranın saklı olduğu yerin fotoğrafı çekildi. Yapılan aramada başkaca suç konusu teşkil eden eşya ve maddeye rastlanılmadığından saat da aramaya son verildi.

Ev sahibinden, arama nedeniyle bir zarar ve ziyarı olup olmadığı soruldu. Yapılan bu aramadan dolayı bir zarar ziyan meydana gelmediğini açıkladı. Bu arama tutanağı adli kovuşturmayaya esas olmak üzere şüphelinin/sanığın evinde ve hazır bulunan aşağıda isimleri yazılı mahalle muhtarı ve ihtiyar heyeti üyesi ile ev sahibi ve diğer hazır bulunanlarca birlikte okunduktan sonra doğruluğu anlaşıldı ve birlikte imza edildi./...../..... günü saat

Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)
Başkomiser	Kom.Yrd.	Polis Memuru	Mahalle Muhtarı

Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)	Adı soyadı (imza)
İhtiyar Hey. Üyesi	Ev Sahibi (şüpheli/sanık)	Şüpheli/sanık Babası	Şüpheli/sanığın Eşi

ÖRNEK İHBAR TUTANAĞI

...../..... tarihine rastlayan günü saat da Cad. Apartmanında oturan doktor oğlu merkezimize müracaatla, bir katil olayı hakkında ihbarda bulunacağını beyan etmesi üzerine kendisinden sorulduğunda : «Bugün saat sıralarında evimin balkonunda oturmakta iken bir feryat işittim, arkasından bir biri ardı sıra üç veya dört el silah sesi geldiği, bir hadise olduğunu tahmin ederek merdiven başına çıktığımda, hizmetçinin tutun tutun kaçıyor! diye bağırıldığını işittim. Şüpheli/sanık birisini merdivenden aşağı takip ettiysen de kâtilin firar ettiğini anladım ve yukarı çıktım. Hizmetçi'in çalıştığı dairede oturan müteahhit mühendis'nin yatak odasında arkası üstü uzanmış ve ağzından kanlar gelmekte olduğunu gördüm. Durumu haber veriyorum.» dedi. Yapılacak soruşturmaya esas olmak üzere bu ihbar tutanağı düzenlenerek okunduktan sonra altı imza edildi. .../.../... .. saat

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Komiser Yrd.	Polis Memuru	Muhbir
imzalar		

ÖRNEK İŞLENMİŞ SUÇTA RAPOR ÖRNEKLERİ

..... EMNİYET AMİRLİĞİNE

..../...../..... günü saatleri arasında bölgemiz idaresinde bulunan semti, Cad. de devriye görevimizi ifa ederken saat sıralarında adlı bir kişinin, aynı caddede bulunan kapı sayılı, Kiraathanesinde ismini bilmediği birinin arkadaşı ile yaptığı tartışma sırasında devlete ve devlet büyüklerine küfür ettiğini bildirmesi üzerine, adı geçen ile birlikte gidilen Kiraathanesinde'nun eliyle gösterdiği ve adının olduğu öğrenilen kişi, yakalanmış ve suçu haber veren, diğer tanıklar ve şüpheliyle/sanıkla birlikte gerekli kanunî soruşturmanın yapılması için Âmirliğimize teslim edilmiştir. Arz olunur./...../.....

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Kom. Yrd.	Polis Memuru	Polis Memuru
İmzalar		

ÖRNEK
İŞLENMEKTE OLAN SUÇA AİT İHBAR TUTANAĞI

Muhbirin Adı ve Soyadı (Açık Kimliği) ve vatandaşlık numarası :

Ev Adresi (İkametgâh): Sokak No, (il veya ilçesi);

İş Adresi Cad. No (il veya ilçesi).

Yukarıda açık olarak kimliği ve adresi yazılı olan/...../..... günü saat sıralarında karakolumuza müracaatla bir ihbarda bulunacağını söylemesi üzerine kendisinden soruldu:

‘oğlu pasajında tezgahtârlık yaptığım dükkânın sahibi dün gece beni arabasına alarak'ya götürdü. Orada Sokak kapı sayılı evden, üzerinde yabancı yazılar yazılı 10 adet büyükçe paketi otomobiline koydurarak,, Caddesindeki bir dükkana getirdi. Paketlerin hâlâ orada olduğunu zannediyorum. Birlikte gidersek sizi dükkana götürebilirim. Kimseye birşey söylemeyeyim diye bana TL. verdi. Bu kişinin kaçakçılık yaptığından eminim. Ancak paketlerde bulunan eşyanın ne olduğunu öğrenemedim. Durumu size bildiriyorum.’ dedi. Soruşturmaya başlamak üzere tanzim edilen bu ihbar tutanağı ihbar edene de okutulduktan sonra birlikte imzalandı. ../...../....., Saat

Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı

Komiser Yrd. Polis Memu- Polis Memu- Muhbir
Karakolu ru ru
Âmir V.

İmzalar

ÖRNEK
İFADE TUTANAĞI
(Şüpheli/sanık için)

İFADE VERENİN* :

TC kimlik numarası :
Adı ve soyadı :
Baba ve ana adı :
Doğum yeri ve tarihi :
Nüfusa kayıtlı olduğu yer :
İkametgâh yahut mesken adresi :
İşyeri adresi :
Varsa telefonu (Ev-iş-cep-irtibat) :
Faks numarası :
Elektronik posta adresi :
Mesleği, ekonomik durumu :
Medenî hâli, çocuk sayısı :
İfadenin alındığı yer :

İfade verene isnadolunan suç anlatıldı, müdâfi seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdâfiîn ifade alma sırasında hazır bulunabileceği, müdâfi seçecek durumda değilse ve bir müdâfi yardımından yararlanmak istediği takdirde kendisine baro tarafından bir müdâfi görevlendirilebileceği, yakınlarından istediğine yakalandığının derhâl bildirileceği, isnat edilen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu, şüpheden kurtulması için somut delillerinin toplanmasını isteyebileceği kendisine hatırlatılıp açıklandı.

SORULDU :

CMK'nun 147 nci maddesinde yazılı hususların yerine getirilmesinden sonra tutanak okunup, ifade veren ile hazır bulunanlar tarafından imza altına alınmıştır. / /

Cumhuriyet Savcısı (veya Kolluk âmiri)	Zabıt Kâtibi (veya kolluk görevlisi)	İfadeyi Ve- ren	İfadeyi Ve- renin Müdâfi
Yazdıran	Yazan		
İmzalar			

ÖRNEK
OLAY TUTANAĞI

..... / / günü saat sıralarında alınan bir istihbarî bilgidenda adıyla tanınan sabıkalı esrar kaçakçılarından'nin yine faaliyete başladığı öğrenilmiş ve o gün, adı geçenin suçüstü yakalanması için, ilgili kısma çağırılarak kendisinden'den esrar alması istenmiştir ve bu konuda muvafakatı alınarak, evrâka ekli tesbit tutanağında seri ve numaraları yazılı liralıklar verilmiş ve hep birlikte asfaltının yolu kavşağına gidilerek'nin üzeri arandıktan sonra esrar almak üzere gönderilmiş ve arkasından Polis Memuru (B.Y.) evvelce kararlaştırıldığı şekilde takibe yollanarak beklenmeye başlanmıştır. Bir müddet sonra (B.Y.) gelerek'nın'nin evine girdiğini bildirmiş ve aradan geçen yarım saat sonra da gelerek'den almış

* İfade veren kimliği hakkındaki soruları doğru cevaplandırmakla yükümlüdür.

Not: İfade verenin tutanağı imzalamaması durumunda bunun sebepleri kendisinden sorulup varsa tutanağa geçirilir. İfadenin aynı zamanda hangi teknik araçlarla kaydedildiği hususu tutanağa not olarak yazılır.

olduğu miktarı hazırlanan tutanakta yazılı üç plaka halinde esrarları ekibe teslim ettikten sonra, ekiple birlikte sanığın evine gidilmiş ve açık bulunan kapıdan girilerek odanın sağ tarafında oturmakta olan kişi ayağa kaldırılarak üzeri arandığında pantolonunun sağ cebinde seri numaraları evvelce tesbit edilmiş liralıklar bulunmuş evinde yapılan aramada ise, tuvalet penceresinin dış tarafında bulunan bir sigara kutusunda 100 plaka daha esrar bulunmuştur. Tahkikata esas olmak üzere düzenlenen olay tutanağı sanığa okutulduktan sonra birlikte imza edilmiştir. ../...../..... Saat

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Komiser Yrd.	Polis Memuru	Polis Memuru
İmzalar		

Adı soyadı	Adı soyadı
Eleman	Şüpheli/sanık
İmzalar	

ÖRNEK TANIK İFADE TUTANAĞI

Aslenli olup, ili, Sokak no.lu evde ikâmet eden ve Müdürlüğü'nde memur, oğlu nin tanık sıfatıyla alınan ifadesinde; ../...../..... günü saat sıralarında parkında meydana gelen bıçakla yaralama olayında görgü ve bilgisi bulunduğundan' nin tanık olarak alınan ifadesinde:

Daireye gelirken yolu üzerinde bulunan kahveden çıkan iki kişi birbirleriyle küfürleşiyorlardı. Bunlardan şahsen tanıdığım ve bildiğim, dairemde çalışan'nin oğlu isimli kişi, diğer kişiyi cebinden çıkardığı sustalı bıçakla kolundan ve bacağından yaraladığını gördüm. Sonradan isminin olduğunu öğrendiği, şahsî hastaneye götürdüğünü, meydana gelen küfürleşme ve yaralama olayının neden ileri geldiğini bilmediğini belirtti. Olay hakkında başka bir bilgisi olmadığını söyledi. Tanıktan sorulacak başka bir husus olmadığından düzenlenen bu tanık tutanağı kendisine okunduktan sonra birlikte imza edildi. ../...../..... saat:

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Çankaya Karakol	Polis	Tanık
Komiseri	Memuru	
Yazdıran	Yazan	
İmzalar		

ÖRNEK TEŞHİS TUTANAĞI

..... tarihinde saat sıralarında mağdure nın evine gelen bir kişinin daki kocasının arkadaşı olup selam getirdiğini yetmiş milyon lira ile bir takım elbisesini istediğini söyleyerek alıp gittiğini, daha sonra, mağdure, dolandırıldığı anlayarak, karakolumuza müracaat eden ya, şüphelinin/sanığın eşkâli sorulduğunda, temiz giyinmiş dazlak kafalı ince bıyıklı 40 yaşlarında bir kişi olduğunu söyledi.

Bu suçu meslek haline getirenlerin resimlerini içeren defter mağdureye gösterildiğinde mezkûr defterin sayfa 42 de yer alan, 60 Nolu resmin temsil eylediği şahıs tarafından dolandırıldığını açıkladı. Kişi aranıp bulunarak Karakola getirildi. Mağdure ya gösterilmek üzere karakolda hazır bulunan 6 kişinin arasına karıştırılarak dan sorulduğunda (işte bu kişidir) diye, daha önce teşhis eylediği o resmin temsil ettiği kişiyi göstermesi üzerine soruşturmaya esas olmak üzere bu Teşhis Tutanağı tarafımızdan düzenlenerek imza altına alındı/...../..... saat

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı (imza)
Karakol Komiseri (Teşhis ettiren)	Polis Memuru (Teşhis ettiren)	Şikâyetçi (Teşhiste bulunan)

İmzalar

ÖRNEK YÜZLEŞTİRME TUTANAĞI

Suç Bilgileri:

Suçun Nevi:

Suçun Yeri ve Tarihi::

Yüzleşenin Açık Kimliği ve vatandaşlık numarası:

Yüzleştirme Yapılanın Açık Kimliği ve vatandaşlık numarası:

Tutanağın Düzenlendiği Yer ve Tarih:

Yüzleştirmenin Yapıldığı Yer:

...../...../..... günü saat sıralarında ili de meydana gelen cinayet olayında tanık olarak ifadesi alınan, tarih ve saatli ifade tutanağında açık kimlikleri belirtilen ile diğer tanıklar ve tanık 'nin ad-adres ve ifadeleriyle ilgili konularda aralarında çelişkinin giderilmesi ve tanık 'nin sağlık sebebiyle yurtdışına gitmesi zorunluluğu nedeniyle kişiler bir araya getirilerek önce tanık 'e ifadesinde şüpheli/sanık Tanık 'nin ağır yaralı 'nin önüne çıktıktan sonra tartışmaya başladıklarını ve ağır yaralama olayının tartışma başladıktan sonra meydana geldiğini bildirdiğini, halbuki diğer tanıklar, şüphelinin/sanığın, yaralının önüne ansızın çıktığını, hiçbir konuşma yapmadan bıçağını çekerek yaralıya saldırıldığını beyan ettikleri anlatılarak karşı karşıya ve yüz yüze getirilip tanık 'e eski ifadesinde ısrar edip etmediği soruldu: 'Olay yerine uzaklığı ve havanın sisli ve de yağmurlu olması nedeniyle ilk ifademde yanıltmış olabilirim' dedi. Şüpheli/sanığın gerçek adının sizdeki (A. Y.) gibi değil (M. Ş.) olduğunu belirttiler ve kimlik sorgulamasında da şüpheli/sanığın gerçek adının (M. Ş.) olduğu anlaşıldı. Diğer tanıklar ise ayrı ayrı alınan önceki ifadelerini değiştirmeden tekrar ve ifadelerinde ısrar etmişlerdir. Bu yüzleştirme tutanağı adli soruşturmaya esas olmak üzere düzenlendi. Hazır bulunanlar tarafından okundu. Sonra doğruluğu anlaşılacak altı hep birlikte imza edildi. / / Saat:

Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı

Komiser	Polis Memuru	Tanık	Mağdur/tanık
Yrd. (yüzleş-	(yüzleştiren)	(yüzleştiri-	(yüzleştiri-
tiren)		len)	len)

İmzalar

**ÖRNEK
FEZLEKE**

Suçun Sayısı :

Şikâyetçi (Davacı açık kimliği ve adresi) :

Mağdur/Mağdure (açık kimliği ve adresi) :

Şüpheli/sanık (açık kimliği ve adresi) :

Suçun Nevi :

Suçun Yeri ve Tarihi :

Suç Delilleri :

1 – Tanık (adı ve açık adresi) :

2 – Tanık (adı ve açık adresi) :

3 - hakkında doktor raporu.

OLAY / / günü saat sıralarında karakolumuza müracaat ederek, oturduğu Sokak nolu evin den kızı doğumlu 'yi aynı mahallede oturan isimli kişinin kaçırdığını, günü saat da 'de yakalanmış olup, hakkında yapılan kovuşturmada :

Müşteki (şikâyetçi/davacı): Kızının tarafından zorla kaçırılarak alıkonulduğunu, şerefının lekелendiğini ve şüpheliden/sanıktan davacı olduğunu,

Mağdur/mağdure, 'nın kendisini zorla kaçırmayıp birlikte isteyerek kaçtıklarını ve kendisine zor kullanılmadığını;

Şüpheli/sanık : ile bir yıldan beri tanışıp seviştiklerini, babasından istediği halde kendisine verilmediğini hiç zor kullanmadan 'nin isteği ile kaçıp gün karı koca hayatı yaşadıklarını evlenme niyeti ile bu işi yaptığını;

Tanık : günü saat sıralarında 'nin kendisinin de tanıdığı ile evden çıkıp arabaya binerek gittiklerini gördüğünü 'nin kaçırıldığını anlamadığını; .

Tanık : günü akşamı saat sıralarında 'yi bir gençle birlikte evden çıkıp arabaya binerken gördüğünü ancak kızın kaçırıldığından şüphelenmediğini beyan etmişlerdir.

..... ili Hükümet Tabibliğinin / / ve sayılı Raporudur: 'nin kızlığının izale edildiği belirtilmiştir.

Sonuç: Şüpheli/sanık hakkında düzenlenen soruşturma evrâkı tedkik ve gereğinin yapılması için gönderilmiştir.

Arz olunur. / /

Adı soyadı

Adlî Komiser (Kom)

(imza)

ÖRNEK ŞİKÂyet TUTANAĞI

Suç Bilgileri:

Şikâyet Tarihi:

Şikâyetin Öğrenilme Şekli:

Suçun Türü:

Şikâyetçinin Kimlik Bilgileri (vatandaşlık numarası);

İkamet ve İş Adresi:

Tutanağın;

Düzenlendiği Yer ve Tarih:

Yukarıda kimliği yazılı U. A.'ya şikâyet sebebi sorulduğunda; Bugün yani/...../..... günü saat sıralarında yukarıda adresini verdiğim evime tencere-tava pazarlamacılığı yapan; biri tahminen 30, diğeri 20-25 yaşlarında iki bayan kapının zilini çalarak tencere-tava sattıklarını söylemeleri üzerine içeri girdiler. Bana birkaç parça tencere ve tava satıp parasını aldılar. Tam gitmek üzereyken birisi bana elektrikli süpürgelerinin de olduğunu ve görmek istersem, araçlarından getirip evde çalıştırıp gösterebileceklerini söyledi. Ben de kabul ettim. O kişi süpürgeyi getirip çalıştırıp bana reklama başladı. Tam bu sırada diğeri, evimin yatak odasında elbise dolabında kahverengi deri bir çanta içinde bulunan dört adet ve her birisi 50 şer gram ağırlığında altın bileziklerimi ve üç adet Cumhuriyet (Ata) altını ile TL. nakit paramı çalmış. Süpürge ile ilgili gösterilerini sürdürürken yatak odama giren o kadın birden araya girerek 'Yenge hanım almıyorsa vaktini fazla işgal etmeyelim, toparlanıp gidelim, zaten bir daha sözümüz var.' diyerek birden devreye girdi. Bu söz üzerine hemen toparlanıp gittiler. Anılan ziynet eşyama ve de paramı çaldıklarını, gittiklerinden yaklaşık bir ya da birbuçuk saat sonra anlayabildim. Bu kadınlar birbirine benzer, kahverengi elbise giymişlerdi. Birisinin sol el üstünde bir yara izi bulunuyordu. Diğeri dereceli gözlük kullanıyordu. Hatırladığım bunlardır, kendilerinin tekrar görsem tanıyabilirim.' diyerek şikâyetinin bundan ibaret olduğunu, ifadesine ekleyecek başka bir husus bulunmadığını beyanla suçluların yakalanmasını ve çalınmış olduğunu söylediği mallarının tarafına iadesini, haklarında şikâyetçi olduğunu yasal işlemin yapılmasını talep etti.

Yapılacak adli soruşturmaya esas olmak üzere bu şikâyet tutanağı karakolda düzenlenerek okunduktan sonra doğruluğu anlaşıldı. Tarafımızdan birlikte imza edildi. / /

Adı soyadı

Karakol Âmiri

(yazdıran)

Adı soyadı

Polis Memur

(yazan)

Adı soyadı

Şikâyetçi

İmzalar

ÖRNEK

CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

Yer

...../...../..... günü saat sıralarında kızı'nin tarafından kaçırıldığını id-diâ ve şikâyet eden, kaçırılan kızın babası,'nin müracaatı üzerine olaya el konulmuştur. Fezlekeli soruşturma evrâkı, şüpheli/sanık, tanıklar, davacı ve mağdurla birlikte gönderilmiştir.

Arzederim. .../...../.....

Adı soyadı (imza)

..... Karakolu

Başkomiseri

DİZİ PUSULASI :

Sıra No: Adedi : Cinsi :

1. Şikâyet ifâde tutanağı1
2. Tanık ifâde tutanağı2
3. Mağdur/Mağdure ifâde tutanağı1
4. Şüpheli/sanık ifâde tutanağı 1
5. Hükümet Tabibi raporu1

ÖRNEK

ŞİKÂYETÇİ İFADE TUTANAĞI

Şikâyetçinin :

Adı ve Soyadı (açık kimliği ve vatandaşlık numarası) :

Ev ve İş Adresi:.

..... da/...../.....günü saat sıralarında Karakolumuza müracaat eden, yukarı-da açık kimliği ve adresi yazılı, bir konuda şikâyetle bulunacağını söylemesi üzerine so-ruldu :

‘ doğumlu kızım'yi kaçırın ve aynı muhitte oturan oğlu hakkında davacıyım. Sanığın yakalanarak, yanında bulunan kızımın geri alınmasını ve hakkında kanunî işlem yapılmasını istiyorum.’ dedi ve soruşturmaya esas olmak üzere hazırlanan bu şikâyet tuta-nağı şikâyetçiye de okutulduktan sonra birlikte imzalandı./...../..... Saat

Adı soyadı

Adı soyadı

Adı soyadı

Karakol Komiser

Polis Memuru

Şikâyetçi

Yrd.

Yazan

Yazdıran

İmzalar

ÖRNEK
ELKOYMA (ZAPT ETME) TUTANAĞI

...../...../..... günü saat sıralarında oğlu'yü öldürmekten şüpheli/sanık ili Mahallesi Sokak nolu eve girdiği takip edilen izlerden anlaşılması üzerine, sanığın yakalanması için evin kapısı çalındı kapıyı açan'ya durum anlatıldıktan sonra içeri girildi. Evin her tarafı arandı ise de şüpheli/sanık bulunamadı. Ancak tam evi terkederken koridorun solundaki odalardan birisinde kütüphaneli masa üzerinde bir tomar beyaz kâğıt yanında, iki adet TL.lık banknot görüldü. Bu paralar, rengi, kâğıdının kalitesi, harf ve baskısının düzensizliği bakımından dikkati çektiğinden sahte olduğu kanaatine varılarak alınıp, bir zarfa konuldu. Zarfin üzeri, karakol mührü ile mühürlendi. CMK md. 121'e göre C. Savcılığına bildirilmek üzere geçici olarak zaptedildiğini gösteren bu geçici elkoyma tutanağı düzenlenerek okunduktan sonra birlikte imza olundu. .../...../.....

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Komiser Yrd.	Polis Mem.	Polis Mem.

İmzalar

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Ev Sahibi	Komşu	Komşu

İmzalar

ÖRNEK YAKALAMA TUTANAĞI

Suçun Nevi:

Suçun Yer ve Tarihi:

Suç Öğrenme Şekli:

Yakalananın Açık Kimliği:

Yerleşim yeri (İkamet) ve iş adresi :

Telefonları : İş; ev

Mesleği:

Yakalamanın Yapıldığı Yer:, Tarih ve Saati:

Yakalamanın Sebebi:

Tutanağın Düzenlendiği Yer ve Tarih :

...../...../..... günü saat sıralarında haber merkezinin, Otomobilin Caddesinde terk edilmiş olarak görülüp ihbar edildiğini bildirmesi üzerine, olay yerine süratle intikal edilerek otomobilin belirtilen adreste görülerek yanına gelindiğinde, kapılarının açık, kontak anahtarının üzerinde olduğu görüldü.

Yapılan çevre araştırmasında, otonun park edildiği yerde dükkanı bulunan oğlu doğumlu tanık, arabanın dakika önce 20-25 yaşlarında şık giyimli üç kişi tarafından, biraz sonra geleceğiz diye park ettiklerini söylemesi üzerine polis ekibi otosunu ara so-kağa gizleyerek otomobilin kaçmaması için gerekli tedbir olarak üzerindeki kontak anahtarını almış ve tarassut altında tutmuştur. Yirmi dakika sonra isimlerinin daha sonra, ve olarak öğrendiğimiz kişiler arabaya gelip binmek isterlerken ekibimizce yakalanarak götürülüp alındıkları beyanlarına göre olay günü,..... plakalı otomobili gezmek amacıyla çaldıklarını, içindeki benzin bitinceye kadar gezeceklerini, daha sonra kaldığı yerde terk edeceklerini, samimi olarak itiraf etmişler, yapılan üst aramalarında, suç konusu teşkil edici bir maddeye rastlanılmadığına dair; bu yakalama tutanağı adli soruşturmaya esas olmak üzere karakolda düzenlenerek hazır bulunanlarca okundu. Doğruluğu anlaşıldıktan sonra birlikte imza altına alındı/...../.....

Ad-soyad

Ad-soyad

Ad-soyad

Ad-soyad

Komiser

Polis Memu-

ru

Şüpheli/sanık

Şüpheli/sanık

İmzalar

ÖRNEK
POLİSİN OLAYA ELKOYMASI TUTANAĞI

(OLAY VE TESLİM TUTANAĞI)

..... günü görev bitimi evine gitmek üzere dolmuş durağında dolmuş beklerken durağın hemen yanında vukuu bulan bıçakla yaralama olayına elkoyan İlçesi merkez karakolunda görevli, sicil sayılı Polis Memuru'nin telefonla merkezimizden yardım istemesi üzerine olay yerine no.lu ekip sevk edilmiştir.

Görevli ekiple birlikte merkezimize getirilen oğlu doğumlu, oğlu doğumlu ve oğlu doğumlu ve olayda kullanılan 1 adet içten çıkmalı sustalı bıçak ile demir çubuk tahkikata esas olmak üzere merkezimiz Adli Grup Amirliğine teslim edildiğine dair düzenlenen bu tutanak altı birlikte imza edilmiştir. / /

Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı

Ekip Âmiri Polis Memu- Polis Memu- Tanık
Komiser ru ru

İmzalar

Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı
Tanık Şüpheli/Sanık Şüpheli/Sanık

İmzalar

ÖRNEK
DELİLLERİN UZMANA TESLİMİ TUTANAĞI

..... günü, caddesi üzerinde bulunan lisesi önünde öğrencilere kâğıt içerisinde mahiyeti belli olmayan üzeri tozlu yiyecek maddeleri satan 'nin elinden adet yiyecek maddesi alınmıştır. Mahiyetinin ne olduğunu öğrenmek üzere inceleme ve mütalâasını açıklamak üzere seçilen Erzurum Kriminal Polis Laboratuvarında uzman Komiser olarak çalışan oğlu Narkotik Şube Müdürlüğüne çağırılarak yapacağı iş kendisine anlatıldı.

Uzman kişi komiser kendisine verilen gıda maddelerinin tahlile ihtiyaç bulunduğunu, bu bakımdan suç delilleri olan bu maddelerin kendisine verilmesini beyan etmesi üzerine, bu Adet tozlu gıda maddeleri uzman kişi ye teslim edilmiştir. Bu tutanak tarafımızdan düzenlenip okunduktan sonra birlikte imza edildi. / /

Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı
Şb. Müdürü Kısım Âmiri Uzman kişi

İmzalar

ÖRNEK
TESLİM - TESELLÜM (TESLİM ALMA ve VERME) TUTANAĞI

Suç Bilgileri:

Suçun Nevi:

Suçun Tarihi ve Yeri:

Teslim Alanın Açık Kimliği :

İkâmet veya iş Adresi :

Teslim Edilen Eşyanın Cinsi ve Miktarı :

Tutanağın Düzenlendiği Yer:

...../...../..... günü saat sıralarında ili caddesikapı nolu mağazadan vitrin camı kırılarak çalındığı ve olayla ilgili yapılan soruşturmada toplanan bilgiler sonucunda yakalanan şüpheli/sanık nın itiraflarıyla çalıntı malları semti Sokak numara de elektronik eşya satıcılığı yapan ya satıldığı anlaşılan Canon marka, kendinden flaşlı değişebilir objektifli EEX 21 model numaralı üç adet dijital fotoğraf makinesi hırsızlık malı olduğundan suça konu olan eşya ve delili olması nedeniyle günü adı geçen kişiden alınıp elkonulmuş ve çalıntı mallar ile ilgili yapılan değer tespitlerinde her üç fotoğraf makinesinin toplam piyasa değerinin Tl. (..... lira) olduğu tespit edilerek fotoğraf makinelerinin sahibi müştekî ya üç adeti noksansız ve çalışır durumda sağlam olarak teslim edildiğine dair bu teslim tutanağı düzenlenerek hazır bulunanlarca okundu. Doğruluğu anlaşılarak birlikte imza altına alındı./...../..... saat

Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı Adı soyadı

Komiser Polis Memu- Polis Memu- Teslim Alan
Yrd. ru ru

İmzalar

ÖRNEK

EKSPERTİZ (UZMAN) RAPORU

.....'yu öldürmekten şüpheli/sanık'nin evinde polisçe arama sonucu bulunarak C. Başsavcılığına teslim edilen 9 mm. çaplı nolu 14'lü Smith W. tabancanın atış yapıp yapmadığı konusunda gerekli inceleme yapıldı.

Gerek namluda bulunan barut izleri ve kokudan, gerekse tabancanın yay, tetik ve iğnesine göre tabancanın atış yapmaya müsait olup yakın zamanda tabancayla atışın yapıldığının anlaşıldığı tarafımızdan saptandı./...../.....

Adı soyadı

Adı soyadı

Adı soyadı

Komiser Yardım-
cısı

Polis Memuru
Uzman

Polis Memuru
Uzman

Uzman

İmzalar

**ÖRNEK
BİR DİĞER EKSPERTİZ**

(UZMAN) RAPORU

Merkez Kriminal Polis Laboratuvarı

Genel İşlem Defter No :

Uzmanlık Kod No :

Eksper (Em. Gn. md. Pol. Lab. Da. Bşk.'nda Adı ve Soyadı)

Ekspertize Veren Makam :

Yazı, Gün ve Sayısı :

İncelenecek maddeler :

Ekspere Verilen Eşya :

...../...../..... tarihinde ili ilçesi bölgesinde ormanlık bir saha içerisinde doğumlu'nin öldürülmesi olayı ile ilgili olarak; olay yerinde yapılan incelemede bulunan '.....' marka sigara izmariti ile şüpheli/sanık olarak yakalanan kişinin içtiği sigara izmaritleri.

RAPOR

Söz konusu olay ile ilgili olarak lâboratuvarımıza gönderilen sigara izmaritlerinin filtre kısımlarına bulaşan tükürük artıkları üzerinde yapılan analizleri neticesinde; olay yerinde bulunan sigara izmariti ile şüpheliye/sanığa ait olduğu bildirilen sigara izmaritlerine bulaşan tükürük artıklarından izole edilenler tekniği ile çoğaltılarak tiplendirilmeleri sonucunda olay yerinde bulunan sigara izmaritleri ile şüphelinin/sanığın içmiş olduğu belirtilen sigara izmaritlerindeki tükürüğün aynı genetik özellikleri taşıdığı görülmüş tiplendirilmeye ait sonuçlar aşağıda belirtilmiştir :

.....

Yapılan analizleri sonucunda olay yerinde bulunan sigara izmaritlerinin üzerindeki tükürük örneğinin şüpheliye/sanığa ait olduğu tarafımızca tespit edilmiştir./...../.....

Adı soyadı

Adı soyadı

Adı soyadı

Uzman Biyolog

Uzman Biyolog

Uzman Kim-
yager

İmzalar

EKİ: Olayla ilgili izmaritlerdeki tükürüklerin gen bölgelerini ve tiplerini gösterir şeritlerin fotokopisi

NOT: Söz konusu sigara izmaritleri yapılan analizler neticesinde iade edilmiştir.

ÖRNEK

OLAY YERİ İNCELEME VE TESBİT TUTANAĞINDA NELERE YER VERİLİR?

a) Suç Bilgileri: Suçun nev'i :

Suç Yer ve Tarihi :

Suçun Tahmini Zamanı :

b) Müştekinin Kimlik Bilgileri :

c) Polisin ;

Suçü Öğrenme Şekli :

Suçü öğrenme Tarih ve Saati :

Olay Yerine İntikal Saati :

İncelemenin Bittiği Saat :

d) Olay Yeri Bilgileri ;

Olay Yerinin Adresi :

Kullanım Durumu :

Hava ve Aydınlanma Şartları :

e) Tutanak Bilgileri ;

Düzenlendiği Yer ve Tarih :

Adı ve adresi yazılı müştekî'nin evine gelindi, evin üç katlı bir yapı olduğu, kendisinin birinci katta oturduğu görüldü. Birlikte eve girildi, hırsızın giriş kapısını leviye demiriyle ile zorlamak suretiyle açtığı, bu zorlama sırasında kapı kenarı ile kasa kısmının muhtelif yerlerinden zedelenmiş olduğu, kapının, zorlama sonucu açıldığı, leviye demiri izlerinin incelenmesinden, aletin beş cm. genişliğinde olduğu anlaşılmıştır. İzlerin fotoğrafla tespiti yapılmıştır. Evin sair müstemilatında yapılan incelemede ayak izleri bulunamamıştır. Eve giren hırsızın, 3 oda bir salondan ibaret dairenin yalnızca yatak odasını ve burada bulunan dolapları karıştırdığı, burada bulduğu ziynet eşyası; ile Sony marka video cihazını ve Phillips marka elektrikli tıraş makinesini aldığı anlaşıldı. Şüphelinin/sanığın yine girdiği giriş kapısından çıktığı anlaşılmıştır.

Olay yerine çağrılan parmakizi uzmanı tarafından yapılan araştırmada büfe ve çamaşır dolaplarının üzerinde beş yerde bariz şekilde parmak izleri tespit edilmiş, büroda gerekli inceleme yapılmak üzere bu izler uzmanınca alınmıştır.

Müştekinin, evin bahçesinde çalışırken gürültü üzerine içeri girdiğini ve şüpheliyi/sanığı kapıdan tam çıkmak üzereyken gördüğünü ifâde etmiş ancak eşkalini verdiği şüpheli/sanık kişiyi, çevrede herhangi bir gören bulunmadığı, çevrede yapılan araştırmalarla elde edilen bilgilerden anlaşılmıştır.

Adli soruşturmaya esas olmak üzere bu olay yeri ve tespit tutanağı hazır bulunanlarca okunup doğruluğu anlaşıldıktan sonra birlikte imza edildi. /..... /..... saat.....

Adı soyadı

Adı soyadı

Adı soyadı

Adı soyadı

Komiser
Yrd.

Polis Memuru

Polis Me-
muru

Müştekî

İmzalar

Adı soyadı

Parmakizi Uz-
manı

İmza

ÖRNEK TRAFİK KAZA BİLİRKİŞİ RAPORU

..... Asliye Ceza hâkimliğinin sayılı dosyasından bahse konu dikkat ve özen yükümlüğüne riayetsizlik sonucu ağır yaralamayla sonuçlanan trafik olayı ile ilgili bilirkişi tayin edilmem üzerine mahkeme heyeti ile birlikte olay yerine gelindi. Olay yerinde yaptığım inceleme konusu dosya münderecatına göre;

Olay günü vaktin gündüz, yolun kuru, havanın açık, yolun görüşe müsait olduğu anlaşıldı. / / günü saat sıralarında sevk ve idaresinde bulundurduğu plaka sayılı otomobili ile ilçesi istikâmetinden istikâmetine seyreden sürücü ilçesi civarına geldiği sırada karşıdan karşıya geçmek isteyen ağır yaralı doğumlu'ye çarparak ağır yaralamayla sonuçlanan trafik olayının vukuu bulunduğu anlaşılmıştır.

Olay ânında sürücü'nin hızını yol ve trafik durumuna uydurmadığı süratli seyrettiğinin yerdeki fren izlerinden anlaşıldığı, ancak yaralı, yaya'nin okur-yazar olmayışı ve trafik kurallarını bilmeyişi ve işaretleri tanımayışı, nedenleriyle yolu kontrol etmeden karşıdan karşıya geçmek istediği ve bir anda yola çıktığı çarpmanın kaplama üzerinde meydana geldiği olaya ilk müdahalede bulunan bölge trafik polisinin kaza tetkik raporunda gösterildiği müşahede edilmiştir. Bu nedenlerle yaralı yaya'nin KTK ve KT Yönetmeliğinin ilgili maddeleri gereği karayolu üzerinde yolu kontrol etmeden karşıdan karşıya geçmek istemesi ilk geçiş hakkını motorlu kara nakil vasıtasına tanımadığı bu sebeble kazanın oluşmasında kusurlu ve kabahatli bulunduğu, sürücü'nin ise süratini yol ve trafik durumuna uydurmadığından ve daha dikkatli ve tedbirli davranmadığından kazanın oluşmasında kusurlu ve kabahatli bulunduğu kanaati hasıl olmuştur.

Arz ederiz. / /

Bilirkişiler

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Trafik Polis Me.	Trafik Polis Me.	Trafik Polis Me.
İmzalar		

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
YAKALAMA VE GÖZALTINA ALMA TUTANAĞI
ŞÜPHELİ/SANIK HAKLARI FORMU*

Şahsın Kimlik Bilgileri

Soyadı : Doğum Tarihi :/...../.....

Adı : Doğum Yeri :

Ana Adı :Cinsiyeti :

Baba Adı :

Nüf.Kay.Old.Yer (İl/İlçe/Köy) :/...../.....

T.C. Kimlik Numarası:

Şahsın Yakalandığı

Tarih/Saat :

Yer (Cadde, Sokak vs.) :

Yakalamanın Hangi Koşullarda Yapıldığı :

Yakalamaya Neden Olan Suç:

Yakalamayı Yapan Görevli/Kişiler:

Yakalamayı Tespit Eden Kolluk Görevlileri:

Yakalamanın Haber Verildiği C. Savcısı:

Gözaltına Alma Emrini Veren C. Savcısı:

Gözaltına Alınmanın Tarih ve Saati:

..... olayı ile ilgili olarak suçu şüphesi/C. savcısının talimatı ile yakalandınız/gözaltına alındığınız. Başka suçlara karışmış olma ihtimaliniz de aynı zamanda soruşturma kapsamındadır.

Yürürlükteki mevzuata göre, aşağıda belirtilen haklarınız bulunmaktadır:

I- Kimliğinizle ilgili sorulara doğru cevap vermek zorundasınız. Kimliğinizle ilgili bilgileri vermemeniz veya yanlış bilgi vermeniz suç teşkil edecektir.

II- İsnad edilen suç hakkında açıklamada bulunmama, yani susma hakkına sahipsiniz.

III- Yakalandığınızı ve/veya gözaltına alındığınızı yakınlarınıza haber verme hakkınız vardır. Haber vermek istediğiniz yakınınıza veya belirlediğiniz bir kişiye veya yazılı olarak karşı çıkmadığınız takdirde Büyükelçiliğinize/Konsolosluluğunuza durum derhâl bildirilecektir.

IV- Aleyhinize varolan şüpheleri ortadan kaldırmak için lehinize olan hususları öne sürebilirsiniz.

V- Müdâfi tayin hakkınız vardır. Müdâfi tayin edebilecek durumunuz yoksa, baro tarafından tayin edilecek bir müdâfîin hukukî yardımından yararlanabilirsiniz. Müdâfi ile görüşme ve konuşma hakkınız vardır. Müdâfîiniz, ifade alma esnasında hazır bulunabilir.

VI- Yakalama, gözaltına alma işlemine veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin C. savcısının yazılı emrine karşı, hemen serbest bırakılmanızı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilirsiniz.

İsnat olunan suçla ilgili olarak tarafıma okunan ve form olarak bir nüshası verilen haklarımın neler olduğunu anladım.

.....

Yakalanan veya Gözaltına Alınan Şahsın İmzası

Yukarıda adı ve açık kimliği yazılı şüpheli/sanığa isnat olunan suçla ilgili haklarını açıkladım ve kendisi tam anlamıyla anlayarak imzaladı / imzadan imtina etti, formun bir nüshası kendisine verildi.

* Yakalama, Gözaltına Alma Ve İfade Alma Yönetmeliği Ekidir.

1- Bu form tüm suçlarda yakalanan ve/veya gözaltına alınan şüpheli/sanıklara verilecektir.

2- Bu form, gözaltına alınan her şahıs için üç nüsha doldurulacak, bir nüshası şahsın kendisine, bir nüshası C. başsavcılığına verilecek, diğer nüshası ise dosyasına konulacaktır.

Görevlinin

Sicili :

Birimi :

İmzası :

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
SEVK/SERBEST BIRAKMA TUTANAĞI*
GÖZALTINA ALINMASINA KARAR VEREN

CUMHURİYET SAVCISININ a) Adı ve Soyadı :

GÖZALTINA ALINAN BİRİMİN a) İli :

b) İlçesi/Şubesi :

c) Karakolu/Bürosu :

ŞÜPHELİNİN / SANIĞIN

KİMLİK VE ADRESİ :

GÖZALTINA ALINDIĞI a) Tarih : b) Saat :

GÖZALTINDAN ÇIKARILDIĞI a) Tarih : b) Saat :

GÖZALTINDAN ÇIKARILMA ŞEKLİ a) Karakoldan/Şubeden serbest bırakılmıştır.

b) Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilmiştir.

c) Diğer

Gözaltında Tutulma Süresi 24 Saati (5271 Sayılı CMK'nun 250'nci Madde Kapsamına Giren Suçlarda 48 Saati) geçmişse bu sürenin uzatıldığına ilişkin cumhuriyet başsavcılığının yazılı emri veya hâkim kararı

a) Cumhuriyet başsavcılığınıngün,.....sayılı emriyle (.....) gün nezârethânde kalmıştır.

b)sulh ceza hâkimliğinin gün, sayılı kararıyla (.....) gün nezârethânde kalmıştır.

* Yakalama, Gözaltına Alma Ve İfade Alma Yönetmeliği'nin Ekidir.

GÖZATINA ALINMA SIRASINDAKİ RAPORU VEREN MAKAMA YAZILAN YAZI

Tarih ve numarası :

Nezârethânenen geçici ayrılışlar :

Sahsî eşyaların teslim edilip edilmediği :

Diğer hususlar :

Bu tutanak şüphelinin/sanığın sevk edilmesi/serbest bırakılması sırasında gözaltı ve nezârethâne sorumlusu tarafından tanzim edilerek altı birlikte imza edilmiş, bir nüshası şüpheliye/sanığa verilmiştir. / /

**Gözaltı/Nezârethâne So-
rumlusu**

Adı-soyadı, sicil

İmzalar

Şüpheli/Sanık

Adı-soyadı,

ÖRNEK
DOKTOR MUÂYENESİ TALEP YAZISI

T. C.
..... Emniyet Âmirliği
..... Polis Karakolu

Sayı :

Konu : nin Muâyenesi Hk.

Cumhuriyet Başsavcılığına

Yer

..... günü mıntıkamız Caddesi numaradan kaçırılan kızı doğumlu, memur refakatinde gönderilmiştir.

Gerekli muâyenesinin yaptırılarak vücudunda darp ve şiddet emârelerinin olup, olmadığı, kızlık zararının izale edilip edilmediğinin tesbit ettirilmesine müsaade ve emirlerinizi arz ederim.
...../...../.....

Adı soyadı, Sicil numarası

Karakol Âmiri

İmzası

BİR DİĞER ÖRNEK
DOKTOR MUÂYENESİ TALEP YAZISI

T. C.
..... Emniyet Âmirliği
..... Karakolu

Tarih ve Sayı :

Konu : nin Muâyenesi Hk.

Nöbetçi Adli Tabibliğine

Yer

Başkası tarafından dövüldüğünü iddiâ ve şikâyet eden kızı yaşlarında gönderilmiştir.

Gerekli muâyenesi yapılarak katî raporunun verilmesini arz ederim.

Adı soyadı, Sicil numarası

Karakol Âmiri

İmzası

**SORUŞTURMA EVRESİNDE CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI İLE ZABITA
ARASI YAZIŞMALARDAN BAZI ÖRNEKLER**

**T. C.
..... CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI**

Yer

Hazırlık No :

Tarih :

Emniyet Âsâyiş Şube Müdürlüğüne

Yer

Suç :

Suç Tarihi :

Uygulanacak Madde :

Zamanaşımı Tarihi :

Hazırlık evrâkı Eklidir :

Olay fâilinin veya fâillerinin üstte belirtilen zamanaşımı tarihine kadar aranmasının sürdürülmesi, bulunduklarında anlatımlarının saptanıp, mevcutlu olarak evrâkı ile birleştirip, birlikte Cumhuriyet Başsavcılığımıza gönderilmesi rica olunur.

Adı soyadı, Sicil numarası

Cumhuriyet Başsavcısı

İmzası

**YAKALAMA MÜZEKKERESİ
(Mahkumlara mahsus)**

T. C.

C. BAŞSAVCILIĞI

İlamat No :

Yakalamayı çıkaran C. Başsavcılığı :

İlamât numarası :

Mahkumun adı ve soyadı (açık kimliği) :

Yerleşim yeri ve meskeni :

İşi ve bulunduğu yer :

Hükmü veren Mahkeme :

Cezanın nevi ve miktarı :

Yukarıda hüviyeti yazılı mahkûmun cezasını çekmek üzere yakalanması için müzekkeredir.
.../.../.....

Adı soyadı

Kâtip

İmzalar

Adı soyadı

C. Savcısı

Mühür

ÖRNEK
CMK md. 147'ye GÖRE DÜZENLENEN
ŞÜPHELİNİN/SANIKIN BİLDİRİMİ TUTANAĞI

- 1- Üzerime atılı suç veya suçlar anlatıldı,
 - 2- Müdâfi tayin hakkımın bulunduğu,
 - 3- Baro tarafından tayin edilecek bir müdâfi talep edebileceğim ve onun hukukî yardımından yararlanabileceğim,
 - 4- İstersem müdâfini soruşturmayı geciktirmemek kaydı ile ve vekâletname aramaksızın ifâde veya sorguda hazır bulunacağım.
 - 5- Yakalandığımı, yakınlarımdan istediğime duyurulabileceği,
 - 6- İsnad edilen suç hakkında açıklamada bulunmamanın kanunî hakkım olduğu,
 - 7- Şüpheden kurtulmam için somut delillerimin toplanmasını talep edebileceğim,
 - 8- Aleyhime var olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırmak ve lehime olan hususları ileri sürmek imkânımın bulunduğu,
- Tarafıma bildirildi. / /

Bildirimde bulunanın adı Bildirimde bulunulananın adı
soyadı soyadı
C. Başsavcısı, sicil no: Şüpheli/sanık
İmzalar

ÖRNEK
TAKİPSİZLİK KARARI
(Hukukî bir davayı ilgilendiren konuda)
T. C.
..... Cumhuriyet Başsavcılığı

Hazırlık No :

Karar No :

Şikâyetçi mağdur :

Şüpheli/sanık :

Olay :

Yapılan soruşturmaya ait evrâk incelendi: Yukarıda açıklanan olayda kanunun tayin ettiği suç unsurları mevcut değildir. Bu kabil anlaşmazlıkların çözülmesi hukuk mahkemelerinin görevine dahildir.

Bu sebeple vaki iddiâdan dolayı şüpheli/sanık hakkında kamu adına soruşturma ve kovuşturma yapılmasına mahal olmadığına, mağdurun görevi hukuk mahkemesine müracaatta serbest olduğuna, (karar örneğinin itirazı kabil olmak üzere dilekçe sahibine tebliğine) CMK nun 170 ve 175 maddeleri gereğince karar verildi. / /

Takipsizlik kararı verenin adı-
soyadı
Cumhuriyet Başsavcısı
Mühür ve imza

ÖRNEK
TAKİPSİZLİK KARARI
(Cezâî bir davayı ilgilendiren konuda)
T. C.
..... **Cumhuriyet Başsavcılığı**

Hazırlık No :

Karar No :

..... günü semti, Yokuşunda, mağdur ye ait züccaciye dükkânında meydana gelen ve akabinde yerel imkânlarla derhal söndürülen yangın olayı ile ilgili olarak yapılan soruşturmada; olayda herhangi bir kimseye atfı ve isnadı kabil bir kusur veya tedbirsizlik görülmediğinden kovuşturmada bulunulmasına yer olmadığına, itirazı kâbil olmak üzere karar verildi. / /

Takipsizlik kararı verenin adı-
soyadı
Cumhuriyet Başsavcısı
Mühür ve imza

ÖRNEK
İDDİANÂME
T.C.
Ağır Ceza Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı

Hazırlık No:

Esas No :

İddianâme No :

..... Ağır Ceza Mahkemesine
Yer

Davacı: Kamu Hukuku

Sanıklar (açık kimlikleri):

1), nüfusuna kayıtlı, oturur.

2), nüfusuna kayıtlı, oturur.

Suç :

Suç Tarihi :

Gözetim Tarihi :

Tutuklama Tarihi :

Deliller:

Yukarıda işledikleri ileri sürülen suçların zanlıları; kimlikleri yazılı sanıklar hakkında C. Başsavcılığınca düzenlenen ve Görevsizlik kararı ekinde Savcılığımıza gönderilen soruşturma dosyasının incelenmesi sonucu;

..... adlî sanıkların bu şekilde suçunu işledikleri anlaşılmakla; Aynı ayrı eylemlerine uyan TCK. maddeleri gereğince cezalandırılmaları, tutuklukta geçirdikleri sürelerin cezalarından indirilmesi ve yargılanmalarının..... Ağır Ceza Mahkemesinde yapılması talep ve iddiâ olunur. / /

İddianâmeyi düzenleyenin adı-
soyadı
Ağır Ceza C. Başsavcısı
Mühür ve imza

ÖRNEK
PARA CEZASI ÖDEME HAKKINDA TEBLİGÂT
(Önödeme Tebligatı)

T. C.
..... Cumhuriyet Başsavcılığı

Hazırlık No :

Tebliğatı çıkaran C. Başsavcılığı :

Sanığın hüviyeti :

Sanığın adresi :

Para cezasının toplam miktarı : TL. para cezası

Nev'i : TCK'nun maddesine aykırı olarak taşıt yönetmek suçundan hakkınızda soruşturma yapılmaktadır.

Aşağıda müfredatı yazılı ve toplam (.....) lira para cezasını soruşturma giderleriyle birlikte TCK'nun 75 nci maddesi gereğince tebliğ tarihinden itibaren 10 gün içinde ödediğiniz takdirde hakkınızda kamu davası açılmayacağı,

Ödemediğiniz takdirde, yapılacak duruşma sonunda suç sabit görülürse mahkemece tayin edilecek para cezası yarı nisbetinde arttırılarak hükmolunacağından tebellüğ tarihinden itibaren 10 gün içinde para cezasını ödemek üzere Cumhuriyet Başsavcılığına müracaatınız tebliğ olunur...../...../.....

Önödeme emrini düzenleyenin
adı-soyadı

..... C. Başsavcısı

Mühür ve imza

ÖRNEK
İHZAR (zorla getirme) MÜZEKKERESİ
(Sanıklar için)

Sanığın adı ve soyadı :

İkâmetgâh ve işyeri adresi :

İhzar kararını veren mahkeme :

Esas numarası :

Talimât No :

Aleyhine isnat edilen suç :

İhzar kararı verilmesi sebebi :

Sanığın eşkâl ve alâmeti farikaları :

Duruşma günü :

CMK md. 146 hükmüne uygun olarak yukarıda yazılı sebeplerden dolayı ihzarına karar verilen sanık..... nin duruşma için belirlenen günde zorla getirilmesi için müzekkeredir.
...../...../.....

Adı soyadı

Adı soyadı, sicil No:

Kâtip

Hâkim

Mühür ve imzalar

ÖRNEK
İHZARLI GÖNDERMEYLE İLGİLİ YAZI
T. C.
..... VİLAYETİ
Emniyet Müdürlüğü
..... Karakol Âmirliği

Sayı :
Tarih :
Em. Â. : ...
Konu:

..... 2. ASLİYE CEZA MAHKEMESİNE
Yer

Ekli ihzar müzekkeresinde adı geçen isimli kişi temin edilerek birlikte gönderilmiştir.

Adı soyadı, Sicil numarası
Karakol Âmiri
İmzası
EKİ : 1

ÖRNEK
İHZAR (zorla getirme) MÜZEKKERESİ
(Tanıklar için)

Tanığın adı ve soyadı :
İkametgâh ve işyeri adresi :
İhzar kararını veren mahkeme :
İhzar kararının esas numarası :
Çağırıldığı dâvanın dâvacısı :
Çağırıldığı dâvanın sanığı :
Suçun mahiyeti :
İhzar kararı verilmesinin sebebi :
Duruşma günü :/...../..... Saat : dır.
CMK md. 44 gereği ihzarına (zorla getirilmesine) karar verilen yukarıda hüviyeti yazılı tanık nın duruşma için belirlenen günde mevcutlu getirilmesi için müzekkeredir.

Adı soyadı
Kâtip
Mühür ve imzalar

Adı soyadı ve sicil No:
Hâkim

ÖRNEK
İHZAR (ZORLA GETİRME) MÜZEKKERESİ
(İhzar yerine geçerlidir)

T.C.
.....Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı
Yer

Sayı :

Konu :

Cumhuriyet Başsavcılığına

Yer

..... işlemek suçundan sanık ve arkadaşları hakkında yapıl-
makta olan yargılama nedeniyle:

Olay yeri tesbit tutanağını düzenleyen ve aşağıda kimlikleri yazılı Polis Memurlarının tanık
olarak dinlenmeleri için CMK. nun maddeleri gereğince duruşmanın yapılacağı günü
saat 'de mahkememizde hazır bulundurulmalarının temini rica olunur.

Adı soyadı, sicil no:

Başkan hâkim

Mühür ve imza

TANIKLAR 1- Polis Memuru :, Yeşilhisar Emniyet Âmirliği Kadrosunda Gö-
revli, Yeşilhisar/Kayseri.

2- Polis Memuru :, Yeşilhisar Emniyet Âmirliği Kadrosunda Görevli, Ye-
şilhisar/Kayseri.

3- Polis Memuru :, Halen Kayseri Emniyet Müdürlüğü Kadrosunda Görev-
li, Kayseri,

..... Başsavcılığına,/...../.....

Adı soyadı (imza)

..... C. Başsavcısı

CMK.un maddesi gereğince 7 gün içinde cevaplandırılması bu süre içinde cevaplan-
dırılmaz ise sebebi ve hangi tarihte cevaplandırılacağını Başsavcılığımıza bildirilmesi zorunlu-
dur. Bu zorunluluğa aykırı hareket edenler kanunî kovuşturmayaya tabi tutulacaktır.

ÖRNEK
TUTUKLAMA MÜZEKKERESİ

Sanığın adı ve soyadı :

İkametgâh ve işyeri adresi :

Sanığın eşkâl alâmeti farikası :

Tutuklama kararını veren mahkeme :

Esas numarası :

Aleyhine isnat edilen suç :

Tutuklama kararı verilmesi sebebi ya da sebepleri:

CMK'nun 100 üncü maddesi hükmüne uygun olarak yukarıda yazılı sebeplerden dolayı tutuklanmasına karar verilmiş olan nun tutuklanması için Müzekkeredir.
..../..../.....

Adı soyadı

Adı soyadı, sicil No:

Kâtip

Hâkim

Mühür ve imzalar

ÖRNEK
KEŞİF TUTANAĞI

T.C
.....Ceza Mahkemesi

Esas No :

Hâkim :

Katip :

..... Kanununa muhalefet suçundan sanıklar ve arkadaşları hakkında açılan kamu davasının mahkememizde yapılan muhakemesi sırasında suç konusu eşya üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verilmiş olup karar gereği hâkim....., C. Savcısı, Katip Mübâşir, Bilirkişiler ve görgü tanıkları..... ile piyasadan sağlanan araçla birlikte suç mahalli yere gelindi. Sanığa suç konusu eşya ve suç yerini göstermesi istenildi. Gösterdiği eşya ve araç ile yer hep birlikte incelendi. Bilirkişiler huzura alındılar.

Bilirkişi A (açık kimliği ve iş yeri)....., bilirkişiliğe mâni hali yok bu işlerden anlar yapacağı iş anlatıldı. yemini yaptırıldı soruldu;.....

Bilirkişi B, (açık kimliği ve iş yeri)....., bilirkişiliğe mani hali yok bu işlerden anlar yapacağı iş anlatıldı. yemini yaptırıldı soruldu;

Bilirkişi C, (açık kimliği ve iş yeri)....., bilirkişiliğe mani hali yok bu işlerden anlar yapacağı iş anlatıldı. yemini yaptırıldı soruldu;

Bilirkişilerden günlü oturumun nolu bendi uyarınca raporlarını vermeleri istenildi.

Bilirkişiler dosya bize verilsin gerekli raporumuzu hazırlayıp ibraz edelim dediler.

Olay yeri görgü tanıkları (S, Ş ve T) adlı kişilere yeminleri hatırlatılıp olayla ilgili ve olay mahalliyle ilgili bilgi ve görgüleri soruldu her birisi yeminli beyanlarını yaptılar.

C. Savcısından soruldu, bir diyeceğim yoktur dedi.

Bu keşif tutanağı keşfe katılanlarca imza altına alındı. / /

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Hâkim	C. Savcısı	Bilirkişi	Bilirkişi

İmzalar

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Bilirkişi	Sanık	Av. Sanık Müdafii	Tanık

İmzalar

Adı soyadı	Adı soyadı	Adı soyadı
Tanık	Zabıt	Kâtibi Mübâşir

İmzalar

**ÖRNEK
HÜKÜM**

**T.C.
..... Mahkemesi**

Sayı : Esas No : Karar No :

Savcılık No :

Karar

Hâkim :

C. Savcısı :

Kâtip :

Davacı: K. H.

Müdâhil :

Vekili : Av.

Sanık :

Suç : kanununa muhalefet,

Suç Tarihi :

..... kanununa muhalefet suçundan yukarıda kimliği yazılı sanık hakkında mahkememize açılan kamu davasının yapılan açık duruşma sonunda :

Gereği düşünüldü: Sanık hakkında suçunu işlemekten dolayı cezalandırılması istemiyle kamu davası açılmış ise de; Suça konufiilin suç olarak kabulü mümkün bulunmadığından sanığın beraatine karar vermek gerekmektedir.

Bu İtibarla: Suça konu suç TCK md.'da belirtilen unsurları taşımadığından sanığın, atılı suçtan Beraatine, kanun yolları açık olmak üzere, isteme uygun olarak verilen karar sanığın gıyabında katılanın yüzüne karşı açıkça okunup anlatıldı./...../.....

İmza
Zabıt Kâtibi

İmza
Hâkim

ÖRNEK
MÜTEFERRİK KARAR

T. C.
..... Sulh Ceza Hâkimliği

Esas No :

Karar No :

Hâkim :

Kâtip :

Temyiz Eden :

Müştekî :

Aleyhine Tem. olunan : (Sanık) ilçesi, Mahallesinden

Karar Tarihi :

Temin Tarihi :

Temyiz eden Müşteki nın mahkemeye vermiş bulunduğu/...../..... günlü temyiz dilekçesi ile bununla ilgili dosya celb ve tetkik edildi.

Gereği Düşünüldü: Müşteki nın şikâyeti üzerine sanık hakkında, gereksiz ve haksız yere hayvan öldürmek suçundan Mahkememize açılan kamu davasının yapılan yargılaması sonunda Sanığın, atılı suçtan dolayı delil yetersizliğinden beraatine dair Mahkememizden verilen .../...../..... tarih ve Esas No :..... ve Karar No : sayılı kararın dosyasının müştekisi tarafından/...../..... günlü dilekçesi ile temyiz edilmiş olup incelenen dosya kapsamına göre sanık hakkında açılan kamu davasının rü'yeti sırasında her hangi bir müdahale talebinde bulunmadığından ve netice olarak müştekinin müdahillik vasfını iktisap etmediğinden müştekinin vermiş bulunduğu dilekçesinin CMK. nun 296.. maddesi gereğince REDDİNE,

Kararın bir suretinin temyiz eden müştekiye tebliğine, incelenen dilekçe ve dosya üzerinde Kanun Yolu açık olmak üzere karar verildi./...../.....

Adı Soyadı

Adı soyadı

Kâtip

Hâkim

Mühür ve imzalar

**CEZA MUHALEMESİ SİRASINDA VE SONRASINDA VE SAİR BAZI KONULARDA
YAZIŞMA ÖRNEKLERİ**

ÖRNEK

KOVUŞTURMAMA DAVASINA İTİRAZ DİLEKÇESİ

..... Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına Sunulmak Üzere
..... Cezaevi Müdürlüğü Kanalı İle
..... Cumhuriyet Savcılığına

Hazırlık Numarası :

İtiraz eden : , Cezaevinde tutuklu.

İstek Konusu : C. Savcılığının/...../..... tarih ve sayılı yazısı.

Hazırlık, Esas numaralı Kovuşturmama kararının kaldırılarak, dava açılması dileğidir.

İtiraz nedenleri :

1) suçundan hakkında ve suçundan hakkında kovuşturmama kararı verilmiştir. Bu kararı öğrenince süresi içerisinde itiraz ediyorum.

2) Sanık olayda kullandığını söylemiş, tanıklardan, vesuç aletini kullandığını bildirmişlerdir. Bir kısım tanıklar ise, söylememişlerdi. Bu kanıtlar karşısında sanık hakkında kamu davasının açılması ve delillerin mahkemece değerlendirilmesi gerekirdi. Böyle yapılmayarak bir takım varsayımlardan hareket edilip, kovuşturmama kararı verilmiştir. doğumlu bir kişinin suç aleti ile..... suçunu işlemesi mümkün iken, yaşının küçüklüğü gerekçe gösterilerek takipsizlik kararı verilmesi isabetli değildir.

3) Hakkında suçundan ve suçundan şikâyetçi olmuştum. Delillerimi de açıkça bildirmiştim. Ancak bu konuda, C. Başsavcılığınca takipsizlik kararı verilmiştir. Anılan nedenlerle bu işleme itiraz ediyorum.

Sonuç ve talep : Yukarıda sunduğum nedenlerden dolayı ve inceleme sırasında ortaya çıkacak durumlar karşısında kovuşturmama kararının kaldırılmasını ve sanık hakkında dava açılmasına karar verilmesini arz ve talep ederim./...../.....

Adı soyadı

İtiraz eden

(imza)

ÖRNEK

GÖRÜLMEKTE OLAN BİR CEZA DAVASINA KATILMA

(MÜDAHALE) DİLEKÇESİ

..... Asliye Ceza Mahkemesine

Müdahale İsteminde Bulunan

Müştekî (Adı soyadı) :

Vekili Av.(Adı soyadı) :

Adresi :

Sanık :

Suç, Müessir Fiil

Konusu : Müdahale talebinden ibarettir.

Sanık müvekkilim müştekî karşı işlediği müessir fiilinden ötürü şikâyet üzerine sanık hakkında mahkemenizde Kamu davası açılmıştır.

Suçtan zarar görmüş olmamız nedeniyle bu davaya katılan olarak kabulümüzü, sanığın cezalandırılmasını saygı ile arz ve talep ederiz...../...../.....

Adı soyadı

Müştekî Vekili Av.

(imza)

BİR DİĞER ÖRNEK

DAVAYA KATILMA (MÜDÂHALE) İSTEĞİ

.....Asliye Ceza Mahkemesi Hâkimliğine

Yer

Dosya Numarası :

Duruşma Günü :

Davaya katılmak isteyen (açık kimliği) :

(Varsa) Vekili :

Sanık :

İstek Konusu : Davaya katılma isteğidir.

İstek Nedeni : Sanık hakkında suçundan mahkemenize kamu davası açılmıştır.

Sanığın eyleminden dolayı zarar gördüm; C. Başsavcılığına verdiğim dilekçemde sanık hakkında şikâyetçi olduğumu bildirdim. Suçtan zarar gören kişi olarak CMK 237 ve devam eden hükümleri uyarınca davaya katılmak istiyorum.

Sonuç ve talep: Anılan nedenlerden dolayı davaya katılma isteğimin kabulünü, sanığın isnad olunan suçtan cezalandırılmasını, tazminât haklarımın saklı tutulmasına karar verilmesini saygılarımla arz ve talep ederim. / /

Adı soyadı

Davaya katılmak isteyen

(imza)

ÖRNEK
ŞİKÂYET DİLEKÇESİ
..... C. Başsavcılığı Makamına

Şikâyetçi :
Adresi :
Vekili :.Av
Adresi :
Sanık (Adı soyadı) :
Adresi :
Suç : Tehdid, hakaret, konut dokunulmazlığını ihlâl
Suç tarihi :/...../.....

Olay: 1) Müvekkilim sanıkla aynı binada,ilçesi, mahallesi sokakta kapı sayılı apartmanda oturmaktadırlar. Müvekkilim No'lu dairede, Sanık da teras kattadır.

2) Suç tarihinde aralarında elektrik meselesinden tartışma çıkmış, sanık müvekkilime hakarete bulunmuş, namussuz, alçak gibi haysiyet kırıcı sözler sarfettiği gibi seni yaşatmam anlamında sözlerle tehdit etmiş, ayrıca müvekkilimin kapısına kadar gelerek içeriye girmeye çalışmıştır.

3) Sanık tecavüzünü. sürdürmekte olduğundan makamınıza müracaat zorunlu olmuştur. Gereğinin yapılmasını saygı ile arz ederim. / /

Adı soyadı
Müştekî Vekili
(imza)
Tanıklarımız listesidir :

1-
2-

ÖRNEK
TEMYİZ SÜRESİNİ MUHAFAZA DİLEKÇESİ
YARGITAY () CEZA DAİRESİ BAŞKANLIĞINA
SUNULMAK ÜZERE
..... ASLİYE CEZA MAHKEMESİNE

Temyiz eden (Sanık) :
Adresi : .
Müdâfi (Varsa) : .
Temyiz Olunan Hüküm : As. Ceza MahkemesininTarih ve .E....., K..... sayılı mahkûmiyet hükmü.
..... suçundan müvekkilim'in mahkûmiyetine dair mahkemenizce tefhim olunan E....., K..... sayılı ve tarihli kararı Yasaya aykırı bulduğumuzdan temyiz ediyoruz. Gerekçeli kararınızın tebliğinden sonra temyiz layihamızı sunacağız.
Temyiz süremizin muhafazasını arz ve talep ederiz. / /

Adı soyadı
Sanık
İmzalar

Adı soyadı
Müdâfi

ÖRNEK
TEMYİZ DİLEKÇESİ
YARGITAY (...) CEZA DAİRESİ BAŞKANLIĞINA
GÖNDERİLMEK ÜZERE
..... AĞIR CEZA MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

Yer

Dosya No: Esas Karar

Temyiz Eden (Müdâhil veya Sanık) :Ad ve Adresi :

(Varsa) Vekilleri :

1- (Av. Ad ve Adresi)

2- (Av. Ad ve Adresi)

Varsa Diğer Sanıklar : 1- (Ad ve Adresi)

2- (Ad ve Adresi)

(Varsa) vekilleri :(Av. Ad ve Adresi)

Konu : tarihinde başkanlığınıza süre tutma dilekçede vermiş idik. Ancak karar tara-fımıza yeni tebliğ edildiğinden gerekçeli temyiz dilekçemizin (layihamızın) kabulü hakkındadır.

Temyiz Nedenleri :

1- Yapılan yargılama. sonucunda sanıklar esasta TCK md. sinden mahkûm olmuşlardır.

2- Ancak nedenleriyle diğer sanıklar beraat etmişlerdir.nedenlerle TCK nun maddelerinin diğer sanıklar hakkında uygulanması gerekmektedir, kanısında-yım.

3- re'sen dikkate alınacak hususlar.

Sonuç - İstem : Yukarıda arz ve izah etmeye çalıştığım nedenlere binaen diğer sanıklar hakkında ceza tayin edilmesi için verilen bu kararın bu yönden bozulmasını saygı ile arz ve talep ederim./...../.....

Adı soyadı
Müdâhil veya Sanık
ya da (Vekilleri)
(imza)

ÖRNEK
KARAR DÜZELTME TALEBİ
YARGITAY (...) CEZA. DAİRESİ BAŞKANLIĞINA
SUNULMAK ÜZERE
..... ASLİYE CEZA MAHKEMESİ HAKİMLİĞİNE

Karar düzeltmesini İsteyen Ad ve Adresi :

(Varsa) Vekili (Av. Adı adresi) :

Düzeltilmesi İstenilen karar : Ceza mahkemesinin/...../..... tarih ve E K sayılı kararı.

..... Ceza Mahkemesinin/...../.....tarih ve esas sayılı müvekkilim aley-hine verilen karar Yargıtay'ın Ceza. Dairesinin E ve K sayılı kararıyla onanmıştır. Kararın mahiyetine doğrudan etkili olacak hususlar bulunduğuundan, karar düzeltme talebinde bulunmak zorunlu olmuştur.

Sonuç ve talep: Yukarıda arzettiğim ve Ceza Dairesi Heyetince uygun görülecek nedenler-den karar düzeltilmesi talebinde bulunduğum hükmün DÜZELTİLMESİNİ saygı ile arz ve talep ederim./...../.....

Adı soyadı
Katılan veya Sanık
(veya varsa Müdâfii)
(imza)

ÖRNEK
CEZA YARGISINDA
YARGILAMANIN YENİLENMESİ İSTEMİ
..... ASLİYE CEZA MAHKEMESİNE

Yer

Yargılamanın yenilenmesini İsteyen (Ad adresi) :

Karşı taraf (Ad adres) :

Yeniden görülmesi istenen :Mahkemesinin mahkûmiyet kararı/...../..... tarih
vesayılı kararı.

Yargılamanın yenilenmesi istemi nedenleri :

1-

2-

Sonuç ve talep : Hakkımda mahkûmiyet hükmü kesinleşmiştir. Sonradan öğrenilmiş nedenlerle hakkımda verilen cezadan kurtarılmamı ve hükmün sonucunu etkileyecek durumda muhakemenin iadesine ve kararın yeniden görüşülmesini saygı ile arz ederim./...../.....

Adı soyadı

Sanık (varsa Müdâfii)

(imza)

ÖRNEK
MEMURLAR VE DİĞER KAMU GÖREVLİLERİNİN GÖREV
SEBEBİYLE İŞLEDİKLERİ SUÇLARDAN DOLAYI BİR ÖNİNCELEME
RAPORU ÖRNEĞİ
(Soruşturma Raporu)

Görev ve yetki: Burada, soruşturmacı hangi makam tarafından göreve getirilmişse o makamın yazısının tarih ve numarası belirtilir. Yetkisinin dayandığı kanun veya yönetmelik maddesi biliniyorsa onlara yer verilir.

İşlemin Tebliği Tarihi : Yazının soruşturmacıya tebliği tarihidir. Zira soruşturma işlemi zamanla sınırlıdır ve bunun başlangıcı da tebliğ tarihi olmaktadır.

Soruşturmanın Konusu : Burada sanığa isnad olunan suç veya suçlar kısaca belirtilir.

Soruşturma : Olayla ilgili yazışmalar;

Sanıklar, tanıklar vs.'nin ifadeleri sözkonusu ise bunlar,

Laboratuvar veya kaynak araştırmaları varsa bunlar hep anlatılır, ifadeler özetlenir, Vesikalara temas edilir, yazılı belgeler varsa onlara yer verilir...

(Bu işler 1, 2, 3,... şeklinde maddeler halinde sıralanır)

Değerlendirme : Soruşturma sonunda elde edilen ifadeler, belgeler ve bulgular kanun ve yönetmelik hükümleri ışığında maddeler halinde değerlendirilir.

Sonuç ve Kanaat : Değerlendirmeden sonra varılan sonuç belirtilir. Uygulanması önerilen maddeler varsa bunlara yer verilir; Lüzûm-u Muhâkeme» mi öneriliyor yoksa «Men'i Muhâkeme» mi öneriliyor? Bu hususa kesinlikle yer verilir.

Tarih : (Bunun önemi, işlemin ne kadar sürede bitirildiğini göstermesidir).

Adı soyadı

Soruşturmacı (Muhakkik)

(imza)

NOT : Soruşturmacı, adlî soruşturmayı (öninçelemesini) otuz günlük bir sürede tamamlaması gerekir. Bu süre, kendisini atayan âmir tarafından bir onbeş gün daha uzatılabilir ve toplam, en geç 45 gün içerisinde öninçelemenin kesinlikle bitirilmesi gerekir. Ek süre istenilecekse gerekçeler belirtilerek yazılı olarak görevlendiren makamdan istenilecektir. Rapor iki nüsha olarak ve bütün belgeler bir ön yazı ile (dizi pusulasına bağlı olarak) teslim edilir.

ÖRNEK
AVRUPA İNSAN HAKLARI
MAHKEMESİNE BAŞVURU DİLEKÇESİ

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
Avrupa Konseyi
Fransa

Başvuru

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 25.ve Komisyon İçtüzüğü'nün 37 ve 38.maddelerine göre düzenlenmiştir.

ÖNEMLİ: Bu talep, şekli bir yasal belge olarak hak ve yükümlülüklerinizi etkileyebilir.

Komisyonu başvurunun nasıl ve hangi adrese yapılacağı, Dışişleri Bakanlığının bir tebliğiyle kamu oyuna duyurulmuştur.

Tebliğin metni: RG 21 Nisan 1987-19438.

I. TARAFLAR

Başvuran :

(Başvuran ve varsa temsilcisi hakkında aşağıdaki bilgileri veriniz)

1.Başvuranın Soyadı:

2. Adı

3. Urukluğu

4. Mesleği

5.Doğum Tarihi ve Yeri :

6. Sürekli Adresi :

7. Telefon :

8. Şimdiki Adres :

9. Varsa Temsilcinin Soyadı ve Adı :

10. Temsilcinin mesleği :

(Temsilci atanmışsa başvuran imzalı ve vekaletname ibraz etmelidir).

11. Temsilcinin adresi :

12. Telefon

YÜKSEK AKİD TARAF

13. Aleyhine başvuru yapılan devletin adını yazınız

II. OLAYLARIN AÇIKLANMASI

14.Şikâyetlerinize neden olan olaylar hakkında açık ve ayrıntılı bilgi veriniz. Olayları, oluş sırasına göre ve doğru tarihleriyle belirtmelisiniz. Şikâyetiniz farklı birçok olaya ilişkinse (çeşitli davalar gibi), her olayı ayrı ayrı belirtiniz.

III. SÖZLEŞMENİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASINA İLİŞKİN BİLGİLER VE ÖNEMLİ GEREKÇELER

15.Formun bu bölümünde, sözleşmenin ihlaline ilişkin şikâyetlerinizi yapabildiğinizce açık bir şekilde anlatarak, sözleşmenin hangi maddelerine dayandığınızı ve II'nci Bölümde belirttiğiniz olayların neden sözleşmenin bu maddelerine aykırı olduğunu açıklayınız. Sözleşmenin bazı maddelerinin, sözleşmeyle güvence altına alınmış olan haklara müdahale imkânı verdiğini göreceksiniz. Böyle bir maddeye dayanıyorsanız, şikâyet ettiğiniz müdahalenin neden haksız olduğunu belirtiniz.

IV. SÖZLEŞMENİN 26'NCİ MADDESİNE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

16. Kesin karar tarihi mahkemeye veya idârî bir makam ve kararın niteliği.
17. Diğer kararlar (sırasıyla, veriliş tarihi, her bir kararın ait olduğu mahkeme veya makam ve niteliği)
18. Kullanmadığınız başka bir başvuru yolu var mı? Varsa, neden o yola da başvurmadınız? Açıklayınız.

V. BAŞVURUNUN KONUSUNA İLİŞKİN AÇIKLAMA

19. Burada kısaca Komisyona başvurmakla neyi elde etmek istediğinizi açıklayınız.

VI. DİĞER MİLLETLERARASI YARGI YOLLARINA İLİŞKİN AÇIKLAMA

20. Yukarıdaki şikâyetlerinizi diğer bir milletlerarası soruşturma veya uyuşmazlıkların çözümü organına da sundunuz mu? Sundunuzsa, ayrıntılı bilgi veriniz.

VII. BELGELERİN LİSTESİ

21. a)
b)
c)

VIII. TERCİH EDİLEN LİSAN HAKKINDA AÇIKLAMA

STATEMENT OF PREFERRED LANGUAGE

22. Komisyon kararının, İngilizce dilinde verilmesini tercih ederim.

BEYAN ve İMZA

IX. DECLARATION AND SIGNATURE (see chapter IX of the Explanatory Note)

23. Başvuruda verdiğim bilgilerin bildiğim ve inandığım kadarıyla doğru olduğunu ve Komisyon müzakerelerinin gizliliğine saygı gösterdiğimi beyan ederim.

24. İsmimin açıklanmasını: istiyorum/istemiyorum

Yer Tarih:

Başvuran veya temsilcilerin imzası :

BAŞVURU ADRESİ

The Secretary European Commission of Human Rights Council of Europe B.P.431 R 6,
67006 Strasbourg FRANCE

KAYNAKLAR

- Akdemir, S. (1988) Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması, İzmir.
- Akıncı (Sokullu), F. (1990) Polis ve İnsan Hakları, İstanbul.
- Archambeault, W. G. – Archambeault, B. J. (1989) Computers in Criminal Justice Administration and Management, New York.
- Badem, U. (1988) Olay Yeri İnceleme Delil Toplama Yöntemleri, Erzurum.
- Bailey, S.H.-Harris, D.J.-Jones, B.L.(1991) Civil Liberties: Cases and Materials, London.
- Bıçak, V. – Arslan, Z. (2004) Constitutional Law: Turkey, Kluwer Law International, Holland.
- Bıçak, V. (1995-1996) ‘Usulsüz Ulaşılan Delillerin Akıbeti: Katı ve Esnek yaklaşımlar’, 17-18 İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, s. 247-259).
- Bıçak, V. (1996) Improperly Obtained Evidence, Yardımcı, Ankara.
- Bıçak, V. (2005) Mukayeseli Gerekçeli Yeni Türk Ceza Kanunu, Vadi Yayınları, Ankara
- Card, R. (1988) Introduction to Criminal Law Butterworths, London
- Centel, N. (1984) Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdâfi, İstanbul.
- Centel, N. (1992) Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul.
- Choo. A.L.T. (1993) Abuse of Process and Judicial Stays of Criminal Proceedings, Oxford.
- Cihan, E.- Yenisey F. (1997) Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul.
- Clarkson, C. md. V. (2001) Understanding Criminal Law, Sweet Maxwell, London
- Çağlayan md. M. (1981) Gerekçeli ve İctihatlı CMUK, Ankara.
- Demirbaş, T.(1992) Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, İzmir.
- Demirbaş, T.(1996) Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfâdesinin Alınması, İzmir.
- Denetim ve Soruşturma Rehberi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını No: 473, Ankara 2000.
- Dwarkin, R. (1978) Taking Rights Seriously, Duckworth, London.
- Feyzioğlu, md. (1996) Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık, Ankara.
- Gemalmaz, S. (1990) Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda İşkencenin Önlenmesi, İstanbul.
- Gölcüklü, F.- Gözübüyük, Ş. (1996) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara.
- Greenspan, E – Rojenberg, md. (2004) Martin’s Annual Criminal Code, Canada Law Book Inc, Ontario.
- Hirsch, A.V. (1993) Censure and Sanctions, Oxford.
- Ivamy, E.R.H. (1988) Law Dictionary, London.
- İçel, K.- Yenisey F. (1989) Karşılaştırmalı ve Uygulamalı C. Kanunları, İstanbul 1989
- İplikçioğlu, İ. H. (1967) Polisin Adlî Görev ve Yetkisi, İstanbul.
- Keskin, K. (1987) Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Yapısı, Görevleri ve Yargılama Usulleri, İstanbul.

- Klotter, John. C.* (1989) *Criminal Evidence*, New York.
- Koç, Cihan* (2002) *Kolluğun Adli Görevleri*, Kartal Yayınevi, Ankara 2002.
- Kunter, N. – Yenisey, F.* (1998) *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul.
- Kunter, Nurullah* (1986) *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. baskı İstanbul.
- Kuru, B.* (1993) *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul.
- May, R.* (1995) *Criminal Evidence*, Sweet & Maxwell, London
- Murphy, P.* (1992) *Blackstone's Criminal Practice*, London.
- Murphy, P.* (2000) *Murphy on Evidence*, Blackstone, London
- Otto, Model* (1969) *Staatsbürger Taschenbuch*, Münschen.
- Öztürk B.- Erdem M.R.-Özbek V.Ö.* (1999) *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara.
- Öztürk, Bahri – Erdem, M. – Özbek, V.* (1999) *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. baskı Ankara.
- Palmiotto, Michael J.* (1988) *Critical Issues in Criminal Investigation*, New York.
- Pınar, İbrahim* (2000) *Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Postacioğlu, İ. E.* (1975) *Medenî Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul.
- Rawls, J.* (1971) *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge.
- Richardson, P.J.* (1992) *Archbold: Pleading, Evidence and Practice in Criminal Cases*, London.
- Sağlam, Mehmet* (2003) *Disiplin Suç ve Cezalarına İlişkin Esaslar ve Uygulaması*, Mahallî İdareler Derneği, Ankara
- Salmener, H.* (1988) *Polisin El Kitabı*, İstanbul.
- Schmidt, E.* (1967) *Deutsches Strafprozess Recht*, Göttingen.
- Shute, S.- Gardner, J.-Horder, J.* (1993) *Action and Value in Criminal Law*, Oxford.
- Sloan, K.* (1987) *Police Law Primer*, London.
- Spencer, J. R.* (1989) *Jackson's Machinery of Justice*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Şafak A.* (1995) *Hukuk Başlangıcı*, Alkım, Ankara
- Şafak Ali* (2003) *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, 4. Baskı, Selim Yayınevi Ankara; 'Özel Koruma Görevlilerinin Yetki-Görev ve Eğitimi Sorunu Türkiye Gerçeği', (21. yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, EGM, Ankara 2001.
- Şafak, A. – Şafak, A.Ş.* (2009) *Güvenlik Kuvvetleri ve Polis Mevzuâtı –Polisin El Kitabı-*, 10. baskı, Ankara.
- Şafak, Ali* (2001) 'Özel Koruma Görevlilerinin Yetki-Görev ve Eğitimi Sorunu Türkiye Gerçeği', (21. yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, EGM, Ankara
- Şahin, C.* (1994) *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, Yetkin, Ankara.
- Şahin, C.* (1994) *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, Ankara.
- Şahin, C.* (2001) *Ceza Muhakemesinde İspat*, Yetkin, Ankara
- Şekercioğlu, md.* (1980) *Kolluğun Yargısal Görevleri Hakkında Klavuz*, Ankara.

- Tapper, C.* (1990) *Cross on Evidence*, London
- Topuz, İbrahim* (2001) *Memur Yargılaması Hukuku*, Mahallî İdareler Derneği Yayını, Ankara
- Tosun, Ö.* (1976) *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*, İstanbul.
- Yenisey F.* (1991) *Hazırlık Soruşturması ve Polis*, İstanbul.
- Yenisey, F.* (1990) *Duruşma ve Kanun Yolları*, İstanbul.
- Yurtcan, E. – Yenisey F.* (1990) *Suç yargılaması Hukuku Pratik Çalışma Kitabı*, İstanbul.
- Yurtcan, E.* (1986) *Suç yargılaması Hukuku*, İstanbul.
- Yüce, T.T.* (1967) *Kanun Yolları*, Ankara.
- Yüce, T.T.* (1968) *CMH'da Hukuk Devleti Esasları*, Erzurum.
- Zadner, md.* (1990) *The Police and Criminal Evidence Act 1984*, London.
- Zuckerman, A.A.S.* (1989) *The Principles of Criminal Evidence*, Oxford.